

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BİYOPOLİTİKANIN YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
ÜZERİNDEN İNŞASI: BİYOE-POLİTİKA**

Hacı Hasan SAF

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Gülcan Işık**

**DOKTORA TEZİ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

MART – 2020

**BIYOPOLİTİKANIN YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÜZERİNDEN
İNŞASI: BİYOE-POLİTİKA**

Hacı Hasan SAF

DOKTORA TEZİ

**HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

MART – 2020

Hacı Hasan SAF tarafından hazırlanan “Biyopolitikanın Yeni İletişim Teknolojileri Üzerinden İnşası: Biyoe-politika” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalında Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Gülcan IŞIK

Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Başkan: Prof. Dr. Recep TAYFUN

Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye: Doç. Dr. Deniz Sezgin

Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye: Doç. Dr. Ülkü Ayşe OĞUZHAN BÖREKCI

Gazetecilik, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye: Doç. Dr. İbrahim Hakan Dönmez

Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Tez Savunma Tarihi: 06/03/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hacı Hasan SAF

06.03.2020

BİYOPOLİTİKANIN YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÜZERİNDEN İNŞASI:

BİYOE-POLİTİKA

(Doktora Tezi)

Hacı Hasan SAF

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Mart 2020

ÖZET

İktidar analizini özne-iktidar ve bilgi-iktidar ilişkisi ekseninde gerçekleştiren Michel Foucault'ya göre iktidar, beden ve mekânlar üzerinden bireylere, bireyler üzerinden de toplumu kontrol altında tutmak adına nüfusun gözetim, disiplin ve denetimini elde etmeye çalışmaktadır. İktidarı tarihsel olarak çözümlerken pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyoiktidar olarak üç kavramsallaştırma yapan düşünürü göre bu iktidar yapıları sıralı olarak görülse de karmaşık yapılı ve iç içe geçmiştir. Biyoiktidarın gerçekleştirdiği politikalar biyopolitika olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam üzerinde nüfuzu olan bütün unsurları araçsallaştıran biyoiktidar, yeni iletişim teknolojilerini de kullanmaktadır. Biyoiktidarın yeni iletişim teknolojileriyle gerçekleştirdiği politikalar ise çalışmada biyoe-politika olarak kavramsallaştırılmıştır. Zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak adına gerçekleştirilen politikalara ek olarak e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig gibi unsurlar da geliştirilmiştir. Ancak yurttaşların bu biyoe-politik unsurlara ait gözetim ve denetim mekanizmalarına ilişkin algı düzeyleri bilinmemektedir. Temel amacı biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısını ölçmek olan çalışmada, "Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği" geliştirilmiş, Sivas merkezde yaşayan 390 kişiye basit rastlantısal örnekleme modeli ile anket uygulanmıştır. Sinanan hipotezlerden H₁, H₂, H₁₄, H₁₆, H₂₀, H₃₂, H₄₂, H₄₄, H₄₈, H₄₉ ve H₅₅ hipotezleri doğrulanmış, diğer hipotezlerde yokluk hipotezi (H₀) kabul edilmiştir.

Bilim Kodu. : 115503

Anahtar Kelimeler. : Gözetim, Disiplin, Denetim, Biyoiktidar, Biyoe-politika

Sayfa Adedi : 411

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gülcan IŞIK

CONSTRUCTION OF BIOPOLITICS ON NEW COMMUNICATION TECHNOLOGIES:

BIOE-POLITICS

(Ph.D. Thesis)

Hacı Hasan SAF

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

March 2020

ABSTRACT

According to Michel Foucault, who constructs the power analysis on the axis of subject-power and knowledge-power relationship, power seeks to obtain the surveillance, discipline and control of the population in order to keep the society under control and to control the society through individuals. While analyzing power historically, according to the thinker who made three conceptualizations as pastoral power, disciplinary power and bio-power, these power structures are seen as sequential but complex and intertwined. The policies realized by biopower appear as biopolitics. Biopower, which instrumentalizes all elements of influence over life, also uses new communication technologies. The policies implemented by bio-power with new communication technologies were conceptualized as bioe-politics. In addition to the policies implemented to save time and cost, e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı and Passolig have been developed. However, the level of perception of the citizens regarding the surveillance and control mechanisms of these bioe-political elements is not known. In the study, the main purpose of which is to measure citizen perception regarding bioe-political surveillance and control, “The Scale of Perception Regarding Bioe-political Surveillance and Control” was developed, and implemented on 390 citizens, who lives in city centre of Sivas with the simple random sampling method. Among the tested hypotheses, the hypotheses H₁, H₂, H₁₄, H₁₆, H₂₀, H₃₂, H₄₂, H₄₄, H₄₈, H₄₉ and H₅₅ are confirmed, and the hypothesis (H₀) of absence is accepted in other hypothesis.

Science Code : 115503

Key Words : Surveillance, Discipline, Control, Bio-power, Bioe-politics

Page Number : 411

Supervisor : Prof. Dr. Gülcan IŞIK

TEŞEKKÜR

Çağdaş siyaset felsefesi alanında çokça tartışılmış olan biyopolitika kavramının çalışma konusu olduğu tezde literatüre kazandırılmış olan biyoe-politika kavramı, alana katkı sağlama açısından önemli niteliktedir. Kavrama ilişkin algı düzeyini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirilmesi ve niceliksel verilere ulaşılması yine çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışma sırasında yoğun programına rağmen zaman ayırarak tezime katkılarını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım sayın Prof. Dr. Gülcan IŞIK'a, yüksek lisans tezimi de yönetip yapıcı değerlendirmeleriyle bana ve tezime yön veren değerli hocam sayın Prof. Dr. Hanife GÜZ'e, değerli görüşleriyle tezime katkı sağlayan hocam sayın Prof. Dr. Recep TAYFUN'a, eleştirel görüşleriyle tezime farklı bakış açıları katan hocalarım sayın Doç. Dr. Ülkü Ayşe OĞUZHAN BÖREKÇİ ve sayın Doç. Dr. Deniz SEZGİN'e, beni akademik denize itip çırpınmadan yüzemezsin diyen sayın hocam Doç. Dr. Uğur BAKIR'a ve son olarak maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolarIN LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xxii
KISALTMALAR.....	xxiii
1. GİRİŞ.....	1
2. İKTİDAR TEKNOLOJİLERİ.....	17
2.1. Pastoral İktidar.....	22
2.2. Disiplinci İktidar: Kontrol ve Gözetimin Toplumsal İnşası.....	36
2.2.1. Ceza Anlayışının Dönüşümü: Disiplin, Kapatma ve Gözetim Erki Olarak Hapishanenin Doğuşu.....	36
2.2.1.1. Hapishane öncesi disiplin mekanizmalarının toplumsal suretleri.....	43
2.2.1.2. Hapishanenin doğuşu ve düşünsel yapısı üzerine diğer yaklaşımlar... 45	
2.2.2. Disiplinin Toplumsal İnşası İçin Panoptik Bir Düzen.....	48
2.2.2.1. Sürekli bir gözetim ve disiplin unsuru olarak panoptikon.....	49
2.2.2.2. Panoptikonun teknik yapısı ve yapısal özellikleri.....	51
2.2.3. Disiplinin Toplumsallaşması.....	55
2.2.3.1. Disiplinin söylemsel olarak toplumsallaşması: sorunsallaştırma.....	59
2.2.3.2. İslahın mekânsal sonucu: disiplin toplumu.....	61
2.2.3.3. Disiplin söyleminin pratikleri.....	67
2.2.3.4. Norm, normal ve normalleştirme kavramları.....	68
2.2.3.5. Gözetim ve kontrolün bugünkü hali.....	71
2.3. Denetimci İktidar: Denetimin Toplumsallaşması için Biyoiktidar ve Biyopolitika.....	73

	Sayfa
2.3.1. Disiplinden Yönetimselliğe	75
2.3.2. Tıbbın Toplumsallaşması	76
2.3.3. Beden ve Nüfusun Matematiği: İstatistik	81
2.3.4. Yönetimsellik.....	83
2.3.4.1. Ekonomik surette bir yönetim erki: liberalizm.....	85
2.3.4.2. Toplumsal düzenin inşası: devlet aklı ve polis.....	88
2.3.5. Biyoiktidar ve Onun Biyopolitikası.....	93
2.3.6. Nüfus, Güvenlik ve Risk	98
2.3.7. Kapitalist Denetimin Sürekliliği İçin İnsan Sermayesi	103
3. BİYOE-POLİTİKA VE BİLEŞENLERİ.....	107
3.1. Yeni Bir İktidar Teknolojisi Olarak Yeni İletişim Teknolojileri	107
3.2. Yeni İletişim Teknolojilerine Yönelik Egemen Yaklaşımlar	114
3.2.1. Innis: Teknoloji ve İktidar İlişkisi	114
3.2.2. McLuhan: Araç Mesajdır ve Global Köy Yaklaşımları	116
3.2.3. Enformasyon Toplumu Yaklaşımı ve Küreselleşme	119
3.2.4. Castells: Ağ Toplumu ve Yükselişi.....	125
3.3. Yeni İletişim Teknolojilerine Yönelik Eleştirel Yaklaşımlar	129
3.3.1. Teknolojik Determinizme Yönelik Eleştiriler	129
3.3.2. Bağımlılık Paradigması ve Kültürel Emperyalizm Yaklaşımı	132
3.3.3. Kamusal ve Özel Alan Tartışmaları	135
3.3.4. Enformasyon Toplumundan Gözetim ve Denetim Toplumuna	136
3.4. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı: Türkiye’de E-Dönüşüm ve İzdüşümleri	139
3.4.1. Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar	139
3.4.1.1. Kamu yönetiminde dönüşümler.....	139
3.4.1.2. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı.....	141
3.4.2. Avrupa Birliği Temelli E-Dönüşüm ve Türkiye’ye Yansımaları	146

3.5. Biyopolitika ve Yeni İletişim Teknolojileri: Biyoe-politika ve Bileşenleri.....	152
3.5.1. Biyoe-politikanın Çatı Uygulaması: E-Devlet.....	156
3.5.1.1. E-Devlet ve etkileri.....	157
3.5.1.2. E-Devlet geleneksel devlete karşı.....	161
3.5.1.3. E-Devlet'in amaçları.....	162
3.5.1.4. E-Devlet'e geçiş aşamaları.....	165
3.5.1.4.1. Bilgi aşaması.....	165
3.5.1.4.2. Etkileşim aşaması.....	166
3.5.1.4.3. İşlem aşaması.....	166
3.5.1.4.4. Dönüşüm aşaması.....	167
3.5.1.4.5. Katılım aşaması.....	167
3.5.1.5. E-Devlet'in bileşenleri.....	168
3.5.1.6. E-Devlet'in Türkiye'deki genel durumu.....	170
3.5.1.7. E-Devlet'in biyoe-politikaya katkıları.....	172
3.5.2. Biyoe-politikanın Yaygınlaşmasında Tıbbın Teknolojik Toplumsallaşması: E-Nabız	176
3.5.2.1. Sağlıkın biyoe-politika açısından önemi.....	177
3.5.2.2. E-Nabız'ın biyoe-politikaya sağladığı kolaylıklar.....	183
3.5.3. Biyoe-politik Disiplin ve Denetimin Eğitimle İnşası: E-Okul.....	185
3.5.3.1. E-Okul'un gelişimi.....	186
3.5.3.2. E-Okul'un Amacı.....	186
3.5.3.3. E-Okul uygulaması.....	188
3.5.3.4. E-Okul'un bölümleri.....	189
3.5.3.5. E-Okul'un modülleri.....	190
3.5.3.5.1. Kurum işlemleri modülü.....	190
3.5.3.5.2. Öğrenci işlemleri modülü.....	193
3.5.3.5.3. Veli bilgilendirme modülü.....	195
3.5.3.5.4. Sınav ve yönetici modülleri.....	197

3.5.3.6. E-Okul uygulamasının biyoe-politikaya katkıları	197
3.5.4. Suç-Ceza ve Güvenliğin Biyoe-politika İçin Kayıt Altına Alınması: UYAP 199	
3.5.4.1. UYAP'ın temelleri.....	199
3.5.4.2. UYAP'ın biyoe-politik tasviri	200
3.5.4.3. UYAP'ın biyoe-politik hedefleri	201
3.5.5. Biyoe-politikanın Çipli Yurttaş ve Nüfusu: Elektronik Kimlik Kartı.....	204
3.5.5.1. Bir Denetim aracı olarak nüfus politikaları	205
3.5.5.3. Elektronik ve biyoe-politik kimlik kartlarının denetime yansımaları	206
3.5.6. Eğlencenin Biyoe-politikası: Passolig Kartı	208
3.5.6.1. 6222 sayılı kanun ve biyoe-politikaya yansımaları	208
3.5.6.2. Biyoe-politik eğlence denetimi ve passolig.....	210
4. BİYOE-POLİTİK GÖZETİM VE DENETİME İLİŞKİN YURTTAŞ ALGISININ ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	215
4.1. Araştırmanın Konusu ve Sorunu.....	215
4.2. Araştırmanın Amaç ve Hipotezleri	223
4.3. Araştırmanın Örneklem, Kapsam ve Sınırlılıkları	230
4.4. Araştırmanın Yöntemi	231
4.5. Araştırma Modeli	240
4.6. Verilerin Toplanması	241
4.7. Araştırma Bulguları	243
4.7.1. Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı.....	267
4.7.1.1. E-Devlet ve algı düzeyleri	269
4.7.1.2. E-nabız ve algı düzeyleri	285
4.7.1.3. E-Okul ve algı düzeyleri.....	302
4.7.1.4. UYAP ve algı düzeyleri.....	318
4.7.1.5. Elektronik Kimlik Kartı ve Algı Düzeyleri	332

	Sayfa
4.7.1.6. Passolig ve Algı Düzeyi	346
4.7.2. Ölçek Toplamı ve Ölçek Alt Başlıkları Algı Düzeyleri Arası İlişkiler İçin Korelasyon	359
4.7.2.1. E-Devlet ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	361
4.7.2.2. E-Nabız ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	362
4.7.2.3. E-Okul ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	364
4.7.2.4. UYAP ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	365
4.7.2.5. Elektronik kimlik kartı ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	367
4.7.2.6. Passolig ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	368
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	371
KAYNAKLAR.....	381
EKLER	403
EK-1. Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği.....	404
EK-2. Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği.....	407
ÖZGEÇMİŞ	411

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 4.1. Güvenirlik testi	232
Tablo 4.2. KMO ve Bartlett testi	232
Tablo 4.3. Ortak yükler.....	232
Tablo 4.4. Faktör yüklü ölçek alt başlıkları	233
Tablo 4.5. Döndürülmüş bileşen matrisi.....	235
Tablo 4.6. İkinci Faktör Analizi.....	237
Tablo 4.7. Ölçek ve sorulara ilişkin tanımlayıcı istatistikler	237
Tablo 4.8. KMO ve Bartlett testi	238
Tablo 4.9. Soru Numaraları ve Değerleri.....	238
Tablo 4.10. Döndürülmüş Bileşen Matrisi.....	239
Tablo 4.11. $\alpha= 0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri	241
Tablo 4.12. Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği Genel İstatistikler	244
Tablo 4.13. Ölçek Alt Başlıklarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ve Kategorik Ortalamalar	247
Tablo 4.14. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Biyoe-politik Unsuları Kullanımları Arasındaki İlişki İçin Betimleyici İstatistikler.....	248
Tablo 4.15. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Biyoe-politik Unsuları Kullanımları Arasındaki İlişki İçin Ki-Kare Testi	248
Tablo 4.16. Bağımsız örneklem t-testi.....	249
Tablo 4.17. Kategorize edilmiş yaşlara göre bağımsız örneklem t-testi.....	249
Tablo 4.18. Kategorize edilmiş yaşlara göre ki-kare testi	251
Tablo 4.19. Kategorize edilmiş eğitim durumlarına göre tek grup testi	251
Tablo 4.20. Kategorize edilmiş eğitim durumlarına göre ki-kare testi	253
Tablo 4.21. Kategorize edilmiş gelir durumlarına göre t-testi.....	253
Tablo 4.22. Kategorize edilmiş gelir durumlarına göre ki-kare testi.....	255
Tablo 4.23. Günlük internet kullanım ortalamasına ait basit istatistikler	256

Tablo	Sayfa
Tablo 4.24. Günlük internet kullanım ortalamasına ait ki-kare testi	257
Tablo 4.25. Katılımcıların teknolojiye harcadıkları aylık tutara ait korelasyon testi	257
Tablo 4.26. Biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı ölçeği alt başlıkları ve cinsiyet değişkenine ait basit istatistikler	258
Tablo 4.27. Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı ölçeği alt başlıkları arasında ilişki için bağımsız örneklem t-testi.....	259
Tablo 4.28. Yaş ve siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi	260
Tablo 4.29. Yaş ve biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi	261
Tablo 4.30. Yaş ve biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi	261
Tablo 4.31. Eğitim durumu ve siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	262
Tablo 4.32. Eğitim durumu ve biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı.....	262
Tablo 4.33. Eğitim durumu ve biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı.....	262
Tablo 4.34. Gelir durumu ve siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi	263
Tablo 4.35. Gelir durumu ve biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi	263
Tablo 4.36. Gelir durumu ve biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi	264
Tablo 4.37. Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	264
Tablo 4.38. Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı.....	265
Tablo 4.39. Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı.....	265
Tablo 4.40. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	266
Tablo 4.41. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı.....	266

Tablo	Sayfa
Tablo 4.42. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı.....	267
Tablo 4.43. E-devlet ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi.....	269
Tablo 4.44. E-devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi.....	270
Tablo 4.45. E-devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri	272
Tablo 4.46. E-devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi.....	272
Tablo 4.47. E-devlet ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri.....	273
Tablo 4.48. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	274
Tablo 4.49. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	275
Tablo 4.50. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	276
Tablo 4.51. E-devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi.....	277
Tablo 4.52. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	277
Tablo 4.53. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	277
Tablo 4.54. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	277
Tablo 4.55. E-devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri.....	278
Tablo 4.56. E-devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	278
Tablo 4.57. E-devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi	279
Tablo 4.58. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	280
Tablo 4.59. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	281
Tablo 4.60. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	282
Tablo 4.61. E-devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki farklılık için anova testi	283
Tablo 4.62. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	283

Tablo	Sayfa
Tablo 4.63. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	284
Tablo 4.64. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	284
Tablo 4.65. E-devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri.....	284
Tablo 4.66. E-devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi	285
Tablo 4.67. E-nabız ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi.....	286
Tablo 4.68. E-nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi	287
Tablo 4.69. E-nabız ve yaş değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri.....	288
Tablo 4.70. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	288
Tablo 4.71. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	289
Tablo 4.72. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	289
Tablo 4.73. E-nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi.....	289
Tablo 4.74. E- nabız ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri.....	290
Tablo 4.75. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	291
Tablo 4.76. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	292
Tablo 4.77. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	293
Tablo 4.78. E-nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova Testi	294
Tablo 4.79. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	294
Tablo 4.80. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	294
Tablo 4.81. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	294
Tablo 4.82. E-nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri.....	295
Tablo 4.83. E-nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	295
Tablo 4.84. E-nabız ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri.....	296

Tablo	Sayfa
Tablo 4.85. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	297
Tablo 4.86. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	298
Tablo 4.87. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	299
Tablo 4.88. E-nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi	299
Tablo 4.89. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	300
Tablo 4.90. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	300
Tablo 4.91. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	300
Tablo 4.92. E-nabız ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler	301
Tablo 4.93. E-nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe- politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi	301
Tablo 4.94. E-okul ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi	302
Tablo 4.95. E-okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi	303
Tablo 4.96. E-okul ve yaş değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri	304
Tablo 4.97. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı....	304
Tablo 4.98. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	304
Tablo 4.99. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	305
Tablo 4.100. E-okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	305
Tablo 4.101. E- okul ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri	306
Tablo 4.102. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	307
Tablo 4.103. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	308
Tablo 4.104. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	308
Tablo 4.105. E-okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi	309
Tablo 4.106. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	309

Tablo	Sayfa
Tablo 4.107. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	310
Tablo 4.108. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	310
Tablo 4.109. E-okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri.....	310
Tablo 4.110. E-okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	311
Tablo 4.111. E-okul ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri	312
Tablo 4.112. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	313
Tablo 4.113. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	314
Tablo 4.114. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	315
Tablo 4.115. E-okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi	315
Tablo 4.116. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	316
Tablo 4.117. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	316
Tablo 4.118. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	316
Tablo 4.119. E-okul ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler.....	317
Tablo 4.120. E-okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi	317
Tablo 4.121. UYAP ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi	318
Tablo 4.122. Uyap kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi.....	319
Tablo 4.123. Uyap ve yaş değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri	320
Tablo 4.124. Uyap kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	320
Tablo 4.125. Uyap ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri	321
Tablo 4.126. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	322
Tablo 4.127. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	323

Tablo	Sayfa
Tablo 4.128. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	323
Tablo 4.129. Uyap kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi	324
Tablo 4.130. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	324
Tablo 4.131. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	324
Tablo 4.132. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	325
Tablo 4.133. Uyap kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri	325
Tablo 4.134. Uyap kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	326
Tablo 4.135. Uyap ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri	326
Tablo 4.136. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	327
Tablo 4.137. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	328
Tablo 4.138. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	329
Tablo 4.139. Uyap kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi.....	330
Tablo 4.140. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	330
Tablo 4.141. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	330
Tablo 4.142. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	330
Tablo 4.143. Uyap ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler.....	331
Tablo 4.144. Uyap kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi	331
Tablo 4.145. Elektronik kimlik kartı ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi.....	332
Tablo 4.146. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi	333
Tablo 4.147. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri	334

Tablo	Sayfa
Tablo 4.148. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi.....	334
Tablo 4.149. Elektronik kimlik kartı ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri	335
Tablo 4.150. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	336
Tablo 4.151. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	337
Tablo 4.152. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	337
Tablo 4.153. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi	338
Tablo 4.154. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	338
Tablo 4.155. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	338
Tablo 4.156. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	338
Tablo 4.157. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri.....	339
Tablo 4.158. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	339
Tablo 4.159. Elektronik kimlik kartı ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri	340
Tablo 4.160. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	341
Tablo 4.161. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	342
Tablo 4.162. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	343
Tablo 4.163. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi	343
Tablo 4.164. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	344
Tablo 4.165. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	344
Tablo 4.166. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	344

Tablo	Sayfa
Tablo 4.167. Elektronik kimlik kartı ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler.....	345
Tablo 4.168. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi.....	345
Tablo 4.169.Passolig ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi.....	346
Tablo 4.170. Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi.....	347
Tablo 4.171. Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri	348
Tablo 4.172. Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi.....	348
Tablo 4.173. Passolig ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri.....	349
Tablo 4.174. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	350
Tablo 4.175.Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	350
Tablo 4.176. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	351
Tablo 4.177. Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi	352
Tablo 4.178. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	352
Tablo 4.179. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	352
Tablo 4.180. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	352
Tablo 4.181. Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri.....	353
Tablo 4.182. Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi	353
Tablo 4.183. Passolig ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri.....	354
Tablo 4.184. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	355
Tablo 4.185. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	356
Tablo 4.186. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	357

Tablo	Sayfa
Tablo 4.187. Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi	357
Tablo 4.188. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı.....	358
Tablo 4.189. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı	358
Tablo 4.190. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı	358
Tablo 4.191. Passolig ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler	359
Tablo 4.192. Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi	359
Tablo 4.193. Ölçek toplamı algı düzeyleri.....	360
Tablo 4.194. Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	360
Tablo 4.195. E-devlet ölçek alt başlıkları algı düzeyleri	361
Tablo 4.196. E-devlet ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon....	362
Tablo 4.197. E-nabız ölçek alt başlıkları algı düzeyleri	363
Tablo 4.198. E-nabız ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	363
Tablo 4.199. E-okul ölçek alt başlıkları algı düzeyleri.....	364
Tablo 4.200. E-okul ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	365
Tablo 4.201. Uyap ölçek alt başlıkları algı düzeyleri	366
Tablo 4.202. Uyap ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	366
Tablo 4.203. Elektronik kimlik kartı ölçek alt başlıkları algı düzeyleri	367
Tablo 4.204. Elektronik kimlik kartı ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon.....	367
Tablo 4.205. Passolig ölçek alt başlıkları algı düzeyleri	368
Tablo 4.206. Passolig ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon	369

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Foucault ve Marks'ta disiplin	65
Şekil 4.1. Toplam Varyans Açıklaması	235
Şekil 4.2. Araştırma Modeli.....	240

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

Sig.

Önem

α

Alfa

1. GİRİŞ

İktidarın ülke ve onun sınırları içerisinde yaşayan halka uygulanan egemenlik, güç, otorite olduğunu savunan kendisinden önceki siyaset filozoflarının aksine Michel Foucault, iktidarı çözümlerken mekân, beden, disiplin, gözetim ve denetim gibi kavramları kullanmıştır. Ona göre iktidar, mekânlar üzerinden bedenlere, onlara uyguladığı gözetim, disiplin ve denetimle de nüfusa ulaşmakta, onu kontrol altına almaktadır. Özne-iktidar ilişkisi olarak da açıkladığı bu durumu söylem ve denetim bileşeni olarak tanımlamıştır (2016b: 154).

Foucault, iktidarın kişileri ve toplumu kontrol altında tutmak için disiplin, gözetim ve denetim unsurlarını kullandığını savunmaktadır. Bu unsurların yanı sıra söylem ve norm geliştirme gibi çalışmalarla da kendisine göre normal insanı yaratmaya çalışmaktadır. Bütün bunları gerçekleştirmek için gerekli olan bilgi ise bilgi-iktidar sarkacıyla mümkün olmaktadır. Düşünüre göre iktidar, hemen her türlü aracı birey ve nüfustan bilgi edinmek için kullanılmaktadır. Özne iktidar ilişkisi de bütün bu denge üzerine inşa edilmiştir (2015a: 67).

Foucault'ya göre iktidar kavramı, devlet kavramı ile özdeşleştirilemeyecek kadar kapsamlı ve kuşatıcıdır. İktidarı çözümlemek için onu bir coğrafyadan bağımsız olarak düşünmek tartışmak gerekmektedir. Herhangi bir zaman dilimine sıkıştırılmayacak kadar da geniş kapsamlı olan iktidar, bir ağ biçiminde yayılıp çeşitli ideolojilerle de eklemlenebilmektedir (2016b: 87).

Teorik alt yapısını bu düşüncelerle kurduğu iktidar analizini gerçekleştiren Foucault, iktidar tiplerini üç başlıkta sıralamıştır (2015a: 140): pastoral iktidar, disiplinci iktidar, biyoiktidar. Dinsel kökenli olarak tanımladığı pastoral iktidar, aslen metaforik olarak çobanın sürüsü üzerine uyguladığı iktidardır. Tanrının yeryüzündeki gölgesi olan kral adeta bir çoban gibi halkı (yani sürüyü) gütmekte, yönetmektedir. Sürünün selametini ve iyiliğini sağlamak gibi sorumlulukları bulunan bu iktidar tipi; vicdan yönlendiriciliği, ruh bakımı, ruh tedavisi içeren Hıristiyan öğretileri, itirafçı vicdan muhasebesi ve günah çıkarma gibi teknikleri kullanarak bireyselleştirici bir iktidar haline gelmiştir. Çeşitli toplumlarda hem siyasal bir düstur hem de toplumsal bir söylem olarak yayılan bu iktidar tipinde itiraf ve günah çıkarma en önemli iktidar araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araçların işlerlik kazanmasında papaz, kilise ve onların öğretileri iktidarın başat yardımcıları olmuşlardır.

Suç ve günahlarını kiliselerde papazlara itiraf eden dindar Hıristiyanlar, bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bilgiyi sağlamışlardır. Vicdanı rahat sürü üyeleri, ruhlarını terbiye edip uysal birer koyun olarak yaşarken kendilerini “çobanın” yönetimine bırakmışlardır. Böylece bireyselleştirici yönetim kolay bir hal almıştır (Foucault, 2016a: 145).

Bütün bunların yanında sürünün selametini de sağlamak gibi görevleri olan çoban; sürüye yeni yaşam alanları bulma, onları doyurma, koruma gibi misyonları da edinmiştir. Sürünün sorumluluğunu alan çoban; sürüden kaybolanlardan, kıtlık durumlarından, sürünün çoğalıp büyümesinden, sürüyü diğer dış tehditlerden korumakla yükümlüdür. Ayrıca idam etme, kurban etme gibi eylemler çobanın hakkı ve kudreti olarak görülmektedir. Tüm bu hak ve sorumlulukların yanında sürünün gözetim ve denetimi onun kontrolindedir. Bireyselleştirici tekniklerin asıl amacı da budur. Cinsellik de bu amaca ulaşmada en büyük hedeflerden biri haline gelmiştir. Özellikle bir yasaklama ve alıkoyma eylemi olan günah olarak konumlandırma, birey davranışlarını öncelikle cinsellik çerçevesinde kısıtlamıştır. Böylece savruk ilişkiler, onaylanmayan davranışlar da önlenmiş, disipline bir sürü yaratılmıştır (Foucault, 2004a: 256).

Pastoral iktidarın bireyselleştirici teknikleri geçen süre zarfında değişiklik göstermiş, farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Fransa Kralı XV. Louis’ye yönelik suikast girişimi olayında da görüldüğü üzere suikast zanlısı Damiens türlü işkencelerle adeta ibreti alem için idam edilmiş, iktidara karşı işlenen suçların cezası kitlelere en sert biçimde gösterilmiştir. Ancak önceleri adeta bir gösteri haline gelen işkenceli idam törenleri daha sonraları halktan tepki görerek terk edilmiştir. Daha kapsamlı, faydalı ve işlevsel bir yol arayan iktidarlar hapsedme eylemine girişmişlerdir. Hapishane yeni bir bireyselleştiri unsur olarak iktidar tarafından araçsallaştırılmıştır. Başlarda çocuklarına bakmayan babalar, yaşlılar, engelliler, işsizler, eşcinseller, akıl hastaları, anne-babasına asilik yapanların kapatıldığı hapishaneler; daha sonraları toplumsallaştırılmış, toplumun bütünü için kullanılabilir hale gelmiştir.

Daha insancıl görülen hapsedme eylemi iktidara gücünü duvarlar arkasında kullanma olanağı sağlamıştır. Hapsedilen ve iktidar tarafından inşa edilen normlara göre normal olmayan bireyler; hapishanede gözetim altında tutulmuş, önceden belirlenmiş çeşitli aktivitelerle disiplin edilmişlerdir. Bentham’ın Panoptikon adı verilen mimari yapısı ile görünmeden görme olanağını da elinde bulunduran iktidar; kendisi için tehdit unsuru olan herkesi disiplin altına almak istemiş, toplumun tamamını kuşatan disiplin, disiplin toplumunu ortaya çıkarmıştır.

Toplumun her alanında disiplin altında tutulan bireyin disiplin sürecine dahil edilmesi ailede başlamış, okulda eğitimle, askerde askeri disiplinle, iş hayatında işyerinin gözetimi ile devam etmiştir. Normlarla inşa edilmiş normal insanın yaratılması için bütün toplum disiplin sürecine dahil edilmiştir. Yeni teknolojilerin de sürece dahil edilmesiyle güvenlik kameraları, cep telefonları, bilgisayar ve tabletler, cipli kartlar, disiplin ve gözetimin yeni araçları haline gelmiştir.

Katı disiplin süreçlerinde yeterli verimi alamayan iktidar, pastoral ve disiplinci iktidara biyoiktidar da eklemiştir. Öldürmek ya da hapsetmekten çok çeşitli özgürlükler ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi üzerine inşa edilen bu iktidarın temel amacı topyekûn denetimi sağlamaktır (Foucault, 2016c: 156).

Tıbbın toplumsallaşmasıyla sağlık alanında elde edilen ilerleme, toplumsal sağlıkta çeşitli iyileştirmeler meydana getirmiştir. Sağlıklı yaşam elde etmek adına bedenini iktidarın emrine sunan birey, nüfusa ulaşmak adına gerekli istatistiki verileri sağlar olmuştur. Yaşam koşulları iyileştirilirken bir yandan da nüfusun denetimi için gerekli olan istatistiki veriler biyoiktidar tarafından araçsallaştırılarak biyopolitikalar gerçekleştirilmiştir. Böylece hem toplumu ilgilendirecek, onun yaşam koşullarını değiştirecek politikalar gerçekleştirilmiş hem de denetim için gerekli veri elde edilmiştir (Foucault, 2001: 87).

Her türlü unsuru kullanarak toplumsal denetimi amaçlayan biyoiktidar, biyopolitikalar geliştirmek adına yeni iletişim teknolojilerini de kullanmıştır. Türkiye’de özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya’dan geri kalındığı varsayılarak Avrupa Birliği eksenli olarak gerçekleşen yeni iletişim teknolojileri yatırımları 2000 yılından sonra hız kazanmıştır. Yeni kamu yönetimi olarak da bilinen bu anlayışla e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar biyoe-politika adı verilen yeni bir biyopolitik anlayışın unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin biyopolitikaya eklenmesi olarak da görülebilecek biyoe-politika kavramı bu çalışmayla birlikte literatüre kazandırılacaktır. Biyoe-politika bileşenlerinden elde edilen veriler ise nüfusun denetimi için gerekli bilgiyi sağlamaktadır. Ancak topyekûn denetime maruz kalan yurttaşların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri bilinmemektedir.

Temel amacı biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısını ölçmek olan tezde biyoe-politik unsurlar olarak e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig uygulamaları belirlenmiştir. Türkiye nüfusuna ait sosyo-politik özellikleri asgari düzeyde karşıladığı için araştırma evreni olarak belirlenen Sivas merkez nüfusundan

390 kişi basit rastlantısal 6rnekleme seçimi ile seçilmiş ve anket sorularını yanıtlamıştır. Biyoe-politik unsurları kullanan 65'er kişinin biyoe-politik g6zetim ve denetime ilişkin algılarının 6lę6ld6ę6 ęalıřmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

Araştırma Sorusu 1: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 2: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 3: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 4: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 5: Katılımcıların g6nl6k internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 6: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 7: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik G6zetim ve Denetime İlişkin Algı 6lę6ęi alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 8: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik G6zetim ve Denetime İlişkin Algı 6lę6ęi alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 9: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik G6zetim ve Denetime İlişkin Algı 6lę6ęi alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 10: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik G6zetim ve Denetime İlişkin Algı 6lę6ęi alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 11: Katılımcıların g6nl6k internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik G6zetim ve Denetime İlişkin Algı 6lę6ęi alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 12: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik G6zetim ve Denetime İlişkin Algı 6lę6ęi alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 13: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine g6re biyoe-politik g6zetim ve denetime ilişkin algı d6zeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 14: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 15: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 16: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 17: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 18: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 19: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 20: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 21: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 22: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 23: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 24: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 25: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 26: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 27: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 28: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 29: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 30: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 31: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 32: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 33: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 34: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 35: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 36: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 37: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 38: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 39: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 40: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 41: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 42: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 43: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 44: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 45: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 46: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 47: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 48: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 49: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 50: E-Devlet kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 51: E-Nabız kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 52: E-Okul kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 53: UYAP kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 54: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 55: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Bu araştırma soruları çerçevesinde sınanan hipotezler ise şu şekildedir:

H₁: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₂: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₃: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₄: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₅: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₆: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₇: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₈: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₉: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₀: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₁: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₂: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₃: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre Biyoe-politik Gözetim ve Denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre Biyoe-politik Gözetim ve Denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₁₄: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₁₅: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₁₆: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₁₇: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₁₈: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₁₉: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₀: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₁: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₂: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₃: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₄: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₅: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₆: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₇: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₈: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₉: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₀: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₁: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₂: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₃: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₄: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₅: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₆: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₇: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₈: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₉: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₁: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₂: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₃: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₄: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₅: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₆: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₇: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₈: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₉: Biyoe-politik gözetim ve denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Biyoe-politik gözetim ve denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₀: E-Devlet kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₁: E-Nabız kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₂: E-Okul kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₃: UYAP kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₄: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₅: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde özne-iktidar, bilgi-iktidar ilişkisi incelenmiş, üç iktidar tipi olan pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyoiktidar betimlenmiştir. Biyopolitikayı doğuran süreçler ve biyopolitikanın özellikleri açıklanmıştır. İkinci bölümde yeni iletişim teknolojileri ve bu teknolojilere ilişkin egemen ve eleştirel yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Türkiye’de gerçekleştirilen yeni kamu yönetimi politikaları ve yeni iletişim teknolojilerinin iktidar tarafından nasıl araçsallaştırdığı incelenmiş, biyoe-politika kavramı temellendirilmiştir. Biyoe-politika unsurları olan e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig biyoe-politik çerçevede ayrıntılandırılmış, toplumsal denetime sağladıkları katkılar perspektifinde tartışılmıştır. Son olarak üçüncü bölümde ise biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısını ölçmek adına “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” geliştirilmiştir. Sivas merkezde toplam 390 kişiye basit rastlantısal örnekleme modeli ile anket uygulanmıştır. Tezin sonunda yurttaşların biyoe-politik unsurlara ilişkin gözetim ve denetim algısı ölçülmüş, demografik değişkenlere göre algı düzeyleri arasındaki anlamlı ilişki ve farklar ortaya koyulmuştur.

2. İKTİDAR TEKNOLOJİLERİ

Tarih boyunca çeşitli teknik, yöntem ve araçlarla kitleleri yönetmeye çalışan iktidarlar; egemenlik, güç ve otorite çerçevesinden incelendiklerinde hep bir toprak parçası ve onun üzerindeki etkinlikleri perspektifinden değerlendirilmişlerdir. İktidarların yönetilenler üzerinde kurduğu egemenlik ve otoritesini korumak için kullandığı güç, siyaset filozofları tarafından sınırları çizilmiş bir ülke ve onun halkına yönelik politikalar olarak görülmüştür. Bu yaklaşımların tersine Michel Foucault, iktidar analizini beden ve mekân unsurları üzerine kurgulamıştır. Ona göre iktidarlar, mekânlar üzerinden suç-ceza, kapatma, gözetim, disiplin ve denetim gibi teknik ve yöntemlerle bedenleri ele geçirir. Yönetilenler, tek tek bedenleri üzerinden kuşatılsa da makro perspektifte hedef: nüfusun yönetilmesi ve denetlenmesidir. Bu durumun bir ayağı da özne-iktidar ilişkisinin yerleştirilme çabasıdır.

İktidar teknolojilerinin hedefindeki öznelere betimlemeye çalışan Michel Foucault, özne ve iktidar ilişkisini açıklamaktadır. Ona göre “özne sözcüğünün iki anlamı vardır: denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimini telkin etmektedir” (2016b: 19).

İktidar teknolojilerinin en önemli özelliklerinden birinin bireyselleştiricilik olduğu görülmektedir. Özne, gözetim ve denetim ağları aracılığı ile bireyselleşir. Öznenin bireyselleşme alanı bilgi ile meşrulaştırılan iktidar alanıdır. Geleneksel model, iktidarı yasa, yasaklama ve itaat sistemi olan hükümlanlık alanı olarak görür. Oysa Foucault'nun tanımladığı iktidar “modern dönemle birlikte insanın yaşamasına, çalışmasına ve konuşmasına ilişkin kurumların (hastane, hapisane, fabrika, okul gibi) ve söylemlerin (tıp, hukuk, ekonomi, eğitim gibi) birlikte ortaya çıkardıkları bilginin bireyselleşmesini gerçekleştirmek amacıyla kullanılmasının doğurduğu bir iktidardır” (Urhan, 2010: 9).

Foucault'da özne, sistemler içerisinde oluşturulur ve bu bakımdan özne ile toplumsal arasında bir ayrım yoktur (Game, 1998: 65). Toplum, onaylama ve paylaşımın öteki adıdır; aynı zamanda onaylanmış olanı ve paylaşılanı yüceltilmiş hale getiren güçtür. Bu açıdan “bütün toplumlar anlam fabrikalarıdır. Aslında daha da fazlasıdır; anlamlı hayatın fidelikleridir” (Bauman, 2005: 10). Görülüyor ki iktidar teknolojilerinin işlerlik kazanması için gereken bireyselleştirme çabası hem özne-iktidar ilişkisiyle kolaylaşmış hem de ona işlerlik kazandırmıştır.

Bu duruma paralel olarak yüzyıllardır kurumsallaşan siyasal iktidar olgusu, günümüzde hiç olmadığı kadar kuşatıcı bir yapıya bürünmüştür. Bugünün iktidarı, Foucault'nun bilgi-iktidar sarkacı olarak ifade ettiği ve birey ile nüfus hakkındaki bilgileri yönetmek için kullandığı yönetim anlayışını neredeyse kusursuz bir şekilde sürdürmektedir. Bu nedenle biyoiktidar olarak adlandırılan günümüz iktidarı, kendisinden önce var olan pastoral ve disiplinci iktidarın devamı ve ortağı niteliğindedir. Birbiriyle iç içe geçmiş bu iktidar türleri, tarihsel bir kopukluğu değil, karma bir yapıyı temsil eder. Hıristiyan ahlâkı ile örgütlenmiş ve çoban-sürü (yöneten-yönetilen) ilişkisi perspektifinden kurgulanan pastoral iktidar, daha çok bireyin köreltilmesi ve vicdan yönlendiriciliğiyle etkili olmuştur. Reform hareketleri ile kilise ve onun kurumlarına olan güvenin sarsılmasıyla baş gösteren pastoral iktidar krizinden sonra ortaya çıkan disiplinci iktidar; suç ve ceza teknikleri, kapatma, gözetim ve disiplinle bireyleri kontrol etmeyi amaçlamıştır. Liberalizm ve kapitalizmde görülen hızlı tırmanış ise kitlelerin özgürlük ve refah isteklerini artırmıştır. Buna karşılık vermek isteyen biyoiktidar; sağlık politikaları, ulaşım hizmetleri, sosyal hizmetler gibi alanlarda kolaylaştırma politikaları gerçekleştirmiştir. Bu politikaları gerçekleştiren biyoiktidar, serbest ve özgür birey hakkında elde ettiği bilgiyi, bilgi-iktidar sarkacına dahil ederek bireyler üzerinden nüfusu denetim altına almayı amaçlamıştır. Görüleceği üzere iktidar, yapısı gereği dinamik ve süreklidir. Pastoral, disiplinci ve denetimci (biyoiktidar) iktidarlar; geçmişte ve günümüzde uygulanan siyasal yapıları anlamak için incelenmeye değerdir. Bu başlık altında, bu bölümde bahsedilecek iktidar teknolojilerinin yapısı tartışılacaktır.

Foucault (2016a: 37-38), iktidarın sadece devletle özdeşleştiren tanımlarını reddetmiştir: “Geleneksel devlet teorisi, devlet aygıtlarının işleyiş ve uygulama alanını bütün yönleriyle ortaya çıkaramamaktır”. Ona göre iktidar mücadelesi, temelde, sosyolojik ve siyasi olarak derin sorun alanlarını içermektedir. Bu yüzden tahakküm kurma, yönlendirme, yönetme, denetleme, gözetleme, yasaklama ve zorlama kavramları çerçevesinde çok yönlü bir iktidar analizi sunmaktadır. Politik iktidar, bütün iktidar ilişkilerini temsil etme gücünde değildir. Devlet iktidarı aslında, yasaklama ve disiplin altında tutma işlevi etrafında kurgulanan meta-iktidar olup sosyolojik mikro-iktidar ilişkileri temelinde çalışan üst-yapısal bir konuma sahiptir (Foucault, 2016a; Günlü, 2003; Saygılı, 2005). İktidar her yerdedir, her alan iktidarın yönetilenler üzerinde kurmak istediği disiplin ve denetimin mekânıdır. Disiplin ve denetim ise tek tek bireylerden ve daha genelde nüfustan elde edilecek bilgiyle sağlanmaktadır.

İktidar ve bilgi birbirlerini içermektedir. Bilgiyi üreten ve yayan iktidardır. Ne eşzamanlı bir bilgi alanı olmadan herhangi bir iktidar var olabilir ne de iktidar ilişkilerini varsaymayan ve kurmayan bir bilgi alanının varlığını kabul edebiliriz (Canpolat, 2003: 86). Foucault'ya göre iktidar: “kendi örgütlenmelerini kendi oluşturan, güç ilişkilerini dönüştüren, güçlendiren ya da tersine çeviren bir süreç ve bu güç ilişkilerini etkili kılan stratejiler olarak anlaşılmalıdır” (Canpolat, 2003: 99). Bu stratejiler bilgiyle kurgulanmaktadır. Bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bütün bilgiler, bireyin ve nüfusun disiplin ve denetimi için kullanılmaktadır.

İktidarın işleyişine ve yerleşmesine hizmet eden bilgi, yalnızca bilimsel bilgi değildir. Bu süreç ve yaklaşım teknolojinin, teknokrasinin bilgisi gibi tüm diğer özel ve genel bilgileri de içermektedir. Çağdaş iktidar mekanizmaları sadece işlerlik kazanmak için değil saklanmak için de geniş bir bilgi ağı ve skalası gerektirmektedir (Foucault, 2015a: 244; Mills, 2003).

İktidar, varlığını sürekli kılmak için var oluş biçimini meşrulaştıracak gerçeklik ve doğruluk mekanizmalarına gereksinim duymaktadır. İktidar alanları, bilgi üretmekte ve kendini beslemektedir. İktidarın bu mekânına eleştirel mesafe almadan eklenen unsurlar, özellikle yöneticiler, bahsedilen gerçeklik üretimi karşısında güç örüntülerini koruma ve sürdürme amacı ile körleşmektedirler. İktidar yapısının toplumsal yapıya entegrasyonunu sağlayan, iktidar ilişkilerini meşrulaştıran doğruluk rejimi ve gerçeklik söylemini kuran bilimsel alanlardır. İktidar ilişkilerinin sonucu olan bu gerçeklik söyleminin üretim, birikim ve dolaşım olmadan iktidar ilişkileri ne birbirlerinden ayrışabilir ne topluma aşılabilir ne de işlev kazanabilir. İktidar içinde ve iktidar yoluyla etkin olan gerçeklik söylemleri ilişkisi olmadan iktidar işleyemez. İktidar; sorgulamaktan, incelemekten ve kaydetmekten vazgeçmemektedir. İktidar, gerçeklik arayışını ve anlayışını kurumsallaştırır ve ödüllendirir (Foucault, 2016a; Foucault, 2015a). Gerçeklik iktidarın gerçekliği olmakta ve onun amaçları doğrultusunda inşa edilmektedir. Bu durumu kavramak için iyi bir sorgulama ve analiz gerekir.

İktidarı, beden ve mekânlar üzerinden inceleyen Foucault (2016a: 105-111)'ya göre iktidar analiz etme teknikleri şu şekildedir:

- 1- “İktidarı en bölgesel, en yerel biçimlerinde ve kurumlarında; iktidarın, kendisini düzenleyen ve sınırlandıran kuralların dışına taşıdığı, bu kuralların ötesine geçtiği, kendi kurumlarında yayıldığı, tekniklerde cisimleştiği yerlerde ve araçlarda aramak gerekmektedir.”

2- “İktidarı bir biçimde dış yüzü bakımından, şimdilik nesnesi, hedefi, uygulama alanı olarak adlandırabileceğimiz şeyle doğrudan ve aracısız ilişkisinde yer ettiği ve fiili etkilerini ürettiği yerde incelemektir. Dolayısıyla sorulacak soru: Bazıları neden tahakküm kurmak istiyor? Neyin peşindeler? Genel stratejileri nedir? soruları değil, tabi kılma prosedürü düzeyinde ya da bedenleri tabi kılan, hareketleri yöneten, davranışları yönlendiren sürekli süreçler düzeyinde, tam o anda işler nasıl olup bitiyor? sorusudur.”

3- “İktidar, dolaşımda olan ve zincir şeklinde işleyen bir şey olarak analiz edilmelidir. İktidar işler, iktidar bir ağ biçiminde işler ve bu ağda bireyler yalnız dolaşıma girmekle kalmaz, aynı zamanda ona boyun eğmek ve onu uygulamak durumunda kalır. Bireyler her zaman iktidarın aracıdır. İktidar bireyleri geçiş yolu olarak kullanır, bireylere uygulanmaz.”

4- “İktidarın aşağıdan yukarıya giden bir analizini yapmak gerekir; yani kendi tarihleri, kendi çizgileri, kendi taktik ve teknikleri olan sonsuz ölçüde küçük mekanizmalardan hareket etmek ve ardından kendi teknolojileri olan bu iktidar mekanizmalarının nasıl gitgide daha genel mekanizmalar ve küresel tahakküm biçimleri tarafından kuşatıldığını, dönüştürüldüğünü ve yayıldığını görmek gerekir.”

5- “Büyük iktidar mekanizmalarına ideoloji ürünleri eşlik edebilir; örneğin bir eğitim ideolojisi, ama temelde iktidar ağlarının uç noktalarında oluşan şey ideolojiler değildir. Bu noktada bilginin oluşma ve birikmesinin fiili araçlarının, gözlem yöntemleri, kaydetme tekniklerinin, araştırma ve soruşturma prosedürlerinin, doğrulama aygıtlarının sorgulanması gerekir.”

Foucault, bu teknikleri kullanarak iktidarın üç yapısını ortaya çıkarmıştır. Bunların ilki olan egemenlik, iktidarı toplumsal alandan ayıran unsurdur. Devlet, gücünü yaptırım ve kanunlara itaat ile inşa etmektedir. Onun temel yaptırım tekniği, suç ve ceza ikilisidir. İkinci iktidar yapısı disiplindir. 17. yüzyılda ortaya çıkan gözetim, kontrol, ayırıştırma, kategorik düzenleme, tasnif ve rasyonelleştirme gibi teknikler vasıtasıyla geliştirilen disiplin; belli bir standartlaşmanın inşasını ve normlara uygun davranan uysal bireylerin üretilmesini sağlamıştır. Üçüncü iktidar türü, güvenlidir. 18. yüzyılın sonunda hız kazanan sanayileşmenin de etkisiyle egemenlik yaklaşımı yerini disipliner ve düzenleyici iktidara bırakmıştır. Disiplinci iktidar, beden siyaseti üzerinden kurgulanmaktadır. Bunun tersine

düzenleyici iktidarın ana hedefi nüfustur. Biyopolitika, insanın belli biyolojik özelliklerini siyaset alanı haline getiren bir dizi süreç ve mekanizmalardan oluşmaktadır. Disiplinci iktidar, standardı belirlenmiş ideal bir davranış modeli üzerinden kural belirlemekte ve uysal bedenleri buna uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Güvenlik temelli düzenleyici iktidar ise işe normallığı kurgulamakla başlamakta, normallik skalasını çıkarmakta ve kuralları buna göre belirlemektedir (Foucault, 1992; Gambetti, 2009; Karakayacı ve Kurtarı, 2006). Bahsedilen yapılarla tahakküm uygulayan iktidar, tarih içerisinde iç içe geçmiş ve kronolojik olarak beliren iktidar teknolojileri yaratmıştır. Pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyoiktidar bu iktidar teknolojileridir.

Foucault ilk iktidar teknolojisi olarak pastoral iktidarı analiz etmiştir. Bilgi ve kendilikle ilişki biçimlerini kapsayan arayışın karşılığı modern öncesi Hıristiyan deneyimidir. Bu deneyim modern iktidar şeklinin bedene yönelik uygulama anlayışını kavramak açısından önemlidir. Çünkü Foucault'ya göre Hıristiyan deneyimi, bir bireyselleştirici iktidar biçiminin gelişmesini ve bahsedilen iktidar tekniğinin ürettiği belirli bir beden anlayışını temsil etmektedir. “Bireyleri sürekli bir biçimde siyasal alanın içinde tutarak yönetmeyi amaçlayan iktidar biçimi Hıristiyanlıkla birlikte giderek yaygınlaşmıştır” (2016b: 28). Bu bireyselleştirici iktidar, kökleri İbranilikteki tanrı ve tanrının çoban olarak yönetilenlerin başına atadığı Kral anlayışına uzanan pastoralliktir* (2016b: 29).

Reform hareketleri ve sonrasında yaşanan toplumsal ve siyasal değişimlerle etkinliğini yitiren kilise ve ondan kitleleri yönetmek için faydalanan pastoral iktidar; bir kriz içerisine girmiş, böylelikle iktidar başka teknik arayışına başlamıştır. Bu yeni teknik disiplin olmuştur. Hapishaneler, tımarhaneler, hastaneler, okullar, kışlalar, klinikler, fabrikalar bireylerin ıslah edildiği disiplin mekânlarıdır. Foucault, beden denetiminin ve beden bilincinin, ancak bedenin iktidar tarafından ele geçirilmesiyle gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir (1994: 24-25):

“Jimnastik, askeri talimler, kas, güzel bedenlere övgüler düzülmesi... Tüm bunlar, bedenler üzerinde uygulanan titiz bir çalışmanın sonucudur. Bedeni hedefleyen çalışmalar, istedikleri etkiyi elde ettikleri anda, iktidara ekonomi, haz, cinsellik, evlilik ve ar duygusuyla ilgili ahlâki normları inşa etme yetkisi vermektedir. Ve bu andan itibaren iktidar, bedenin içinde mahpus kalan özgürlüğü toplumsal bir panik içine itmektedir. İktidar toplumun her yerini bir ele geçirebilmektedir... Ve bu sürüp gitmektedir.”

---

*”‘Pastorship’ (fr. pastorat) kelimesi, ‘pastor’ kelimesinden türemiştir. ‘Pastor’, çoban, papaz, yönlendirici, yol gösterici anlamındadır” (Foucault, 2016b: 28).

17. ve 18. yüzyıllarda ise bireylerden çok çalışıp verimli olmalarını bekleyen yeni bir iktidar biçimi doğmuştur. Söz konusu iktidar tipine dayanan güç ilişkileri yönetilenlerin beden, hareket, tutum ve davranışlarını düzenleyerek iktidarı bedenleştirmiştir. Başka bir ifade ile yeni iktidar nüfusu düzenlemek, idare etmek, denetlemek ve yönlendirmek gibi amaçlar etrafında örgütlenmiştir. Sermaye birikimini amaçlayan ekonomik sistem ile nüfusu yöneten iktidar sistemi, 17. yüzyıldan itibaren ayrılmaz olgular haline gelmiştir. İktidarlar birçok sorunun nüfus, halk sağlığı, mesken, yaşam süresi ve doğum-ölüm gibi olgulardan kaynaklandığını düşünmeye başlamışlardır. Foucault'ya göre, iktidar kavramını ve onun etkilerini sadece birtakım baskı, yasal yaptırım, yasaklama ve cezalandırma sözcükleri ile tanımlamak, kavramın kapsamını daraltmaktadır. İktidar ilişkileri, dünyevi haz alanları üreten, olumlu güçler ve söylemler etrafında düzenlenen politik pratiklerde üstü örtük şekilde işlemektedir (Barrat, 2004; Barrat 2008; Foucault, 2016a: 69-70; Levitt, 2008; Mills, 2003; Prasad, 2008).

Foucault çalışmalarında iktidar-beden ilişkisini tarihsel ve sosyolojik perspektiften değerlendirir, ona göre iktidar bedeni kuşatarak ona hakim olur. Bugünkü modern beden politikalarının temeli, Hıristiyan ahlâkının dayattığı bireyselci deneyim olan pastoral tekniklere kadar uzanır. Daha sonra ortaya çıkan ve bedenin hastane, okul, fabrika ve hapishanelerde disiplin altına alınmasına dayanan disiplinci yaklaşım ise 18. ve 19. yüzyılda belirgin hale gelmiştir. Disiplinci yaklaşım bedenin anatomo-politikasıdır. Bu yaklaşımdan sonra ise toplumu birey olarak bedene hapsetmeyen, onu tür olarak biyolojik beden olarak görerek denetleyen iktidar teknolojisi olarak biyoiktidar ortaya çıkmıştır. Biyoiktidar tekil olarak bedenlere değil toplumun bütününe odaklanmakta ve çeşitli müdahalelerle onu kuşatmaktadır. Nüfusun durumu, doğum ve ölüm rakamları, toplum sağlığı, mesken ve göç durumu, yaşam süresi ve koşulları gibi alanlardaki tüm istatistiki bilgiler biyoiktidarın bilgi-iktidar sarkacına girmektedir. Foucault bunu nüfusun biyopolitikası olarak adlandırır. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde Foucault'nun iktidar analizinin, Hıristiyan deneyiminin bir sonucu olan pastoral iktidardan disiplinci iktidara, oradan da biyoiktidara kadar uzanan bir tarihsellik ve iç içe geçmişi kapsadığı görülmektedir. Bu bölümde yukarıda bahsedilen iktidar teknolojileri olan pastoral iktidar, disiplinci iktidar, biyoiktidar ve biyopolitika kavramları ortaya koyulacaktır.

2.1. Pastoral İktidar

Siyaset felsefesi tarihine bakıldığında iktidar ve onun uygulamalarını incelemeye çalışan düşünürler (Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau, John Stuart Mill

ve Karl Marks gibi) hep bir toprak parçası, onun yüzeyi ve bu düzlemde gerçekleşen iktidar yöntemlerini analiz etmişlerdir. Egemenlik, otorite, baskı ve güç gibi kavramlar bir toprak parçası üzerindeki politikalar perspektifinden araştırılmıştır. Oysa Michel Foucault, iktidarı ve onun uygulamalarını mekânlar ve bedenler üzerinden incelemiştir. Ona göre iktidar mekânlar üzerinden bedenlere, oradan elde ettiği bilgileri bilgi-iktidar sarkacına dahil ederek tüm nüfusa odaklanmaktadır. Bu amaçlar iktidarın bedenleri bireyselleştirmesiyle gerçekleştirilir. Foucault, bireyselleştirici ilk iktidar tipinin pastoral iktidar olduğunu vurgular. Pastoral iktidar, “peşinden sürüsünün (yani yönetilenlerin) geldiği çoban olarak ilahi varlık, kral ya da lider fikridir” (2016b: 28).

Orta Çağ’dan beri Batı toplumlarında etkili olan ve tam anlamıyla siyasi, hukuki, ekonomik ve etnik bir tahakküm amacı gütmeyen; ancak toplum yapısında derin izler bırakan bir iktidar vardır. Bu iktidar dinsel kökenlidir, insan varlığını bireylerin doğumundan ölümlerine kadar uzanan bir müdahale alanı olarak gören ve bunun için onları belli bir biçimde davranmaya, dua etmeye zorlayan bir iktidardır bu. Bu, pastoral iktidar denen iktidar çeşididir. “Etimolojik olarak pastoral iktidar, çobanın sürüsü üzerine uyguladığı iktidardır” (Foucault, 2016a: 209). Bu herkesin selametini ve sorumluluğunu taşıyan iktidar, Yunan ve Roma toplumlarında ortaya çıkmamıştır. Hıristiyanlıkla birlikte kilisenin örgütlenmesi; ahireti, günahı ve selameti içeren inançların ortaya çıkması, papazların rolü, Hıristiyanların bir sürü olduğu kanısını ortaya çıkarmıştır. Bunu fark eden ve sürü üzerindeki özel bir statüden yararlananlar, pastoral yükümlülük uygulama hakkı ve görevi elde etmişlerdir. Orta Çağ boyunca etkili olan pastoral iktidar, yalnızca her bireyi belli bir davranışa sevk etmeyi amaçlamamış, onları tanıyıp keşfederek kendileriyle ilgili düşüncelerini örgütleyip sürüdeki her bireyin selametini de göz önüne almayı temel amaç edinmiştir. “Vicdan yönlendiriciliğini, ruh bakımını, ruh tedavisini içeren Hıristiyan öğretici teknikleri; itiraftan vicdan muhasebesine ve vicdan muhasebesinden günah çıkarmaya kadar uzanan tüm pratikler, hakikat ve zorunlu söylem terimleriyle insanın kendi kendisiyle bu zorunlu ilişkisi; pastoral iktidarı bireyselleştirici bir iktidar yapan temel noktalarından birinin bu olduğu” (Foucault, 2016a: 210) nu gösteriyor. Yaptırım gücünü dinsel unsurlardan alan bu tür bir iktidarın başka bir kaynağa ihtiyacı yoktu, o bireyler üzerindeki gücünü kendi özelliğiyle ilintili bir itiraf bilincine dayandırmıştır (Foucault, 2016a: 210). Pastoralliğe göre yönetmek, sürü odaklı bir etkinliktir. Canlı varlıkların çokluğunu (yani sürüyü) selamete sevk etmekle birlikte rasyonel ve planlı bir yaklaşımı içerir (Siisiäinen, 2016: 85).

“Foucault, Batılı biyopolitik yönetimin merkezi olarak, Erken ve Orta Çağ Hıristiyan teolojisinde ve bu teolojinin pratikte icra edildiği manastır ve kiliselerde ortaya çıktığını iddia eder” (Siisiäinen, 2016: 83). Bu pastoral iktidar formu, sürüyü sürekli gözetleyerek, onları mutlak bir denetime tabi tutarak selamete yönetmeyi amaçlar (Siisiäinen, 2016: 83). Kilise eliyle yürütülen günah çıkarma vasıtasıyla pastoral sevk ve buna bağlı olarak gözetim ve bilgi akışı sağlanıp hiyerarşik bir hükmetme düzeni kurulur (Siisiäinen, 2016: 88). Hıristiyan ahlâkıyla ortaya çıkan bu iktidar teknolojisinde çoban, sürüsünü gözetir onun iyiliği için çabalar; ancak yine Hıristiyanlıkta var olan unsurları kullanarak sürüsü hakkında bilgi alır, onu kontrol etmek ister.

Yukarıda da bahsedildiği üzere pastoral ilişki, tanrının ve ondan gücünü alan yöneticinin (çobanın) insanlarla (sürüyle) ilişkisidir. Din temelli olan bu iktidar, ilkesini ve kusursuzluğunu tanrının halk üzerinde kurduğu iktidarda bulmaktadır (Foucault, 2016c: 112). Din üzerinden kurgulandığı için bu iktidar tipi, sürünün kendi iradesiyle hareketinden çok dürtülerle hareket etmesini istemektedir. Böylece ölümden sonraki yaşamını düşünen sürü üyesi birçok davranıştan kendisini alıkoymaktadır. Spierenburg (2010: 69)’un da belirttiği gibi Orta Çağ öznelerinin davranışları; “modern insanların davranışlarına nazaran daha fazla dürtüler tarafından belirlenir”. Günah çıkarma ve itiraf; hem Hıristiyan ahlâkının bir parçasıdır ve dürtülerin yaratılmasını sağlar hem de itaatkâr koyun sürülerinin oluşturulması için gerekli bilgi materyalini temin etmektedir. Buna göre iktidarın araçsallaştırdığı ve itaatkârlığı sağlayan teknik “*itiraftır*” (vurgu bana ait) denebilir. Zira 13. yüzyıldan itibaren günah çıkarma sıklaşmış ve giderek gündelik hayatın içinde olağan hale gelmiştir. Neticede yenilenmeye çalışan Hıristiyanlık, günah çıkarma yoluyla halkla daha çok diyalog kurmaya çalışmıştır. “Ruhunu kaybetmeden dünya nimetlerinden faydalanılabiliyor mi?” (Duby, 1991: 102) sözü de bu durumu net bir şekilde özetlemektedir. Sürünün ruhunu kaybetmesine yardımcı olan erk ise papazdır. Adeta çobanın yardımcısı olan bu din görevlisi, pastoralliğin işlerlik kazanmasını kolaylaştırır. “Hıristiyan, içinde olup biten her şeyi vicdanını yönlendirmekle yükümlü olacak birine sürekli olarak itiraf etmek zorundadır ve bu eksiksiz itiraf bir anlamda, elbette papaz tarafından bilinmeyen, ama öznenin kendisi tarafından da bilinmeyen bir hakikati üretecektir” (Foucault, 2016a: 230). “Pastoral iktidar, bireyin ıslahının anahtarının bireyin kendisinde saklı olduğunu varsayıyordu.” (Bauman, 1996: 63). Çünkü her ne kadar papaz, günah çıkarma ve itiraf gibi mekanizmaları araçsallaştırırsa da bireyin içinde saklı kalan şeyler vardır. O unsurların köreltilmesi, pastoralliğin devamı için önemlidir.

Pastorallikte sürü, başına gelen her şeyin nedenini çobana bağlamaktadır. Sürüye göre bolluk ve bereketi getiren çoban, onun olumsuz davranışlarına göre kötülük ve acı da getirebilmektedir. Ancak çobanın bu dışavurumu sonrası oluşan acı, günahlardan kurtulmak için bir fırsat olarak görülebilir. “Cüzzamlı dünyadan ve zahiri kilise cemaatinden uzaklaştırıldıysa da varlığı her zaman Tanrının dışavurumu olmaktadır; çünkü bütünü itibariyle onun öfkesini işaret etmekte ve iyiliğini vurgulamaktadır” (Foucault, 2017a: 27). “Hastalık, günahkâr için şans, selametini riske atan çürümüşlük miyasmasından ruhunu arıtması için bir fırsattır” (Gelis, 2008: 48). Acı çekmek sürü için fırsattır, çobanı da ona göre konumlandırmışlardır. Sennett, “İnsanlar, Kral İsa'dan çok "acı çeken" İsa'yla, çile çeken İsa'yla özdeşleşmektedirler” der (2002: 144).

Daha önceki başlıkta da bahsedildiği üzere özne-iktidar ilişkisinin kurulmak istendiği kitleler bireyselleştirilir, pastoral çoban da bireyselleştiricidir. Sürüdeki her bir koyun onun için önemlidir, çoban onları sistematik bir şekilde sayar. Sürünün tamamı için olduğu gibi her bir koyun içinde her şeyi yapar (Foucault, 2016c: 115). Çünkü sürü tek tek koyunlardan oluşur ve birinin selameti ya da felaketi tüm sürüyü etkiler.

Foucault'ya göre sürüye hükmeden “çoban, bir toprak üzerinde değil, çok sayıda birey üzerinde hüküm sürer” (2016a: 223). Temel görevi göz kulak olmak, iyilik yapmaktır. Yeni su kaynakları bulmak, bereketli topraklara kapılar açmak onun en temel amaçlarındandır. “Sonuç itibariyle, esas olarak boyun eğdirdikleri üzerindeki zaferleriyle kendini gösteren geleneksel iktidardan farklı olarak bireyin ve grupların geçimini sağlayan bir iktidardır. Muzaffer bir iktidar değil, yardımsever bir iktidardır” (Foucault, 2016a: 224). Pastoral iktidarın temel sorumluluğu, sürünün var olmasını sağlamaktır. Gerektiğinde kendini sürüsüne feda eder. Pastoral iktidar hayırseverdir, onun yegane amacı sürünün selametidir. Hayırseverliğini simgeleyen yapılar oluşturur, bunu sürüye bu hayırseverlik imajını benimsetmek için yapar. Pastoral iktidar; düşmanları yener, onları sürüsü için mahkûm eder (Foucault, 2016c: 113).

Sadece ve sadece sürüsünün refahı ve iyiliği için çalıştığı düşünülen çoban, sürüsüyle ilgili bütün bilgileri günah çıkarma, vicdan yönlendiriciliği, itiraf, cinsellik gibi unsurlar üzerinden temin eder. Bu bilgiler, gözetim ve gözetme için kullanılır.

Siisiâinen'e göre sürünün saadeti, sağlığı ve refahı için yapılan rehberlik, gözetimi gerektirir. Bunun amacı sürünün iyiliğini gözetmek yanında sürüyü şeffaf kılmak, kör noktaları ve boşlukları yok ederek bütünü izlemektir. Pastoral bilgi sürü içerisinde tek tek koyunlara da odaklanır. Pastoral iktidar sınırlı bir perspektiften kaynaklanan sorunları aşmak

adına daha ayrıntılı politikalar da gerçekleştirebilir. Belirsizlik ve karanlığa karşı açıklık ve seçicilikle yoğrulan pastoral iktidar, gözetimi sağlamalı ve sürüyü yakalamalıdır. Sürü ise ihtiyaçları, kusurları, erdemleri, ahlâksızlıkları bakımından yürütülecek sınama, sorgulama, kategorize etme çalışmaları bakımından kimliklendirilmiş bireye ve daha makro bakış açısıyla nesne olarak bütünü işaret etmektedir (2016: 86).

Tam itaat, kendine dair bilgi ve başka birine itiraf arasında yeni bir bağ düzenlenir. Bu iktidar biçimi, insanların ruhlarına nüfuz etmeden, onların derin sırlarını öğrenmeden uygulanamaz (Dean, 1999: 77). Ayrıca pastoral iktidar zamansal da bir formdur. Gözetim ve iktidar-bilgi sarmalıyla nesneleştirilmiş canlı çokluk (sürü), her an çoban tarafından kavranır. Kuşatıcı ve istikrarlı takip, gerçek-zamanlılıkla birleşir ve sürekli bir değişim ve gelişim izlenimi sağlanmaktadır (Siisiäinen, 2016: 86-87).

Pastoral iktidar dispozitifi yalnızca Hıristiyan temelli değildir (Siisiäinen, 2016: 85). Tarihi perspektiften incelendiğinde örneklerine sık rastlanmaktadır; ancak Batı literatüründe örnekler daha azdır. Örneğin Roma ve Yunan edebiyatında siyasetçiler asla çoban olarak tanımlanmamıştır. Platon da Devlet Adamı kitabında kralın kim olduğunu yani tipolojisini betimlerken onu çoban olarak değil, dokuma işçisi olarak tanımlamıştır. Ona göre site yani devlet, bir kumaştır ve yurttaşlar kumaşı oluşturan ipliklerdir. Buna karşın çoban sürü ilişkisine benzer bir ilişkiye Doğu Akdeniz’de, Mısır’da, Mezopotamya’da ve Asur’da rastlanılır. Sürü-çoban ilişkisine dinsel, siyasi, toplumsal ve ahlâki anlamda en çok örtüşen anlayış İbrani toplumunda görülür. “Tanrı, halkının çobanıdır. Yehova’nın halkı bir sürüdür” (Foucault, 2016a: 222). Çoban olan Hz. Davud, çoban olma görevini tanrının ta kendisinden almaktadır (Foucault, 2016a: 223).

Çobanlıkla bir tutulan lider, kral ya da tanrı anlayışı Orta Doğu tarihinde ise daha yaygındır. Örneğin Hz. Nuh, tufana karşı tüm canlı sürüsünün çobanıydı. Sümerli Uruk döneminde (M. Ö. 4.000) şehrin koruyucu tanrıçası İnanna, çoban tanrı ile evliydi. Dumuzi, Akad-Babil-Mısır yaklaşımlarının hepsinde çoban tanrıdır ve karısı İnanna onu lanetlerden kurtarmak için yer altı ve yer üstünde savaşırken, o eşinin yokluğunda vefasızca şehrin tahtına kurulu. Sümer-Akad kralları çoban tanrı Dumuzi’nin bedenlemeleridir, her sene tanrıça ile evlenme, ölüm ve yeniden doğum törenleri gerçekleştirilir. Sümer’de kral halkın çobanıdır; İnanna yasalarında şöyle yazar: “ (...) O zaman ben İnanna yani Nippurlu mütevazi çoban (...) Enlil’in sözlerine uyarak Sümer ve Akad’da adaleti kuruyorum” (Eliade, 2007: 81-87).

Firavun ise Mısırlı bir çobandır, taç giyerken çobanın değneğini alır. Babil kralı da halkın çobanıdır; ancak tanrı da halkı bereketli topraklara götürür. Mısırlı Ra'nın tanrıyla özdeşleştirildiği bir Mısır ilahisinde göze çarpar: “Herkes uyuduğu zaman gözünü onlar üzerinden ayırmayan, sürü için en doğru olanı isteyen Ulu Ra” (Foucault, 2016b: 28). Gözetilen sürü aynıdır, çoban-krala ilahi çobanın yarattığı sürü emanet edilmiştir. Asurluların krala duası da şu şekildedir: “Çayırların çalışkan yoldaşı, topraklarına bakan ve onu besleyen sen, bolluğun çobanı” (Foucault, 2016b: 28). Yukarıda bahsedildiği üzere pastoralliği geliştirip genişleten İbranilerdir. İbranilikte halkın çobanı yalnızca tanrıdır, Hz. Davud sürüyü toplama görevini ondan almıştır. Tüm bunların yanında olumsuz örnekler de vardır. Kötü krallar kötü çobanlarla karşılaştırılır, kötü krallar sürünün dağılmasına neden olur, onları parçalar, aç ve susuz bırakır (Foucault, 2016b: 29).

Foucault (2016b: 32-33)'ya göre pastorallik, toplumun aynası olan edebiyata da yansımıştır. Homeros, şiirlerinde çoban metaforunu krala gönderme yapmak için kullanmıştır. Buna Hint-Avrupa literatüründe de rastlanır, örneğin Beowulf'ta krala çoban gözüyle bakılmaktadır. Pythagorasçı metinlerde çoban, dağıtıcı ve yasa paylaştırıcıdır. Isokrates, Aeropagiticus eserinde yargıçların kendilerine ve genç adamlara ilgi göstermeleri gerektiğinden bahseder; ancak çoban metaforuna hiç değinmez. Platon ise Kritias, Devlet, Yasalar ve Devlet Adamı kitaplarında çoban yargıçtan sık sık bahseder.

Özetle Foucault'ya göre pastorallığın toplumsal boyuttaki etkisi onun edebiyat ve sözlü kültüre yansımaları da sağlamıştır. Tam olarak kesin bir benzerlik göstermese de birçok kültür yapısında siyasal alana ilişkin pastoral izleri bulmak mümkündür. Ancak bu konudaki en özgün yaklaşımı Platon göstermiştir. Dolayısıyla Platon'un analizine dikkat çekilmelidir. Örneğin cansız şeylere emir veren biriyle bir öküze emir veren birey farklıdır; hayvan sürülerine emir veren bireyle insan topluluklarına emir veren kişi de farklıdır. İşte burada karşımıza siyasi önder olan insanların çobanı çıkmaktadır (2016b: 33).

Erken ve Orta Çağ Hıristiyanlığında canlı varlıkların ilahi, hayırsever ve selamet odaklı yönetimiyle ilgilenen diğer düşünürler Thomas Aquinas ve Martin Luther'dir. Aquinas'a göre tanrı, başlangıç ve ilk nedendir. Tanrısal yönetimin etkinliği rehberlik edilen sürünün ve her bireyin sürekli gözetimi ile gerçekleşir. Benzer bir şekilde ihtiyaçları sevk ile giderme, egemenin sürünün yaşamına sonu gelmez bir düzende müdahalesini açık hale getirir. “Tanrı, şeyleri yönetirken bazılarını diğerlerinin efendisi yapacaktır. Bir efendi olarak talebelerine yalnızca bilgiyi bahşetmeyecek, ayrıca bu bilgiyi başkalarına öğretme yetisini de verecektir” (Aquinas, 1952). Yani tanrı, çobanı görevlendirip onu diğerlerini

yönetme ve bununla ilgili ilişkileri de benimsetme kabiliyetini de verecektir. Bu da bölümün başında bahsedilen özne-iktidar ilişkisinin kurulmasını kolaylaştıracaktır.

Sürünün zihni, çobanın iradesini sorgulamaması için köreltilmektedir. Eleştiri ve sorgulama gibi düşünceler kadere sadakat, tam itaat gibi karşı hamlelerde bastırılmaktadır. Kadercilik buna en güzel örneklerdendir.

Pastorallikte çobanın inşa etmeye çalıştığı bir diğer unsur kaderciliktir. Kader, nedensellik ağının bir planı yani ilahi bir plandır. Sürü buna inandırılır ve yönetim kolaylaşır. Sürüdeki koyunlar, egemen yöneticinin gözetimine tabi tutulmadan nedensel kader ağı ile yönlendirilir ve koordine edilir (Aquinas, 1952). Hıristiyanlıkta pastorallığın sorgulanmaması gerektiği belirtilir. Nitekim Eklesiyastikos'ta "Sizden çok yüksekte olan şeylere bakmayın gücünüzü aşan şeyleri araştırmayın (...) ve O'nun işleriyle ilgili azla meraklı olmayın." (akt. Siisiäinen, 2016: 92) ifadesi yer almaktadır.

Luther ise selamete dayanan düzen ve ilahi planın sürü için idrak edilemez olduğunu (2006: 136-138), tüm varlıkların eller, kanallar ve araçlar olduğunu ve tanrının yeryüzünde onlar aracılığıyla hareket ettiğini (2008: 14) ifade etmiştir.

Yukarıda sıralanan pastoral temalardan Hıristiyanlığa en çok benzeyen İbrani pastorallığını diğerlerinden ayıran özellikleri şu başlıklar altında toplanabilir (Lemke, 2016a: 221):

1- Yönetimin Nesnesi: Çobanın iktidarı bir toprak üzerinde değil; bir sürü, hareket halindeki kalabalığın üzerindedir. Yunan pastorallığında toprak tanrınınken İbranilikte çoban-tanrı sürüsüne toprak sözü verir. Yunan yaklaşımı merkezinde topluluk fikri varken İbrani pastorallığında sürünün yönlendirilmesi vardır.

2- Yönetimin Amacı: "Çoban-tanrının görevi sürüyü kurtarmaktır". Yunan pastorallığında ise amaç tehlike anında sürüye yardım etmektir.

3- Yönetimin Esası: İbranilikte iktidar uygulaması zorunluluk anlayışına göre kurgulanır. Yunan liderlerinin kararları ise zorunluluktan çok ortak ve marjinal faydayı yakalamak için uygulanır.

"Yahudi-Hıristiyan ahlâkının yanlış bir birlik olduğunu ortaya koymak için (ve daha da önemlisi) Batı toplumlarında din ile siyaset arasında gerçekten bir ilişki var ise bu ilişkinin kilise ve devlet arasında değil, pastorallık ile yönetim arasında olduğunu göstermek içindir." (Foucault, 2016c: 191). Çünkü kilise ve siyasal aygıtların birlikteliği karşılıklı çıkar

içerisinde gerçekleşmiştir. Oysa yönetimde pastorallik, adeta özdeş birer ortaklık ve uyum durumudur.

Foucault tarafından ilk iktidar teknolojisi olarak tanımlanan pastorallik, çeşitli kültür ve medeniyetlerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak tarihsel örnekler ve varyasyonlar, pastoralliğin Hıristiyanlıkla benzersiz örtüşmüşlüğü gösterir. Pastoral yönetim, yalnız Hıristiyanlıkla diğer örnekleri domine ederek yegane kipine dönüşür (Siisiäinen, 2016: 87; Foucault, 2016c: 131).

Hıristiyanlık yukarıda bahsedilen temalardan ve uygulamalardan büyük ölçüde faydalanmıştır. Orta Çağ ve Modern Çağ'da kullanılan bu yaklaşımlar, bir iktidar teknolojisi olarak görülmüştür. Tarihteki en saldırgan ve fetihçi toplumlar olan Hıristiyanlar, farklı siyasi biçimler oluşturulmuşlardır. Pastoral teknolojinin geliştirilmesi, antik toplum yapısını alt üst etmiştir (Foucault, 2016b: 31-32).

Pastorallik, Hıristiyan anlayışında oldukça etkili olmuştur. Bu, daha önceki inanç temalarının değişmiş biçimidir. Hıristiyanlıktaki çoban-sürü ve papaz arasındaki ilişki şu şekilde açıklanabilir (Foucault, 2016b: 37-41):

- 1- Hıristiyan anlayışında çoban hesap verir. Dahası koyunların günahı çobana da yüklenebilir. Sürünün selametini sağlayan çoban dolaylı olarak kendi selametini de sağlamış olur. Sürü çobana bağlıdır, eğer çoban kaybolursa sürü tehlikeye düşer.
- 2- Tanrı çoban olunca sürü de onun iradesine uyar.
- 3- Papaz ile koyunlar arasında özel bir bilgi ilişkisi vardır. Bireyselleştirmeyi amaçlayan bu bilgi ilişkisi itaat ve günah çıkarmayı içerir. Bu bilgilerle koyun, vicdani sorumluluklar hapisanesine hapsolür.
- 4- Vicdan muhasebesi, itiraf, vicdan yönetimi ve itaat gibi mekanizmaların temel amacı bireylerin nefislerini kendilerinin köreltmesini sağlamaktır. Bu kendinden vazgeçmiş bireyin ölmesidir. Öbür dünyada güzel yaşamak için ölmek, iktidarın işlevini artırıp onun amaçlarına daha kolay ulaşmasını sağlamıştır.

Lemke'ye göre yukarıda bahsedilen farklılıkları selamet, yasa ve hakikat başlığında toplamak mümkündür. İbrani sürüsünde ve Yunan şehrinde kader ortaklığı yaklaşımı vardır. Hıristiyan pastoralliğinde ise bu durum daha paradoksaldır. Hıristiyan çobanlar, selamet endeksli bir ince ekonomik yaklaşım kurarlar. Selameti istemek bireysel bir istek ya da özgürlük değil, zorunluluktur. İbraniler ve Yunanlar yalnızca yasalar ya da ikna ile yönetilirken, Hıristiyan çobana itaat zorunlu ve kesindir, bir kaideye bağlı kalmaz. İtaat bir

erdemdir, itaate varmak için itaat edilir. Yunanlılarda bilincin idaresi gönüllülükle sağlanır, buna karşın Hıristiyanlıkta bu durum zorunluluk esasına dayanır. Kendini sına ve vicdan yönetimi başkalarına bağılılığın sürekliliğine tabidir (2016a: 222-223).

Pastoral tipi bir iktidarın var olduğu toplumda yaşamak, genel olarak şunları ifade etmektedir (Foucault, 2016a: 225-226):

- 1- Bir yol göstericinin (çobanın) varlığı, selameti yani günahlardan arınmayı zorunlu hale getirir.
- 2- Zorunlu selamet arayışı bireysel değildir. Elbette günahlardan arınmayı amaçlayan birey, bunu kendisi için yapar; ancak bunun sağlanması bir başkasının otoritesinin benimsenmesi yoluyla olur.
- 3- “Hıristiyan toplumunda papaz ötekilerden mutlak bir itaat isteyen kişidir; bu da çok önemli ve çok yeni bir fenomendir.” O, tanrının ve kilisenin buyruklarını öğretir. Hıristiyanlık adına bir hakikat hocasıdır. Adeta çobanın elçisi, tahakküm unsurudur.

Buna benzer bir yaklaşım İslamiyet’te de vardır. İslam halifesi Hz. Ömer “Dicle’nin kenarında bir kuzu kayboldu hesabı Ömer’den sorulur” (Eliade, 2007: 96) diyordu. Bu, sorumluluk, görev ve amaç bakımından çobanın özelliklerine yakın bir durumdur.

Pastorallığın tipolojisinin düzgün çıkarılması için kral ve çobanın ayırt edici özelliğinin saptanması gerekir. Öncelikle çoban tek başınadır. Çoban hayvanlara yem ve otlak bulma, onlara rehberlik etme ve onların çoğalmasını sağlamaktadır. Kral ise çoban gibi tek başınadır; ancak bireylerin yiyeceğini sağlamaz, bu işi çiftçiler yapar. Hastalarla kral değil hekim ilgilenir. Krallık makamına erişmek isteyen rakip çoktur. “Sonuç olarak, siyasetçinin gerçekte ve özünde ne olduğunu öğrenmek istiyorsak, onu etrafındaki kalabalıktan çekip çıkarmamız ve böylece hangi bakımdan bir çoban olmadığını göstermemiz gerekiyor” (Foucault, 2016b: 35). Tanrılar artık çoban değildir, insanlar artık kendilerine yetmelidir. Siyasetçi tanrının işini devralıp onun yerine geçemez; ancak ondan çeşitli rolleri almıştır. Kral, sitenin düzenli durumunun devamını sağlamak ve kumaşın dokunması için iplikleri uyum içerisinde yan yana getirmeye çalışan erk olarak karşımıza çıkar (Foucault, 2016b: 36).

Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra pastoral iktidar, Hıristiyanlık boyunca da politik iktidardan ayrılmıştır. Bunun nedeni dini iktidarı yalnızca bireylerin ruhlarıyla ilgilenmiş olması değildir. Pastoral iktidar bireylerin ruhlarını yalnızca bu ruh yönlendirme gücüyle yönlendirir. Burada asıl üzerinde durulması gereken konu, çeşitli çatışma durumlarının

olmasıdır. Yan yana yönetim gücünü kullanan iki unsur olan devlet ve kilise bazı dönemlerde birbirlerine müdahale etmişlerdir (Foucault, 2016c: 139).

Politik iktidardan ayrılmış pastoral iktidar, selamete birlikte gözetim, disiplin ve denetimi de amaçlar. “Bu iktidar, nihai amacı bireyin öbür dünyasındaki selametini emniyet altına alan bir iktidar biçimidir” (Foucault, 2016b: 65). Salt emir vermez, sürünün selameti ve yaşamı uğruna kendisini feda etmeye hazırdır. Bütün olarak sürüyü değil, bireyi de gözetir. Bireylerin kafalarının içini bilmeden, onların ruhlarını ele geçirilmeden, sırlarını açığa çıkarmadan uygulanamaz, bunun için itaat, itiraf, vicdan muhasebesi, günah çıkarma gibi teknikleri kullanır (Foucault, 2016b: 65).

Pastoral iktidarın amaçları zaman içerisinde değişmiştir. Önceleri sadece öbür dünya selameti için uğraşan pastoral iktidar, sonradan bu dünya için de politika geliştirir hale gelmiştir. Örneğin sağlık, refah, emniyet ve kazalara karşı korunma gibi alanlarda politikalar gerçekleştirilmiştir (Foucault, 2016b: 66). İktidarın görevlilerinde de bir artış olmuştur. Şirketler, dernekler, hayır kuruluşları adeta pastoral iktidarın görevlileri gibi hareket etmişlerdir. Son olarak dinsel kurumlara bağlı pastorallik, toplumun kılcal damarlarına nüfuz etmiştir. Böylelikle bireyselleştirici taktikler de artmış ve çeşitlenmiştir (Foucault, 2016b: 67).

Özetle çoban sürünün selameti için çalışır; ancak sürünün selameti adına yapılan çalışmaların yanında onun felaketini getirecek ya da onu kısıtlayacak işler de yapabilir. Fakat sürünün çobanın iradesini sorgulama gücü yoktur, cinsellikte olduğu gibi.

Pastoral iktidarın odaklandığı en önemli unsurlardan biri de cinselliktir. Foucault (2016a: 215), bunu Sigmund Freud’un tezlerine dayandırmaktadır. İd’den gelen ve insanın var oluşunun kaynağı olarak cinsellik yok edilemez bir yapıya sahiptir. Hıristiyan ahlâkına göre sapkınlık olarak görülen cinsellik, pastoral iktidar tarafından kontrol edilmelidir. Bu kontrol, Hıristiyan emirleri ile gerçekleştirilmiştir. “Cinselliğe sadece ayrıcalıklı ve temel işlev olarak değil; özel, tek ve biricik işlev olarak üremeyi, sadece çocuk sahibi olmak için sevişmeyi veren Hıristiyanlıktır. Cinsel zevk günahdır; sakınılması gereken ve sonuç olarak mümkün olan en küçük payı vermek gereken bir günahdır” (2016a: 221).

“Ten, bedenün özneliğidir; Hıristiyan teni bu özneliğin içine kapatılmış cinselliktir.” (Foucault, 2016a: 232). Hapsedilmiş cinsellik, iktidarın müdahale alanıdır. Sapkın ve savurgan olarak görülen cinselliğin kontrol edilmesi, bireyin ve bedenün kontrolünü getirmektedir. Böylece bedenlerden oluşan sürü, dolaylı olarak kontrol altındadır.

Foucault (2016a: 212)'ya göre "Vücudu, zevkleri, cinselliği; ihtiyaçları, zorunlulukları olan, aile örgütlenmesi olan, üreme zorunlulukları olan bir toplumun içinde işletilebilmek" için gerekli düzeneklerin oluşturulmasıydı pastorallik. Tek eşli evlilik yani zevkin sınırlandırılması ekseninde teni ilgilendiren söylem ve bununla bağıntılı geliştirilen bir cinsellik ahlâkı Orta Çağ boyunca etkinliğini güçlendirmiştir. Hıristiyan pastorallığının amacı, bireylerin "kendi nefislerini köreltmeleri" için çaba sarf etmelerini sağlamaktır. Otokontrol ve otosansür, bu ve öbür dünyadaki en önemli emniyet kaynağı olarak görülmekteydi. Yalnızca yasaklara ve reddetmeye değil aynı zamanda bir bilgi mekanizması, hakikat arzusu, bireyler üzerine ve bireylerin kendileri üzerine olan bilgilerinin işlerliğini sağlaması, bu iktidar mekanizmasının başlıca özelliği idi. Foucault, Hıristiyanlığın rolünü özelde cinselliğin ve genel olarak bedenin tarihinde bu noktadan kavrar.

Cinsellik üzerine kilise baskısı defalarca karşımıza çıkmaktadır. "Zamandışı amacı, tensel ilişkileri durdurmak olan, yani cinselliğin taşkınlıklarını katı kalıplar içinde tutarak kötülüğü kovmayı amaçlayan bir kilise modeli" (Dubu, 1991: 29) var olmuştur. Pastorallığı destekleyen unsurlardan olan kilise libidoya odaklanmıştır.

Hıristiyanlıkta ahlâk sorunu libido üzerinden çözülmeye çalışılmıştır. Cinsel davranıştan söz edilmemiştir. Bireyin kendisine nasıl hakim olacağı ve cinsel şiddetten nasıl sakınacağı sorusu sorulur (Foucault, 2015a: 268-269). Bu soru da kendi nefisini köreltme ile çözülür. Kadına odaklanan Hıristiyan ahlâkı, cinselliğin kadının ahlâklı hale getirilmesiyle kontrol altına alınacağını düşünmüştür.

Kadının kontrolü dolaylı olarak sürünün yarısının kontrol edilmesini sağlamıştır (Dubu, 1991: 31):

"Günahkâr varlıklar olan kadınların doğal sapkınlıkları, eğer gözetim altında tutulmazlarsa, soyun içine, atalar servetinin mirasçılarının içine, soyun bekar erkeklerinin evin dışında veya evin hizmetkârları arasında neşeli bir cömertlikle meydana getirdikleri piçleriyle aynı türden olan ve gizlice yapılan tohumlamalardan ortaya çıkan, başka bir kandan doğma hak gasp edicilerinin dahil olmaları tehlikesini taşımaktadırlar."

Cinsel davranışa yönelik Hıristiyan ahlâk, insan içine gizlenen arzuların titizlikle saklandığı bir eylemler bütünüdür. Cinsel boyun eğdirme, yasanın kabullenışı ve kilise otoritesine itaate dönüşür. Bu durum da kişinin kendi nefisine hakimiyetinden çok kendinden feragat ve fedakârlığa dönüşür (Foucault, 1983: 265-292).

“Hıristiyanlığın beden imgesi, bedeni hem yüceltmeye hem de aşağılamaya yönelik çift yönlü bir harekettir” (Gelis, 2008: 18). Selameti sağlanan, bereketli otlaklara kavuşan sürünün cinselliği hapsedilerek aşağılanmaktadır. [L]
[SEP]

Kilisenin cinsellik üzerine uyguladığı baskı aklın alamayacağı sınırlara ulaşır (Tannahill, 2003: 139):

“Cinsellik tarihi söz konusu olduğunda, Hıristiyanlık kilisesi korkutucu bir sicile sahiptir. Diğer Batı toplumları zina (genellikle), gebeliğin önlenmesi (ender olarak, kürtaj (kimi zaman), eşcinsellik (kimi zaman), bebek katli (ender olarak), zoofili (kimi zaman), ve mastürbasyon (asla) farklı derecelerde lanetlemişlerdi. Kilise ise hepsini yasakladı. Diğer toplumlar seks her pozisyonda bir zevk olarak görmüşlerdi. Kiliseye göreyse cinsel zevk bir günahı ve ancak erkeğin üstte olduğu pozisyon kabul edilebilirdi.”

Kısaca bu durum hakikat arayışının özneleştirilmesidir. Kendilik kabuğuna saklanan birey, bunu tersine çevirmek için itiraz etmeyip kendisiyle mücadeleye girer. Bu mücadelenin sonucu ise hakikat bulunmaz, mücadele şeytanlaşmaya giden yol olarak görülür. Lemke’ye göre “hakikat, Hıristiyan özneyi çobanına kenetleyen bir bağdır” (2016a: 412).

Özetle pastoral iktidar bir politik, pedagojik ya da retorik unsur değildir; o bir insanları yönetme sanatıdır (Foucault, 2016c: 144). Josep Fontana bahsedilen Orta Çağ biyopolitikasını şöyle özetler: “Müminler üzerindeki denetim, evlilik ve cinselliğe ilişkin yeni ve çok daha kısıtlayıcı kurallarla da pekiştirildi. Akrabalar arasında evliliğe daha büyük sınırlamalar getiren bu düzenlemelere aristokratik çevrelerde çokeşliliği ortadan kaldırmaya yönelik ciddi bir girişim eşlik etti.” (1995: 62-63).

Cinsellik üzerindeki Hıristiyan yasağı ve denetimi Freud’dan sonra kalkmaya başlamıştır. Freud’un çalışmaları sonrasında cinsellik üzerine sosyal, hukuki, ekonomik ve benzeri alanlarda politikalar gerçekleştirilmiştir (Foucault, 2016a: 220).

Foucault, Hıristiyanlık üzerinden yürüyen çatışmaları pastoral iktidarın yeniden düzenlenmesinin etkileri olarak görür. Ona göre Hıristiyanlığı yıllarca parçalayan ve ruhani bilgi etrafında süren tartışmalar, pastoral iktidarı pratik modeli etrafında meydana gelen bir anlaşmazlığın ürünüdür. Din savaşları ise, insanları gündelik hayatlarının en ufak ayrıntısına kadar yönetme hakkına kimin sahip olacağına dair tartışmaların sonucudur. Papazın kim olacağı, hangi şekilde, hangi hakla, ne yapmak için nasıl yöneteceği soruları, bu tartışmaların merkezini oluşturur (2016c: 149).

Reform ve karşı reformla selamete kavuşmak için dünyada manevi olarak idare edilme şeklini sorgulayan bir hareket giderek gün yüzüne çıkar. “Reform, pastoral iktidarın

uygulanma biçiminin ne olacağına dair bir oluşum idiyse, bu durumda reformdan doğan iki dünya, Protestan dünyası ve karşı reform pastoral iktidardan yoksun dünyalar değildi. Protestanlıkta, papazlık, daha titiz ancak hiyerarşik olarak daha esnek formüle edilirken; Katoliklikte papazlık, tümüyle kontrol altına alınmış, piramit hiyerarşisine tabi tutulmuştu” (Foucault, 2016c: 149-150). Foucault için buradaki ana mesele, söz edilen karşı davranışların ve onu takip eden ayırımın, 16. yüzyılda ortaya çıkacak olan yönetimselliğin derinliğini ve arka planını oluşturmasıdır. Foucault, Orta Çağ’da oluşan siyasal ve ekonomik sorunların (isyanlar gibi), feodalizm ile burjuvazi arasındaki çekişmelerin, nasıl ve niçin türlü dini tema, biçim ve kaygılara evrildiğini ve sonunda Reforma nasıl yol açtığıyla ilgilenir. Foucault, pastorallikten, insanların politik yönetimine geçişin, direnişler, isyanlar ve karşı davranışlar çerçevesinde yerleştirilmesi gerektiğinin altını çizer (Foucault, 2016c: 228). “Pastoral iktidarı dikkate alarak, bütün bu olup biteni, düşüncülerin sonuçları olarak görmek yerine, strateji ve taktiklerin oyunu olarak değerlendirilmesi mümkün hale gelir” (Foucault, 2016c: 216).

Bu akılcı hareketler, Hıristiyan ahlâkına dayanan pastoral yönetimin güç, otorite ve egemenliğine zarar vermiştir. Çoban artık rasyonel düşünen sürüyü kontrol edemez olmuştur. Bu da yeni iktidar teknolojilerinin oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Foucault’ya göre pastoral iktidar, 15. ve 16. yüzyıllarda, dini çekişmelerle yenilenirken, kalıtsal statü ve buna bağlı sadakat ağlarına yaslanan kişisel kimlikler üretebilen feodal anlayışın erozyonu, bireylerin dini sorunsallaştırışı ve pastoral rehberliğin yenilenmesi taleplerini körükleyen Reform’un etkisi ve din savaşlarının özel ve kamusal hayatı yaygın bir şekilde yerinden etmesi ile, kendinin, ruhların, çocukların, nasıl, kim tarafından, hangi biçimde, hangi hakla, hangi yöntemlerle ve hangi amaçlarla yönetilmesi gerektiği konusunda pek çok sorunsal, çok çeşitli biçimler olarak serpilir (2016c: 149). Kişisel ahlâkla bağlantılı seküler bir şekilde düşünmenin ortaya çıkması, bahsedilen yoğun dönüşümlerin sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, Foucault’ya göre, “16. yüzyıl ile birlikte davranışlar, kılavuzluk ve yönetimin çağına gireriz” (2016c: 231).

Yönetime dair yaklaşımların dinden bağımsız bir biçimde konumlandırılmaya başlanması, bireylerin her birinin ve tamamının yönetimine odaklanan pastoral iktidarın, 16. yüzyılda Avrupa toplumlarında görülen ‘Yönetim Çağı’ ile ortadan kaybolduğunu göstermez. Foucault’ya göre pastoral iktidar, kaybolmak yerine “Kosmos’un yönetimsizleştirilmesi” ile artacaktır. “Kozmos’un kilise ve imparatorluğa yaslanan yarıemperyal birliği, bu bağlamda kırılmışken, doğa daha az dramatikleşip, olay ve

trajediden özgürleşmişken, tam zıttı, siyasal düzende vuku bulmaya başlayacaktır” (2016c: 236). Ancak siyasal alternatifin yönetim rasyonelitesini, pastoral iktidarın rasyonelitesinden ayırt edenin ne olduğu belirgin değildir. Dinsel kurumlaşma önemini yitirmekle beraber bu kurumlaşmanın fonksiyonu, sonradan hem kilisenin ötesine yayılacak hem de çoğalacak, devlet aklı üzerinden artacaktır (Foucault, 2016b: 66). Rasyonel yönetim anlayışı, dini temalara dayanan pastorallığın krizini ve devamında minimize olmasını meydana getirmiştir.

Foucault, pastoral iktidarla nüfus temelinde hareket eden biyoiktidarla arasındaki benzerlikleri ortaya koyar. Nüfus sağlığı, doğum ve ölüm oranlarının tespiti ve müdahale, hijyen politikaları gibi teknikler pastoral iktidar özelinde elbette çoban-sürü denklemi içinde ve farklı anlamda bulunmaktadır. Hıristiyan pastorallığı; yaşam, ölüm, gerçeklik ve itaatle kurgulanan çoban-sürü ilişkisini devreye sokarak, yönetimselliğin öncüllerini sunar. Fakat Foucault, pastoral iktidarın belli krizleri yaşayarak yönetimselliğe evrildiğini vurgular. Bu krizin bir ayağını, kilisenin pastoral iktidarıyla ortak hareket edip sonraları onunla mücadeleye giren mistisizm, asketikizm gibi karşı davranışlar oluşturur (Thierney, 2008:94). Ama bu krizin ana kaynağı, reform hareketleridir. Foucault, reform hareketlerinin Batı'nın karşılaştığı en büyük davranış devrimi olduğunu vurgular. Böylece Reform'dan sonra pastoral iktidar, parçalanır (2016c: 193). Pastoral kriz, yönetim sanatının ortaya çıkışıyla eş zamanlıdır. Yönetilenlerin toplumsal hareketinden sorumluluk duyan iktidar tipinin varlığındaki her ayaklanma, dinsel bir yaklaşımdan daha çok politik dürtülerle meydana gelir (Thierney, 2008:94). Foucault'nun yaslandığı bireyselleştirici iktidar teknolojileri; bir dizi benzer yöntem, teknik ve amaç barındırmaktadır. Pastorallık, disiplin ve biyopolitika bu benzerlikler üzerine kurulmuştur.

“Sürü” hakkında elde edilen bilgi daima eksik kalacağından, sürünü hayatını, سلامتini, sağlığını ve esenliğini düzenlemeyi planlayan ve denetimi amaçlayan bir biyopolitik iktidar hep eksik kalacaktır (Siisiäinen, 2016: 93). Bu nedenle yeni arayışlara girilmiştir. 18. yüzyıldan sonra kapitalist ve sanayi toplumları, daha etkili bir tahakküm mekanizması için modern devlet anlayışında dinsel pastorallığa ihtiyaç duymuşlardır. Belli dinsel kurumlara son verilmiş olsa da pastorallık yayılmıştır. “Pastorallık, dar anlamda dinsel biçimi içinde yetkilerinin temelini kaybetmiş olsa da devlette yeni bir dayanak ve dönüşüm ilkesi bulmuştur” (Foucault, 2016a: 211-212). 19. yüzyıldan itibaren ise modern devletin bireyler üzerindeki dikkatinin başka unsurlar üzerinden sürdüğü görülür. Bu tarihten sonra bütün büyük disipline edici unsurlar olan kışlalar, okullar, atölyeler,

hapishaneler, tımarhaneler ve hastaneler bireyi kuşatmayı, onun kim olduğunu, ne yapacağını nereye yerleşeceğini dikte etmiştir. İnsan ve davranış bilimleri, sigorta ve yardım mekanizmaları, istatistik bilimi ve diğerleri bu duruma destek vermiştir (Foucault, 2016a: 211-212). Pastorallık, disiplin ve biyopolitika; adeta bir zincir gibi sıralı, sürekli ve yaygın olarak devam etmiştir. Yaşanan krizle iktidarın pastorallikten çok disiplini araçsallaştırdığı görülmüştür.

2.2. Disiplinci İktidar: Kontrol ve Gözetimin Toplumsal İnşası

Michel Foucault, iktidarın mekânlar üzerinden kurduğu sürekliliği bireyselleştirme perspektifinden açıklar. Ona göre iktidar, egemenlik kurmak istediği yönetilenleri kusursuzca tasarlanmış hapishane, hastane, okul, kışla, tımarhane, klinik gibi mekânlara iterek onlar hakkında bilgi edinir. İktidar-bilgi sarkacına dahil edilen bilgiler, tahakküm için iktidar tarafından araçsallaştırılır. Pastoral iktidarda görülen cinsel yasaklamalar ve vicdan üzerinden kurulan bireyselleştirme, disiplinci iktidar tarafından mekânlarla inşa edilir. Gözetim, kapatma, disiplin, denetleme ve normalleştirme; bireyselleştirme için kullanılmıştır. Bireyselleştirme ise yalnızca suçlular, hastalar, öğrenciler, askerler, akıl hastaları için değil; disiplin toplumu meydana getirmek için kurulan hastane, hapishane, okul, kışla, tımarhane, klinik gibi mekânlar sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu başlık altında ikinci bir iktidar teknolojisi olan disiplinci iktidar tartışılacaktır. Kapatma, kontrol, gözetim ve disiplin gibi pratiklerle disiplinci iktidar tarafından yaratılan disiplin toplumu; tarihsel pratikleriyle ele alınacaktır.

2.2.1. Ceza Anlayışının Dönüşümü: Disiplin, Kapatma ve Gözetim Erki Olarak

Hapishanenin Doğuşu

Mekân tarih boyunca yalnızca dört duvar olmaktan çıkmış, içerisinde anlamların yaratıldığı, üretimin gerçekleştiği, toplumsal ilişkilerin kurulduğu, toplum normlarının bireye nakşedildiği, tahakkümün ve direnişin gerçekleştiği alanlar olmuştur. Böyle önemli bir unsur elbette egemen sistem ve erkler tarafından kullanılmak istenmiştir.

“İlkel, feodal, merkantilist ya da modern kapitalist bütün sistemlerin işlevlerini en iyi şekilde sürdürebilmeleri için mekâna ihtiyaç duyarlar ve mekânlar da bu sistemlerin ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretilirler” (Lefebvre, 2014: 53-59). Sosyo-politik çelişkiler, mekânsal olarak tezahür eder. Mekânsal çelişkiler ise sosyo-politik güçlerin çatışmalarında açıklayıcı bir rol alır (Lefebvre, 2014: 365). Her sosyal mekân,

birçok akımın ve sürecin sonucudur. Özetle her mekânın tarihi ve özgül bir doğası vardır (Lefebvre, 2014: 110).

Hapishane de bu denli tarihi ve özgül bir yapıya sahiptir. Hapishane, ortaya çıkışıyla yalnızca diğer iktidar mekânlarına örnek teşkil etmemiştir; o, yapısı ve düşünsel arka planı ile hem ceza pratiklerinde yaşanan dönüşümü sağlamış hem de disiplin toplumu yaratma amacına temel olmuştur.

İdam ve işkenceden daha etkili bir cezalandırma yöntemi olarak görülen hapsetmenin ortaya çıkışını sorgulayan Foucault, ceza pratiklerindeki değişimin tarihine odaklanır ve klasik çağa yönelik ceza rejiminde iç içe geçmiş dört büyük cezalandırma biçiminden bahseder (Foucault, 1992: 57):

- 1- Sürgüne gönderme ve dışlama gibi tecrit yöntemlerinin hakim olduğu cezalandırma biçimi.
- 2- İşlenen suç sonucunda oluşan zararın telafisine dayanan model.
- 3- Mahkûm bedeninde iktidarın gölgesi olan izler bırakmaya dayanan bedel ödetme şekli.
- 4- Hapis cezası.

Yukarıda bahsedilen iç içe geçmiş ceza yöntemlerinden hapis cezası, toplumsal pratiklere yansımalarını 17. yüzyıl Avrupa'sında gösterir. O dönem yaşanan ceza dönüşümleri hapishanenin doğuşunun habercisidir.

Bir iktidar unsuru olarak hapsetme anlayışının kökeni 1656 yılında Paris'te kurulan ve "genel hastane" anlamına gelen "Hôpital général"e dayanmaktadır. O dönemde üç yüz bin olan Paris nüfusunun altı bini, bu hastaneye kapatılmıştır. Hiçbir tıbbi tedavi amacı gütmeyen hastaneye yaşlılar, deliler, eşcinseller ve fakirler kapatılmıştır. "O dönemde, hiç ayırım yapmadan yaşlılar, sakatlar, çalışmayan ve çalışmak istemeyen kimseler, eşcinseller, akıl hastaları, müsrif babalar, hayırsız evlatlar kapatılıyordu; hepsi birden aynı yere kapatılıyordu" (Foucault, 2015b: 106). Ancak hapsetme eyleminin iktidar tarafından kullanılışı, bir anda ortaya çıkan bir durum değildir. Hapsetmenin tarihi ve toplumsal arka planı vardır.

Cezalandırma fonksiyonundaki tarihsel değişimler, 18. yüzyıl sonunda ve 19. yüzyıl başlarında yeni iktidar tahhükümünün toplumsal dönüşümüne neden olmuştur. Bahsedilen dönüşümle ortaya çıkan hapishane yalnızca tarihi bir unsur olmaktan çıkmış, yerini

sağlamlaştırıp süreklilik kazanmıştır. ‘Hapishenin tarihi’ aynı anda ‘şimdinin tarihidir’ (Foucault, 2017b: 43).

Uygulandıktan sonra süreklilik kazanan hapsedme, öncesinde düzenlenen idam ve işkence seremonilerinden farklıdır. Kapatma, disipline etme ve gözetleme amacı güden hapis cezasının aksine işkence ve idam, hem kanlı hem de acımasız birer cezalandırma yöntemleridir.

Bu durumu kavramak için Foucault’ya başvurmak gerekir. Foucault, disiplin iktidarının ana erklerinden olan hapishanenin ortaya çıkışını anlattığı Hapishanenin Doğuşu adlı eserinde, Damiens adlı mahkûma uygulanan işkenceleri ayrıntılarıyla aktarır. Mahkûm, 5 Ocak 1757’de Kral XV. Louis’ye suikaste kalkışır, kral bu saldırıdan kurtulur. 2 Mart 1757’de suçunu itiraf etmeye zorlanan Damiens, uzun süren işkenceler sonrasında idam edilir. Foucault, Damiens’e uygulanan işkenceleri şu şekilde aktarır (2017b: 33-36):

“Evvvela mahkûmun bedeninin muhtelif yerlerine öldürmeyen fakat oldukça acı veren yaralar açılır. Bu yaraların üzerine kızgın yağ, eritilmiş balmumu, kaynar reçine, kükürt ve kurşun dökülür. Kerpetenle etleri çekilir. Nihai olarak da Damiens’in vücudunun çeşitli uzuvlarına bağlanan atların çekmesi suretiyle organları kopartılarak, bu kanlı infaz sona erdirilir.”

Sergilenen buna benzer birçok idam ve işkence merasiminin ardından farklı bir cezalandırma yönteminin ortaya çıktığı görülür. Artık içerisinde önceden belirlenmiş çeşitli standartlaşmış davranışların uygulandığı ve bu düzenle disiplinin sağlandığı mahkûm evleri vardır.

Yukarıda bahsedilen infazı aktardıktan sonra 1830’lu yıllarda Paris’te bulunan Genç Mahkûmlar Evi’ne yoğunlaşan Foucault, mahkûm evinde kalan mahkûmların yaşantıları hakkında detaylar aktarmaya koyulur. Leon Faucher tarafından yazılan mahkûm evi yönetmeliği çeşitli ip uçları verir. Çünkü bu yönetmelikte mahkûmların yemek, yatma ve ibadet saatleri önceden belirlenmiştir. Bütün aktiviteleri önceden belirlenmiş mahkûmlar, düzen ve sessizlik için bulunan gözetmenler tarafından sürekli gözetlenmektedirler. Foucault, Damiens’in infazı ve mahkûmların bu kontrol altında tutuluşundan yola çıkarak, 19. yüzyıl başlarında cezalandırma uygulamalarındaki iki büyük değişimden bahseder (Foucault, 2017b: 37-40):

- 1- İnfazların bir tür gösteri ile halka izlettirilmesinin son bulması.
- 2- İşkencelerin yerini hapsedilme pratiklerinin almasıdır.

19. yüzyıl başlarında Fransa’da Damiens’inkine benzer bir infaz yoktur. Tersine o dönem kırk bini aşkın mahkûm hapisaneleri doldurmuştur. Kent suretinde yerini alan cezalandırmalar, kendisini hapisane duvarları olarak göstermiştir (Merguior, 1986: 115).

İktidarın gücü, seyirlik bir şölene dönüşen gösteri infazlarından hapisane duvarları ardına çekilmiştir. İktidarın mekanizmaları halkın gözü önünden kaçırılıp sadece mahkûm ve ceza uygulayıcılarının görebildiği alanlara kanalize olmuştur. İktidar gücünün bu görünmezliği, onun sınırlarının ve müdahale alanının belirsizleşip gizlenmesini sağlamıştır. Dolayısıyla iktidarın gücü, görünmeyen belirsizlikten elde ettiği güçtür. Bahsedilen hapsedme pratiklerinde gösteriyle sergilenen acılar hep geri planda kalırken mahkûmlar, ayrı hücrelere kapalı araçlarla nakledilmekteydiler. Kapatılma ve gözetlenme, yeni bir norm olarak öne çıkarken; bahsedilen değişimi iktidarın gerçekleştirdiği bir özgürleştirme durumu olarak değil, daha etkin bir cezalandırma biçimi olarak görmek gerekir (Macey, 2005: 123).

Bedene uygulanan işkence cezasının yerine hapse atmanın ortaya çıkışı, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik iki nedene bağlıdır (Foucault, 2017b: 25, 35-36, 296-297):

- 1- İdam, işkence ve acı çektirme yöntemi uygulamak yerine hapse atmanın daha hümanist görülmesi.
- 2- Alıkoyma cezasının burjuva tarafından yeğlenmesi ve standart bir ceza olarak hapsedmenin eşitlikçi olduğunun düşünülmesi. Bir suçun karşılığı olarak kefaletin ortaya çıkması, burjuvanın kazanımlar elde ederek bunu dayatması.

Bu tarihsel ve sosyolojik derinlikle ortaya çıkan hapisane, hemen hemen birçok toplum tarafından kabul görmüştür. Modern toplumlar, kapatma cezasını benimseyen toplumlar olmuştur. Çünkü Foucault, hapis cezasına dayanan cezalandırma biçiminin, 1780-1820 yıllarında ortaya çıkan reformlar öncesinde Avrupa ceza sisteminde yer almadığını vurgular. 18. yüzyıl hukukçuları arasında bir görüş birliğine rastlanıldığı da görülmektedir. Foucault, 1767 tarihli Serpillon Ceza Yasası’ndan alıntı yaparak bu durumu şöyle açıklar: “Hapisane, medeni hukukumuzla göre bir ceza değildir. Yine de hükümdar bu tarz cezaları uygulayabilir; bunlar otorite uygulamalarıdır, olağan adalet bu türdeki mahkûm etmelere başvurmaz” (1992: 58).

Foucault, 19. yüzyılın ceza uzmanlarının, metinlerine öncelikle hapisanenin geçen yüzyılda bilinmeyen bir ceza yöntemi olduğunu belirterek başladıklarını ileri sürer. 1847 yılında Brüksel’de gerçekleştirilen bir kongrede konuşan oturma başkanı, mahkûmların hapsedilmeyle cezalandırılmadığı, Avrupa’da pek çok yerde giyotinlerin, işkence hanelerin

olduğu bir dönemi hatırladığını anlatır ve ekler: “Şimdi tüm bunlar hapishanenin tek düze duvarları arkasına kapatıldı” (2015b: 127). Foucault, bu görüşlerden yola çıkarak o dönemde yaşayan insanların yeni bir ceza yönteminin doğduğunun farkında olduklarını ifade eder (2015b: 128). Bir taraftan kabul görmeyen bir taraftan hızla yayılan hapsedme cezası, iç içe geçmişliği de temsil eder. Şüphesiz hapishanenin bu dengesiz yayılımı ve doğuşu çeşitli sosyolojik arka planları barındırmaktadır.

Yeni ceza ve gözetim yöntemlerine duyulan ihtiyacı dönemin sosyo-ekonomik yapısıyla ele almak gerekir. Feodal yapının son bulması, günümüz metropol şehirlerinin temellerini atmıştır. Şehir nüfusları hızla artmaya başlamıştır. Kırsal kesimden şehirlere göç eden kitleler, şehirlerdeki iş kollarına kanalize olmuşlardır. Birçok köylü fabrikalarda, atölyelerde, günlük işlerde çalışırken birçoğu da işsiz kalmıştır. Şehir nüfusları arttıkça, tanınırlık ve bilinirlik durumları, yerini yabancılaşmaya bırakmıştır. Yurттаşlar, kendilerine karşı işlenecek suçlara savunmasız, tehlikenin nereden ve ne zaman geleceği kestirilemez hale gelmiştir. Eski dönemlerin cemaat yapısı artık ortadan kalkmıştır. Küçük topluluklar halinde, herkesin cemaat içerisindeki bireyleri tanıdığı toplum yapısından daha büyük, yabancıların çok olduğu, dolayısıyla tehlikenin arttığı bir toplum yapısına geçiş yaşanmıştır (Bauman, 1996: 51-52). Yaşanan şüphe ve güvensizlik, toplumsal yaşamda tedirginliğe ve ihtiyaca neden olmuştur. Birbirine karşı güven beslemeyen bireylerden oluşan toplum, güvenin sağlanması adına siyasal erklerden medet ummuş ya da onlara muhtaç kalmıştır. Bu da toplumun siyasal iktidarın pençesine düşmesini kolaylaştırmıştır.

Şehir nüfuslarında yaşanan büyük artış ile sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanda yaşanan büyük değişimler, yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. “Ben seni gözetliyorum, sen beni gözetliyorsun” anlayışıyla aktarılabilecek “karşılıklı gözetim faaliyeti” etkililiğini yitirmişken; bu gözetimi daha geniş alan ve nüfus üzerinde gerçekleştirebilecek iktidar erklerine ihtiyaç duyulmuştur (Bauman, 1996: 52-55).

Kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması ve gelişmesiyle toplumun sanayi ve atölye işlerine kanalize olmak için şehirlere göç etmesi; şehirlerdeki sosyal yapıyı bozmuş, bozuk yapı da suç oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu durum yukarıda bahsedilen durumla birleştiğinde kapitalizmle hapishanenin doğuşu arasında bir bağın oluştuğu görülmektedir.

Nitekim Foucault da hapishanenin doğuşuyla kapitalizm arasındaki bağdan bahseder. 16 ve 17. yüzyıllarda zenginlik, toprak sahiplerinin elindeydi. 18. yüzyıl sonlarındaysa burjuva, servetlerini ürünlere, depolamaya ve makinelere yatırmaya başladı. Böylece

zenginlik, yeni bir maddi şekil ve görünüm kazanırken burjuva, tüm varlıklarını işçi sınıfının eline yani doğrudan halka teslim etmiş oldu. Bu dönemde eskiden beri var olan birtakım yasa dışılıklar mevcuttu. Foucault'nun da bahsettiği gibi burjuvalar, bahsedilen yasa dışılıkları kendi lehlerine çevirmiş ya da kendi menfaatleri doğrultusunda bunlara göz yummuşlardır. Ne var ki, kurulan yeni toplumsal düzende fakir ve işsizlerden oluşan nüfusun zenginlikle direkt temasta olması, burjuvayı daha da hoşgörüsüz yapmıştır. Durum böyle olunca toplumun bütününe kapsayacak yeni bir adalet sistemi arayışı ortaya çıkmıştır (2015b: 134, 235).

Disipliner yönetim yaklaşımı, yukarıda bahsedilen dinamiklerle yani kapitalizmle bağlantılıdır. Ancak sadece kapitalizme bağlanamaz (Foucault, 2015b: 284). Zira birçok sosyo-politik nedenin yanında, bireyselleştirici tahakküm tekniklerine başvuran iktidarın rolü de bu noktada göz ardı edilemez.

Böylece bu yeni toplumsal düzene uyum sağlayacak yeni disiplin sistemi arayışının sonucunda, 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da birçok ülkenin ceza sisteminde değişiklikler olmuştur. Suç, yalnızca krala karşı işlenmiş bir aykırılık durumu değildir. Suç, topluma karşı yapılmış bir aykırılıktır. Suç kavramı, toplumsal bir rahatsızlık olarak görülmüştür. Foucault, suçlu bireyin topluma zarar veren, toplumu karıştıran birine yani toplumsal bir düşmana dönüştüğünü aktarır. Suçlunun düşman olduğu anlayışı ise suç-ceza teorisinde yeni bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır (2015b: 218-220).

Bu anlayışın yerleşmesinden sonra suç işleyen bireyler, toplum düşmanı olarak anılmayı önceden kabul etmiş olurlar. Böylelikle suçluya verilen ceza, yalnızca hükümranın intikamı olmaktan çıkarak, toplumun kendini toplum düşmanlarına karşı savunmasına dönüşür (Bernauer, 2005: 227). Böylece cezalandırma yöntemlerindeki dönüşümün yanında toplumun ve yasaların suça bakış açısı da değişmiştir.

Toplumsal yaşamdaki bu değişiklikler sonrasında ceza yasaları, toplumsala zarar veren unsurlara karşı bir zırh olarak görülmüş ve zararı gideren erk olarak tanımlanmıştır. Ceza yasaları, topluma zarar veren unsurları yok etmese de caydırıcı bir araç olarak anılmışlardır. Öncelikle Beccaria, Brissot veya Fargaeu gibi yasa yapıcıların kaleme aldığı ihraç, ötekileştirme, kısasa kısas veya zararın tazmin edilmesini öneren ve toplum yararını öne çıkaran metinler, bazı meclisler tarafından uygulamaya koyulmuştur. Ancak 19. yüzyılda gelişme gösteren sanayi toplumlarının, bu yasa yapıcıların ortaya koydukları ceza kanunlarından tamamen ve hızlı bir biçimde vazgeçtiği görülmüştür. Beccaria ve Brissot'un üzerinde pek durmaya yanaşmadıkları bu ceza sistemi, hapishanedir. Hapishane gibi bir

cezalandırma usulü, 18. yüzyıl cezalandırma teorisinde yer almamaktadır. Hapishane, neredeyse hiçbir teorik yapıya dayanmadan, fiili bir kurum ve durum olarak ortaya çıkmıştır (Foucault, 2015b: 220-222).

Sosyolojik tabanı olan hapishane düşüncesi, bir düşünür ya da teorisyen tarafından planlanmamıştır. O, direkt olarak toplum yapısını analiz eden iktidar tarafından uygulanmaya konulan bir iktidar teknolojisidir. Öyle ki hapishane ortaya çıktıktan sonra mevcut yasalar onu destekler bir yapıya sokulmuştur.

Artık hapsedme ve hapishaneye dayalı bir disiplinler hukuku ortaya çıkmıştır. Çünkü yasalar artık bedeni masaya yatırıp ruhun terbiyesini amaçlamışlarsa (Foucault, 2017b: 29) suçlunun yalnızca suça konu olan davranışı değil de karakteri de yargılanacaksa (Foucault, 2017b: 18) bunun koşullarından biri ruhun kişiliğin bir parçası olduğu gerçeğinin anlaşılması ve bunun üzerine çalışan bilimlerin yargıyla aynı konumu paylaşmalarıdır (Foucault, 2017b: 21-22).

El ele veren disiplin uygulayıcıları ve yasa yapıcılar, ruhun terbiyesini ve suçlunun karakterini düzeltme işine girip hapishaneyi adeta bir fabrika haline getirip çalışma üzerinden disiplin sağlamaya çalışmışlardır. Bu durumda işlem gören mahkûm, çıktı ise disiplindir.

Böylece çalışma, disiplin ve gözetimin bir parçası haline gelmiştir. Hapishanedeki mahkûmlar, yalnızca kapatılmamış, standartlaştırılmış programlarla çalıştırılmışlardır. “Çalışma, ceza ve ıslah unsuru yanında mahkûmun dönüşümünde başat unsurlardan birisi olarak düşünülmüştür” (Foucault, 2017b: 348-349). Islah mekanizması olarak görülen “çalışma, hapishanenin dini olmak zorundadır” (Foucault, 2017b: 352).

Gözetim, çalışma, disiplin ve kapatma bileşimini temsil eden hapishane aslında bütüncül, komplike ve karmaşık bir yapıdır. Tıpkı Foucault (2017b: 292)’nin da betimlemiş olduğu gibi:

“Bireylerin sabit bir yere kapatılmaları; en küçük hareketlerin bile denetlendiği, bütün olayların kaydedildiği, kesintisiz bir yazı faaliyetinin merkez ile çevreyi birbirine bağladığı; iktidarın hiyerarşik ve sürekli bir biçimine göre, hiçbir paylaşım olmadan icra edildiği; her bireyin sürekli olarak saptandığı, incelendiği ve canlılar, hastalar ve ölümler olarak dağıtım tabi tutulduğu bu kapalı, parçalara ayrılmış ve her noktası itibarıyla gözetim altında olan mekânda, bütün unsurlar bütüncül bir disiplinsel düzeneğin modelini meydana getirmektedir.”

Özetle Foucault (2017b: 302)’ya göre hapishane ile disipline etmenin amacı “tabi kılınıp yararlanılabilecek, yeniden biçimlendirilip mükemmelleştirilebilecek bedendir”. Amacın gerçekleştirilmesi, fiziksel baskıdan ideolojik manipülasyona kadar uzanan “var

oluş karakterinin değiştirilmesine” bağlıdır. Bu da pastoral iktidarda da görülen bireyselleştirme çabasının bir parçasıdır.

Bu noktaya kadar değinilenlerden anlaşılacağı üzere cezalandırma yöntemlerindeki dönüşüm sonucunda hapishanenin doğuşu gerçekleşmiştir. Önceleri ibret için uygulanan cezalandırma, hapishane ile birlikte topyekûn bir disiplin mekanizmasına dönüşmüştür. Disiplin ise tam da iktidarın istediği bir unsurdur. Foucault (2017b: 176)’nun da şu cümlede vurguladığı gibi:

“Disiplinlerin tarihsel anı, yalnızca becerilerin gelişmesini veya bağımlılığın ağırlaştırılmasını değil de aynı zamanda onu aynı mekanizma içinde daha fazla yararlı hale getirdiği ölçüde daha da fazla itaatkâr kılan (veya tam tersi) bir ilişkiyi oluşturmayı hedefleyen bir insan bedeni sanatının doğduğu andır.”

2.2.1.1. Hapishane öncesi disiplin mekanizmalarının toplumsal suretleri

Hapishanenin doğuşuyla ileri bir düzeye çıkan disiplin mekanizmaları, hapishanenin kurumsallaşmasından önce Avrupa’da çeşitli zamanlarda yüzünü göstermiştir. Özellikle İngiltere ve Fransa’da görülen disiplin mekanizmaları, toplumsal kontrol için başvurulan bir unsur olmuştur.

Hapishanenin doğuşunu bilimsel anlamda temellendiren Foucault, 19. yüzyıldan önce ortaya çıkan iki farklı disiplin mekanizmasını ele alır. İngiltere ve Fransa’da görülen bu unsurlar, birbirlerinden tamamen farklı şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İngiltere’de 17. yüzyılda Quaker, Metodist gibi bazı dini, ideolojik ve ahlâki disiplin grupları bulunmaktaydı. Bu grupların temelde kendi varlıklarını, yönetenlerin keyfi uygulamalarına karşı korumak gibi bir amaçları vardı. Toplumsal yapıya uygun olmayan davranışlara cezalar vererek bir özdenetim sağlıyorlardı. Fakat sözü edilen bu oluşumlar, 18. yüzyıl başlarında savunma yapısını terk ederek karşı gruplara baskı uygulayan birer iktidar aracına dönüşmüşlerdir. İngiltere’de durum bu şekilde yaşanırken, Fransa’da çok daha farklı bir gelişim olmuştur. Fransa’daki monarşik devlet aygıtı, benzeri diğer ülkelerde rastlanılmayan Lettre de cachet isimli, içerisinde hukuki bir aracı da barındıran polis erkine dayanmaktaydı. Bu erk, bir kanundan ziyade bir şahsı ilgilendiren, onu belli davranışları yapmaya zorlayan devletçi bir mekanizma, bir emir unsuruydu. Lettre de cachet, mahkûmu sürgüne yollayabilir, belli ihtiyaçlardan yoksun bırakabilir ve hatta hapse mahkûm edebilirdi. Bu polis kuvvetlerini kralın kendisi görevlendirebileceği gibi halk da çağırabilirdi. İngiltere’de yöneticilere karşı tavır alan öz savunma gruplarının kendilerini korumak için düzenlemeler ve denetimler uygulamasına karşın Fransa’da bireylerin kendilerini denetlemesi için bu kurumu talep ettikleri görülmektedir. Aldatılan bir eş, papazlarından memnun kalmayan bir

cemaat, ailesiyle sorun yaşayan bir adam, Lettre de cachet'nin sorununu çözmesi için talepte bulunabilirdi. Görülüyor ki Lettre de cachet toplumun kendi kendine uyguladığı bir çeşit denetim mekanizması, bir teşkilat biçimidir (2015b: 231-232).

Başlarda Lettre de cachet'nin gizli bir kurum, kralın karşısındakileri hedef alan teşkilatvari bir yapılanma olduğunu söyleyen Foucault, yaptığı arşiv araştırmaları sonrasında bu yaklaşımdan uzaklaşır. Foucault, kurumun sadece kralın veya aristokrasinin kullanımına tahsis edilmiş bir yapı olmadığını ortaya koyar. Lettre de cachet, tam aksine toplum içine yayılmış ve talepler çerçevesinde hizmet veren kontrol mekanizmasıdır (2015a: 126).

Lettre de cachet'nin bahsedilen özelliklerini yansıtan örnek bir vaka 1724 yılında yaşanmıştır. Saatçi dükkanlarında çalışan işçilerin yaptığı grev sonrası patronlar, ilgili bakandan Lettre de cachet ister ve görevlendirilen birim grevi bastırır. Grevin ardından bakan, Lettre de cachet'yi geri çekip, tutukluların serbest bırakılmasını ister. Ancak işverenler buna karşı çıkar ve tutuklulukların sürmesini talep ederler. Foucault, Lettre de cachet'nin, hapis cezası uygulamakta olduğunu belirtir. Yaptığı çalışmalar, bahsedilen cezalandırma şeklinin açık bir biçimde 17. ve 18. yüzyıl hukuk anlayışında yer olmadığını ortaya koymuştur. O dönem yasaları; idam, sürgün ve işkence gibi unsurlar vasıtasıyla tecelli etmekteydi. Lettre de cachet adlı erk ise suçlu ilan edilen kişiyi daha önce yazılmamış ya da sınırları çizilmemiş bir hapis cezasına çarptırmaktadır (2015b: 233-234).

Hapishanenin tam anlamıyla toplumsallaşmasından önce görülen bu disiplin uygulamaları, daha sonra yasalaşacak uygulamalara örnek teşkil etmiştir. Yasa dahilinde verilmeyen hapis cezaları, hukuki bir zemine oturtulmuştur. Disiplin için kullanılan birer cemaat ve yasadışı erk olarak hapis etme toplumsal pratiklere aktarılmıştır.

19. yüzyılda ortaya çıkan modern tecrit, yukarıda bahsedilen iki sistemin birleşimidir. Bununla birlikte, yeni tecrit biçiminin İngiliz ve Fransız sistemlerine yenilik getirdiği görülmektedir. İngiltere'de gruplar, üyelerine sosyal veya ekonomik mekânlarda disiplin uygulamaktaydılar. Bu yapılar, daha sonraları tümüyle devlet eline geçip çok farklı bir misyon kazandıkları 18. yüzyıl başlarına kadar böyleydi. Birey, gruba ait olduğu için gözetlenmekte, kontrol altına alınmaya çalışılmaktaydı. Yeni uygulamadaysa, birey herhangi bir gruba ait olduğu için değil; öncelikle birey olduğu için gözetlenip disiplin altına alınmaktaydı. Fransa'daki modelde ise bir kişi marjinalliği veya hareketleri nedeniyle bir süreliğine grubundan tecrit edilip, dışlanmaktaydı. Bireye "siz beraber olduğunuz insanlardan farklılaştığınıza göre, biz de sizi farklı bir yerde tutuyoruz" denilmekteydi. Modern anlayışta ise bireyler dışlanmamakta, normalleştirilmeye çalışılmaktadır. Burada

“dışlama yoluyla içirme” söz konusudur (Foucault, 2015b: 244-246). Buradan hareketle hapsetme ve öncesindeki disiplin mekanizmaları arasındaki bağdan söz edilebilir.

Hapsetme konusunda Foucault, bu fiilin kökeninde yani bireyin ıslah edilinceye kadar hapiste tutulması fikrinin temelinde Lettre de cachet'nin hapis uygulamasının yer aldığı ileri sürmektedir. İşlenen suç dışında suçlu olma potansiyeli ya da bu kanının oluşması sonucu gerçekleşen hapsetmenin de kökeninde bu kurumun izlerini bulmak güç değildir. Bireylerin suça eğilimli doğasını kontrol altında tutmayı amaçlayan, kapatarak onları ıslah etmeye çalışan bu ceza biçimi, yalnızca hukuki bir yaklaşımla açıklanamaz. Bu durum 18. yüzyıl suç teorisinde de yer almamaktadır. Bu cezalandırmanın kaynağı, bir ceza teorisyenine ya da reformcuya da dayanmamaktadır. Foucault, bahsedilen cezalandırma düşüncesinin tümüyle polisiye bir fikir olduğunu öne sürer. Bu bakımdan hapse dayalı cezalandırma şeklinin, adalet sisteminin dışında bulunan ve bireylerin arzusuyla iktidar uygulamaları arasındaki ilişki sisteminden meydana geldiği anlaşılmaktadır (2015b: 234).

Özetle toplum önünde uygulanan idam ve işkence ritüellerinden hapsetmeye uzanan disiplin altına alma düşüncesi çeşitli toplumsal, hukuki ve politik pratiklerin sonucudur. Bütünüyle bir düşünsel ya da sosyal uygulamanın neticesi olmayan hapis cezası, yukarıda bahsedilen pratiklerin ve olayların sonucunda ortaya çıkmıştır. Hapishane öncesinde kullanılan disiplin mekanizmaları da bu bileşimde yer almaktadır.

2.2.1.2. Hapishanenin doğuşu ve düşünsel yapısı üzerine diğer yaklaşımlar

Foucault dışında hapishane ve onun doğuşu üzerine birçok düşünür görüş bildirmiştir. Hapishanenin disiplin üzerine katkılarını tartışan filozoflar, onun yalnızca suç-ceza sosyolojisinin bir erki olmadığını, toplumsal hayatta da etkinliğini kurduğunu belirtmişlerdir. Somut bir mimari yapı olan hapishane, zihinlerde tezahür etmiş siyasi bir unsurdur.

Hapishane soyut bir mekândır. Siyasal olan soyut mekânlar, siyasal tahakkümü yaşama entegre etmek isteyen politik erklerin kurduğu mekânlardır (Lefebvre, 2014: 294). Siyasal suretleri bünyesinde barındıran hapsetme cezası, meşruiyetini yine sosyal hayattan alır.

Bernauer, Foucault'nun hapishane analizini yalnızca bir dışlama yaklaşımı olarak değerlendirmez. Ona göre hapishaneler: “havsalamızın alabileceği iktidarın en çılgın tezahürleri, onun acımasız tiranlığının tüm çıplaklığıyla sergilendiği yerlerdir” (2005: 222). İktidar, hapis cezası üzerindeki meşruiyetini “siz suç işleyerek alçaklık yaptığınızı biliyordunuz; o halde ben de sizi cezalandırmakta haklıyım” gibi gerekçelere dayandırır.

Böylece iktidar, istediği zaman ve şekilde sergilediği baskıyı gizleme amacı gütmeyiz. Hapishanelerde görülen aç ve susuz bırakma gibi ceza yöntemleri, iktidarın en ilkel ve çocuksu yönünü göstermekle birlikte, onun işleyişindeki pervasızlığı da göstermektedir. Aç ve susuz bırakma her ne kadar çocukluk dönemine ait bir cezalandırma yöntemi olsa da Gilles Deleuze, bunu tersi yönde yorumlar. Aç ve susuz bırakılan mahkûmlar çocuk muamalesi görse de tutuklulardır (2009: 326-327).

Hapishanenin varlığını halâ sürdürüyor olması, kendisinden önceki ceza yöntemlerine oranla daha insancıl olmasıdır. 19. yüzyıl başlarında işkence karşıtı tavrın toplumda yayılması, hapishanenin doğal olarak yaygınlaşmasını ve meşruluk kazanmasını sağlamıştır. İşlenen suç yukarıda bahsedildiği üzere toplumun saadetine karşı işlenmiş olsa da suçu işleyen birey insanca muamele görme hakkına sahiptir. Bernauer, hapishanenin böyle bir düşünce ortamında ve insancıl yaklaşımların yükseldiği bir dönemde ortaya çıktığını ifade eder (2005: 224). Ancak, hapishane düşüncesinin temelini oluşturan ıslah etme, eğitime, mahkûmları yaşlarına, suçlarına göre ayırma ve çalıştırma ilkeleri düşünüldüğünde, hapse atmanın sadece özgürlükten alıkoymaktan ibaret bir ceza olmadığı net bir biçimde görülmektedir. Temel amaç, mahkûmların düşünsel ve davranışsal dönüşümünü sağlamaktır. Mahkûmların günlük faaliyetlerinin disiplin altına alınması, kontrol edilmesi, gözetilmesi, işlenen suçtan pişmanlık uyandırmak için uygulanan tüm yöntem ve uygulamalar hep bu temel amaca hizmet etmektedir (Bernauer, 2005: 226). Hapishane birçok amacı barındıran bir disiplin unsurudur. Bireyselleştirici bir iktidar teknolojisi olarak disiplinci iktidar, kapatma ve gözetimle bireyi kendi çıkarları doğrultusunda ıslah eder. Pişmanlık ve karakterin cezalandırılması buna örnek olarak gösterilebilir.

Foucault, modern öncesi toplumlardaki cezalandırma yöntemlerini barbarlık, vahşilik olarak görüp dışlamak yerine bu toplumların ve dönemlerin farklılığını ve içlerindeki tutarlılığını ortaya koymuştur. Bunu yapmasının nedeni ceza tarihini betimlemek veya işkencenin albenisini artırmak değildir, asıl amacı bugünün geçmişle olan mantıksal karşıtlığından ortaya çıkan meşrutiyet görüntüsünü yok etmektir (Poster, 2008: 102).

Önceki bölümde de değinildiği gibi hapishanenin doğuşu, halkın gözü önünde gerçekleşen işkencelerin duvarlar arkasına gizlenmesinin, disiplinin baki kılınıp ıslahın öncelendiği bir dizi operasyonu içerir (Barrett, 1996: 152). Bu perspektifte Foucault'nun dayandığı ana tarihsel oluşumlar, bireylerin ve kitlelerin bir zamanlar benimsediği; fakat şu an tümüyle terk ettiği şeyleri betimlediği için önemlidir. Tarihsel değişimler, Foucault'yu insanın bütün varlığını kuşatan, onu çevresi karşısında tanımlanmasına da yarayan yeni

ilişkileri bulmak için geride bıraktıkları şeyleri işaret ettikleri için ilgilendirmektedir. Odaklandığı esas mesele, Hapishanenin Doğuşu'nda olduğu gibi, toplumun iktidar ve cezalarla kurduğu bugünkü ilişkilerdir (Deleuze, 2006a: 120). Hapishane yalnızca özgürlükten alıkoyma cezası değildir. İktidar yararına yapılan bir ehlileştirme, ıslah ve gözetim uygulamasıdır.

Hapishanelerle birlikte monarşilerin gerçekleştirdiği keyfi ve sınırı çizilmemiş ceza yöntemlerinin yerine tek tip bir tutuklama ve mahkûm etme usulü uygulanmıştır. Kimi düşünürlerin iddialarının tersine buradaki temel amaç mahkûmların topluma kazandırılması değil ıslah edilmiş, terbiye edilmiş birer özneye dönüştürülmeleridir. Foucault'nun hapishane yöntemi üzerine odaklanan araştırması, bütün bu hümanistik söylemlerin ardına gizlenmiş sinsi bir niyeti gün yüzüne çıkarmaktadır (Bernauer, 2005: 229). Tüm bunlarla birlikte ıslah edilen bedenin cezalandırılması da sürmektedir. Mahkûm kapatıldığı hücrelerinde yemek yokluğu, cinsel yoksunluk ve şiddet gibi zorluklar ve esirlikle kuşatılır; fakat hapsedilen bedene uygulanan yöntemler farklı unsurlar üzerinden ve daha derinden gerçekleştirilir. Damians'te olduğu gibi, görevlerini yapan cellatların yerine gözetmenler (gardiyanlar) vardır. Mahkûma uygulanan şiddet, kontrollü bir şekilde uygulanır. Adalet sisteminin kan dökmeyen fakat mahkûma derin travmatik süreçler yaşatan darp izleri, eski yöntem olan işkenceden daha etkilidir. Asıl cezalandırılmaya çalışılan şey beden değil karakter ve ruhtur (Foucault, 2017b: 49-51).

Foucault, ceza yöntemlerindeki bu değişimin nedenini ceza uygulamasının yöneldiği suç unsurundaki değişikliğe bağlamaktadır. Cezalandırılan suçun biçimsel tanımı değil niteliği, türü ve bir bakıma da özü değişikliğe uğramıştır. Suçlar ve kabahatler olarak adlandırılan fiiler, hep yasa tarafından tanımlanmış hukuki nesnelere. Sanık, işlediği suçun karşılığı olarak hukuksal bir düzende yargılanmaktadır. Ancak bu yeni durum tutkuların, içgüdüsel davranışların, anormalliklerin, aksaklık ve sakatlıkların, uyumsuzlukların yargılanması anlamına da gelmektedir. Böylece suçlunun suç fiilindeki niyeti ve iradesi belirlenmekte ve tanınarak, ondan beklenebilecek davranışların neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Hukuk ve tıp biliminin yürüttüğü bu ortak çalışma ile işlenen suçlu açıklama düşüncesi üzerinden suçluyu tanımaya dönüşen bir yargılama süreci gelişmiştir. Böylece psikolojik anormallikler, suça eğilimli olma gibi kodlamalar ile çevrelenen bireyi disiplin altına alarak tehlikeyi ortadan kaldırmak, suça eğilimini yok etmek amaçlanmaktadır (2017b: 52-53). Tıp ve psikoloji gibi bilim dallarıyla değerlendirilen normallik, iktidara göre

biçimlendirilmekte ve bu yolla bireyler bir bakıma iktidar için görünür kılınmaktadırlar (Crary, 2008: 28).

İktidarın araçsallaştırdığı tıp, psikoloji, hukuk gibi bilim dalları; bireyi iktidarın belirlediği normlar çerçevesinde normalleştirme işine girerler. İktidar tarafından belirlenen normlar, bahsedilen bilim dallarıyla toplumsallaştırılır. Bilim, iktidarın etkin işlemesi için kullanılan iktidar-bilgi sarkacına bilgi aktaran unsur olmuştur.

Ulus Baker de Foucault'nun çizdiği cezalandırma tipolojisindeki değişimlerden yola çıkarak; bireyi “tehlikeli birey” olarak tanımlanabilecek anlayışı keşfettiğini belirtir. Hukuk, psikiyatri ve ceza sisteminin, 19. yüzyılda gün yüzüne çıkan bu anlayışa uygun bir biçimde örgütlendiği görülmektedir. Suçlu olmasalar bile suça yatkın olan bireyler, bu anlayışa göre değerlendiriliyorlardı (2011: 327). Kısaca iktidarın bu niyet okuyucu yaklaşımı, suçun tanımlanması ve suç olarak tanımlanacak fiillerin standart dışı olarak belirlenmesine neden olmuştur. Sonuçta Foucault, ceza anlayışında yaşanan hümanistik değişimin altında bilimin, tekniklerin ve söylemlerin iç içe geçtiği, birbirleriyle uyumlu hale geldiği yeni bir gerçeklik rejimi ve ceza adaleti uygulamasının yer aldığından bahseder. Ceza pratiklerindeki bu dönüşüm, iktidar ilişkileri ve özne bağlantıları üzerinden bir analize tabi tutulmalıdır (Foucault, 2017b: 59-60).

Erving Goffman ise “total kurumlar” adını verdiği mekânları ve bu mekânlar içerisindeki toplumsal üretim ilişkisini araştırır. Total kurumlar, bireylerle sosyal hayattaki etkileşime engel olan somut rasyonel yapılardır. Bunlar; elektrikli teller, uzun duvarlar, gözetleme kulesi gibi unsurlarla sembolleşir. Topluma bilinçli olarak zarar verenlerin kapatıldığı kurumlar olan hapisane total kurum olarak kategorize ettiği mekânlardandır (1961: 4-5). Topluma bilinçli olarak zarar veren bireyler elbette bu amaçlarından ve davranışlarından alıkoyulmalıdır ancak, hapisane iktidar yararına çalışan toplum üzerine odaklanan bir disiplin fonksiyonudur.

2.2.2. Disiplinin Toplumsal İnşası İçin Panoptik Bir Düzen

Disiplinin sosyal hayatta da etkinliğini sürdürmesi fikri, mimari bir yapıdan esinlenerek ortaya çıkmıştır. Hapishanede uygulanan disiplinin etkin bir şekilde yürütülmesi için tasarlanan Panoptikon, daha sonraları toplumun topyekûn disiplin altına alınması için uygulanan politikalara örnek olmuştur. Bu başlık altında Panoptikon ve onun sosyal çevrede yarattığı etkiler tartışılacaktır. Panoptikonun yaşamımıza etkileri, Foucault'nun düşünceleri perspektifinden açıklanacaktır.

2.2.2.1. Sürekli bir gözetim ve disiplin unsuru olarak panoptikon

Bireyleri öncelikle hapisanelere dağıtma işine koyulan disiplin, bunu yaparken Foucault'ya göre dört teknik kullanır (2017b: 143-149):

- 1- *Çitleme*: Bu teknik ayırıştırma ile disiplin etmeyi amaçlar. Hapishane, hastane, fabrika, okul ve kışla gibi kapatılma mekânları çitlenmiş alanlardır.
- 2- *Bilme*: Bilgi-iktidar sarkacının önemine vurgu yapan Foucault, disiplin altına almak istediği bireyler hakkında bilgi edinir; disiplin altındaki bireylerden de bilgi almayı amaçlar.
- 3- *İşlevsel Yerleşimler*: Disiplin sağlamak adına mimari politikaları ifade eder.
- 4- *Elemanlar*: Disiplin için gerekli olan yan unsurları ifade eder. Fabrikadaki ustabaşı, okulda öğretmen ve okul yönetmeliği, kışlada komutanlar bu tekniğe örnek gösterilebilir.

Panoptikon yukarıda bahsedilen dört tekniği de kapsar. Daire şeklide tasarlanmış ana binada yalnızca avluyu gören hücreler, birbirini görmeyecek şekilde ayrılmıştır. Avluda bulunan gözetleme kulesi, her saniye mahkûmları gözetleyip onlar hakkında bilgi edinir. Zaten mimari bir yapı olan Panoptikon'da kulede bekleyen gözetleyiciler iktidarın elemanlarıdır.

Hapishanenin doğuşundan önce yaşanan yaşamsal öncüller ve benzer uygulamalar, Panoptikon'un ortaya çıkmasından önce de görülmektedir. Bu uygulamalar hem Panoptikon fikrinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış hem de ona benzer örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Michel Foucault, 17. yüzyılın sonunda yayınlanan bir veba yönetmeliğinden hareketle cüzzam ve veba hastalıklarının yayılmasını engellemek için geliştirilen toplumsal hareket planları arasında dikkat çekici bir farklılık olduğunu ifade eder. Cüzzam hastaları sürgün edilip dışlanarak toplumdan uzaklaştırılırken, vebaya daha kontrollü bir sistemle karşılık verilmiştir. Herkesin evleri gözetilirken tüm bilgiler kayıt altına alınmıştır. Vebaya, hastalığa karşı geliştirilen toplumsal düzenin sistematikliğiyle karşılık verilmiştir. Foucault, vebanın disiplinsel iktidar şemalarına fikirsel bir temel hazırladığını ileri sürer. Ona göre hastalık, toplumsal kontrolü çok yönlü kılıp, gözetim ve disiplini örgütlemiş, iktidarın yönetilenler üzerinde yoğunlaşması düşüncesine katkı sağlamıştır. Cüzzamlının toplumdan uzaklaştırılıp sürgün edilmesiyle, vebanın evlerde tutulması farklı bir politik düşünsel yapının ürünüdür. İlki sorunlardan, hastalıklardan arınmış bir toplumsal yapıyı işaret ederken; ikincisi

disiplinle sorunları çözmüş bir toplum fikrini işaret etmektedir. Vebanın yayılmasına karşı geliştirilen bireyselleştirici yöntemlerin etkin olduğu alanlarda, bütünsel bir disiplinsel model ortaya koyulmuştur. Tüm birey ve hanelerle ilgili bilgiyi edinen, en alt toplumsal birimlere kadar nüfuz eden iktidarın artan bir şekilde, sürekli olarak tecelli ettiği mekânlara kapatılan bireyler kontrol edilip incelenmekte, “canlı”, “hastalıklı” ve “ölü” olarak ayrılmaktadır. Düzensizliğin işareti olarak veba, karşısında politik ve tıbbi disiplini bulur. Kontrol ve disiplini sağlamaya yarayan düzenlemeler arkasında; vebadan, cinayetlerden, isyanlardan ve askerden firar eden insanlara duyulan endişe yatmaktadır (2017b: 292-293).

Veba ve cüzzama karşı geliştirilen bu iki farklı yaklaşımın, zaman içerisinde iç içe geçtiği görülmektedir. Toplumdan tecrit edilen cüzzam hastaları üzerinde veba hastalarına uygulanan bireyselleştirici kontrol mekanizmalarının uygulamaya koyulduğu görülmüştür. Yani dışlanan birey aynı zamanda gözetlenmeye ve kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Disiplinsel iktidar, 19. yüzyıl başından beri ayrıştırma politikaları gerçekleştirirken hep yukarıdakilere benzer yöntemlere başvurmuştur. Tımarhaneler, hastaneler, okullar, ıslahhaneler gibi bireysel disiplin mercileri sürekli çiftsel bir bakışın izini sürerler. Öncelikle ikili ayırma ve fişleme yoluna gidilir: deli - deli olmayan, normal - anormal, tehlikeli – zararsız gibi. Daha sonra kişinin kimliği, nerede olması gerektiği ve ne tür bir gözetime tabi tutulması gerektiği bu kurumlar ve dolayısıyla disipliner iktidar tarafından belirlenirdi. “Cüzzamlılar”, “vebalı” haline getirilirken, onlara bireyselleştirici disiplin taktiği uygulanırdı. Kısacası disiplinsel kontrol, cüzzamlı olanın belirlenmesine ve ona çiftli kovma mekanizmasının tümüyle uygulanmasına karar verir. Bireyin normal mi anormal mi olduklarına karar vermeyi amaç edinen; onları ölçüp biçen, kontrol etme görevini üstlenen kurumlar, veba illetinin davet ettiği disiplinsel düzenlemeleri uygulamaya koyulur. Anormalin işaretlenmesi kadar onun değiştirilmeye çalışılması da temel amaçlardandır (Foucault, 2017b: 294-295). Panoptikon da bahsedilen yaklaşımların mimariye dönüştürülmüş bir suretidir. Hastalıklara karşı uygulanan prosedürün daha etkin ve yaygın olarak uygulanması düşüncesi, bir hapishane mimarisi olarak Panoptikon’u doğurmuştur. Panoptikon düşüncesi daha sonraları hapishane duvarlarını da aşarak tüm topluma uygulanmıştır.

Michel Foucault’nun Hapishanenin Doğuşu’nda bahsettiği Panoptikon projesi de işte böyle bir düşüncenin mimarisidir. Yunan dilinde “herkeşçe görülebilen” anlamına gelen “anaptos” ile “her şeyi gören” anlamına gelen “panaptes” sözcüklerinden türetilen Panoptikon, temelde Jeremy Bentham tarafından çizilen mimari bir plandır. Terim,

birleştirilmiş bir teleskop ve mikroskobu ifade etmektedir (Macey, 2005: 124). Panoptikon ifadesi, yine Yunancada “her şeyin görüldüğü yer” ya da “göz önündeki yer” anlamındadır (akt. Keskin, Birgün, 2007, E.T: 15.05.2018).

Bentham’ın Panoptik hapisane yaklaşımı, görünmeden görebilme özelliğine sahip, incelikli bir disiplin aygıtıdır. Panoptikon, görünmeden görebilme ayrıcalığının, görünen bireyler üzerine uyguladığı görünmez ve sürekli bir şiddettir. Yapı, açık bir alana daire biçimde yayılmış hücreler ve etrafı yine bu hücreler tarafından çevrelenen fenerli bir gözetleme kulesinden oluşmaktadır. Kule içerisindeki gözetmen, hücreleri sürekli gözlemleyebilecek bir yerde bulunurken, hücrelerdeki mahkûmlar gözetlendiklerinin farkında değildirler (Foucault, 2015b: 224). Bahsedilen yapı, toplumun tamamına yayıldığında bir otogözetim anlayışını inşa etmiştir. Dolayısıyla yapıyla yerleştirilmeye çalışılan amaç, tamamen kitlelerin bilinçaltılarında sürekli gözlemlendiklerine dair bir inancın ve etkinin yaratılmasıdır. Panoptikon tarafından sürekli gözetilen, takip edilen bireyler; davranışlarını kontrol etmek zorunda kalacak ve hareket alanlarını sınırlandıracaklardır.

2.2.2.2. Panoptikonun teknik yapısı ve yapısal özellikleri

Panoptikon projesi, 18. yüzyıl sonlarının Rusya’sına dayanır. Jeremy Bentham’ın kardeşi olan Samuel Bentham, gemi mühendisi olarak Prens Potemkin’in hizmetinde çalışmak için Crecheff’e gelir. Çok sayıda işçinin sorumluluğunu üstlenen Samuel Bentham, merkezi bir kontrol ilkesine dayanan sistematik bir şekilde işleyen ve çok sayıda insanı aynı anda kontrol altında tutabilmeye yarayan Panoptikon’u tasarlar. Jeremy Bentham, söz konusu mimari yapının büyümesine kapılır ve yapının bir tür hapisane biçimine de uyarlanabileceğini düşünür. Dahası Jeremy öncelikle hapisane formatı olarak düşündüğü Panoptikon’un, farklı alanlarda da bir kontrol sistemi olarak kullanılabileceğini görür (2008: 12-13):

“Bu mimari fikirle birlikte okul, hastane, kışla ve fabrika gibi yapılar, söz konusu sistemin uygulanabileceği mekânlara dönüşürler. Söz konusu bina planı, çok sayıda insanı gözetim altında tutabilmeyi amaçlayan birçok kurum için uyarlanabilecek bir tasarımdır. Bu sayede iş kollarındaki ıslah edilemeyenler cezalandırılabilir, deliler denetim altında tutulacak, ahlâktan yoksunlar ıslah edilecek, acizler bakılacak, şüpheliler hapsedilecek, tembeller çalıştırılacak ve hastalar tedavi edilebilecektir. Kişi gözetlendiğine inanacak ya da gözetlenip gözetlenmediğinden emin bile olamayacaktır”.

Özetle Panoptikon ile gözetleme, devrim niteliğindedir. Bentham’ın geliştirdiği bu plan, kitleleri gözetlemek ve onların teslimiyetlerini sağlamak için “belirsizliği” boyun eğdirmenin bir aracı olarak görmektedir (Lyon, 1997: 95). Bentham’ın bu gözetleme modeli, yapısı gereği belirsizlikle kuşatılan bir gözetleme olanağı vermektedir. Gözetleyenin

bulunduğu kulenin varlığıyla, gözetleme yapılıp yapılmadığına yönelik (kulenin içinde birinin olup olmadığına dair bir bilginin de bilinmezliği) gözetlenenler üzerinde yaratılan kuşku; efendinin, işverenin, müdürün ya da iktidar sahiplerinin belirsizlikten güç elde etmesini sağlamaktadır. Panoptikon’la tüm tutuklular gözetim altında tutulacak ve bu etkin gözetleme sayesinde en yüksek seviyede ıslah gerçekleşecektir (Bentham, 2008: 23). Panoptik gücün faal hale geçirilmesiyle kontrolü elinde bulduran iktidar, kendini görünmez kılıp gözetleyerek gücünü, gözetim altında tutulanların zihnine naksetme yoluna gitmektedir. İktidar görünmezliğinin Panoptik güçle birleştiği yer, özne- iktidar ilişkisinin de yeniden belirlendiği ve karakterize edildiği noktadır. “Panoptik denetim, bedensiz iktidardır” (Köse, 2011: 199-200, 208). Böylece bireyselleştirme kolay hale gelmiştir. Her birey kendisinde iktidarı ve onun unsurlarını inşa eder olmaktadır.

Önceleri baskı ve tahakkümün somut bireyler ve uygulamalar üzerinden yürüdüğü yaklaşımdan somut ve düşünsel açıdan kusursuz yapılandırılmış bir yaklaşıma geçilmesi; özgün, etkili ve sürekli bir iktidarı yaratmıştır. Karşısında iktidar ve onun araçlarını görerek kontrol edilen birey, artık Panoptikon’la iktidarı içselleştirmiştir. Artık iktidar onun zihnindedir, kendi zihni onu baskı altında tutan bir iktidar aracıdır.

Foucault, gözetim ve disiplin açısından güçlü olan Panoptikon’u şeytani bir mekanik olarak adlandırır. Janet Semple ise “Bentham’ın Hapishanesi” adlı çalışmasında Foucault’nun tersi bir çizgide durarak Bentham’ın projesinin fakirlerin durumunu iyileştirmenin yollarını arayan kibar bir adamın çalışması olarak görmeyi benimsediğini ifade eder (Akt. Werret, 2008: 87). Ancak Panoptikon’la yürürlüğe sokulan politikalar, onun bu kadar masum bir erk olmadığını göstermektedir.

Bentham ve tasarımı üzerine fikir üreten pek çok düşünür, Panoptikon’un 19. yüzyıl sonlarında yeni bir iktidar biçimi fikri yarattığı ya da bu biçimde bir iktidar mekanizmasının oluşumuna yaradığı konusunda aynı fikirdedir. Aynı mesele üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar Panoptikon’u, uygulamaya koyulmak üzere tasarlanmış bir proje olarak görmekten çok felsefi bir zemini olan bir yapı veya buluş olarak görme eğilimindedir (Werret, 2008: 88-9).

Gilles Deleuze, Panoptikon projesini “reform edilmiş bir temsilin özü” olarak tanımlamıştır. Bentham’ın çalışması, hapishane reformu adı altında, yeni hapishanenin model olarak görüldüğü, okuldan fabrikalara, fabrikalardan hastanelere oradan da hapishaneye geçilen döngüsel bir sistem kurmaktadır (2009: 327). Bu döngüsel sistem, Bentham’ın pek çok alanda uygulamaya koyulabilecek Panoptikon tasarımını temel

almaktadır. Foucault da iktidarın bu görünmezlik gücünü tartışırken, sıklıkla Panoptikon tasarımı üzerinde durur. Daire şeklindeki binanın, merkeze konumlandırılmış kule ve kuleyi çevreleyen geniş pencereler yoluyla sürekli olarak gözetlenebileceğini aktaran Foucault, özellikle binanın sistematik ve simetrik biçimde hücrelere bölünmüş olduğuna dikkat çeker. Hücrelerdeki ışığın içerisi girmesine olanak sağlayan pencerelerle her mahkûm rahatlıkla tanınabilecek, görünmeden gözetleme baki kılınacaktır (2017b: 295-296). Yaşamın her alanında yaygınlaştırılan disiplin mekânları olan hastane, klinik, tımarhane, okul, kışla bu mimari yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Mekânlar üzerinden tahakkümünü kuran iktidar ise bu unsur üzerinden geniş alanlara yayılmıştır.

Panoptikonun kusursuz işlemesi için her bir hücreye bir mahkûm, bir akıl hastası, bir hasta, bir işçi veya öğrenci kapatmak ve kuleye de bir gözetmen yerleştirmek yeterli olmaktaydı. Panoptikon’da gözetleyen kişinin kimliğinin pek bir önemi yoktur. Proje öyle bir mekanizmaya sahiptir ki kulede kim olursa olsun “iktidara” gelebilmekte ve üstünlük kurabilmektedir. Ali Akay, Panoptikon projesini George Orwell’ın 1984 adlı eserini hatırlatır bir şekilde herkesin elde edebileceği bir iktidar alanı olarak betimlemektedir. “Panoptikon projesi, kendi kendine işlerliğini sürdüren bir iktidar modeli yaratmaktadır. Onun sağladığı olanaklarla yapılan gözetim ve takipler arttıkça bireysel detaylar daha fazla göze batmaya başlar” (2000: 163).

Ulus Baker de optik göz nosyonunu aktarırken gözün sanatsal ve estetik olmaktan çok bilimsel olduğunu vurgular. Arayan, inceleyen, sınıflandıran, “teleskoplayan” bir gözdür bu. Gözetleme meziyetine olanak sağlayan merkez kulede bulunması zorunlu olmayan bir “göz” yerleştirilir. Panoptikon makinesinin anlamı şudur: Gözetimin ve disiplinin makinesi (2009: 374). Foucault, asker, mahkûm, öğrenci, işçi veya hastalar üzerinde uygulanabilecek yönetsel bir yöntem olarak kullanılacak söz konusu şemanın saf bir disiplin aygıtı olarak kullanılmaya başladığına inanmaktadır (Deleuze, 2006b: 72).

Panoptikon, mimari bir estetiği ya da görsel bir şöleni ifade etmez. Tek ve yegâne amacı kapatılmış bireyleri gözetleyerek disiplini sağlamaktır. İşçi, mahkûm, öğrenci, asker, hasta, akıl hastası disiplin altına alınacak birer nesne olarak görülür. Daire biçimindeki hücre duvarları ve ortasındaki kule ne kadar estetikleştirilse estetikleştirilsin amaç disiplinin etkinliğinin artırılmasıdır.

Panoptikon aynı zamanda 19. yüzyıldan bu zamana tartışılan fabrika, kışla, okul ve hastane türünde yapıların düşünsel zeminini de oluşturmuştur. İktidarın gözü olan ya da merkezdeki kulenin içinde bulunan kişi, gözetlenenleri gözetlemese de sistem işler. Göz

şeklindeki kulenin çevresinde yer alan hasta, öğrenci, mahkûm, işçi veya tehlikeli olarak adlandırılan herkes; tüm davranışlarını sınırlandırmak, kendini “varsayılan gözün ekonomisine” tabi kılmak zorunda kalacaktır. Bu durum, iktidarın güçlerinin bireylerin elinden alınıp, bizzat mekânın kendisine aktarılmasıdır. Optik gözün kibirli makinesi, yaşamın aslında bir disiplin toplumunun varlığını bulduğu yer olduğunu gösterir. Optik göz, daima Panoptiktir. Sadece bakmayı veya görmeyi amaçlamaz; incelemek, ayırt etmek, sıralandırmak için de vardır. Amacı, teleskoplayarak en küçük anormallikleri dahi bulup yok etmektir (Baker, 2009: 375). İktidar bu yolla mekânlar üzerinden tezahür eder, kendi yararı için belirlediği normlarla normalleştirdiği birey, artık onun emrine amadedir.

Panoptikon’un önerdiği hücre formatı ve teknolojisine bakıldığında Foucault, klasik hücre anlayışını ters düz ettiğini öne sürmektedir. Yeni biçimde, klasik yapıli hücreye ait kapatma ve ışıktan yoksun bırakma gibi işlevler arasından sadece “kapatma” fonksiyonu bulunmaktadır. Sürekli ışığa maruz bırakılan bireyler, karanlığın koruyuculuğundan çıkarak, ışığın getirdiği açık bir görünürlükle kuşatılırlar. Görünür olma bir tuzağa dönüşmüştür (2017b: 296). Işığın ve şeffaflığın tuzağıdır bu, kör eden ışığın kör edici karanlık yüzüdür. Panoptikon ile hapisane yapısı bunaltıcı bir ışık rejimi görüntüsüne bürünür. Bu durum, iktidara bağlı bir ışık rejimidir. Görülmeden görme fiili, bu ışık rejimi sayesinde gerçekleşir (Akay, 2000: 43).

Artık hiçbir alan karanlıkta kalmayacak, iktidar tarafından görülecektir. İktidarın mekân içerisine sıkışmış gibi görülen tahakküm ve etkisi, artık kontrol ettiği Panoptik alanlarda sınırsız hale gelmiştir. Etki, baskı ve tahakküm; iktidar tarafından kontrol edilebilir mekânlara çekilmiştir.

Deleuze (2006b: 58)’e göre de Panoptik makine, görünür olmayan unsurların ayan beyan görülebilmelerine yarayan araç ve fonksiyonlardan meydana gelmektedir. Bentham, Panoptikon projesiyle iktidarın görünür olan ancak varlığının kanıtlanamazlığı ilkesini meydana getirmiştir. Ortada bir kulesi bulunan ve tutukluyu devamlı olarak gözetlemenin yapıldığı kule görünür. Ancak gözetimin yapıp yapılmadığı, kuledeki gözetenin olup olmadığı tam olarak bilinemez. Bentham, gözetmenin varlığıyla ilgili mahkûm kararsızlığının sürekli olarak varlığını koruyabilmesi için gözetim salonunun pencerelerine perdeler konulması gerektiğini belirtir (Foucault, 2017b: 297). Bentham bununla da yetinmeyerek hapisane binasını doksan derecelik dik bir açıyla dörde bölen kısımlar, ışık ve gölgenin birbirine geçmeyeceği düzenlemeler ve bir dizi kapatmalar planlar (2008: 15). Çünkü küçük bir alandan sızan ışık, gözetlemeyi gerçekleştiren kişinin varlığını ele

verecektir. Bu yüzden Panoptikon, görmek ve görülmek ilişkisinin unsurlarını birbirinden ayıran bir makinedir. Halka şeklindeki bina tamamen görünürken, merkezdeki kulede görünmeden görme fiili gerçekleştirilebilmektedir (Foucault, 2017b: 297-298).

Jeremy Bentham, kule olarak atfedilen gözetleme merkezinde görev yapanların sayısına da önem vermektedir. En az maliyetle çok kişiyi kontrol etmek için yapılacak bir gözetlemenin uygulanması için gözetleme kulesinde bulunacak grubun kalabalık olması gerekir (2008: 24). Ancak Panoptikon felsefesi sadece kulede birinin yer almasını kapsamaz. Kulede kimse yer almasa da görünmez olan kulede birinin sabit beklediği fikri; mahkûm, hasta, öğrenci ya da askeri tedirgin edip oto-kontrolü sağlar.

Foucault ise kule içindeki gözlemcilerin çeşitliliğine ve arzuların ortaklığının aynı amaca odaklanmış olduğuna dikkat çeker. Çünkü Panoptikon makinesinin işleyiş nedeni konusunda da bir kayıtsızlık vardır. Şımarık bir çocuğun merakı, insan tabiatı üzerine bilgiye susamış bir düşünür veya bireyleri gözlemleyip cezalandırmak isteyen kötü niyetli bir adam bile bu makineyi kullanabilmektedir. Panoptikon, benzer tutkuların benzer nitelikte bir iktidar baskısı üreten harika bir makinedir. Örneğin, artık deliyi sakin olmaya, hastayı tedaviye uymaya, öğrenciyi disiplin altında tutmaya ve işçiyi düzenli çalışmaya zorlamak için güç kullanmaya gerek yoktur (2017b: 298-299).

Özetle iktidar gücünün niteliğini değiştirmiş olan Panoptik yaklaşım, öznelerin kısımları ve nesnelere disiplin düzenidir. Gözetilen ve gözetlenenler arasında meydana getirdiği yabancılaşma ise gerçek etkileşimden farklı bir biçimde, teknik bir etkileşimsellikle eşittir. Dolayısıyla Panoptikon, aynı anda iletişimsel kopukluğa, var olumsal kaygısallığın eklendiği yeni var olma düzeninin yarılmasını yaratmaktadır (Poster, 2008: 108).

2.2.3. Disiplinin Toplumsallaşması

Sürekli bir kapatma, gözetim ve disiplini amaçlayan Panoptik mekân; ortaya çıktığı günden itibaren iktidar tarafından iştah kabartılan bir felsefik erk olmuştur. Etkisi, işlevi ve ortaya çıkardığı sonuç bakımından tam da iktidarın amaçlarına hizmet eden bir yapı olarak görülmesi, onun toplumsallaşmasını da sağlamıştır. Artık Panoptikon, iktidar tarafından yalnızca bir mekân ya da o mekânda tezahür eden ilişkiler bütünü olarak görülmemiştir. Yaşamın her alanı Panoptik bir mekân olarak tasarlanmıştır. Böylece yaşamın her alanına kanalize olan, işlenen Panoptikon; disiplini de toplumsallaştırmıştır.

Foucault, disiplinin toplumsallaşmasını ekonomik, hukuksal-politik ve bilimsel olmak üzere üç tarihsel sürece bağlar (2017b: 219-226):

- 1- *Ekonomik Süreç*: İktidarın uygulanış masraflarının azaltılması, iktidarın geniş alanlara yayılmasının amaçlanması ve iktidar aygıtlarının verimliliğinin artırılması bu sürecin ana unsurlarıdır.
- 2- *Hukuksal - Politik Süreç*: Mimari yapıların Panoptik olarak inşa edilmesi, hukukun değişim yaşaması bu süreç ekseninde gerçekleşmiştir.
- 3- *Bilimsel Süreç*: Kilisenin etkinliğinin azalması ile din eksenli yönetim anlayışının terk edilmesi.

İktidarın uyguladığı tahakkümün etkinliğinin artırılması için tasarlanan Panoptikon, bilimsel bir disiplin yaklaşımı getirmiştir. Ancak burada üzerinde durulması gereken asıl konu, Panoptikon'un yaşamın tüm alanlarına nakşedilmesidir.

Michel Foucault, modern dünyada var olan iktidar ilişkilerini ortaya koymaya çalışırken kapatılma olgusuna ayrı bir ilgi gösterir ve onu merkezi bir konuma yerleştirir. Modern olarak adlandırılan bu döneme girilmeden önce iktidarın kimi korku çekiciliklerini kullanarak gerçekleştirdiği infaz ve benzeri ritüeller, halk üzerinde bir tahakküm kurma rejimini beraberinde getirmiştir. Kurulan yeni iktidar biçiminin temelinde ise kitleleri kapatıp disiplin altına almayı amaçlayan bir iktidar anlayışı yatmaktadır. Bu uygulamalar, yani disipline etme yaklaşımı, Napolyon dönemi Fransa'sında beliren ıslah kurumlarıyla gerçekleştirilir. 18. yüzyılda Fransız devriminin gerçekleşmesiyle tüm Avrupa'ya yayılan bu kurumlar, biçimsel yapılarını Bentham'ın Panoptikon'undan almışlardır. Foucault'nun zihin üzerinde kurulan bir iktidar otoritesi olarak tanımladığı Panoptikon, Bentham'ın dediği gibi bir yönetim biçimidir. Egemenin, yönetilenler üzerine kurduğu disiplindir. Tabi kılınanlarla hakim ideolojik güç arasında kurulmuş yapısal disiplin diyalektikidir. Foucault, Bentham'ın Panoptikon'unu modern disiplin toplumunun yaratılmasına ön ayak olan toplumsal fonksiyonun bir örneği olarak ele alır. Foucault'nun esas derdi, Panoptikon sayesinde görünür kılınan ve yine de herhangi bir konfigürasyondan bağımsız olarak genelleştirilmiş bir işlevin bütün topluma nüfuz ettiğini ve onun idare edici ilkesi olarak hizmet verdiğini vurgulamaktır (Bogue, 2002: 171).

Disiplinin toplumsallaşması yalnızca siyasal iktidarın gerçekleştirdiği bir süreç değildir. Sürece ekonomik alanda etkinlik kazanan burjuva ve onun çıkarları da dahil olmuştur. İktidar-burjuva işbirliği, süreci daha da hızlandırmıştır.

Panoptikon, esas olarak burjuvazinin gerçekleştirmek istediği bir düştür (Foucault, 2015b: 135). Burjuvanın Napolyon döneminde kurumlarla siyasal egemenliğini kurup yaygınlaştırmakla yetinmediği, yaşadığı devrim ve benzeri durumlar üzerinde egemenlik

kurabilmek için disiplinin hukuksal faaliyetlerine de giriştiği görülür. Örneğin, fabrika gibi bir üretim mekânında, şartlardan muzdarip olan çalışanların sabotaj veya grev yapması gibi durumlar oluşursa tüm işçilerin tek bir yasal bütünde toplanması sorunu çözülmüş olur. Modern sendikal yapıların özünde bunlar bulunur (Baker, 2009: 205-206).

Böylece, siyasi iktidar tarafından Panoptikon yardımıyla yaygınlaştırılan hapishane, hastane, klinik, tımarhane, okul ve kışla gibi kurumlara ekonomik egemenler olan burjuvanın yaygınlaştırdığı fabrika, atölye gibi kurumların eklenmesi, disiplinin toplumsallaşmasını sağlamıştır.

İktidar gücü, öznelere farkına vordırmadan bireyselleştiren, sınıflandıran, görünmeyen, içkin bir gözetleme olarak işliyorsa, Panoptikon iş başında demektir (Bogue, 2002: 171). Foucault'da iktidar gücü, sahip olunan bir unsur olmaktan ziyade pratikte izlerine rastlanılan bir tahakküm unsuru olarak öne çıkmaktadır. Pek çok pratiği bünyesinde barındırarak dipten yukarı ve mikro yapılardan makro yapılara doğru ilerleyen bir egemenlik biçimi olarak işlemektedir. Foucault, erkin yayılmacı biçimini açıklamak için kılcal damar benzetmesini kullanmaktadır (Barrett, 1996: 150). Bu açıdan düşünüldüğünde 1810 tarihli Treilhard Ceza Yasası, adeta Bentham'ın hayalinin toplumsallaşması için inşa edilmiş bir yasadır. Yasada imparatorun ülkenin en ücra köşelerini bile görebileceği, herkesin gözetim altında tutulabileceği yazmaktadır. Bentham'ın mimari düşüncesinin yasal hali olan metin, Napolyon devletinde yasal ve kurumsal bir gerçek haline gelmiştir. Bunun da 19. yüzyılda pek çok devlete model olduğu görülmüştür (Foucault, 2015b: 135). Böylece disiplinin toplumsallaşması, hukuki bir zemin de kazanmıştır.

Özetle bu enstrümanlarla disiplin; toplumdaki en ufak unsurlara varıncaya değin ıslahı amaçlayan, iktidarın toplumsal parçalara yani kişilere ulaşmasını sağlayan mekanizmadır. Kontrol ve egemenlik kuran, bireylerin sürekli boyun eğmesini amaçlayan ve bireyi ekonomik açıdan verimli hale getiren unsurdur. Disiplin, kısa tanımıyla iktidarın bireyselleştirme/özneleştirme teknikleridir (Foucault, 2016b: 149). Bu teknikler, gözetim ve denetim gibi sorunlara eğilim gösterir. Amacı, verimlilikten yararlanmak için bedenin gücünü artırmak ve boyun eğdirmek için iradeyi zayıflatmaktır. Disiplin “iktidar mekaniği” ve bedenin “politik anatomisi” dir. Sadece bedeni kontrol etme ve zamanı kazanma sanatı değil, aynı zamanda bir mekanizmanın üretilebilmesi için bütün güçleri bir araya toplama sanatıdır (Orkunoğlu, 2007: 220). Pastoral iktidarda var olan bireyselleştirme tekniklerinin ötesine geçilmiş, bütün iktidar unsurları toplumun disiplin altına alınması için çalışır hale gelmiştir.

Yukarıda çokça bahsedilen mekânlar üzerinden ıslah edilmeye çalışılan beden, iktidarın odaklandığı temel unsurdur. Bireyselleştirilen birey, çeşitli nitelikler kazanmıştır. Bu nitelikler onun yararına olan ve onu özgürleştiren unsurlar değil, iktidarın işini kolaylaştıran zincirlerdir.

Disiplin, bireyleri nesne ve araca çeviren iktidara özgü bir tekniktir. Bu; mütevazı, kuşkulu, hesaplı ama sürekli bir ekonomi tarzının üzerinde iş gören bir iktidardır (Foucault, 2017b: 214). Disiplinin, dört nitelikle donatılmış bir bireysellik yarattığı söylenebilir (Foucault, 2017b: 208):

- 1- Hücresellik (mekânsal dağıtımlar sayesinde).
- 2- Organiklik (faaliyetlerin şifrenmesi sayesinde).
- 3- Oluşumsallık (zamanın birikimli hale getirilmesi sayesinde).
- 4- Birleştiricilik (güçlerin birleştirilmesi sayesinde).

Böylesi bir bireysellik oluşturan disiplinin özellikleri Anne Baron (2002: 966-967)'a göre şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Ayrıntılı bir zaman kullanımudur.
- 2- Vaktin yüksek performans için kullanımudur.
- 3- Bireylerin senkronize mobilizasyonunu sağlama çabasıdır.
- 4- En ince ayrıntıya kadar bedende etkili olma çabasıdır.

Disiplinin toplumsallaşması için disiplin altına alınmak istenen bireyin yapacağı bütün işlem ve davranışlar zamana endeksli olarak planlanmıştır. Verimli kullanılan zaman diliminde bireyin taksim ve intikali önceden hazırlanmış çizelgelere tabidir. Ele geçirilmek istenen beden, en ince ayrıntıya kadar incelenip üzerinde çalışılabilecek bir deneme tahtası olarak görülür.

Günlük yaşamda yukarıda bahsedilen durumların örneklerine rastlamak oldukça doğaldır. Disiplin düsturunu henüz aile ortamından edinen birey, okulda hangi saatte hangi derse gireceği, hangi saatte derse girip çıkacağı, hangi saatte yemek yiyeceği, hangi aylar içerisinde tatile çıkacağı, hangi yaşlarda hangi okul düzeylerine devam edeceği hesaplanmış ve planlanmış bir alandır. İş hayatında fabrikalarda yer alan işçinin hangi saatte işbaşı yapacağı, yemek yeme saatleri, hatta iş hayatından hangi yaşta ayrılacağı o daha işe başlamadan belirlenmiştir. Disiplinin ruha işlendiği mekânlar olan kışlalar, zaten baştan

aşağı birer ıslah merkezleridir. Disiplinin toplumsallaşması üzerine bu ve buna benzer en özgün yaklaşımları Althusser ve Gramsci getirmişlerdir. Althusser, devletin ideolojik aygıtları olarak nitelendirdiği medya, okul, kışla, dini kurumları toplumsal disiplin için birer erk olarak tanımlar. Gramsci ise yukarıda bahsedilen kurumları, devletin ve egemen bir sosyal sınıfın toplum üzerindeki baskılarını artırmak için kullandığı hegemonya araçları olarak tanımlar.

Egemen ideolojik yapının devamını sağlamak ve bireyleri iktidar ilişkilerine dahil etmek adına işlev gören yapıları devletin baskı ve ideolojik aygıtları olarak ikiye ayıran Althusser'e göre ideolojik aygıtların, baskı uygulayan mahkeme ve hükümet gibi kurumlardan ayrı tutulması gerekmektedir. Egemen ideolojilere dahil olan aygıtlar, başat ideolojinin oluşumunu insanların zihinlerinde kurdukları yollarla sağlamaya çalışmaktadırlar. Zor ve şiddete dayalı baskı ve şiddet kullanımı yerine ikna ve razı etme kanallarıyla çalışır. Tüm bunlarla birlikte, devletin ideolojik aygıtları, baskı aygıtlarından ayrı olarak yalnızca kamusal ortamlarda değil, özel alanlarda da dağılık olarak yer almaktadırlar. Althusser, medya, okul ve hatta dini kurumları da devletin ideolojik aygıtları arasında göstermektedir (2006: 168-169).

Gramsci'ye göre (1997: 278) hegemonya şiddetle bir zıtlık içerisinde bulunsa da esasta zor ve rıza, baskı ve hegemonya yan yanadır. Devlet aygıtlarının zorlamalarına karşın finansal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine yarayan hegemonya, bir taraftan zorlamayı geri plana iterken diğer taraftan da onun gizlenmesini sağlar. Çünkü devlet, zorlama aygıtlarını (ordu gibi) gerektiğinde hegemonik sistemi yeniden sağlamak, korumak ya da direnenleri baskı altına almak için ileri bir tarihte kullanmak üzere korur. Burada önemli olan, hukukun negatif yanının böyle bir durumda egemen güçlerin hukukunun kurallarına ve özellikle de cezalandırma işlevine dayanarak direnenlerin baskı altına alınmasına yardımcı olan yanındır (1997: 312). Bu ve benzeri unsurlar disiplinin toplumsallaşmasına ve giderek istikrarlı bir şekilde yayılmasına zemin hazırlamaktadır.

2.2.3.1. Disiplinin söylemsel olarak toplumsallaşması: sorunsallaştırma

Disiplinin toplumsallaşması için öncelikle iktidar tarafından onun zararına olacak davranış ve tutumların belirlenmesi ve bunların bir sorun olduğu anlayışının topluma yerleştirilmesi gerekmektedir. İktidar yararına olmayan davranış, toplum tarafından da bir sorun ve aksaklık olarak görülecek ve iktidar ile toplum tarafından baskı altına alınan birey, otokontrol ve ıslah kurumlarıyla disiplin altına alınacaktır. Sorunlaştırmanın söylemsel

uygulaması, disiplini doğuracaktır. Foucault, bu durumdan yola çıkarak kendisi de bir sorunsallaştırma işine girer. Cepheden bir saldırıyla o da disiplin kurumlarını sorunlaştırır.

Michel Foucault yayılmacı kurumlarla ilgili çalışmalarında öncelikle bu kurumları sorunsallaştırarak işe başlar. Ona göre mevcut bazı pratikler ve kurumlar birer sorundur. Kurumların arkalarına gizlenmiş mekanizmaları ve fonksiyonları ortaya çıkarıp, analiz etmek gerekmektedir. Ferda Keskin, “sorunsallaştırma” konusunun Foucault’nun çalışmalarını anlamada önemli bir nokta olduğunu ifade eder (Birgün, 2007, E.T: 15.05.2018).

Sorunsallaştırma Foucault için önemlidir, yürüttüğü çalışmaların ana ekseninde bilinen uygulamaların arkasındaki gerçek olanın sezilmediği bir tarihi yer alır. Bu da iktidar yapılarında yer alan oyunları çözümlemesini ve onlar üzerinde başka türlü düşünebilmeyi sağlar ve gerektirir (Akay, 2004: 64-65).

Tarihin bir döneminde Batı’da bazı davranışlar sorun olarak görülmeye, daha önce suç olduğu düşünülmeyen davranışlar da suç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu davranışlar hep belli birtakım söylemlerle kombine edilerek ortaya koyulur. Örneğin, hapisane adli kurumda “suça eğilim” olarak adlandırılan öznel deneyim biçimi, türlü mekanizmaların dahil edilmesiyle giderilmeye çalışılırken; modern klinik ve hastanelerde tıbbi söylemlerle birleştirilen belli başlı davranış biçimleri patolojik bir unsur olarak kabul görerek tedavi edilmeye çalışılmıştır. Keskin, bahsedilen bu sorunsallaştırma çalışmasının hem söylemsel olmayan uygulamaları hem de söylemsel pratikleri kapsayan bir unsurlar bütünü olduğunu ifade eder. Kurumlar ve bunlar içerisinde meydana gelen çalışmalar, söylemsel olmayan yapıyı, bilimsel söylem ve kuramlar da söylemsel yapıyı temsil etmekte ve Keskin’in de bahsettiği bütünsel birlikteliği oluşturmaktadır. Bu bütünsellik içerisinde insan varlığı hakkında gerçek olanı söylediğini iddia eden belli birtakım önermeler yaratılmaktadır (Birgün, 2007, E.T: 15.05.2018). Bilim, tıp, hukuk gibi unsurlar tarafından desteklenen ve iktidar tarafından yaratılan söylemler, tamamen disiplin amaçlıdır. Anormal olarak adlandırılan tutum ve davranışlar, iktidar çıkarlarına ters düşen hareketlerdir.

Söylemsel uygulamalar delilik, hastalık, suç işleme gibi biçimler üzerine doğru olma, yani gerçeklik iddiasında bulunan önermeler yaratan psikiyatri, psikoloji, pedagoji, kriminoloji gibi bilimsel alanları içerirken; söylemsel olmayan pratikler, bahsedilen bilimsel araştırma alanları için gerekli mekânı sağlayan hastane, akıl hastanesi, hapisane, okul, askeri kışla türünden tecrit edici kurumları kapsamaktadır. Foucault Klasik Çağda Deliliğin Tarihi, Kliniğin Doğuşu, Hapishanenin Doğuşu gibi eserlerinin, nesneleştirme ya da

sorunsallaştırma süreçlerinde faydalanılan söylemsel ya da söylemsel olmayan pratiklerin analizine odaklanır. Örneğin, Deliliğin Tarihi kitabı, bireylerin delilik veya başka kavramlarla tanımlanabilecek davranış biçimlerinin, psikoloji veya psikiyatri gibi alanları ile akıl hastanesi gibi kurumların nesnesi haline gelişini ele almaktadır. Sürecin devamında deliliğin “akıl hastalığı” olarak yeniden inşası gerçekleşir. Düşünür, Kliniğin Doğuşu adlı eserindeyse hastalığın araçsallaştırılması süreciyle hastane kurumunun toplumsal anlamının ortaya çıkışı üzerinde durmaktadır (Keskin, 2000: 16-17).

Hastalıklar, suç ve suç unsurları, eğitim sistemi, normal-anormal ayrımı, özgürlüğün sınırları tamamıyla iktidar tarafından belirlenen unsurlar bütünüdür. İktidar tarafından disiplin dışı olarak görülen her şey sorun olarak tasvir edilmiş ve yaratılan söylemlerle disiplinin toplumsallaşması amaçlanmıştır.

Söylemsel olan ve olmayan pratikler, ürettikleri veriler yoluyla gerçeğe yani olması gerekene dair çeşitli önermelerde bulunmaktadır. Davranış biçimleriyle ilgili gerçeği aktardığını belirten önermeler, ahlâki söylemlerde veya kutsal metinlerde de yer alır. Keskin'e göre, Foucault'nun bilimsel söylemlere ilişkin tezi tam bu noktada devreye girmektedir. Moderniteyle birlikte dini ve ahlâki öğretiler eski biçimini kaybetmeye başlayınca; bilimsel yapılanmalar söylem üretimine koyulurlar. Bahsedilen söylemler, kitlelere davranış biçimleriyle ilgili hakikati tanımlamak gibi bir görev üstlenirler. Aydınlanma idealleri çerçevesinde ortaya çıkan söylemsel olan veya olmayan bu uygulamalar, zamanla kitleleri uysallaştıran, kapitalizmin ihtiyacı olan emek gücünü temin etmeye çalışan yapılara dönüşürler (Keskin, Birgün, 2007, E.T: 15.05.2018).

2.2.3.2. Islahın mekânsal sonucu: disiplin toplumu

Foucault'nun “siyasi bir hayal” olarak gördüğü “arı toplum” yaratma amacının, aslında disipline edilmiş bir toplum meydana getirilmesiyle gerçekleştirilebileceğini savunur (2017b: 198). Siyasal iktidar, bu hayali gerçekleştirmenin yolunun mekânlar üzerinden gerçekleştiğine inandığından, bu kurumları disiplin toplumu için yaygınlaştırmıştır.

Kitleler; söylemlerle yaratılan, yapay birtakım yaşamsal kurallara maruz kalmak zorunda bırakılarak üretim diyalektiğine, makinelere, fabrikalara, atölyelere, eğitim aygıtlarına bağlı kalırlar. Başlarında disiplin ve cezalandırma hazzı ile donatılmış bir üst, amir, ustabaşı veya bir eğitmen olur, yaptıkları bu kişiler tarafından sıkı bir biçimde gözetime tabi tutulur. Disiplin için tasarlanmış hastaneler, okullar, yetimhaneler, akıl

hastaneleri, kapitalist anlayışın işleyiş koşullarından biri olan iktidarın bir tür büyük toplumsal yapısının önemli parçalarından olmuştur (Foucault, 2015b: 126).

Özetle hastane, hapisane, tımarhane ve okul gibi kurumlar güç uygulayan kurumlardır. Ancak bu bakış açısından kesinlikle hapisaneler, tımarhaneler kapatılsın, katiller, akıl hastaları serbest bırakılsın gibi bir anlayış çıkmaz. Foucault'a göre bu kurumlar, görünenin tersine gizli başka amaçlara hizmet etmek için vardır. Örneğin; modern hapisane denilen yapı, suçluların bedenlen cezalandırıldığı bir dönemden sonra, yeni bir cezalandırma yaklaşımı olarak ortaya çıkmıştır. Suçluları ıslah edip onları topluma kazandırmak gibi bir anlayışı temel almaktadır. Akıl hastanelerinde de bu doğrultuda bir argüman rasyonalize edilir ve sözde toplum yararı ön planda tutulur (Keskin, Birgün, 2007, E.T: 15.05.2018). Mekânlar üzerinden gerçekleşen disiplinin temel amacı, artık duvarlar arasından sıyrılıp toplumun derinliklerine nüfuz etmektir. Dolayısıyla kontrol ve gözetimin toplumsal amacı bir disiplin toplumu yaratmaktır.

Kapatma enstrümanları yani fabrika, hastane, okul ve hapisane gibi kurumlar; bireyleri toplumdan dışlamak yerine sabitleme işlevi görürler. Örneğin, fabrika bireyleri dışlamamakta, bir üretim aygıtına sabitlemektedir. Okullar bireyleri kapatırken dışlamaz, bilgi aktarım aygıtına sabitler ve toplu bir bilgi akışı sağlar. Tımarhaneler de bireyleri bir tür normalleştirme aygıtına bağlar. Bahsedilen normalleştirme işlevi, bütün kurumlar için geçerlidir. Hapisane veya ıslahevini de kapsayacak şekilde tüm kurumsal yapıların temel amacı bireyleri iktidarın belirlediği normalleştirme sürecine sokmaktır (Foucault, 2015b: 245).

Foucault (2015b: 252), hapisaneyi diğer kapatma kurumlarına örnek olan eşbiçimli, sembolik bir yapı olarak görmektedir. Deleuze de bütün bu kapatıp kuşatma mekânları içerisinde hapisane yapısının temel ve başat bir model olarak öne çıktığını ileri sürmektedir (2006a: 198). Bu yaklaşımlara paralel olarak hapisane felsefesinden hareketle disiplin toplumu yaratılmıştır. Böylece hapisane, disiplin toplumuna giden yolun ilk adımıdır.

Islah kurumları içerisinde biçimsel anlamda eş yapılılık olsa da bireyler, bir kapatıp kuşatma mekânından diğerine geçerlerken, her biri kendine has yasalarına sahip olan bu kurumlar tarafından sistematik bir biçimde uyarılmaktadırlar. Aileden okula bir geçiş sağlandığında birey artık aile bireyi değildir; kışlaya geçildiğinde ise artık öğrenci değildir (Deleuze, Korotonomedy, 2011, E.T: 04.04.2018). Bu sürecin sonrasında ise birey ne öğrenci ne askerdir, artık iş yaşamındadır. Foucault, disiplinci kurumların bu şekilde işleyen bir düzeneğinin olduğundan söz etmektedir ve doğumundan itibaren bireylere bu geçişler

arasındaki farkı kavramaları için uyarılarda bulunulduğundan söz etmektedir. “Okulda aile içindeymiş gibi davranmamalısın. Bu becerisizliktir, sakarlıktır. Sulu göz çocuk, ana kuzusu” gibi söylemler, bireyi düzene uydurmaya yönelik söylemlerdir (Baker, Binyayla, 1998, E.T: 02.05.2018).

Disiplinin mekânsal inşasında, disiplin mekânları birbirine zincirlenmiş şekilde tasarlanmıştır. Her biri farklı bir amaca hizmet eden, farklı kanun, işleyiş ve prosedürlere sahip kurumlar, temelde bir bütünü temsil eder. Zamansal ve fonksiyonel koordinasyona sahip kurumların bütünlüğündeki temel amaç, disiplin toplumunun varlığının işleyişinin ve sürekliliğinin devam etmesidir.

Mimari biçimleri dışında bu kurumlar arasında “kapatma” anlayışı bakımından gerçekleşen bir benzerlik daha bulunmaktadır: “Kapatarak öğretme, kapatarak çalıştırma, kapatarak tedavi etme, kapatarak disipline etme ve kapatarak cezalandırma” (Baker, Korotonomedy, 2011, E.T: 03.06.2018).

Kapatma fikri etrafında birleşen kurumlar, kitleleri ıslah etmekte, hizaya sokmakta ve devamlı surette gözetim altında tutulmalarını sağlamaktadırlar. 18. yüzyıl ortasına kadar bedenler, erişilebilen ve görülebilen yegâne zenginlik olarak kabul edildiğinden işkenceler, bedenler üzerinde sergilenerek görücüye çıkarılmakta ve de mutlak iktidar bu şekilde meşrulaştırılmaktaydı. Bedende görülen işkence izleri cezayı da görünür kıldığından, zor kullanan, damgalayan ve pasifize eden otoritenin gücüne karşı duyulan abartılı saygının da genişlemesine neden olmaktadır. Disiplin altındaki beden, cezalandırılan bir zenginlik olmaktan çıkarılarak türlü anlamlarla donatıldı. Gösteri biçimindeki işkencenin kalkması elbette iktidarın iyiliği, insaniliği değildi. Bu eğilim daha çok onun başka türlü bir yöntem ve işleyiş biçiminin bulduğunun açık bir göstergesidir (Revel, 2006: 141). Bu yöntem ve işleyiş, disiplin toplumunun araçsallaştırdığı unsurlar olmuştur.

Kapatma kurumları ile beliren yeni yaklaşımla birlikte bedenlere, birtakım nitelik ve yeteneklerin kazandırılması amaçlanmıştır. Tam da bu noktada Foucault, tabi kılma kurumlarının üç ana işleve sahip olduğunu dile getirir (Foucault, 2015b: 248-250):

- 1- Bireylerin zamanlarını çalışma zamanına dönüştürerek ellerinden almak.
- 2- Bedeni emeğe dönüştürecek biçimde davranmak.
- 3- Çok anlamlı ve çok suretli bir iktidar modeli yaratmak.

Disiplinin toplumsallaşması bu suretle daha kolay hale gelmiştir. Kapitalist üretim süreci ve ilişkilerinin yaygınlaştırılması, iş yaşamının dolayısıyla yaşamın planlanmasını

beraberinde getirmiştir. İktidarla eşgüdümlü hareket eden ekonomik egemenler, disiplin toplumunun atölye ve fabrikayla birlikte diğer ayağını oluşturmuştur.

Foucault, bahsi geçen bu kurumların aslında kapitalist düşüncenin hedeflerine uygun olarak kurulduğunu ileri sürmektedir. İnsan bedeninin, varlığının ve zamanının kapitalist işgücüne dönüştürülmesi için iktidar mekânlarına gerek duyulmuştur. Bireyi kreş ve okulla ehlileştirip kışladan geçirerek hapisane veya tımarhaneye tehdit eden bu sistem, “ya fabrikaya gidersin ya hapisaneye ya da akıl hastanesine düşersin” anlamında bir söylemle işlemektedir (2015b: 126).

Foucault, iktidar anlayışına yakın bir yaklaşım getiren Marx’ın, Kapital’in ikinci kitabında birden çok iktidarın varlığına yer verdiğini belirtir. Bu iktidar unsurları atölye, fabrika, ordu gibi kurumlarda yer alıp faaliyetlerini sürdürmektedir. Hepsi özgün tahakküm ve bağlama biçimlerine sahiptir. Bu nedenle var olabilecek bir iktidar analizinde yalnız bir iktidardan değil iktidarlardan bahsetmek gerekmektedir. Toplum, iktidarın uygulandığı bir gövde değil, farklı erk yapılarının birleştiği bir bütünden oluşmaktadır (2016b: 145).

Mekân, toplumsal üretimin de gerçekleştirildiği yerdir. Bu durumun araştırmalarıyla üretim süreci ve ilişkileri mekân üzerinden disiplin toplumunun yaratılmasına destek olur. Mekân hem üretim hem disiplinin odağıdır (Lefebvre, 2014: 75):

“Mekân üretimi ve mekânın üretimi süreci varsa, tarih de vardır (...) Üretici güçler (doğa, çalışma ve çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) ve elbette üretim ilişkileri, mekân üretiminde belirlenmesi gereken bir role sahiptirler. Bir üretim tarzından diğerine geçiş çok büyük önem taşır; çünkü bu, mekânı altüst ederek mekâna dâhil olabilen toplumsal üretim ilişkileri içindeki etkisidir. Her üretim tarzı hipotez gereği kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretilir.”

Disiplin toplumuna geçiş sürecinde kapitalist anlayışa uygun olarak örgütlenen mekânın en önemli destekçisi fabrika ve atölyeler olmuştur. Kapitalizmin insan yaşamına getirdiği yıkımı betimleyen Karl Marx, onun fabrikalar ve atölyelerde oluşturulan disiplin girdabıyla ayakta kaldığını ileri sürer. Disiplin toplumunun yaratılmasında mekânın rolü üzerine düşünen Foucault’yla Marx’ın düşünceleri şu şekilde karşılaştırılabilir (Bidet, 2016: 41):

Foucault		Marx	
“Sözleşmeye dayalı kurgu”	-“Tahayyül edilen sözleşme” -“Kurgu”, “Görünüm” -“Biçimsel çerçeve” -“İdeal temel” -“İtiraf edilebilir”		“Sözleşmeye Dayalı Kurgu -Devlet (toplumsal sözleşme) -Piyasa (ücrete dayalı mübadele)”
“Hukuki-siyasal yapılar”	-“Hukuki Özne” -“Herkesin İstenci” -“Parlamentar Rejim”	Üstyapı	Hukuki kurumlar Siyasal kurumlar
“Tersyüz oluş” <i>Disiplinler:</i>	-“Tahrif ederler” -“İşlerler” -“Dengeyi bozarlar” -“Tersyüz ederler” -“Bükerler” -“Desteklerler”		“Ücret dispozitifi, kapitalist sömürü esnasında piyasa sözleşmesini tersine çevirir”. “Emekgücünü sermayedarın tasarrufuna verir, böylece sözleşmenin niteliği bozulur”.
DİSİPLİNLER Denetim -Mekân -Zaman -Görevler Araçlar -Gözetim -Normalleştirme -Cezalar -Sınavlar Panoptikon	Disiplin Çıktıları: -“Sınıflandırılan özneler” -“Hiyerarşiler” -“Geri dönüşsüz tahakküm” -“Özünde eşitsizlik” -“Aşılamaz bakımsızlıklar” Disiplinlerin Nitelikleri: -“Temel”, “Taban” -“Teknik Usuller” -“Fiili Mekanizmalar”	Altyapı	Sınıf İlişkileri Üretim İlişkileri: “Sınıf ilişkilerini yeniden üretir: Sömürü, eşitsizlik ve bağımlılık”. Üretim Güçleri: “Emekçiyi de üretim teknikleri”.

Şekil 2.1. Foucault ve Marks'ta disiplin

Üretim ilişkileri, iktidar tahakkümü ve bunlara bağlı olarak yaygınlaşan mekânsal erklerle ortaya çıkan disiplin toplumunun yeni çok biçimli iktidar yapısı; hapishanede, fabrikada ya da okulda bireyleri cezalandırır, ödül verir, sınıflara ayırır, kendisinin tanımladığı iyiyi kötüyü böler ve yapılan disiplin ve gözetimlerle bireyler hakkında onların davranışları üzerinden bilgiler elde eder (Foucault, 2015b: 250-251). Bu işlevler disiplin mekânlarının kurumsal yapısını oluşturur.

Keskin, Foucault'nun bahsettiği kurumsal yapılarla ilgili üç temel işlevden yola çıkarak hapisane veya ıslah evi gibi kurumların aslında farklı bir amaca hizmet ettiklerini dile getirir. Ona göre, hapisane veya ıslah evi gibi kurumlar üzerinden düşünüldüğünde, bu kurumlara hapsedilen bireylerin tümü yeniden işgücüne dahil edilse bile süreç için harcanan meblağların geri kazanılmasını sağlayamazlar. Yani kapatılanlar ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, ıslah edilmeleri için harcanan tutarları dahi telafi edemezler. Bu kurumlar ekonomik bir fazlalık, ziyan edilmiş bir fazlalıktır. Ancak kapitalizm gibi kâr elde etmeye adanmış bir sistem, bu kurumların varlığı konusunda diretmektedir. Başka cezalandırma biçimlerine geçiş yapmak yerine; hapisane kurumunda sürekli biçimde reformlara gidildiği gözlenmektedir. Keskin, çok daha derin bir düşüncenin bu kurumları kapsadığını öne sürer. Foucault'ya göre, topluma kazandırılmayla sağlanacak artı değer, kapitalizmin umurunda değildir. Bu mekânlar bazı disiplin tekniklerinin geliştirilmesi için bir çeşit laboratuvar olarak kullanılmakta ve geliştirilen uysallaştırma, yola getirme, disipline etme, nesneleştirme, edilgenleştirme türünden teknikler genişletilerek topluma empoze edilmeye çalışılmaktadır. Asıl hedef, kapitalizmin gerektirdiği disiplin ve uysallığın kitleler tarafından benimsenip içselleştirilmesi ve gönüllü bireyler tarafından uygulanmasıdır (2000: 13-14; Birgün, 2007, 2018).

Bahsedilen bütün bu unsur, ilişki, süreç ve yaratılmış yapıların temel amacı, iktidarın ve onun ortağı ekonomik egemenlerin işlevlerini kusursuz bir şekilde yürütmesi için gerekli olan disiplin toplumunun inşasıdır.

Islah kurumları eliyle, Foucault'nun 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıllara yerleştirdiği “disiplin toplumları”nın üretimi gerçekleştirilir. “Doruk noktalarına 20. yüzyıl başlarında ulaşan disiplin toplumları, geniş ve yaygın kapatıp kuşatma mekânları düzenlemeleriyle ayırt edilmektedirler” (Deleuze, Korotonomedia, 2011, E.T: 04.04.2018). Foucault, 19. yüzyıldan bugüne yaratılan toplumları disiplin toplumu olarak adlandırmaktadır. Disiplin, Napolyoncu kurumlar olarak tasvir edilen hastane, hapisane, okul, kışla ve her biri bilimsel olma olan psikiyatri, tıp, psikoloji, sosyoloji gibi alanları çepeçevre kuşatmış durumdadır (Baker, 2010: 245).

Kısaca disiplin toplumu, bir topluluğun kendisine dair bütün üretim güçleriyle sermaye ve devletin komutasına girmesiyle oluşmaktadır. Disiplin toplumu biçimi, kademeli, ancak durdurulamaz bir süreklilik içerisinde sadece kapitalist üretimin ölçütlerine göre yönetilmektedir. Toplumu, fabrikasyon toplum olarak karakterize etmek mümkündür.

Disiplin hem üretim hem yönetim şekli olduğundan disiplinci üretim ve toplum birbiriyle uyum içerisindedir (Hardt ve Negri, 2003: 257).

2.2.3.3. Disiplin söyleminin pratikleri

Foucault disiplin kavramının bir kurum veya bir cihazla eş tutulamayacağını, onun bir iktidar modeli olduğunu ifade etmektedir. Ona göre disiplin, çok sayıda alet, usul ve tekniği birleştiren bir iktidar fiziği yaratmaktadır (Foucault, 2017b: 316). Disiplin söyleminin üretilmesi, yaygınlaştırılması ve topluma geçirilmesi de bu bileşiğin içerisindedir.

Disiplinci iktidar, yönetimini normal veya anormal olarak kodlanan davranışları yaptırma tabi tutarak sürdürmektedir. Yaygın mekanizmalar şebekesiyle kurulan disiplin toplumuna etkinlik kazandırmak ve onun kabul/ret düzeneklerine itaati yaratmak, toplumsal alanın şekline karar veren “disiplin nosyonu” adına kurallar kuran kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilir (Hardt ve Negri, 2003: 47). Hastaneye gitmek iyileştirir, hapis karakteri düzeltir, tımarhane akıllılaştırır, okul bilgilendirir, kışla sizi güçlendirir ve daha niceleri ...

Disiplin kavramı, bireylerin davranışlarının toplanabileceği, onlara yeni tanımlar getirilebilecek ve birbirleriyle kıyaslanmalarını sağlayacak bir ortam kurmaktadır. Bununla yeteneklerin, istenilen biçimde tekrar üretilebilmesi sağlanmaktadır (Tekelioğlu, 1999: 146). Okulda rekabet, fabrikada ayın elemanı olma yarışı, kışlada başarıya göre dağıtılan rütbe, hastanede erken iyileşme gibi unsurlar hem rekabeti hem de mekânlar hakkındaki görüşlerin olumlu hale gelmesini etkiler. Kendi amacı doğrultusunda bireylerin yeteneğini geliştiren iktidar, yaptığı söylemsel güzellmelerle de kendi kurumları hakkında bireylerin görüşlerini etkileme çabasına girişir.

Ortaya çıkan karmaşık disiplinler ağı, etkili ve normlara uygun toplumun gerektirdiği “uysal insan” modelini toplumsal alana tümüyle yaymayı amaçlamaktadır. Amaçlanan; üretim faaliyetlerinin olağan değişkenliğine katlanabilen, söz dinleyen, otomatik çalışkan ve bilinçten yoksun bir insanın üretimidir. Bu da iyi ve kötü olarak tasvir edilen yurttaşlar arasında istikrarlı bir karşılaştırmaya dayanan ahlâki baskı yoluyla sağlanabilir (Merguior, 1986: 124).

Disiplin düzenekleri; gözetim, tanıma ve dönüştürme gibi yöntemleri içeren bir dizi polis, tıp, psikoloji, mekân ve militarist teknolojinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Kişi, hukuka dair normatif yapıyla ilişkisi olmayan hatta kimi zaman yasal sürecin tersi yönünde işleyen bir normalleştirme sürecine tabi tutulmaktadırlar (Gambetti, 2008: 44). Disiplin söylemi kanuna ait bir söylem değildir. Bireyler; egemenliğin icrasına yani yasalara uymaya

zorlanmamaktadır. İnsanlar, doğal bir kuralmış gibi sunulan şeye uymak zorunda olurlar. İktidarın üretimi, kurmacayla oluşturduğu kurallar vasıtasıyla bir sosyal norm söylemi oluşturmaktadır (Revel, 2005: 137). Modernite öncesinde egemenlik, korku salarak ve hükümdarı görünür kılarak gerçekleşirken disiplinci teknikler tamamen farklılaşır. Artık görünen iktidar değil, ona tabi olan başka bir tabirle tabi olması istenen öznelerdir. Gözetlenen özneler, Bentham'ın politik hayalinde olduğu gibi normları benimseyen ve iktidarı öznelliğinde yeniden yaratan bireylere dönüşmektedirler. Foucault'ya göre disiplin teknolojileri, belli standartlaşma etkisiyle normlara uyan bireyler üretmektedir (Gambetti, 2008: 44).

2.2.3.4. Norm, normal ve normalleştirme kavramları

Normalleştirici iktidar, yönetilenler hakkında elde ettiği bilgilerle kendine göre ideal olan bireyi yaratmıştır. Norm toplumu ise bitip tükenmek bilmeyen bir görünürlük, sınıflandırma, hiyerarşi kurma, nitelendirme, sınırların oluşturulması, teşhis etme gibi gözetleme ve kontrol sistemine gereksinim duymaktadır (Keskin, 2003: 15). İktidar yalnızca baskı uygulamaktan, bastırmaktan, engel olmaktan ve cezalandırmaktan ibaret değildir. Arzuyu yaratan, zevki kışkırtan, bilgiyi üreten iktidar, etkisini daha derinlere nüfuz ettirmektedir. Foucault'ya göre, “iktidar kendini bastırmakla, gerçeğe erişmeye sınır çekmekle, söylemin ifade edilmesini engellemekle sınırlamaz: iktidar bedeni çalıştırır, davranışa nüfuz eder, arzu ve zevkle iç içe girer, işte onu bu çalışma içinde suçüstü yakalamak gerekir; yapılması gereken bu analizdir” (akt. Keskin, 2005: 20).

İktidar, kendi etkinliğini artırmak ve genişletmek için koyduğu kuralları yani normları olması gereken gibi gösterip bu unsurlara (dolayısıyla kendi kurallarına) uyanları normal olarak nitelendirir. Uymayan bireyler de disiplin mekânları ile normalleştirilir.

Akay (2000: 105-107), norm kavramının Georges Canguilhem'in ileri sürdüğü gibi mimarlık alanında kullanılan biçimiyle incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Mimari bir terim olan norm, “dikey açı” anlamına gelmektedir. Dikey açılar, norma adlı düzgün, nizami ve doğru çizgiler çizmeye yarayan bir cetvelle çizilir. Norma kelimesinin, norm kavramına temel oluşturan yanı ise toplumda doğru, nizami ve düzgün bireyleri tasvir etmesinden gelmektedir. Foucault, modern toplumsal yapılanmaları birer disiplin toplumu aracı olarak adlandırdıktan sonra onları normun iktidarı olarak karakterize eder. Tehlikeli veya suça eğilimli olarak adlandırılan kişileri durdurmak, yasa dışılıkların özel mülkiyete yönelmesini engellemek amacıyla ortaya atılan norm, zamanla hakları ve ödevleri belirli, sabit bir yere mihlamaya çalışır. Önceleri kapatma mekânlarında hakim olan normlar, bu mekânları terk

ederek açık alanlara çıkar ve sosyal yaşamı baskı altına almak gibi bir görev edinirler. Böylece disiplin anlayışı, yalnızca hapisanede gibi kurumlarda değil, toplumun tamamında geçerli olmaya başlamıştır. Hapishaneler toplumun mikro örneği olarak birey üretirken, norm da bir referanslar sistemi kurmaktadır (Akay, 2000: 105-107). Norm, toplumu için bir referans noktası, esas alınan, yaslanılan bir değerler ve bakış açısı kümesidir. Yönlendirilme gereksinimi duyan bireylere yol gösteren davranış ve tutumlar rehberi, meşruiyet üreten bir kaynaktır. Norm kavramı, Foucault'nun yaklaşımında disiplin kavramına bağlanır ve yapay bir kural olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan yönetimler, 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında, normalleştirmeyi esas alan yasaları yürürlüğe koymuşlardır (Revel, 2005: 147). Normlar üzerinden inşa edilen iktidar stratejisi, disipliner bir amaçla beden üzerinde faaliyet göstermektedir. Normalleştirme stratejisi aynı anda birçok beden üzerinde gerçek ve etkili bir biçimde birleşir. Disiplinci iktidar, bireylerin gündelik yaşamlarından davranış biçimlerine kadar nüfuz eden bir yapı meydana getirmektedir (Tekelioğlu, 1999: 147).

Normlara uygun olarak davranan bireyler, herhangi bir yaptırımla karşılaşmalar da kendilerini kısıtlamayı sürdürürler. Foucault, Hapishanenin Doğuşu kitabında gözetleme ile normalleştirme arasındaki bağa dikkat çeker. Gözetleme sisteminde saklı tutulan, yaratılmış norm kriteridir. Gözetim, normlara uymayanları incelemek için ayrıştırır (Poster, 2006: 120). Kapatma, gözetim ve disiplin norm ve normalleştirme ile koordineli çalışır.

Foucault'ya göre “bir sonuç uyarınca inşa edilmiş örnek bir model” koyarak işleyen disiplinci normalleştirme işlemi “insanları, hareketleri, edimleri bu modele uygun hale getirmeye” çalışır ve burada birincil olan şey normun kendisidir. Var olan şemalardan hareket eden disiplinin normla ilişkisinde “norm, normal olana birincil olma özelliğine sahip olduğu ve disipliner normalleştirme normal ve anormal olan arasındaki nihai paylaşıma normdan hareketle vardığı için, disipliner tekniklerde olup bitenin bir normalleştirme değil bir normlama (normation) olduğu” söylenebilir (2016c: 51).

Normlama işlemi tıp ve hukuk gibi bilimsel temellere dayanır ve onlarla eşgüdümlü çalışır. İktidarın işine yarayacak, üretim ilişkilerinde bedenen yer alacak ve iktidar ortağı kapitalistlerin işlerini yürütecek birey fiziksel olarak işlevsel olmalıdır. İktidar tarafından iş yaramaz olarak görülen engelliler, hastalar tıp dilinde anormaldir. İktidarın düzenini bozan, ona başkaldıran ve asi olan suçlu, mahkûm edilir çünkü anormaldir.

“Toplumsal bedeni ortaya çıkaran şey konsensüs değildir, bizzat bireylerin bedenleri üzerindeki iktidarın maddiliğidir” ve iktidar “toplumsal beden kurumları” (doktorlar ve siyasetçiler) eliyle icra edilir. Beden politikalarının koordine olmasında tıp “ortak payda

olarak temel bir işlev” görmektedir: “Tıp söylemi kişiden kişiye geçmekte, evlerin nasıl inşa edildiğine tıp adına bakılmakta, bir deli, bir suçlu, bir hasta da tıp adına fişlenmektedir”. Çok güçlü bilimsel donanıma sahip bir alan tıbbi kurumlar, “tıp kişinin yüceltilmesi” ile oluşan meşru bir ortamda, “insanların bedenleri, sağlıkları, yaşamları ve ölümleri üzerinde hiçbir şekilde denetlenmeyen bir iktidara” sahip olarak toplumsal yapıya derinden nüfuz etmiştir (Foucault, 2016c: 51).

Disiplin toplumunda iktidar, üretilen normlar doğrultusunda bireyselleştirme çabasına girer, kitleleri birbirleriyle rekabet eder hale getirir. Birey, toplumun hukuk sisteminde yer alan bir unsur olmaktan öte normalize edilmiş bir kalıp olarak öne çıkmaktadır (Akay, 2000: 107-108).

Bireyselleştiren modern iktidar yapıları, bütünselleştiren bir “ikili kısıtlama” halindeki işleyişini de sürdürmektedir. Ortaya çıkan günümüz düşünsel ve siyasi sorunu, bireyi bütün disiplinci kurumsal yapılardan arındırmak değil, bireyleri hem iktidardan hem de iktidarın dayattığı bireysellik türünden normlardan kurtarmak olmalıdır (Foucault, 2016b: 68). Bu bağlamda, bireysellik, öznellik ve kimliğin iktidarın dışarıdan müdahale etmeye, disipline etmeye çalıştığı insan doğasına özgü nitelikler olmaktan çok, bizzat bu kurum ve stratejilerin işleyişine olanak sağlayan araçlar olduğu görülmektedir. Örneğin, bilimsel pratikler bazı davranışları delilik veya sapıklık olarak tanımlar ve birey davranışlarının bir kısmının bu tanımlamalara uyduğunu kabullenirse akıl hastası, sapık türünden adlandırmaları da kabul etmiş olmaktadır. Bütün bu durumlarla birlikte bazı kimliklerin, toplumun nazarında olumsuz olarak sınıflandırılması sağlanırsa olumsuz olarak tasvir edilen kimliği yok etmek, bu kimliğe sahip bireyi ıslah etmek amacıyla kurulan kurumlara meşruluk ve ehliyet verilmiş olur. Birey, kimi davranış biçimlerini olumsuz olarak değerlendirmese de yalnızca toplumda istenmeyen bir kimliğe sahip olduğunu düşünerek olası bir yaptırımdan kaçmak adına davranışlarını gönüllü olarak toplumun terazisine uydurur. Kişi kendisine deli, suçlu veya sapık gibi kimlikler takılmasın diye birtakım davranış, düşünme, hislerden gönüllü olarak uzaklaşır (Keskin, 2003: 13-16).

Sonuç olarak gönüllü boyun eğme, farklı bir kapatmanın da önünü açmaktadır. Foucault’ya göre kapatılmalar yalnızca şehirlerde, hapisanelerde veya hastanelerde değil; bireylerin zihinleri içerisinde gerçekleşmektedir (Akay, 2000: 164). Otokontrol unsuru normlar çerçevesinde işler. Toplumsal norm birey zihnindeki iktidardır, onu disiplin altına alır.

2.2.3.5. Gözetim ve kontrolün bugünkü hali

Teknolojik ilerleme olarak adlandırılan gelişmeler, insan yaşamını kolaylaştırdığı kadar onu uçurumun kenarına da itmektedir. Tekno-bilim olarak adlandırılan unsurlar bütünü, iktidar yararına işlemiş; iktidar, teknolojiyi tahakküm kurmak adına araçsallaştırmıştır (Morin ve Kern, 2001: 107). Özellikle son dönemlerde yaygınlaşan ve etkinliğini artıran yeni iletişim teknolojileri bu durumu güçlendirmiştir.

Siyasal erkin aracı olan gözetim fonksiyonu, günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle daha yaygın ve karmaşık bir biçimde etkin olmuştur. Baş döndüren bir şekilde değişmekte olan sosyal ve teknolojik koşullarla gözetleme işlevi yüklenen bilgisayarlar kullanılmakta, evler, sokaklar, alışveriş merkezleri sürekli ve sistematik bir biçimde izlenmektedir. Kurumsal yapıların amaçları doğrultusunda gerçekleşen gözetleme edimi, bugün mikro elektronik teknolojiler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Güven, 2011: 173-175). Modern toplumda kitleler kendilerini sürekli bir gözetim içerisinde hissedip, bunun getirmiş olduğu huzursuzluğu aşamamaktadırlar (Lyon, 2006: 11). Bu hem pastoral iktidarın hem de

Görüleceği üzere disiplinci iktidar tarafından hapisane, hastane, kışla, okul ve tımarhane gibi kurumlar üzerinden gerçekleşen gözetim ve kontrol; bugün yeni iletişim teknolojileri yardımıyla mekânlar ve kurumların dışına çıkmış, yaşamın her alanına kanalize olarak toplumsallaşmıştır.

David Lyon, George Orwell'ın 1984 eseri üzerinden bugüne dair bakış açıları sunar ve bilimsel gelişmelerle teknolojinin insan hayatını kuşattığını, bireyin teknolojinin boyunduruğu altına girdiğini belirtir. Modern toplumdaki iktidar yapısı, teknolojik araçları kullanarak kendini devamlı kılmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Modernleşen ve yenilenen şehir yapılanmaları, bilgisayar teknolojileri ve uydu teknolojileri sayesinde "gözetim" artık her yerde etkisini artırmaktadır. Lyon, özellikle 1980li yıllarda yükselen sağ eğilimli politikaların gelişmiş toplumlarda iktidar yanlısı gözetim teknolojilerini teşvik ettiğini belirtmektedir. Şu an içinde olduğumuz ortam, 1984'te tasvir edilene benzer bir şekilde bireyleri kameralar aracılığıyla esir almayı amaçlamaktadır (1997: 82-85).

Modern kentsel yapılanmalar, bütünsel olarak gözetim faaliyetinin gerçekleştirildiği doğal mekânlara dönüşmüş durumdadır. Hızla büyüyen kentler, mimari yapılarıyla sürekli gözetlemenin yapılmasına uygun olarak düzenlenip, şekillendirilmektedir. Bu açıdan kentler, gözetleme mekanizmalarının en yaygın olduğu alanlardır. Sokaklara ve meskenlere

yerleştirilen video ve kapalı devre gözetim unsurları, sistematik bir biçimde yaşamsal alanların izlenebilmesini olanaklı kılarak kitlelerin tüm aktivitelerini iktidarın önüne sunmaktadır (Lyon, 2006: 25).

Kentsel yapılaşmalar, hukuki çalışmalar, bilim gibi unsurların hepsi bugünün gözetim ve kontrolü için yapılandırılmıştır. Tek ortak amaçları, iktidarın etkinliğini artıracak materyalin ve işlevlerin sağlanmasıdır.

Lyon'un vurguladığı gibi (2006: 94), gözetim teknolojilerine, esas olarak toplumsal yaşam alanlarında güvenliği sağlama adına başvurulduğu kabul edilse de elde edilen verilerin ve görsellerin bir şekilde egemen güçlerin eline geçtiğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Günümüzde kitleler, mekânsal sınırlamaların ve hatta güvenlik kameralarının ötesinde bir gözetime tabi tutulmaktadır. Günümüzün elektronik çağında, takip için gereksinim duyulan tek şey birey davranışlarına dair izdir. Herhangi birine ait kredi kartı işlemleri, trafik hareketleri, telefon görüşmeleri, parmak izleri veya bir bilgisayar, onun hayatıyla ilgili tüm verileri sağlamaktadır (Poster, 2006: 109). Yeni teknolojiler kullanıcı olan bireyin bütün ayak izini saklamaktadır. İz peşindeki iktidar, yapılan tüm işlemleri saklamakta, işine yarayanları kullanmakta, amaçları doğrultusunda gerçekleşmeyen davranışları ise cezalandırmaktadır.

Modern toplumda kişisel bilgiler, sadece iktidarın değil, büyük şirketlerin araçları tarafından da toplanıp kaydedilmekte ve kullanılmaktadır. Bir bankamatikten para çekme, sigorta işlemleri, cep telefonu kullanımı, kayıt işlemleri, kredi kartı işlemleri, kütüphane ve benzeri kurumda gerçekleştirilen hareketler ve kişisel bilgileri sanal ortamda paylaşma gibi gündelik işler, bireyin bir anda elektronik gözetim altında tutulmasına neden olmaktadır (Lyon, 1997: 16-17). Disiplinci iktidarın ortağı olan kapitalistlerin fabrika ve atölyelerde uyguladığı gözetim ve kontrol, bugün yeni iletişim teknolojileri üzerinden elde edilen verilerle gerçekleşmektedir.

Sürekli gelişmekte olan gözetim ve kontrol teknolojilerinin yanı sıra bu teknolojilerin ilkel hali olan kurumlar da varlıklarını sürdürmektedir. Kurumlar, sürekli bir yenilik ve gelişim söylemini de araçsallaştırmaktadırlar. Hapishanede, sağlık sisteminde, eğitim sisteminde reform ve daha niceleri ... Foucault'nun alaycı bir dille aktardığı gibi: “bütün bu disipline dayalı kurumlar, sanki reform talepleriyle birlikte doğmuşlardır”. Kurumlar, bahsi geçen reform söylemleri dışında, varlık nedenlerini sağlamlaştırmak adına çeşitli hilelere ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, bir yargıç veya gardiyan, mahkûmun karşısına geçerek, tutuklunun nakledildiği kurumu gösterip “burası hapishane değil, biz burada

cezalandırmıyoruz, tedavi ediyoruz, iyileştiriyoruz” diyebilmektedir. Benzer şekilde hastane veya endüstri çağının ileri düzeye ulaştığı dönemde yükselen fabrikalar da hapishaneleri aratmayan özelliklerle kuşatılmışlardır. Birey, hayatı boyunca bu kurumsal yapıların onu yaşatmak için var olduklarına inanmaya itilmiştir. Örneğin, bir kurum olan aile, fertlerini yaşatır; eğitim kurumları bilgiyi aşılar, kışlalar yurdu, fabrikalar nüfusu, hastaneler hastayı yaşatır. Hapishaneler toplumsal yaşama uyum sağlayamayan, düzeni bozan kişileri kapatıp toplumun yaşamasını sağlar. Bu noktadaki esas sorun, bütün bu kurumlar üretilip yayılmadan önce insanların hakikaten yaşayıp yaşamadığıdır (Baker, 2010: 246-247; Baker, Korotonomedy, 2011, E.T: 03.06.2018).

2.3. Denetimci İktidar: Denetimin Toplumsallaşması için Biyoiktidar ve Biyopolitika

Disiplinci iktidar mekanizmalarında oluşan aksaklık ve etkililiğin yitirilmesi, iktidarı yeni teknikler bulmaya itmiştir. Disiplinin baki kılınmaması, baskı yöntemlerine karşı oluşan direniş, ekonomik faaliyetlerin de etkin kılınmak istemesi yeni bir iktidar biçiminin, denetimci biyoiktidarın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birey üzerindeki disiplin, kontrol ve gözetime evrilen öldürme veya yaşama bırakma hakkı, artık nüfusa odaklanan denetime dönüşmüştür. Bu başlıkta, denetimin daha önce uygulanan disipline eklenerek nasıl yeni bir yönetim felsefesi olarak karşımıza çıktığı tartışılacaktır. Yeni bir iktidar olarak biyopolitika ve onun biyopolitikası betimlenecektir.

Daha önceleri iktidar, yaşam ve ölüm üzerinde dolaylı bir “hakka” sahipti. Yönetilenlerin kendi emirlerine uymama davranışında buldukları her durumda koşulsuz ve tereddütsüz olarak onların yaşamlarını elinden alma hakkıydı bu. Klasik dönem boyunca süren bu durumu şu şekilde açıklamak mümkündür (Foucault, 2016d: 105-106):

“Bütün uyrukların yaşamı hükümdarın yaşamına aktarılmıştır. Hükümdarın yaşamı adına herkesin ölümü gerekse bile. Gerçekte hükümdarın yaşam ve ölüm üzerinde mutlak bir hakka sahip olması, ölümü isteme hakkıyla ortaya çıkmaktadır. Böylelikle ölüme çağrı niteliğindeki istemin yerine getirilmesi, hükümdarın yaşam üzerindeki iktidarının göstergesi olarak ortaya çıkar. Yaşam ve ölüm üzerindeki hak diye söze geçirilen, gerçekte yaşamına el koyma ve yaşamına izin verme hakkıydı. Bu hakkın da simgesi kılıçtı. İktidar bu bağlamda her şeyden önce el koyma hakkıydı; bu hak, yaşamı ortadan kaldırmak için onu ele geçirme ayrıcalığıyla üstün bir konuma yükseliyordu.”

Agamben’e göre böylesi bir hak, kendisini daha ziyade ölümden yana kullanması bakımından, tanımı nedeniyle asimetriktir. Yaşatma eylemiyle yalnızca dolaylı olarak, öldürme hakkını kullanmada tereddüt ettiğinde ilgilenir. Foucault’nun iktidarı, ölmeye terk etmek ya da yaşama izin verme karşılığıyla tanımlamasının nedeni budur (1999: 82). Fakat bu iktidar yaklaşımı zamanla değişime uğramıştır. Sürekli baskı ve şiddet altında tutulan, yaşamı ve ölümü iktidarın elinde bulunan kitleler; sosyal patlamalar gerçekleştirmiş, direniş

odakları ve alanları geliştirmiştir. Öldürme ve yaşama bırakma hakkı, yaşamı kontrol ve denetleme hakkına evrilmiştir. Foucault, iktidar teknolojilerinde meydana gelen değişim ve dönüşümlerden etkilenen bu hakkı şu şekilde değerlendirir (2016d: 100–101):

“Tasarruf hakkı, bu mekanizmaların en önemli biçimi olmaktan çıkıp, boyun eğdirdikleri güçleri kısırtma, güçlendirme, denetleme, gözetleme, çoğaltma ve düzenleme işlevlerine sahip olan parçalar içinde bir parça haline; üretmeye ve bu güçleri silmek, eğmek ya da yok etmek yerine güçlendirmeye ve düzenlemeye yönelik bir iktidara dönüşür. Ölüm hakkı, o andan itibaren yaşamı yöneten bir iktidarın gerektirdiklerine doğru kaymaya, ya da en azından bunlara dayanmaya ve bunların taleplerine uymaya yönelecektir. Hükümdarın kendini savunma ya da kendisinin savunulmasını talep etme hakkı üzerine kurulan bu ölüm, toplumsal bünye için yaşamını sağlama, ayakta tutma ya da geliştirme hakkının öbür yüzü olarak ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte savaşlar hiçbir zaman 19. yüzyıldan bu yana yapılanlar denli kanlı olmamış, hatta bütün oransal farkları dikkate aldığımız takdirde bile, bu zamana değin hiçbir rejim kendi nüfusu üzerinde böylesi soykırımlar uygulamamıştır. Ama bu harikulade ölüm hakkı, artık kendini, yaşam üzerinde olumlu biçimde etki gösteren, yaşamı yönetmeyi, yükseltmeyi, çoğaltmayı ve bu yaşam üzerinde kesin denetimler ve bütüncül düzenlemeler yapmayı iş edinen bir iktidarın tamamlayıcısı olarak sunar.”

Disiplinci bireyselleştirme kişisel disiplinin tersine nüfusa odaklanan ve onun yaşam koşullarını iyileştirerek denetimi amaçlayan biyoiktidar bu şekilde ortaya çıkmıştır. Baskı ve şiddet etkisiz hale gelmiştir. Disiplin ve ıslah yöntemleri iktidar adına olumlu sonuçlar verse de bu iktidarı tatmin etmemiştir. Daha etkin ve işlevli olan denetim mekanizmaları doğmuştur. Bu yeni yaklaşımın nedenlerinden biri de kapitalist ekonominin sürekliliğini sağlama çabasıdır. Üretim, dağıtım, tüketim ve paylaşım fonksiyonlarının işlemesi için nüfusun dahil edilmesi gereken ekonomi süreci kontrol ve denetimle inşa edilmeye çalışılmıştır. Foucault (2010: 103-104), bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Bu biyoiktidarın kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi olduğu kuşku götürmez; çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır. Ama kapitalizm daha da fazlasını istedi; her ikisinin de büyümesine kullanılabilirlikleri ve itaatkârlıkları ile aynı zamanda güçlenmelerine de gereksindi; güçleri, yetenekleri, genel olarak da yaşamı artıracak ama aynı zamanda da onları bağımlı kılmayı daha zorlaştırmayacak iktidar yöntemlerine gereksindi.”

Siyasal ve iktisadi egemenlerin (biyoiktidar ve kapitalist ortakları) yukarıda bahsedilen amaçlarını gerçekleştirme adına yaptıkları politikalar, daha çok bir önceki başlıkta da bahsedilen bilgi-iktidar sarkacını etkin kılmak çabasıdır. Nüfusa odaklanan biyoiktidar ondan aldığı bilgileri etkin bir şekilde kullanır, kendi yararına olmayan bilgiyi ise üretir. Revel (2005: 134)’e göre:

“İktidara yalnızca baskıcı, zorlayıcı olmayan, üretken de olan bir rol biçilebilir. İktidarın bu üretken boyutu birçok düzeyde işlev görür: İktidar, bilme alanları ürettiği için hakikat etkileri üretir, bilme alanlarından destek alır ve başka bilme alanları üretir ve bu bilme alanları da hakikat etkilerini devreye sokarlar”

Biyoiktidar yönetilenlerin en saklı alanlarına kadar girmekte ve bedenleri üzerinden onlarla temasa geçmektedir. Bireylerin hareketlerinin ve eylemlerinin içine girerek onların

yaşam pratiklerini ve yönelimlerini düzenleyerek, bedenleri, başka bir deyişle hayatlarını kontrol etmekte, düzenlemekte ve de yönlendirmektedir (Hancock, 2000: 87). Denetim için hayati öneme sahip olan bilgi-iktidar sarkacı artık bireyden nüfusa yönelmiştir. Tek tek bireyler üzerinden nüfusa odaklanan biyoiktidarda bireyin ıslahı ve kontrolünden çok nüfusun denetimi önem kazanmıştır. Artık nüfus odak noktadadır ve denetimi için düzenlemelere tabi tutulmaktadır. Nüfus düzenlemelerinde, “demografi kaynaklarla nüfus arasındaki orantıya ilişkin tahminler, zenginliklerin ve bunların dolaşımının, yaşamların ve bunların olası uzunluğunun çizelgelere geçirilmesi” (Foucault, 2016d: 98) vardır.

Nüfus, iktisadi ve siyasi bir sorundur: artık doğum, ölüm, yaşama süresi, doğurganlık, sağlık, hastalıklar, beslenme ve konut gibi değişkenlerle ele alınan bir “nüfus” (Foucault, 2016d: 99) vardır karşımızda. Biyoiktidar için bir bütün olarak nüfusun tamamı çalışma alanıdır.

2.3.1. Disiplinden Yönetimselliğe

Disiplin toplumundan biyopolitikayı da içeren yönetimselliğe geçişin birkaç nedeni vardır. Bireylerin mevcut disiplin mekanizmalarıyla tam olarak ıslah edilemeyişi ya da daha da gelişkin bir siyaset felsefesinin imkân bulması bunlardan ilkidir. İkinci bir neden baskı tekniklerinin sosyal patlamalara ve direniş odaklarının oluşmasına neden olmasıdır.

Foucault da disiplinsel iktidardan biyoiktidara geçişi ve daha makro planda yönetimsel anlayışı birkaç siyasal kırılma ile açıklar. Ona göre cinselliğin baskı altında tutuluşu, savaş paradigması ve iktidar yöntemlerindeki değişimler disiplinci yaklaşımdan yönetimselliğe geçiş nedenleridir (Lemke, 2016a: 183-184).

İktidar tarafından tekrar tekrar üretilen ve örgütlenen cinsellik; yararlılık sistemi üzerine kurulan, herkesin iyiliği için düzenlenecek, kişinin yoksun bırakılması gereken ve yönetilen bir unsur olarak görülmüştür (Foucault, 2016d: 11-23). Bu da cinsellik üzerine uygulanan disiplinin direnişle karşılaşmasına ve ona karşı dispozitifler üretilmesine neden olmuştur. Oluşan direniş ve dispozitifler kontrol edilemez bir hale geldiğinde cinsellik, baskı ve tahakkümle değil; serbest bırakılarak; ancak denetlenerek kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bu da cinsellik üzerindeki biyoiktidarı meydana getirmiştir.

İktidarın kendi toplumu ve/veya başka toplumlar yaşadığı savaş, askeri ve benzeri bir disiplin yaratmıştır. Bu perspektifte inşa edilen siyasi-tarihi söylem; toplumu pasifize etmiş, sosyal patlamalar yaşanmıştır (Foucault, 2004a: 261-263).

İktidar mekanizmalarındaki değişimler de bir diğer yönetimselliğe geçiş nedenidir. Disiplin ve ıslah tekniklerinin yanına nüfus düzenlemelerinin eklenmesi yeni bir yönetim felsefesinin doğuşuna neden olmuştur. Bu daha kapsamlı yaklaşım kendisinden önceki teknikleri tamamıyla yok etmemiş, aksine onları kuvvetlendirip denetimle bütünleştirerek daha da güçlenmiştir (Lemke 2016a: 195).

Görüleceği üzere denetimin disiplini tamamıyla yok etmeyerek ona eklenerek doğmasının asıl nedenleri hem disiplinin beklenen etkiyi sağlayamaması ve daha kapsamlı bir yönetim felsefesinin arzulanması hem de yeni tekniklerin yönetim adına arasallaştırılmasıdır. Biyoiktidarın ve onun biyopolitikasının ortaya çıkardığı bu nedenler yalnızca politik fenomenleri içermektedir. Oysa biyopolitika sosyolojiden siyasete, ekonomiden teknolojiye birçok alanda görülen karmaşık ve ayrıntılı bir unsurdur. Bir sonraki başlıklarda biyopolitikanın bu karmaşık ortaya çıkış nedeni ve yapısı açıklanacaktır.

2.3.2. Tıbbın Toplumsallaşması

Biyopolitik yönetimselliğin ortaya çıkmasının en önemli toplumsal nedenlerinden biri tıbbın toplumsallaşmasıdır. Gelişen tıp bilgisi ile hastalıkların tedavisinin kolaylaşması ve gerçekleşmesi, hastanelerin daha önceki dönemlerde olduğu gibi yalnızca morg işlevi gören ve ölülerin alındığı kurumlar olmaktan çıkması, nüfusun yaşam koşullarının iyileşmesini sağlamıştır. Bu durumu araçsallaştıran iktidar, hastane ve hekim gibi unsurlar üzerinden bilgi-iktidar sarkacına bilgi devşirmiş, bu bilgilerle denetimi sağlamıştır.

“Modern tıp, temeli belli bir toplumsal beden teknolojisi olan toplumsal bir tıptır.” (Foucault, 2001). Bu gelişmenin iki ayağı vardır: ilki salgın hastalıklarla mücadele bağlamında geliştirilen politiklardır. İkincisi ise tıbbın etkinliğinin genişlemesi ve tıp üzerinden normal ve anormalin belirlenmesidir (Koyuncu, 2016: 23-24). Tıp üzerinden devlet müdahalesi yeni bir iktidarın miladıdır, modern tıp “modern Batı dünyasında yeni bir halk sisteminin, yeni bir ahlâkın, yeni bir siyasetin ve beden ekonomisinin doğuşunu” gösterir (Foucault, 2004b: 7).

Foucault'nun zihinsel formülasyonunun biçimlenmesinde, tarihi kavrama şeklinde ve bedeni incelemesinde tıbbi bilgi birikiminin (yani tıbbı bakış, söylem ve iktidarın) eleştirisi, bütün çalışmalarında görülebilmekte ve bu eleştiriler, kitaplarında temellendirdiği tezlere kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı bir şekilde kaynaklık etmektedir. Tıbbi sosyoloji tarihi ile bedeni temel alan incelemeler, tıbbi bilgi birikiminin sosyal yaşamın inşasındaki yapıcı ve etkin işlevini politik aşamalarla olan ilişkisi yoluyla kavramaktadır.

Bahsedilen incelemelerde tıp bilgisi ve uygulamalarının iktidar ve politik süreçlerle olan içkin bağı birçok yaklaşımda (çağdaşlaşma (Scambler ve Higgs, 1998), kolonyalist siyaset (Sutphen ve Andrews, 2003), ırk ve faşizm (Ernst ve Harris, 1999)) tartışılmaktadır ve cinsiyetin konumu (Apple, 1987), cinsel yaşam (Davidson ve Hall, 2001), delilik (Castel, 1988) gibi sosyal unsurların inşasında tıbbi söyleme biçilen rol, tarihçi bir eleştirel sınamaya tabi tutulmuştur. Tıp, politika, sosyal hayat ve beden arasındaki karışık ilişkilerin temel bağlamı, tıbbın sosyal bir perspektife sıkışmakla kalmadığı, tıp politikalarının toplumsal yaşamı etkileyip onu belirlediği yönündedir (Rose, 1994: 54).

Tıbbi bakış ve düşünce kavramlarıyla inşa edilen norm etrafında örgütlenen unsurlardır, diğer bir deyişle normalle anormali ayıran şeylerdir. Bu araçlar bireyi dönüştürme için kullanılan teknikleri içerir (Foucault, 2015a: 156). Tıbbi bilgi ile politik amaçların sonucu olarak ortaya çıkan norma-anormal ayrımı, iktidarın belirlediği bir unsurdur. İktidar tarafından araçsallaştırılan tıp, yalnızca bu ayrımın inşacısı değil; tıbbi söylem, tıbbi tarih ve sağlığın ekonomik temellerinin de kurucu ögesidir.

Tıbbi yönelik eleştirel yaklaşımların “tıp karşıtlığı” olarak anlamlandırılmayacağını vurgulayan Foucault, çalışmalarında asıl yapmak istediğinin tıbbın modern siyasal hayatın içindeki hayati konumunu araştırıp inceleyip sorgulamak olduğunu belirtir. Ona göre tıbbın toplumsallaması olarak modern tıp, sosyal bedene yönelik kullanılan teknolojilerin temelidir (2001: 134). Bu anlayışla Foucault eserlerinde, 18. yüzyıl itibariyle Batı’da yükselişe geçen tıbbi yaklaşımın ve yapının korumacı tıpta yattığını kanıtlamak istediğini belirtir (2001: 134) ve çalışmalarını üç temel kavram üzerinden inşa eder: biyo-tarih, tıbbileştirme ve sağlık ekonomisi. Bu üç kavram, bedenin modern siyasal konumunu tartışabileceğimiz kavram bütünü oluşturur. Biyo-tarih ile Foucault, tıbbi sosyal tarihe ilişkin yaptığı incelemeyi tartışır. Biyo-tarih, 18. yüzyıldan itibaren biyolojik anlamda tıbbi müdahalenin birey bedeni üzerinde bıraktığı izleri; tıbbileştirme (yani tıbbın toplumsallaşması), 18. yüzyıldan itibaren birey varlığı, bedensel hareketleri ve bedeninin, gitgide artan bir şekilde tıbbileştirme örüntüsünün unsuru haline gelmesini; sağlığın ekonomisi de sağlık alanında görülen ilerlemelerin kapitalist politiklarla eklenmesini, sağlık hizmetlerini ve bu alanda yapılan ekonomik harcamaları ifade eder (2001: 134-135).

Sosyal hayatın tıbbileştirilmesinin biyo-tarihi, modernist toplumun yaratılmasında tıbbın yapıcı işlevini açıklığa vurur. Tıbbın sosyalleşmesi, çağdaş tıbbi anlayışın, iktidar ve onun bedenle olan bağının tarihsel sürekliliğini işaret eder ve bu tıbbi bilgi birikimindeki değişimle sosyal bir pratik olarak karşımıza çıkan tıbbın koordinasyonunu işaret eder.

Kliniğin Doğuşu kitabında Foucault (2016e), tıbbın toplumsallaşmasının kökenini tıbbi anlayışın değişiminde, bedene tesir edişinde ve bu anlayışın sosyo-politik pratiklere işleminde araştırır. Thomas Osborne (1994: 31)'a göre tıp bilimini araçsallaştıran iktidara karşı eleştirel bir bağlam yapılandırılmamızı sağlayan bu yapıt, Foucault'nun en çok ihmal edilen çalışmalarındandır. Kliniğin Doğuşu kitabının sosyal bilimler ile iktidar-beden araştırmaları açısından değeri; çağdaş tıbbın politik, hukuki ve sosyal değişimlerle bütünleşerek nüfus ve beden siyasetinde üstlendiği işlevi anlamamıza olanak sağlayan bir perspektif içermesinde kavranmıştır. Foucault'nun bu kitabı “siyasi bir kitap” (2015b: 148) olarak adlandırması da bu bakışla kavranabilir. Düşünür bu yapıtta bir taraftan tıp bilgisini ve bedeni tüm enstrümanlarıyla eleştiri ve incelemeye açarken diğer taraftan da tıbbi bilginin sosyal alana tesir etmesini, politika ve yasalarla bütünleşmesini ortaya koymaktadır.

Foucault'nun tıbbi incelediği kavramlardan ikincisi tıbbın toplumsallaşmasıdır. Toplumsal yaşamın tıbbileştirilmesi, birey bedeninin anlamını epistemolojik olarak değiştiren bir bilginin meydana gelmesiyle eşanlı olarak bu bilginin toplumsal kurumlar vasıtasıyla sabit ve yaygın biçime gelmesidir. Tıbbi bilginin kurumsallaşması, sosyal hayata ve mekânlara direkt olarak dahil olması, yeni bir hastane biçiminin belirmesi, bedene ve nüfusa karşı farklı bir bakışın ortaya çıkması, bahsedilen sürecin temel yapısını oluşturur. Tıbbi bakışın sosyal aşamalara etki etmesi, sosyal bir fikir birliğinin oluşması (hastane gibi kurumların toplumun tamamı için önemi) ve bu sosyal fikir birliğinin tüm farklılıklarıyla idare eden bir aklın oluşmasına neden olur. Modern tıp bilimi, tıbbi bilginin bütünüyle eleştirilemez bir gerçekliğe evrildiği bu ortamda birey bedenini, sınır çizgileri belirlenmiş bir ortamda, yani hastanede, daha önce hiç olmadığı kadar bir deney ve gözlem nesnesine dönüşmüştür. Tıpçı Xavier Bichat'nın klinik tıbbın merkezine patolojik anatomiye koymasıyla tıp tarihinde, kadavranın ve dokuların incelenmesi gibi kırılmalar gerçekleşir. Foucault bu kırılmaları Bichat'nın Genel Anatomi (1801) kitabından yaptığı şu alıntıyla aktarır (2016e: 54):

“Yirmi yıl boyunca, hastaların başucunda, sabahtan akşama kadar, kalp, akciğer, mide hastalıklarıyla ilgili notlar alırsanız, her şey sizin için, hiçbir şeye bağlanmayıp, sizi bir dizi tutarsız fenomen sunan semptomlardaki karışıklıktan başka bir şey olmayacaktır. Birkaç kadavra açın: Yalnız gözlemin dağıtmaya yetmediği karanlığın hemen o anda yok olduğunu göreceksiniz.”

Bir disiplin, gözlem ve kontrol mekânı olarak hastane aracılığıyla gerçekleşen bu bedenin tüm çıplaklığıyla gözlemlenme pratiği, iktidar için eşi benzeri görülmemiş bir bilgi kaynağı olmuştur. Bilginin sağlıklı akışının sağlanması elbette çeşitli politikaların geliştirilmesini gerektirmiştir. Foucault (2016e: 54), bu gözetim eylemini şu şekilde açıklar:

“Bedenlerin, bireylerin, şeylerin, merkezi bir bakış altında tümüyle görünür olmalarının en sabit yönetici ilkelerden biri haline hangi noktada geldiğini fark ettim. Hastaneler örneğinde bu sorun beraberinde ek bir güçlük daha getiriyordu: Hava akımını ve havalandırmayı sağlayarak, teması, bulaşmayı, istenmeyen yakınlıkları ve sıkışıklıkları engellemek gerekiyordu: Hem uzamı bölmek hem de açık bırakmak, gözetlenecek bireyleri titizlikle birbirinden ayırarak hem topyekûn hem de bireyleştirici bir gözetim sağlamak.”

Yaşam üzerinde denetim, bütüncül ve tekil bir izleme ve gözetim avantajıyla hastane teknolojisi, kolaylıkla diğer sosyal yapılara yayılabilecek şekilde işlevsel bir model sunmaktadır. Bütün bu işlevlerle, tıbbi toplumsallaştıran bir düşünsel yapının kurumsallaştığı mekân olarak hastane, sosyal katmanların çatıştığı ve sınıfsal anlaşmanın, tıbbi bilginin ve bilimin ilerleme “uğruna” sağlandığı bir mekâna dönüşür (Foucault, 2015a: 86):

“Politik ideolojinin gereklilikleri ile tıp teknolojisinkiler arasında bir ortaklık mevcuttur: Hekimler ve devlet adamları, bazen benzer sözcüklerle, ama genelde farklı sebeplerle, bu yeni mekânın oluşumuna engel olabilecek her şeyin, tek bir hareketle ortadan kaldırılmasını isterler.”

Tıbbın toplumsal olana etki etmesinin en önemli vasıtası, her mekânda ve zaman aralığında “sürekli, devingen ve farklılaşmış bir gözetim uygulayan hekimler için yaygınlaşmış bir katılım tasarlanmaya” (Foucault, 2016e: 52) girişmesidir. Bu durumun bir aracı ise hekimlerin şehirleşmeyle taşra ve köyler gibi tüm idari alanda çalışması ve istikrarlı ve sürekli bir şekilde günlük hayat içerisinde bulunmasıdır. Sosyal yaşamın tüm alanına kanalize olan hekimlerin misyonu yalnızca hastaların tedavisi değildir. Hekimlerden, öncelikle “doğum ve ölüm kütükleri sayesinde istatistiksel bir sağlık kontrolü yapılması istenir” (Foucault, 2016e: 59-60). Böylece iktidarın ulaşamadığı coğrafyalar da iktidarın aracı olan hekimler tarafından görünebilir, gözetlenebilir hale gelmiştir. “İdealist” ve genç hekimlerin ilk atamalarının gerçekleştiği kırsal kesimler, tutulan istatistiksel bilgilerle gerçekleştirilecek biyopolitikalara kaynak sağlamıştır. Burada ve bu başlık altında bahsedilen bütün iktidari tıp politikalarının hedefinde nüfus vardır.

Nüfusun tıbbi ve biyolojik bir konu olarak tarih sahnesine girişi çağdaş politikada kritik değişimlerin habercisi olmuştur. Yaşanan değişimlerle artık siyasetin düzenleyici ve denetleyici yanı yaşamaya yönelmiştir, artık bilginin elde edildiği ve sınındığı unsur nüfustur. Hayatın tamamıyla bir olgu olarak tarihsel politik uygulamalara girişini Foucault, “biyo-tarih” ve “biyopolitika” ilintisinden değerlendirir. Burada ortak bir alan olarak “biyo”, tarihle politikayı kendi üzerinde toplar ve politika, yaşam temelinde tarih ile birleşir. Buradan hareketle Foucault, bireyin biyolojik olarak politik alana dahil olması temelinden modern toplumun kuruluşunun tarihsel çehresini çizer (2016c: 71):

“Batılı insan yavaş yavaş canlı bir dünyada canlı bir tür olmanın, bir bedene, varolma koşullarına, yaşama olasılıklarına, kişisel ve kamusal sağlığa, dönüştürülebilecek güçlere ve bu güçlerin en uygun biçimde dağıtılabilceği bir düzleme sahip olmanın ne anlama geldiğini öğrenir. Tarihte kuşkusuz ilk kez, biyolojik olan siyasal olanda yansıma bulur; artık yaşama olgusu arada bir ölümün ve ölümlülüğün izin verdiği ölçüde ortaya çıkan o ulaşılmaz yer değildir; belli ölçüde bilginin denetim ve iktidarın müdahale alanına kayar. İktidar artık, üzerlerinde kullanılacak en uç hakkın ölüm olduğu hukuksal öznelerle değil canlı varlıklarla muhatap olacaktır ve bunlar üzerindeki en son etkisi bizatihi yaşam düzeyine kaymak zorunda kalacaktır; iktidarın onların yanına kadar sokulma hakkını veren, öldürme tehdidinden çok yaşam sorumluluğunu yüklenmesidir. Eğer, yaşam hareketleriyle tarihin süreçlerinin birbirleriyle bağlaşmak için başvurdukları baskıları “biyo-tarih” olarak adlandırsak, yaşam ve yaşam mekanizmalarını açık hesaplar alanına sokan ve bilgi-iktidarını insan yaşamının dönüşümünün bir failine dönüştüren olaydan da biyopolitika diye söz etmek gerekecektir.”

Biyopolitikaların gerçekleşmesi için biyoiktidarın kullandığı tek fonksiyon yaşatma ve yaşamın kolaylaşması değildir. Sağlığın siyasallaşmasında karşıt unsur olan ölüm ve ölüm korkusu da kullanılır. Hiç ölmeyecek gibi yaşayan ya da onu karamsarlığa sürükleyecek hastalıkların kolay tedavisi, ölümü uzak bir ihtimal olarak görmesine neden olmuştur. Ölümün ihtimal dahilinde zikredilişi toplum için bir sorundur.

Heller ve Feher (1994: 64)’e göre sağlığın metaforik bir görünüme bürünerek politikleşmesine yol açan gelişmelerden biri ölüm korkusunun toplumsal bir hal alışıdır. Modernizm geleceğe dönüktür ve kendisini muhtemel tek senaryo olarak görmektedir. Dahası, mensup olunan ırkın ölümü kuramsal hayal gücü için pratik bir sınırı işaret etmektedir. İnsanlığın geleceğini modernitenin geleceğiyle bütünleştiren büyük anlatıların yerle bir oluşuyla birlikte felsefenin zorunluluğu da yerle bir olmuş ve Batılı kültürlerde ölümlülüğün ayırdına varılmıştır. Sağlıklı kalmanın histerikleşmesinin temelinde bu ölümlülü olma saplantısı yatmaktadır (Heller ve Feher, 1994: 65). Bu da yapılacak politikalar için gerekli bilgiyi sağlayan sağlık çalışmalarının toplumsal kabulünü kolaylaştırmaktadır.

Yine Heller ve Feher (1994: 67)’e göre ölümlü olma saplantısı sonsuz genç kalma isteğini canlandırmıştır. Buna göre biyopolitik sıfatlı sağlık uygulamaları zamanla zorlu bir yarış haline gelmiştir. Sağlık politikaları zamanı durdurarak, ergen bedenini idealize eder. Sağlık politikalarıyla sağlık endüstrisinin birlikteliği bu bedensel figürü daha fazla öne çıkartır ve açıkça onu destekler. Yaşlı bedenler, eski ve modası geçmiş makinalar olarak görülür. Ancak gençliğin bu kadar ön plana çıkarılması yeni bir estetiksel bakışın ortaya konulmasına yol açmaz; tersine bu durum yoğun bir kitlenin, birbirinin neredeyse aynısı bedenlerin, üretimini amaçlar. Biyopolitika, bireyselliğin en önemli farklılık unsuru olan güzelliği ön plana çıkarmak yerine sağlıklı bedenlerin çoğulcu üretimini teşvik eder.

2.3.3. Beden ve Nüfusun Matematiği: İstatistik

Bedenler üzerinden nüfusu denetlemeyi amaçlayan biyoiktidar, bu amacını gerçekleştirmek için rakamları sistematize etme yoluna gitmiştir. Bir iktidar erki olarak istatistiğin doğuşu ve fonksiyonları bu başlığın konusunu oluşturmaktadır. Gerçekleştirilecek biyopolitikaların temelini oluşturan ve bilgi-iktidar sarkacına niceliksel kaynaklar sağlayan bu bilim, nüfusun tanınması ve betimlenmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Bireylerin; doğumları, ölümleri, üremeleri ve doğurganlıkları gibi oransal bilgileri 18. yüzyılın sosyo-ekonomik koşullarıyla bağlantılı bir yönelmeyle nüfusun ilk kez bilgi nesnesi ve denetlenmesi gereken bir unsur olarak ortaya konulması, biyopolitikanın yeni bir iktidar teknolojisi olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu zaman diliminde bir nüfusbilimi olarak beliren bilgi anlayışıyla nüfusa dair elde edilen olguların istatistiksel ölçümleri iktidar tarafından işleme konulur. Başlarda doğal birer süreç olarak görülen nüfus dinamiklerinin kontrol edilebilir hale getirilebilmesinin yöntemleri keşfedilmiştir. Bu elde edilen ve üzerinde politikalar gerçekleştirilen bilgi türleriyle nüfus siyaseti yapabilmenin imkânları belirmiştir. Yalnızca üreme ve doğurganlık gibi olguların kontrol edilebilmesi değildir burada söz konusu olan; bu nüfus üzerinden bilgi edinme durumu salgın hastalıklar ya da diğer hastalık ve ölümler dahil bir dizi yaşamsal olayları kapsamına alır. Nüfus üzerinde her türlü tehdit ve istikrarsızlık kaynağı yalnızca siyasal değil büyük ölçüde iktisadi temelde kontrol edilebilir bir hal alır. Emek gücü, çalışma sürelerinin kısaltılması, enerjide israf ve üretimde azalma gibi güncel problemlere dair stratejileri de kapsayan bir birikim oluşur (Foucault, 2016c: 110). “İstatistik devletin sayma bilimidir. Ne var ki, bu basit bir sayma değildir. İstatistik, devlete bir görme biçimi verir ve bu görme biçimi daha önce hiçbir görme tarzının kapsamadığı kadar alanı sürekli bir denetime açar” (Özmkas, 2018: 152). Bu durum, biyopolitikanın kavranması için Foucault’yu istatistiğe eğilmeye itmştir.

Foucault; “Güvenlik, Toprak, Nüfus” başlıklı 1977-1978 yılında Fransa’da verdiği derslerinde, güvenlik kavramını anlatırken istatistik biliminin iktidar açısından önemine vurgu yapar. “Öldürmeyeceksin, çalmayacaksın” gibi basit bir ceza hukukundan yola çıkarak bu unsurun üç ayrı modeline değinir. Birinci model ceza, idam veya sürgündür; ikinci modelde yine yasa çiğnendiğinde verilecek bir ceza vardır; fakat bu süreç, suçu işlemeden önce hırsızın çalıp çalamayacağını anlaşılmamasını sağlayan bir dizi gözetim, kontrol ve mekân bölgelere ayırma tekniğini kapsar (ceza bu anlayıştan sonra idama değil, kapatmaya ve disiplin mekanizmaları ile bireyi toplum için tekrar kazanmaya dönüşür).

Üçüncü modelde ise aynı ceza hukukunun üzerine, yani ıslah etmeye yönelik aynı çevreleme tipinin üzerine, bir suçun işlenme sıklığı, suçun maliyeti, en çok hangi bölgelerde işlendiği gibi temeli istatistik bilimine dayanan bir dizi sorunun araştırılması belirir. Bu sorular sosyo-ekonomik olarak makul sınırlar içerisinde ve verili bir sosyal işleyiş açısından en verimli ortalamanın nasıl muhafaza edileceğini belirlemeye çalışır (2016c: 6-7). Foucault bu üçüncü modeli disiplinci iktidara ekleyerek, örneğin hırsızlık gibi bir suç fenomenini muhtemel bir olay dizisi gibi inceleyip (normalleştirip), iktidarın işleyişine göre ‘kabul edilebilir’ olup olmadığını analiz eder. Böylelikle disiplinci mekanizmanın bireylerin tümünü disipline etmeye yönelik stratejisinin yerine ‘güvenlik’ adını verdiği ve gerektiğinde suçun işlenmesine bile izin veren ve sürekli makul ortalamayı saptamaya çalışan bir strateji ortaya çıkar (2016c: 8). 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra beliren bu güvenlik stratejisi neredeyse tüm gücünü, beden ve nüfus üzerinden elde ettiği istatistiki verilere dayandırır. Bu açıdan bu veriler, biyopolitika ve güvenlik mekanizmaları arasındaki ilişkiyi sağlayan köprülerdendir. Bu bağın daha da kuvvetlenebilmesi için her iki unsurun da bilgi akışını sürekli bir halde devam ettirmesi gerekmektedir.

Foucault’nun daha önceki başlıklarda aktarılan düşüncelerinden hareketle şu çıkarım yapılabilir: başlarda suçun betimlenmesi ve onun tehdit ettiği güvenlik sağlanması için kullanılan istatistik, sonralardan nüfusun tümünün denetimi için kullanılmıştır. Nüfusta yer alan doğum ve ölüm oranları, yaş segmentleri arasındaki oranlar, nüfusun coğrafi dağılımı, suç oranları ve coğrafyadaki dağılımları, eğitim ve nitelikli işgücü oranları... Hemen hepsi istatistiğin konusudur.

İstatistik tarihi ile ilgili çalışmalarında Ian Hacking (1991-1992), istatistik ve nüfus sayımının biyopolitik iktidar teknolojisinin temel itici gücü olduğunu aynı zamanda bireyler hakkındaki bilginin döngüsel bir biçimde disipliner ve denetimci pratiklerin içine ve dışına geçtiğini vurgulamaktadır (Glasbeek, 2006: 361). Yaşlılıktan suç oranlarına hemen her alanı içeren bu bilgi üretimi, değeri ve önceliği olmayan bir sürece evrilerek sürekli olarak bireyi tasnif etmeye ve tekrar yaratmaya çalışır (Glasbeek 2006: 361). İstatistik ve ondan elde edilen bilgi nüfusu hedeflese de bireyi etkiler. Bireyin nüfus içerisinde kendisini tanıması ve konumlandırması sağlanır.

Böylece nüfus içerisinde kendisini konumlandıran bireyler kümesinin bir haritası çıkarılır. İktidarın elinde, var olan riskler, nüfusun yapısı, güvenlik durumu gibi konularda artık niceliksel bir harita vardır.

Böylelikle bireyin toplumun tamamı içerisinde kendisini görüp, tekrar konumlandırabileceği bir alan yaratılmaktadır. Nitekim bu şekilde farklılıklar ve sapmalar gözler önüne serilebilmekte, buna bağlı olarak da risk kavramı karşımıza çıkmaya başlamaktadır. Hangi tür suçun ve suçlunun toplumun hangi katmanından geldiği, hangi suçların ve suçluların iktidar açısından en faydalı şekilde cezalandırılabilmesi gibi bir düşünsel harita çıkarma imkânı sağlayan bu sistem, Hacking'e göre kaba taslak bir risk haritası çıkarmakta ve bu haritada 'tehlike' kavramının altını çizmektedir. Yaşamın akışı gereği iktidar tarafından bireyselleştirilmiş bireylerin belirli alanlarda belirli oranlarda risk alması (evlilik ve yatırım gibi), güvenlik mekanizmalarının istikrarlı olarak tekrar üretilmesini ve bireylerin bu mekanizmalar aracılığıyla güvenliklerinin sağlanmasına imkân sunmakta, ayrıca risk faktörü aracılığıyla 'sigorta istatistiklerine bağlı karar alma' denilen bir alanın doğmasına neden olmaktadır. Belli alanlardaki istatistiki oranların hesaplanıp, risk faktörünün saptanması ve bu oranlara göre bireylerin güvenliklerini sigorta altına almasını sağlayan sistem, bireylerin sürekli olarak bir biyopolitik kuruma bağlı kalmasını sağlayan bir durum inşa edebilmektedir. (2005: 88).

Görüleceği üzere bilgi-iktidar değirmeninin en önemli su taşıyıcılarından olan istatistik, hedefi nüfus olan biyoiktidar ve onun biyopolitikaları için nüfusun istatistiksel bir haritasını çıkarmaktadır. Tıbbın toplumsallaşması ve istatistiğin araçsallaştırılması, biyopolitikanın makro yönetim felsefesi olan yönetimselliği doğurmuştur.

2.3.4. Yönetimsellik

Daha önceki başlıklarda görüleceği üzere disiplinci yönetim anlayışındaki yetersizlikler ve daha aşkın ve etkin bir yönetim felsefesi isteği, iktidarı yeni bir yönetim tarzı bulmaya itmiştir. Böylece karşımıza yeni bir yönetim felsefesi olan yönetimsellik çıkmaktadır. Yönetimsellik, biyoiktidar ve biyopolitikanın makro görünümüdür. Biyoiktidar, biyopolitika, güvenlik, nüfus, denetim, devlet aklı ve polis, insan sermayesi gibi unsurlar yönetimselliğin alt unsurlarıdır.

Bir bütün olarak bu yönetim unsurları, yeni bir yönetim düzlemine işaret eder: Yönetimsellik (Governmentality). Feodal Orta Çağ'da hukuka dayanan adalet devleti, 15. ve 16. yüzyıllarda etkinliğini yitiren feodalite sonrası ortaya çıkan milli sınırlar ile birlikte yerini denetleme ve disiplin toplumuna yani idari devlete bıraktı. Buna mütakip artık toprağının genişliği ile değil, nüfusunun büyüklüğü, yoğunluğu ve kütlesi üzerinden tanımlanan yönetim devleti ortaya çıkmıştır. Yönetim devleti temelde nüfusa dayanır. Ekonomik bilginin erklerini kullanan bu yönetim, güvenlik aygıtları tarafından denetlenen

bir toplumda işlerlik kazanır. Artık asıl sorun hükümlerlik sorunu değil, toplumu nasıl yönetmeli sorusudur (Gordon, 1991: 7).

Bu anlayışın ortaya çıkmasından sonra iktidar, kendi konumunu toplum nazarında tartışmadan uzaklaştırır, artık yönetimin istikrarını görünür kılmaktadır. Foucault da bu değişim fenomenlerini görüp yönetimsellik üzerine eğilmektedir.

Foucault, yönetimsellik serüveninin açılımları sayesinde, cinselliğin tarihi, etik pratikler, kendilik teknolojileri ve de var oluş estetiğine ilişkin odaklara sahip incelemelere yelken açmaktadır (Dean, 1994: 174). Bu temelde, baskı ilişkilerine karşı direnişin ne şekilde mümkün olabileceğinin yanında özgürlük ve baskı sorunsallarına odaklanma şansı yakalamaktadır (Dean, 1994: 175). Foucault, yönetimsellik serüveninin açtığı yolda, hümanist bir çerçeveye başvurmadan özneyi bağımsız bir hareket alanı olarak değerlendirmenin yollarını bulmaya koyulmaktadır. Yönetimsellik serüveni, özerk bireylerin kendilerini yönetme şekillerinin nasıl sosyo-ekonomik sömürünün biçimleriyle bağlantılandırıldığını göstermek için girişilmiş bir projeye yönelmektedir. İktidar ilişkilerinin mikro-fiziği; milletlerin, nüfusların ve toplumların yönetimi ile bir etik ve ahlâk formu olarak kendiliğın yönetimi arasında bir istikrar tanıma çabasına karşılık gelmeye başlamaktadır (Dean, 1999: 176).

Foucault bahsedilen bu yeni yönetim sanatını (yani yönetimselliği) şöyle bir benzetmeyle açıklamaktadır (2016c: 94):

“Bir gemiyi yönetmek ne anlama gelir? Elbette yalnızca mürettebatın değil, aynı zamanda geminin kendisinin ve nakliyesinin de sorumluluğunun üstlenilmesi demektir. Bir gemiye sahip çıkmak demek, rüzgarı, kayaları, fırtınaları da düşünmek demektir, hem sorumluluk altındaki mürettebatla gemi arasındaki ilişkileri düzenlemek hem yükü kazasız belasız limana sevk etmek hem de yaşanacak tüm olumsuz sonuçları (fırtına rüzgar gibi) hesaba katmak demektir. Bu bir geminin yönetiminin nasıl olması gerektiğidir. Evin/ailenin idare edilmesi durumu da aynıdır. Bir evi yönetmek demek aile mallarını (mirasını) korumak demek değildir yalnızca; ilgilenilmesi gereken bir aileyi oluşturan tüm bireylerdir; onların refahı, zenginliği; ayrıca doğum ölüm gibi yaşanması mümkün her türlü olasılığı hesap etmektir. Devletin yönetiminin düzenlenmesi de buna benzer; ailenin mallarının korunması gibi, hükümdarın toprak üzerinde egemenliği de yalnızca ikincil öneme sahiptir. Önem arz eden durum, insanlar ve şeyler arasında var olan ilişkidir (ilişkisellik); mal ve toprak sadece bu durumun değişkenleridir.”

Kısaca yönetimsellik, artık bireyin bedeni üzerinden mekânlar aracılığıyla yürütülen disiplin ve kontrol mekanizmalarını bir kenara bırakarak birey üzerinden nüfusa odaklanmıştır. Nüfusun etkilediği ve ondan etkilenen bütün şeyler yönetimselliğın konusudur. Nüfusun oranı, coğrafi dağılışı, iş ve emek yapısı, eğitimi, sağlığı gibi unsurlar yönetimsellikle ilişkilendirilir. Bu nedenle Foucault yönetimselliğın üç anlamı olduğunu söylemektedir (2016a: 285):

1. “Hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi politik ve esas teknik araçları güvenlik aygıtları olan bu çok spesifik ama karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler, analizler ve düşünceler, hesaplar, taktiklerden oluşan bütün.”

2. “Bir yandan tüm spesifik yönetim aygıtları dizisinin oluşumu, öte yandan da tüm bir bilgi kompleksinin gelişimiyle sonuçlanan ve yönetim olarak adlandırılabilir bu iktidar türünü uzun bir süre içinde ve tüm Batı’da diğer tüm biçimler (egemenlik, disiplin vs.) üzerinde üstünlük kurmaya götüren eğilim.”

3. “On beşinci ve on altıncı yüzyılda idari devlete dönüşmüş olan Orta Çağ adalet devletinin yavaş yavaş yönetselleştiği süreç ya da sürecin sonucu”.

Yönetimsellikle biyoiktidar ve onun biyopolitikası içkindir. “Yönetimsellik, tam da aynı anda biyoiktidarların yeni nesnesi (normun içselleştirilmesi anlamında), bireylerin yaşamı üzerinde iktidar ve nüfusların biyopolitik denetimi olarak tanımladığımız şeyle uğraşır” (Revel, 2005: 163).

2.3.4.1. Ekonomik surette bir yönetim erki: liberalizm

Yönetimselliğin unsurlarından olan liberalizm, yalnızca bir ekonomik yaklaşım ve felsefe değildir. Özgürlükle direkt olarak ilişkilendirilen bu ekonomik yapı, siyasal anlamları da içerisinde barındırır. Liberalizm, bireyin kendisini özgür hissetmesini amaçlar. Buradaki asıl hedefi, özgür bireyi ve ondan hareketle nüfusu denetlemektir. “*Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler ki denetimin sağlanması kolay olsun*” anlayışı hakimdir. Böylece kapalı kapılar ardına saklanacak olan iktidara ters davranışlar daha görünür hale gelir. Özgür olduğunu sanan birey, denetim yoluyla yönetilir. “18. yüzyılda kurulan yeni yönetim sanatı anlamında kullandığım liberalizmin kalbinde, özgürlük[le] bir üretme-yok etme ilişkisi yatıyor. Bir eliyle özgürlüğü üretmesi gerekir, fakat tam da bu hareketin sonucu olarak diğer eliyle kısıtlamalar, denetim, baskı, tehdide dayalı yükümlülükler vb. getiriyor” (Foucault, 2004a: 54-55).

Foucault’ya göre liberalizm, ne iktisadi bir kuram ne ideoloji ne de sosyal yapının temsil biçimidir. Liberalizmi kendi hedefleri olan kendini sürekli bir şekilde yenileyen ve yeniden düzenleyen “bir şeyleri yapma biçimi”, “insanların yönetilmesine dair özel bir sanat” olarak görmektedir. Liberalizm, kapitalizm demek de değildir. Kapitalizm ekonomik temelde işlerken, liberalizm siyasal alanda da konumlanır. Foucault’ya göre kapitalizmin kendi kendini dönüştürerek yeniden üretilmesini sağlayan, liberal yönetimseliktir (Oranlı, 2012).

Liberal yönetimsellik, çok fonksiyonlu bir yönetim aklını ifade eder: bir yandan modern devleti iktidarın varlığına indirgenemeyecek bir yönetim anlayışı olarak düşünür ve bu şekilde iktidar teorisinden farklılaşırken; diğer taraftan da yönetim sorununu yalnız devlete indirgemeyerek ailenin, sosyal yapının, piyasanın ve hatta kendiliğin yönetimi

unsurlarına doğru genişletir ki bununla da devlet akli teorisini içselleştirerek ayırır. Birbirine bağı, içkin, karışık; ama tutarlı bir siyasal yapı oluşturur. 18. yüzyıla kadar siyasal iktidar ve hükmetme anlayışı, kendini hükmedilen unsurlardan dışsallaştırma ve aşkınlaştırma ile gerçekleştirirdi. Bu durumun felsefi modeli kuşkusuz tanrıydı. Liberal yönetimsellik sanatı için temel hedef olan şeylerin uygun düzenini gerçekleştirme çabası ise uygunluğun nasıl olacağına ve nesnelere ne olduğuna, nasıl değişebileceğine dair özgün bilgiler gerektirir ve bu da aşkın olmayan içkin bir yönetimi gerçekleştirme becerisini kapsamaktadır. Bir ve büyük, kapsamlı bir düzen fikri yerini kendine özgü yasaları olan yönetilenlerin makineleşmiş doğalarına bırakır. Örneğin devletin bir doğallığı vardır; nüfusun düzeni, yönetilenlerin doğası, piyasa ekonomisinin kendine özgü kuralları olacaktır. Liberal yönetim sorunu; tüm bunların iç ve dış dinamiklere göre hem serbest işleyişini hem bağlantılarını hem de birbirinin yerine geçmemesini sağlayabilecek, onları işletebilecek yönetsel akıl ve yeteneğin sergilenebilme sanatıdır. Örneğin, “liberalizm, kişilerin ve kimliklerin ayrı ve bağımsız olduklarını ve kişiliğin temelinde alternatif hayat tarzları arasında seçim yapabilme kapasitesinin bulunduğunu savunur” (Cevizci, 2010: 1019).

Nüfus üzerindeki baskısını artırmak isteyen yönetselliğin odağında nüfusu direkt etkileyen ekonomik faaliyetler bulunmaktadır. Liberal politikalar nüfusun denetimi için kullanılır. Çünkü serbest piyasa ve bu piyasa içerisinde konumlanan nüfus, ekonomi politik bir sürece dahil edilir.

Yönetsel alanlar arasındaki ilişkilerin yönetimi için referans alınacak ana bilgi aracı ekonomi politik olacaktır. Liberal yönetselliğin 18. yüzyılda belirişi, ekonomi politiğin ortaya çıkışına bağlıdır. Bu yönetsellik, siyasal yönetimi tarihsel olarak ilk kez direkt ekonomiyle ilişkilendiren, onun meşruluğunu, başarısını, hakkını ve de sınırlarını ekonomi perspektifinden değerlendiren bir akıl yürütme biçimidir (Oranlı, 2012). Kısacası modern devletin yönetme amacının ve devlet aklının sınırları yeni bir ölçütle belirlenmektedir: ekonomi (Foucault, 2016a: 271). “Bir başka deyişle ekonomi-politiğin keşfettiği şey yönetselliğin icrasının öncesinden kalma doğal haklar değil, yönetim pratiğinin kendisine has bir tür doğallıktır. Yönetim eyleminin nesnelere kendilerine has bir doğası vardır. Yönetim eyleminin kendisinin de bir doğası vardır ve ekonomi politiğin incelediği de budur” (Foucault, 2004a: 17).

Piyanın, bireylerin, nüfusun doğasından söz etmek bu unsurların liberal yönetsellik için kutsal ve sabit bir töz olarak anlaşıldığı anlamına gelmemektedir. Liberaller için doğa müdahale edilemez otonom bir alan değildir. Liberal yönetselliğin

faydalı iktidarı her türden doğa karşısında müdahaleci olarak devrededir. Nesneleştirilmiş doğaya birçok açıdan müdahale olanağı söz konusudur. Bu müdahaleler norm, yasaklama, baskı koordinatlarından ziyade bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler, kışkırtma, teşvik etme, hareket alanları üretme düzlemindedir (Lemke, 2016b: 69).

Üretim, ürünlerin tüketimi, dağıtımı ve bu süreçten elde edilen kâr; iktidarın da işine yarayacak doğruluklar, normlar üretir. Doğruluk ve normlar toplumsal gerçeklikten bağımsız bir hal alır, doğru ekonomik yaşamın ve onu kullanan iktidarın hizmetindedir.

Liberalizm kendine özgü doğruluk üretir ve bunlara dayanarak yönetim pratiğini koşullandırır. Ürünlerin fiyatlarının piyasanın doğal mekanizmalarınca belirlenmesi gibi, piyasa sabit bir doğruluk üretir ve bunlarla yönetim pratiklerinin doğruluğunun ya da yanlışlığının ölçülmesi imkân bulur. Liberalizme göre piyasa ekonomisinin doğal bir düzeni vardır ve kamu düzeni ancak bu nesnelliği göz önünde bulundurarak çalıştığında verimli olabilir. Bu sebeple yönetsel pratiklerin yasallığından değil liberal doğruluğa uygun olup olmadığından söz edilebilir (Foucault, 2015c:32). Bundan hareketle iktidarın merkezsiz olmasına rağmen ne şekilde işlediği ve bu pratiklerin diğerleri arasında nasıl önem kazanıp, geliştiği sorunları da aşılmaktadır. Foucault'nun liberalizm, yönetimsellik, devlet aklı ve polis gibi kavramlarla incelemeye çalıştığı yönetmek denilen kavramın nasıl kavramsallaştırıldığıdır. “Foucault'ya göre, devletin kendi özü yoktur, devlet daha çok yönetim pratiğinin bir işlevidir. Yönetim bir kurum değil bir dizi pratikler ve rasyonalitelerdir” (Newman, 2014: 134).

Devlet aygıtı, iktidar ve onun yarattığı ekonomik düzen içerisinde sorunsallaştırılır. Foucault, (2004a: 8) bunu şu şekilde tartışır:

“Devlet, tarihin bir noktasında tohumları atılmış ve kendi dinamizmiyle büyüyerek o tarihi 'soğuk bir canavar' gibi kemirmeye başlayan bir tür doğal-tarihsel veri değildir. Hayır, devlet soğuk bir anavar değil, belli bir yönetim biçiminin ortaya koyduğu ilişkiler bütünüdür. Bütün sorun da bu yönetim biçiminin nasıl geliştiğine bakmaktır. Tarihçesi nedir? Nasıl belli alanlara yayılır? Nasıl yeni pratikler icat eder, kurar ve geliştirir? Sorun budur.”

Devletin karşıtı olarak görülen sivil toplum, içerisinde ekonominin işlediği bir alan olarak görülmez yönetimsellik felsefesinde. Aksine araç olan devlet karşısındaki sivil toplum da yönetimsellik tarafından işlevli hale gelir (Lemke, 2015: 24):

“Ekonominin kavramsal ve pratik olarak ayrılmış bir mekân olarak kavranması düşüncesi, liberalizmin ortaya çıkışıyla içten içe bağlantılıdır. Foucault liberalizmi, disiplinin politik evreninden ve egemenliğin dünyasından ayrıştırılması gereken özgül bir yönetim sanatı olarak görür. Liberal yönetim öte dünyada gerçekleşecek bir kurtuluşu hedeflemediği gibi devlet refahının artırılması içi de çabalamaz. Aksine, yönetimin ussallığını dışsal bir nesneye, 'sivil topluma' bağlamıştır ve bireylerin özgürlüğünü, yönetsel eylemin eleştirel denektaşı olarak görür.”

Yukarıda bahsedildiği üzere liberal yönetimsellik bireysel unsurlarla ilgilenmez. Onun hedefinden nüfusun ekonomik durumu vardır. Ekonomi ve onun etkilediği nüfus yönetimselliğin çalışma alanıdır (Foucault, 2004a: 195):

“Yani toprak, sermaye ve çalışma süresi ve çalışan kişi sayısı anlamında kullanılan emek kavramlarının aksine, yalnızca beşeri sermayenin içeriğine dair incelikle bir analizle, beşeri sermayenin nasıl arttırıldığı, hangi sektörlerde arttırıldığı, beşeri sermayeye yatırım amaçlı kullanılan unsurların incelenmesiyle bu ülkelerdeki hakiki ekonomik büyümeyi kavrayabiliriz.”

Görüldüğü üzere ekonomik bir yaklaşım olarak liberalizm, hem ekonomi politik hem de sosyo-politik bir anlama sahiptir. Nüfusun denetimine odaklanan yönetimsellik içerisinde denetime daha da yoğun bir işlerlik katma peşindedir (Revel, 2005: 149):

“Denetim, bireyi, onu yalnızca bireyliğinin düzeyine özgü olmayan bir şeyle -nüfusların üretimi- bütünleştirmek amacıyla dönüştürmek ister. Öyleyse, niçin iktidar için nüfuslar gereklidir? Bunun yanıtı şudur: bireyleri daha geniş bir bütün içinde yeniden eklemlenmek gerekir, ama bu yeniden eklemlenme artık yalnızca serilerin yaratılması (hastane, tımarhane, ordu, vb.) yoluyla bireylerin homojen dağılımı şeklinde uzamsal çeşitlemeyle sınırlı kalmaz. Bireylerin seriler halinde homojen dağılımının amacı, iktidar açısından her zaman korkutucu özneleştirme olgularının ele geçirilmesini engelleyen bir evrenselcilik modelinin dayatılmasıydı; oysa, nüfus, kökten farklı bir gerekliliğe, sanayi üretiminin ve liberal sistemin temel ögesi olan şeyin -işgücünün- sürekliliğini üretme, denetleme ve güvence altına alma gerekliliğine karşılık verir.”

Liberalizm yalnızca yönetimselliği denetimi için kullanılan bir ekonomik model değildir. Liberalizm, sigorta poliçeleri, özel mülkiyetin korunması, kasko gibi unsurlarla bir dizi güvenlik mekanizması da inşa eder (Foucault, 2004a: 56):

“Liberalizmin kendisine biçtiği rol, hep bu tehlike kavramının etrafında, bireylerin özgürlüğü ve güvenliği arasında her an hakemlik edeceği bir mekanizma yaratmak. Esasında liberalizm, aynı zamanda hem çıkarları temelden manipüle eden bir yönetim sanatı olup, hem de bunu yaparken madalyonun öteki yüzündeki, bireylerin ve toplumun tehlikelerden korunması için devreye soktuğu güvenlik-özgürlük mekanizmalarını, ya da güvenlik-özgürlük oyununu yönetmekten kaçınmaz.”

2.3.4.2. Toplumsal düzenin inşası: devlet aklı ve polis

Yönetimsel biyopolitikanın işlerlik kazanması için yönetim felsefesinin rasyonelleştirilmesi gerekmektedir. Bu rasyonellik, biyoiktidarın yararına çalışacak kurumların inşası ve bu kurumlar eliyle gerçekleştirilecek toplumsal düzenden geçmekteydi.

Devlet iktidarı, yani modern siyasi mantığın spesifik kullanımı iki doktrinle karakterize edilmişti: devlet aklı ve polis. Her iki kavram da modern devletin oluşumunda bugünkü kullanımından daha geniş bir anlam yüklenimiyle gündemdeydi. Meinecke'ye göre devlet aklı henüz antik Yunan'da kutsanmıştır. Çünkü Yunan'da “uğruna yaşanmaya değer en önemli şey” devlettir (akt. Sabuktay, 2010: 97-98). Orta Doğu'nun çoban-kral pastoralliğinin aksine antik Yunan'da kutsanan site ve nomos özelinde devlet oluşur. Bu noktada site devletin siyasi varlığı ile ahlâki sorumluluklar arasında bir boşluk ya da farklılık

yoktur. Devleti ilahi veya doğal ahlâki buyruk ve sorumluluk altına sokacak eğilim Hıristiyanlık ile büyür (Sabuktay, 2010: 98).

Daha sonraları rasyonel aklın toplumsal yapıda görülmesi ve etkin hale gelmesiyle bilimsel akla dayalı bir yönetim mekanizması ortaya çıkmıştır. Bu, dinsel fenomenleri kullanan bir iktidar yapısının aksine akılcı bir iktidar mekanizmasıdır.

Bu iktidar mekanizması ve politik teknoloji, iki kavramı karşımıza çıkarmaktadır: devlet akli ve polis (Foucault, 2016b: 44). Aquino'lu Thomas gibi düşünürlerin aksine modern devlet yönetimi, tanrısal ya da doğal yasalara dayanan bir yönetim sanatı değildir. Dolayısıyla da doğal düzene uyum ya da saygı göstermesi zorunlu değildir. “Bu, devletin gücüne uygun olarak yönetmektir. Amacı geniş kapsamlı ve rekabetçi bir çerçeve içinde bu gücü arttırmak olan yönetmektir” (Foucault, 2016b: 47). Bu haliyle de yönetim problemi, adalete, tanrısal ya da doğal yasalara dayanmaktan çıkar, rasyonel bilgiye dayalı bir bilimselliğe eklenir. Bu rasyonel aklın kullandığı araç polistir; ancak daha önce de bahsedildiği gibi, bu kavram bugün anladığımızdan çok daha geniş bir yönetim ve gözetim teknolojisini ifade etmektedir. Polis kavramı aslında politik iktidarın disiplinci ve bireyselleştirici araçlarının bütünüdür (Foucault, 2016b: 49).

Devlet akli Foucault'ya göre, bilgi sarmalı olarak görülen devlet ile kurulması, inşa edilmesi, ulaşılması gereken bir amaç olarak devlet arasına yerleşen yönetsel uygulamaların rasyonelleştirilişidir. “Yönetimin ne yapması gerektiği, devletin ne olması gerektiğinden çıkarsanır” (2015c: 4).

Devlet akli, kendisinden önceki yaklaşımlara göre özgündür. Yönetimselliğin daha etkin ve işlevsel uygulanması adına yönetim rasyonel akla dayanır. Liberal bir ekonomi modelini de içselleştiren bu anlayış; dini ya da doğal unsurlara değil, akılcı yasalar aracılığıyla uygulanır ve topluma işletilir.

Liberalizmin modern devlet mantığı siyasi rasyonalitenin yönetselleştirilmesi üzerine kurulmuştur. 17. yüzyılda “devlet akli”na yapılmış olan tanımlar, bugünün “hukuk devleti sınırlarının devlet eliyle keyfiyetle çiğnenmesi” anlamına henüz yaklaşmamıştı (akt. Sancar, 2008: 50). Foucault, bu alandaki kavrayışın devlet kavrayışına, devletin ne olduğu, nasıl tasvir edildiğine ve yönetilmesi gerektiğine ilişkin çok önemli ilke ve teknikleri açığa çıkardığı kanısındadır. Şöyle ki:

- 1- Devlet akli, yalnızca devleti yönetmeye dair bir rasyonaliteyi ifade eder. Bu özelliğiyle tanrının dinsel, babanın aile içi, herhangi bir üstün idari ya da

askeri yönetim biçiminden farklı, özel bir yapısı vardır (Foucault, 2016b: 44-45).

- 2- Erözden'in aktardığına göre Meinecke, buradaki asıl vurgunun; devletin etik, ilahi ya da yasal ilkelerle birbirine bağlı diğer sosyal ilişki ve örgütlenmelerden oluşan fark üzerine olduğu görüşündedir. Bu durum da zaman ve mekân dışı, tarih dışı bir erk olarak devlet kurgusuna yaklaşmamıza neden olur. Ve devlet aklı da “devletin bu değişmez özüne içkindir” (2012: 66). Foucault da bu görüşü savunarak “devlet aklı” yaklaşımı ile hem yasal hem Hıristiyan gelenekten kopan, yalnız kendi doğası için mevcut bulunan devlet anlayışına ulaşıldığı düşüncesindedir (2016b: 45-46). Akal, devletin doğayla özdeşleştirilerek tâbileştirme etkinliğinin Spinoza'da da görüldüğünü ifade eder (2006: 38-41).
- 3- Devlet aklı konusunda asıl sorun devletin yapısının ve varlığının devamlılığı sorunudur. Bu yanıyları Machiavelli'nin Hükümdar'ından ayrılır. Hükümdar'da sorun, prensin iktidarını korumakken devlet aklı doktrini hükümdarlar ve devletler özelinde önemli olanın bir varlık olarak devletin bekasının sağlanması olduğuna yönelir. Bu da sadece varlığın korunmasını aşan düzeyde, bir istikrarlı güçlenme gereksinimini doğurur (Foucault, 2016b: 46,112).
- 4- Devlet bir çeşit “doğal nesne”, “şeylerin düzeni” olduğuna göre, devletin yönetim işi bu doğaya ilişkin spesifik bir bilgiyi temel almalıdır: o da politik aritmetik ya da istatistiksel bilgidir (Foucault, 2016b: 112).
- 5- Devletin gücünün artırılması ve politik faydalılık endeksinde yönetim, bireylerle ilgilenecektir: bireyin nasıl yaşadığı ve öldüğü, davranışı, düşünceleri, çalışması devletsel güçlenmeye olumlu olumsuz etkisiyle ölçülecek ve yönetilecektir. “Ve devlet kimi kez bireyden yaşamasını, çalışmasını, üretmesini ve tüketmesini ister, kimi kez de ölmesini” (Foucault, 2016b: 113).

Özetle Foucault'ya göre: “devlet aklı ilahi, doğal ya da insani yasalara göre bir yönetim sanatı değildir. Dünyanın genel düzenine saygı göstermesi gerekmez. Bu, devletin gücüne uygun olarak yönetmektir. Amacı geniş kapsamlı ve rekabetçi bir çerçeve içinde bu gücü artırmak olan yönetimdir” (2016b: 47).

Foucault'nun da bahsettiği gibi devlet aklında işlerlik kazandırılan rasyonel yönetim bir rekabet ortamını da kendi işlevi ve bekası için baki kılar. Merkantalist rekabet, devlet aklında rasyonelleştirilmiş bir diğer unsurdur.

Devlet akli ilkesinin aldığı ilk şekil ekonomik bir doktrin gibi görünen; ancak ondan daha fazlasını ifade eden merkantilizmdir. Yönetim biçiminin somutlaşması olarak merkantilizm devlet gücünün mümkün olduğunca artırılması gerektiği anlayışı çevresinde ilkelerini oluşturmuştur. "Bu ilkelerin ilki devletin parasal birikimle zenginleşmesi, ikincisi nüfus artışıyla kuvvetlenmesi, üçüncüsü de dış kuvvetlerle sürekli olarak belli bir rekabet içinde olmasıdır" (Foucault, 2004a: 7).

Devlet akli anlayışına göre yönetim, içeride hudutsuz bir kontrolü amaçlarken; dış ilişkilerde bir denge durumunu kurmayı hedefler. Denge durumu herhangi bir devletin sömürgeci bir güç olarak belirmesini ve diğer devletlerle mücadele içinde olmasını engeller. Bunun yerine Foucault'nun vurguladığı üzere Avrupa devletleri içinde birlikte zenginleşme yönelimi dikkat çekmektedir. Devlet akli ilkesi devletin belli çıkarlarının varlığı ve bu çıkarların her koşulda korunması gerektiği düşüncesine yaslanmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bu değişimde yönetimin kendini kısıtlamasının ilkesi ekonomi politiktir. Ekonomi politik "Toplum içerisindeki iktidarın düzenlenmesi, dağıtılması ve sınırlanması üzerine bir tür genel düşünüm anlamına geliyor" (Foucault, 2004a: 15).

Rasyonel yönetim anlayışının vücut bulmasıyla daha akılcı bir zemine oturtulan birey-iktidar ilişkileri, toplumsal düzenin sağlanmasında da iktidar tarafından üretilen araçlarla yürütülmüştür. Birey-iktidar ilişkilerinin, daha makro anlamda toplumsal düzenin, düzgün yürütülmesi için yeni bir iktidar teknolojisi olarak polis erki yaratılmıştır.

Modern devlette birey ve devletin faydalılık tabanında bütünleşmesi polisle gerçekleşmektedir (Foucault, 2016b: 114). Burada araştırılan temel husus, yeni siyasi mantık ile toplum ve birey arasındaki faydacı ilişkinin nasıl bir politik ve yönetsel tekniklerle gerçekleştirildiğidir. Bugünün dar kolluk anlamının ötesinde 16. ve 17. yüzyıllar arası polis, bireylerin böyle bir fayda temelli yönetimini sağlayan özel araç ve teknikleri işaret ediyordu. Polisin 17. yüzyıldaki teorik başlangıcında ve 18. yüzyıl idari uygulamalarında kapsama alanı; hayatı ve toplumu kavrayan her bir unsurdur. Polis, din ve ahlâk yapısıyla, halk sağlığıyla, yol ve binalarla, bilim, teknik ve sanatla, ekonomiyle, fabrika ve işçilerle, yoksullarla ilgilidir. "Kısacası yaşam polisin hedefindedir" (Foucault, 2016b: 117-118). Bireylerin iyi yaşamaları ve daha verimli olmaları... İşte devletin polis faaliyetinin amacı ve anlamı buydu. Yönetilenleri sınırlandıran, yasakları belirleyen hukuk erkinden bu özelliğiyle

ayrışan polis, devletin toplumsal ve bireysel hayata sürekli ve olumlu müdahalesini ifade ediyordu. Bu müdahale, yasal öznelerle değil, onları da kapsayacak biçimde yaşayan varlıklara yönelikti. Von Justi ‘police’i (polis) kavramlaştırırken ‘politics’ten (siyaset) ayırtmıştı. Devletin ikili işlev alanı olan siyasetin görevi, devletin iç ve dış tehditleriyle mücadeleyi kapsıyordu. Polisin görevi ise birey yaşamını gözetlemek ve iyileştirmektir. Agamben’e göre modern biyopolitik dönemde polis, siyaset olmuştur ve “hayatın gözetimi ile düşmanla mücadele” çakışmıştır (2001: 192).

Foucault, bireylerin devletin gücüne sağlayabilecekleri katkılar doğrultusunda değerlendirildiği bu yeni politik rasyonelliğin, o dönemde polis adı verilen çok özel bir teknoloji yardımıyla yürüdüğüne dikkati çekmektedir (2016b: 114). Avrupa’nın sosyal yapısında, polis sayesinde, ilk defa bireylerin refahı ve hayatı, yönetsel müdahale ile ilişkili hale gelmektedir (Foucault, 2016c: 339). Polis, 17. yüzyıl ve 18. yüzyılda, toplum ile bireyler arasında inşa edilen yeni bir ilişki biçiminin aracı olarak kurulmuştur. Feodal iktidar, doğuştan yasal ilişkiler içinde yer alan bireylerin bu yasal ilişkileri ile ilgilenirken, polis ile birlikte yönetimin yönetilenlerle hukuksal statülerine göre; fakat aynı zamanda da kişi olarak, çalışan ve ticaret ilişkilerini yürüten canlı varlıklar olarak ilgilenmeye başlamıştır (Foucault, 2016b: 117).

Polis, sivil yaşamın düzgün sürdürülmesi için gerekli olan her şeyin yürütmesine yardımcı olur ve birey hayatının sosyal olarak idare edildiği her yerde var olduğu düşünülmektedir. “Toplumsal ahlak kendiliğinden belirmez, ayrıntılı bir düzenleme ile inşa edilmelidir. Düzenleme olmazsa toplumsal düzen ya olduğu yerde sayar ya da çöker” (Tribe, 1995: 24). Knemeyer, bu durumu destekler biçimde, polisin, düzensizliğin yok edilmesine odaklandığını belirtmektedir (1980: 172-196).

İktidarın yararına olacak şekilde planlanan toplumsal düzen polisle gerçekleştirilmiştir. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi normlar aracılığıyla kurulan toplumsal düzen artık yalnızca bu iş için var olan bir birim tarafından sağlanmaktadır. Polisin amacı sadece güvenliği sağlamak değildir. Zira Neocleous (2013: 67, 103, 131-140)’a göre polis iktidar için sadece güvenlik unsuru değildir. O, toplumsal düzenin inşası için kurgulanmış daha derin bir misyona sahiptir. Baskın ekonomik anlayışın (liberalizm) devamını sağlamak, sosyal güvenliğin temini, iktidarın ve onun ortaklarının (burjuva gibi) amaçlarını yerine getirmeleri gibi görevlere de sahiptir.

Görüleceği gibi rasyonel, akılcı bir yönetselliğin inşasında kullanılan devlet aklı ve polis; güvenliğin sağlanmasının yanında liberal ekonominin sürdürülmesi, toplumsal

düzenin inşası, toplumun gözetlenmesi ve ahlâk unsurlarının yerleştirilmesi, iktidarın tahakkümünü kolaylaştıracak sözde düzgün bireyin yaratılması için de kullanılmıştır.

2.3.5. Biyoiktidar ve Onun Biyopolitikası

Tıbbın sosyalleşmesi sağlık alanında gelişmelere neden olmuş ve sağlıklı nüfus anlayışı toplumda ve siyasal iktidarda yer bulmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin etkinlik kazanması sözde özgür birey ve toplum yaklaşımına etkinlik kazandırmıştır. Devlet akli ve polis de denetimci bir yönetim anlayışını sürdürmek adına toplumun aşırı baskı ve tahakkümden uzak kalmasını sağlamıştır. Tüm bunların yerleşmesi ise artık nüfusun yaşam standartlarını yükselterek ondan bilgi almaya yönelik politikalar gerçekleştirip denetimi etkin kılmayı amaçlayan yeni bir iktidar biçimini ve onun politikasını ortaya çıkarmıştır.

Tıp, psikiyatri, iktisat, filoloji, biyoloji gibi bilgi ve kuramsal teşebbüslerin toplumsal iktidar ilişkileriyle dolayımından (Foucault, 2016e) fabrika, kışla, okul, tımarhane ve hastanelerin beden ve ruh terbiyesini sağlamayı amaç edinen disiplin ve kontrol mekanizmalarına; cinsellik, söylem, oyun ve çalışma kategorileri aracılığıyla örgütlenen ve akıl ile delilik arasındaki sınırı çizme yetisini elinde bulunduran toplumsal normatif düzenin işleyiş biçiminden (Foucault, 2017b: 76-85) doğum ve ölüm oranlarının, toplumsal refah ve sağlığın, bir bütün olarak nüfusun biyolojik yaşamının istatistiki düzenlemesine kadar bütün unsurların siyasal iktidarın alanına girdiği bir durumdan bahsedilmektedir (Kartal, 2016a: 8).

Disiplinler arası teknikler birey bedenlerini yönetmeye, düzenlemeye ve denetim altına almaya çalışır. Biyopolitik politikalar ise doğrudan yönetilenlerin biyolojik varlığıyla ilgilenir. Bu andan itibaren, “bireyselleştirme yöntemiyle beden üzerinde iktidar kurulmasının ardından, bireyselleştirici olmayan; ama beden-insan yönünde değil, tür-insan yönünde gerçekleşen, bir anlamda yığınlaştırıcı olan ikinci bir iktidar kuruluşu var: Biyoiktidar” (Foucault, 2004a: 248).

Öldürme ve hayatta bırakma hakkı 19. yüzyıldan sonra yerini ve önemini tamamen yitirmese de daha önceki iktidar teknolojilerine eklenerek onları tamamlayıcı bir hâl almış ve yaşatma ya da ölüme bırakma hakkı felsefesinde konumlanmıştır (Foucault, 2004a: 248).

Bu andan itibaren biyoiktidarın odağı bireylerden nüfusa doğru kaymıştır. Nüfusun demografik özellikleri, yapısı, konumu, durumu biyoiktidarın hedefindedir, biyopolitikalar bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

Dolayısıyla iktidar artık tekil olarak bireyle değil çoğul olarak kitlelerle ilgilenir hale gelmiştir. Kitlelerin hastalıkları, güvenliği, risk unsurları, yaşam standardı kısaca demografik biyolojileri biyoiktidarın hedefindedir (Foucault, 2004a: 249). Foucault, tek tek beden üzerinden nüfusa ulaşmaya çalışan bu yapıyı şu şekilde tasvir etmektedir (2016d: 99):

“Somutta, yaşam üzerindeki bu iktidar, 17. yüzyıldan itibaren belli başlı iki biçimde gelişti; bu biçimler birer karşıt sav değildir; daha çok bir ara bağıntı kümesinin birbirine bağladığı iki gelişim kutbu oluştururlar. Kutuplardan biri ve anlaşıldığına göre ilk oluşanı, bir makine olarak ele alınan bedeni merkez almıştır: Bu bedenin terbiyesi, yeteneklerinin artırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkârlığının koşut gelişmesi etkili ve ekonomik denetim sistemler ile bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır: İnsan bedeninin anatomo-politikası. Biraz daha geç yani 18. yüzyıl ortasında oluşan ikinci kutup, tür-bedeni, canlı varlığın mekânının etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkez almıştır: Bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır; bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir: İşte bu da nüfusun biyopolitikasıdır. Beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri, yaşam üzerindeki iktidarın çevrelerinde örgütlendiği iki kutbu oluşturur. Klasik çağda bu çift taraflı –anatomik ve biyolojik, bireyleştirici ve özgüleştiren, bedenin performanslarına dönük ve yaşamın süreçlerine bakan- büyük teknolojinin yerine oturması, artık en yüce görevi öldürmek değil de yaşamı yavaş yavaş kuşatmak olan bir iktidarın özelliğidir.”

Disiplinci iktidarda olduğu gibi bu denetimci iktidar da kapitalist anlayışla bir ortaklığa girer. Kapitalist düzenin yürümesi için mekânsal disiplini yeğleyen disiplinci iktidar gibi biyoiktidar da nüfusu ekonomik süreçlere dahil etmeye çalışır. Biyoiktidarın buradaki amacı toplumsal düzenin kendi yararına süreklilik kazanmasıdır (Foucault: 2016d: 101):

“İktidar kurumları olarak büyük devlet aygıtlarının gelişmesi üretim ilişkilerinin sürekliliğini sağladıysa, toplumsal bünyenin her düzeyinde mevcut olan ve çok farklı kurumlar tarafından (aile, ordu, okul, polis, bireysel tıp ya da yerel yönetimler) kullanılan iktidar teknikleri olarak 18. yüzyılda icat edilen anatomo ve biyopolitikanın temel özellikleri de; iktisadi süreçler, bunların akışı, onların içinde yer alan ve destek olan güçler düzeyinde etkilerini gösterdi. Ama bunlar aynı zamanda çeşitli kesimlerin karşılıklı güçleri üzerinde etki yaparak, egemenlik ilişkileri ve hegemonya etkileri sağlayarak birer ayırım ve toplumsal hiyerarşi etkeni olarak işlev gördüler. İnsan birikiminin sermaye birikimine uygun kılınması, insan gruplarının büyümesinin, üretim güçlerinin yayılmasıyla karın diferansiyel bölüşümüne eklenmesi, büyük ölçüde biyoiktidarın çeşitli biçimleri ve yöntemleriyle işlemesi sayesinde mümkün oldu. Canlı bedene yatırım yapılması, onun değerlendirilmesi ve güçlerinin dağıtım amaçlı olarak işletilmesi o andan sonra zorunlu duruma geldi.”

Foucault, biyopolitika konusunda farklı kitaplarda farklı metodlar uygulamasından dolayı değişik tarihler verse de; ona göre biyoiktidar, 18. ve 19. yüzyıllarda doğmuş ve tepe noktasına 20. yüzyıl başlarında ulaşmıştır (Deleuze, 2006a: 198-199). Biyoiktidar, yönetme mekanizmalarının gitgide daha fazla demokratik, daha fazla toplumsal alanla bütünleşik hale geldiği, vatandaşların düşünceleri ve bedenleri üzerinden paylaştırıldığı bir toplumu işaret eder. İktidar çıkarları için uygun toplumsal içselleştirme ve dışlama davranışları öznelde benimsenmiştir artık. Biyoiktidar toplumu, ortak ve günlük pratikleri içgüdüsel olarak uygulayan normalleştirici disiplin aygıtlarının kuvvetlendirilmesi ve yaygınlaştırılması

olarak tanımlanabilir. Ancak disiplinin aksine bu denetim ve disiplin mekanizması esnek ve değişken yapılar yoluyla toplumsal kurumların kalıplaşmış etki alanlarının dışına da uzanabilir. Biyoiktidar toplumsal hayatı gözetleyerek, özümseyerek ve yeniden eklemleyerek içten denetleyen bir iktidar biçimidir (Hardt ve Negri, 2003: 47-48).

Foucault'nun odak noktalarından olan cinsellik, biyoiktidar ve biyopolitika kavramlarını betimlerken de karşımıza çıkmaktadır. “Disiplinden Yönetimselliğe” başlığında da vurgulandığı üzere cinsellik üzerindeki baskının kaldırılması ve baskıcı değil denetimsel yaklaşımlarla kontrol altında tutulması, biyoiktidarın biyopolitikaları açısından önemlidir. Foucault (2015c: 257), bunu şu şekilde aktarır:

“Sanıyorum, cinsellik önemli olmuşsa, bunun bir yığın nedeni var, ama özellikle şunlar: bir yanda, tam olarak bedensel bir davranış olarak cinsellik, sürekli gözetleme biçimindeki disiplinci, bireyselleştirici bir denetime bağlıdır (örneğin, XVIII. yüzyıl sonundan XX. yüzyıla dek çocuklar üzerinde uygulanan ünlü masturbasyon denetimleri ve bu aile, okul gibi ortamlarda oluyordu, tam olarak cinselliğin disiplinci denetiminin bir yanını gösterir); bir yanda da cinsellik dölleyici etkileriyle, artık bireyin bedenini değil, nüfusun oluşturduğu o öğeyi, o kalabalık birliği ilgilendiren geniş biyolojik süreçler içerisinde yer alır ve gerçeklik kazanır. Cinsellik, tamı tamına beden ve nüfusun buluşma yeridir. Demek ki disipline dayanır, ama aynı zamanda düzenlemeye de dayanır.”

Freud “cinsellik her şeyden önce, bir üreme içgüdüsü dolayısıyla da karşıt iki cinsten insanın karşılaşma arayışıdır” diyerek, en genel anlamıyla cinsel arzuyu, libidoyu bireyin ruhsallığının temeline yerleştirmektedir. Schopenhauer'da “cinsellik, içgüdüsel bir açlığın doyurulduğu bir yer”, Merleau Ponty'deyse “örtülü bir güç” olarak görülür. Foucault'da ise cinsellik, ne tabii bir özellik ne de birey hayatına ait bir olgudur. Cinsellik önceden kurgulanmış bir deneyim kategorisidir ve bedensel olmaktan çok tarihsel, sosyal ve kültürel kökenlere sahiptir. Bu yaklaşımdan hareketle Foucault'nun cinsellikle ilgili biyolojik etmenleri göz ardı ettiği düşünülmemelidir. O sadece, cinselliğin oluşumunda kurumsal yapıların ve söylemlerin üstlendiği role önem vererek, öncelliği bu unsurlara vermektedir (Canpolat, 2003: 122).

Antik Yunanistan'da cinsellik; ahlâk ve denetim sorunu ile kendini denetlemenin ve erdemli bir birey olmanın ölçütüdür. Bu dönemde cinsellik, erkek ile kadın arasından çok erkekler arasında yaşanmakta, kadın ve kölelerde daha az görülmekteydi. Yunanlıların ahlâkı, bir erkek toplumuna bağlıydı. Bu toplumsal yapı kölelerin bulunduğu kadınların değersiz yaratıklar sayıldığı bir toplumsal yapıdır ve bu yüzden de özgür ve köleleştirilmemiş erkekler tarafından ve erkeklere özgü düşünülmüş, yazılmış ve öğretilmiş bir ahlâktır (Canpolat, 2003: 122).

Cinsel yaşamın özgür olduğu Yunan ve Roma Antikçağı zorluklarla karşılaşmadan ifade bulmakta ve erotik sanat biçiminde bir yer edinmektedir. Sonrasında Hıristiyanlık; Batı'nın tarihinde ilk defa cinsellik üzerine yasaklamalar koyarak, zevk ve cinsellik üzerine bir mücadelede bulunmuştur. Ancak 16. yüzyıldan itibaren, ekonomik baskı ve kültürel hegemonya oluşturma durumunda bulunan burjuvazi; Hıristiyanlığın asezizmini cinselliğin reddini daha ağır bir biçimde ve daha sert araçlarla uygulamaya koymak için bir anlamda kendi avantajına çevirmiştir (Foucault, 2016a: 223).

Ancak daha sonraları iktidarın cinselliği bir şuur kaybı olarak değerlendirmesi, onun sapkın bir unsur olarak lanse edilmesine neden olmuştur. İlk olarak pastoral iktidar tarafından günah olarak nitelendirilen cinsellik üzerine kısıtlamalar getirilmiştir. Disiplinci iktidar tarafından hayırsız babaların kapatılması onları cinsellikten mahrum da bırakmıştır. Hapis cezası alan kişinin doğal olarak cinsellikten de uzaklaşması, bir başka cinsel yoksunluk halidir.

Cinsellik ilk günahın ana kaynağı olarak algılandığından günah çıkartma uygulamasında ilk sırayı almıştır. İlk günah öncesi tamamen Tanrı'ya bağlı olduğu düşünülen bir unsur olarak beden, bu günahla birlikte cinselliğin ana odağı haline geldiği düşünülmüştür. Böylece cinsellik bir itiraf biçimi olan günah çıkarma işleminin temel ve ana dayanağı haline gelmiştir; çünkü beden bütün günahların kaynağıdır ve bu yüzden ki bedenlerin davranışları ile etkinlikleri en uç ayrıntısına kadar izlenmelidir (Canpolat, 2003: 123).

17. yüzyıla gelindiğinde ise cinsellik hakkında susmak yeğlenmiştir, cinsellik konusunda konuşulsa da bunu belirleyen sosyal yaşamdaki ahlâk kurallarıdır. Foucault'ya göre, cinselliği gerçek temelinde denetlemek için öncesinde onu dil düzeyine indirgemek, onun mevcut söylem içindeki serbest dolaşımını denetlemek, onu söylem alanından çıkarıp kovmak ve sözcüklerin dilini susturmak gerekmiştir (2016b: 19).

İktidar mekanizmaları cinsellik özelinde bedene, hayat, insan türüne, bu türün gücü ve hakim olma yeteneğini veya yararlı olma becerisini güçlendirene seslenir. Sağlık, çocuklar, türün bekası, sosyal bünyenin canlılığı gibi meselelerde iktidar cinselliğe müdahale eder. Cinsellik; gösterge değil, nesne ve amaçtır. İktidar cinselliği biçimlendirir, belirgin hale getirir ve yaratır (Foucault, 2016b: 105).

Cinsellik üzerindeki baskıcı yaklaşımların yerini denetimci politikaların alması, biyoiktidarın doğuşunda ve onun biyopolitikalarında etkili olsa da tek neden bu değildir.

Nüfus üzerinde daha fazla serbestlik ve bundan elde edilecek daha yaygın bir denetim temel amaçtır. Foucault (2016b: 16), 17. yüzyılın sonundan itibaren olumsuz müdahalelerde bulunan, sınırlayıcı olan ve iktidarın yaşam hakkı üzerinde söz sahibi olmasıyla açıklanan hukuki-söylemsel modelin iktidar anlayışının tersine, biyoiktidar biçimi yaşamı desteklemeye, yaşamı sınırlandıran güçleri azaltmaya yöneliktir. Bireyi temelde bir çekirdek, ilkel bir atom, iktidarın güç alanına aldığı veya cezalandırdığı çoğul ve başıboş bir şey olarak; iktidarı da sindiren ya da parçalayan bir unsur olarak düşünmemek gerekir. Biyoiktidar beden, davranışların, söylemlerin, isteklerin bireyler üzerinden tanımlanması ve kurulması şeklinde tezahür eder (Foucault, 2004b:12).

Biyoiktidar, hayata iki ana unsurla müdahale etmektedir: birincisi bir önceki başlıkta ayrıntılı olarak analiz edilen disiplinli bir iktidardır. Foucault'nun, "bedenin anatomo-politiği" olarak isimlendirdiği bu biçimin hedefi, insan bedenini disipline etmek, becerilerini geliştirmek, onu daha verimli ve uysal kılmak ve iktisadi denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. "Nüfusun biyopolitiği" olarak adlandırdığı ikinci şekil ise bedene bir tabii tür olarak yaklaşır, nüfusa düzenleyici bir denetim şekli getirir (2016b: 17).

Biyopolitika geleneksel politikanın dışında yer alır; o, biyolojik hedefler için harekete geçen ve direkt kendisini biyolojik araçlarla karakterize bir grubun söylemidir. Biyopolitik yaklaşım, karşısındaki unsurun ne söylediğini umursamaz; karşı unsur, düşman, daima belli bir biyolojik verinin temsilcisidir (Heller, 1995: 5). Bu da bize yeni bir kırılma ve fenomenin doğuşunu işaret etmektedir.

19. yüzyılda yukarıda çok kez zikredilen iktidar teknolojilerinde bir diğer kırılma meydana gelmiştir. Bu kırılma, "biyoiktidar modeli"nden "biyopolitika modeli"ne geçiştir. Bu geçişle iktidarın temel hedefi tek tek bireylerden nüfusa kaymıştır. Beden, disiplin, kurumlar dizisi yerini nüfus, düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar ve devlet kurumları dizisine bırakmıştır. Nüfustaki artış ve azalmalarını, temizliği, saflığı, hayat standartlarını hedefleyen bu iktidar teknolojisinin temel aracı denetimdir. "Hükümetler yalnızca uyruklarla, hatta halkla değil, özgül fenomenleri ve özel değişkenleriyle (doğum, ölüm, yaşama süresi, doğurganlık, sağlık durumu, hastalıkların sıklığı, beslenme ve konut biçimi) bir 'nüfus'la karşı karşıya olduklarının farkına varırlar" (Foucault, 2016d: 27). İktidar teknolojilerindeki bu kırılmayla daha önce görülen iktidar teknolojileri silinip yok olmamış; iç içe geçmiş, eklektik bir iktidar teknolojisi olarak biyopolitika karşımıza çıkmaktadır. Lemke (2016b: 26), kelime anlamı itibariyle de kavramı şu şekilde açıklar:

“Hayatla (Yunancası: bios) uğraşan politika anlamına gelir. Ne var ki sorun tam da burada başlar. Bazılarının önemsiz bir olgu (Politika zaten hayatla uğraşmıyor mu?) olarak gördüğü, başkaları için dışlamayı açık hale getiren ölçütü işaret eder. İkinci grup için politika biyolojik hayatın ötesinde konumlanır. Böyle bir bakış açısından “biyopolitika” bir tezat, çelişen iki terimin bir araya getirilmesi gibi görülür. Bu konumun savunucularıysa geleneksel anlamdaki politikanın ortak eylemler ve karar vermeyle ilgili olduğunu ve tam da bedensel deneyimin zorunluluklarıyla biyolojik olguların ötesine geçenlere özgürlükle insan mücadelesine alan açtığını iddia eder.”

Bugün yaşamın her alanına kazalaze olan biyopolitika her alanda etkindir. Nüfusa ait bütün bilgiler biyopolitikanın emrindedir. Denetimin baki kılınması adına gerçekleştirilen bütün politikalar, bir neden değil, iktidar tezahürünün sonucudur (Foucault, 2015b: 282):

“Güncel denetim biçiminin karakteristik özelliği olarak gördüğüm şey, her bir bireye uygulanıyor olmasıdır: bize bir bireysellik dayatarak bizim için bir kimlik imal eden bir denetim. Her birimizin bir biyografisi, bir okul dosyasından, kimlik kartına, pasaporta kadar, herhangi bir yerde her zaman belgelenen bir geçmişi vardır. Herhangi bir anda her birimize kim olduğumuzu söyleyebilecek bir yönetim organizması her zaman vardır. Ve devlet, istediğinde, tüm geçmişimizi bir uçtan diğerine kat edebilir.”

Hayata tam anlamıyla hükmeden, onun hesaplanmış bir yönetimi şekliyle gündeme getirilmiş olan biyopolitika, toplumun bütün kayıtlarını (doğum ve ölüm oranları, kamu sağlığı, hastane sayısı ve durumları, göç v.b.) kendisi için en faydalı duruma getirmeyi amaçlamaktadır (Tekelioğlu, 1999: 173). Nüfusun biyopolitikası; insan türünün biyolojik yapısının temeli olarak beden üzerinde yoğunlaşırken, yukarıda bahsedilen kayıtları sorunsal olarak görür. Bu unsurlar düzenleyicidir, denetime ve ekonomik gözleme tabidirler. Bir nüfus biliminin doğması, birey yerleşimlerdeki kaynakların yine bireyler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, bu değerlendirmeleri inceleyen tabloların oluşturulması, istatistik biliminin ortaya çıkışı, bedenlerin sahip olduğu yetenekler toplamı olan nüfusu denetlemeye dair çalışmalardır. Bu çabalar sonucunda nüfusun biyopolitiğinin yönetilenlerin düzenleyici denetimini olası kılınmıştır (Canpolat, 2003: 103).

2.3.6. Nüfus, Güvenlik ve Risk

Daha önceki başlıklarda da bahsedildiği üzere disiplinci iktidarın bireyselleştirici politikalarının tersine biyopolitika bireyler üzerinden nüfusu hedef alır. Birey biyopolitik olarak yalnızca üzerinden bilgi edinilen bir unsurdur, temel konu nüfusun durumudur. Nüfusu önceleyen biyopolitika nüfusun yaşam koşullarını iyileştirip denetimi yoğun kılmak istediğinden; güvenlik, hem nüfusun kolay denetlenmesi için önemli hem de biyopolitik güvenlik mekanizmalarının işlerlik kazanması için hayattır. Risk ise hem denetimi kolaylaştırıp hem de kitleleri kontrol etmenin bir yoludur.

Daha önce de belirtildiği üzere biyopolitik bir sorun olarak nüfus konusu, modern bilgi biçimlerinin oluşmasında etkin ve belirleyici bir konumda yer alır. “Doğa tarihinden

biyolojiye, zenginliklerin çözümlenmesinden ekonomi politiğe, genel dilbilgisinden tarihsel filolojiye geçişi sağlayan” ve bu unsurla birlikte “bu bilgi bütünlüklerini yaşamın, çalışma ve üretimin, dilin bilimlerine dönüştüren işlemci” (Foucault, 2016c: 75) olarak nüfus, bilgi-iktidar sarkacındaki ilişkiyi belirlerken tarihsel süreç ile yaşam arasında ahenk ve bütünleşme sağlamaya ilişkin stratejilerin de ortak noktasıdır. Bütün bu bilgi biçimleri içinde, modern siyasal sorun olarak yönetimselliğin nüfus meselesi karşısındaki “baskın bilgi biçimi” ekonomi politiktir (Foucault, 2016c: 97).

“Nüfus ihtiyaçların, öznelere öznesidir; ama aynı zamanda, yönetimin ellerinde bir nesne durumundadır; yönetim karşısında ne istediğinin fakındadır, ama kendisine yapılanların farkında değildir” (Foucault, 2016a: 282). Nüfus, biyopolitika için yalnızca kalabalık ya da kitle değildir (Foucault, 2016c: 65-66):

“İlk olarak, 18. yüzyılın düşüncesi içinde olduğu kadar yönetimsel pratiklerinde de sorunsallaştırıldığı şekliyle nüfus, bir toprakta oturan bireylerin basit bir toplamı değildir. Kendisini destekleyebilecek ya da oluşturabilecek hükümler bir istencin muhatabı da değildir. Aslında nüfus birincil bir veri değildir ve bir dizi değışkene bağlıdır. Nüfus iklimle değışir, maddi çevreyle değışir, ticaretin yoğunluğu ve zenginliklerin dolaşım etkinliğiyle değışir. Tabii olduğu yasalara, örneğin vergi ve evliliğe dair yasalara göre değışir. Aynı zamanda insanların alışkanlıklarıyla da değışir, örneğin kızlara çeyiz verme biçimleriyle, kardeşler arasındaki miras hukuku ve büyük olanın haklarının düzenlenmesiyle, çocukların yetiştirilme biçimiyle ve bakıcılara emanet edilip edilmemeleriyle değışir. Nüfus şu ya da bu davranışa özgü ahlâki ve dini değerlerle değışir: örneğin papaz ya da rahiplerin eklememelerinin etik ve dini olarak savunulması. Nüfus aynı zamanda ve esas olarak geçim kaynaklarının durumuna göre değışir. Nüfus, onun hükümlerinin edimleri karşısında geçirgen olmamasını sağlayan bir dizi değışkene bağlı olan bir veridir. Nüfusun bağlı olduğu değışkenler, onun büyük ölçüde hükümlerinin yasa formundaki doğrudan ve istemli eyleminin dışına düşmesini sağlarlar.”

Etken ve edilgen bir durumdan olan nüfus, hem organik bir unsur olarak biyopolitikanın hedefindedir hem de yönetilmesi gereken bir nesnedir (Foucault, 2016c: 71):

“Bir nüfus vardır ve bu nüfusun doğası öyledir ki, hükümler, düşünölmüş yönetim usullerini bu doğanın içerisinde, bu doğa sayesinde ve bu doğaya dair ortaya koymalıdır. Başka türlü söylersek, nüfusla birlikte, konuları, yerleri, malları, vergileri, görevleri açısından farklılaşmış hukuki öznelere/tebaanın birlikteliğinden çok farklı bir şey ortaya çıkar; bir yandan canlı varlıkların genel rejimine dahil olan bir yandan da otoriter fakat düşünölmüş ve hesaplanmış dönüşümler için bir müdahale yüzeyi sağlayan bir öğeler bütünü ortaya çıkar. Nüfusun diğer canlı varlıklar arasına katıldığı boyut, ilk kez insanların “insan cinsi” yerine “insan türü” olarak adlandırılmaya başladıkları zaman ortaya çıkan ve onaylanan boyuttur. İnsan cinsi tür olarak, tüm canlı türlerin belirlenme alanlarında ortaya çıktığı andan itibaren, insanın birincil olarak biyolojiye dahil olma özelliğiyle görüldüğü de söylenebilir. O halde nüfus, bir yandan insan türü, bir yandan da kamu (public) olarak adlandırılan şeydir. 18. yüzyılda temel bir kavram olan kamu, nüfusun görüşleri, yapıp etme biçimleri, davranışları, alışkanlıkları, kaygıları, önyargıları, talepleri açısından ele alındığı halidir; ona eğitimle, kampanyalarla ve kanaatlerle müdahale edilir. Yani nüfus, “tür”ün sağladığı biyoloji alanına dahil oluştan, “kamu”nun sağladığı müdahale yüzeyine kadar yayılan şeylerin bütünüdür. Burada, tür ile kamu arasında bir yeni gerçeklikler bütünü ortaya çıkar; bunlar yenidir, çünkü iktidar mekanizmaları için elverişli öğeleri, içinde ve üzerinde iktidarın eylemde bulunması gereken elverişli alanı oluştururlar. Kral hükmeder ama yönetmez.”

Nüfus egemenin gücü olmaktan çok yönetimin sonu ve aracı gibi kabul edilir. Nüfus, yönetimin müdahalesinin nesnesi olmakla kalmaz aynı anda bir ihtiyaçlar ve istekler öznesidir. Nüfus, edilgen değildir, arzu ve istekle doludur. Yönetimin bu istek ve arzuları karşılayabilmesi için yeni yapılar oluşturması, yeni düzenlemeler inşa etmesi gerekir. Sözleşme kuramının tersine burada egemenin oluşmasıyla, onun vasıtasıyla elde edilen haklarla yaşama söz konusu değildir. Nesneleşme ve özneleşme çalışmalarında genleşme ve etkileşim gündemdedir (Foucault, 2016c:141).

Foucault'ya göre biyopolitikanın öncelikli denetim hedefleri; doğum ve ölüm, yaşam sürelerine ilişkin bilgilerin elde edilmesi ve bu bilgilerin uygun araçlarla yönetilmesidir. Bu perspektifte, istatistiğin yardımıyla işlevselleştirilen denetleme teknikleri, doğum kontrol politikalarının saptanması, 18. yüzyıl sonunda kamu sağlığı görevini yüklenen tıbbın kuruluşu, 19. yüzyıl başında endüstrileşme döneminin dışında kalanlar, çalışamaz durumdaki bireylerin belirişi, kilise yerine farklı (sosyal) yardım mekanizmaları, sigortacılık sistemleri gibi oluşumlar biyopolitikanın yöneldiği temel alanlardır (Yalta, 2010:18).

Bu temel alanlarla ilgili her türlü bilgi, veri ve enformasyon biyopolitikanın sürekliliği için kullanılır. Nüfusun yapısını, durumunu tasvir eden bilgiler çeşitli tekniklerle bir denetim ve yönetim uygulaması haline gelir. Biyopolitika bu noktada disiplinci yaklaşımlardan ayrışır.

Nüfusa ilişkin bilgiyi devlet erkiyle bir yönetim ve denetim uygulamasına dönüştürmek biyopolitikaya özgü teknikler vasıtasıyla mümkün olabilir. Biyopolitik erklerle nüfusun ve bedenlerin yönetilmesini amaçlayan bu teknikler, Foucault tarafından güvenlik düzenekleri olarak isimlendirilmiştir. Özellikle 18. yüzyılda ve idari kurumsal yapıların (okul, atölye, ordu gibi) bir parçası olarak büyüyen “disiplinci beden teknolojisi” ile 19. yüzyılda bir nüfus meselesi etrafında gelişen “düzenleştirici yaşam teknolojileri” yani güvenlik mekanizmaları arasında birbirini dışlamayan bir ayırım vardır. Burada “üst üste binmiş olan iki iktidar teknolojisi” söz konusudur (Foucault, 2004a: 254-255):

“Bir yanda disiplinci bir teknik vardır: beden üzerinde yoğunlaşır, bireyselleştirici etkiler yaratır, hem yararlı hem de uysal kılınması gereken güçlerin kaynağı olarak bedeni manipüle eder. Öbür yanda ise, bedene değil yaşama odaklanan bir teknoloji var; bir nüfusa özgü kitle etmenlerini bir araya getiren, canlı bir kitlede meydana gelebilen tehlikeli olaylar dizisini denetlemeye çalışan bir teknoloji; bunların olabilirliğini denetlemeye (bir olasılıkla da değiştirmeye), her koşulda etkilerini gidermeye çalışan bir teknoloji. Demek ki bu, bireysel terbiye değil, ama genel dengeyle, bir tür homeostaziye -içerdiği tehlikelere karşı bütünü güvenliği- hedefleyen bir teknolojidir. Dolayısıyla, bir güvenlik teknolojisinin karşıtı ya da bundan farklı olan bir terbiye etme teknolojisi; bir de güvence sağlayıcı ya da düzenleştirici bir teknolojiden ayrılan disiplinci bir teknoloji vardır; her iki durumda da beden teknolojisi olan bir teknolojidir bu; ama birinde, bedenin yeteneklere sahip bir organizma olarak bireyselleştirildiği

bir teknoloji söz konusudur, öteki durumda ise bedenlerin, bütünü biyoloji süreçleri içerisine yeniden yerleştirildiği bir teknoloji.”

Temel olarak “bina etme, inşa etme üzerine kurulu” (Foucault, 2016c: 19) olan disiplin, yöneterek, ıslah ederek ve cezalandırarak çokluğu birey bedenine dönüştürür ve beden üzerinde bir iktidar kurar. Fakat bu bireyselleştirici işlem çokluktan hareketle ve çokluk üstünde etki ederek gerçekleştirilir: “Disiplin, çoklukların bireyselleştirilmesinin bir kipidir” (Foucault, 2016c: 22). Kitlesele etkinliklerle “ucu açık ve ancak bir olasılık tahmini üzerinden kontrol edilebilecek dizilerin idaresi” (Foucault, 2016c: 22) ile uğraşan biyopolitik güvenlik teknolojileri ise “yaşayan insanla, canlı varlık insanla; hatta bir anlamda, tür-insanla ilgilenir” (Foucault, 2004a: 248). Disiplin merkezci ve mekân yalıtılabildiği ve sınırlarını çizemediği derecede etkili olur. Sınırları belli bir mekân değil, ortamlar üzerinde çalışan güvenlik düzenekleri ise sürekli genişleme ve yayılma eğilimindedir ve mekânsal sınırlar belirlemeden işlerler (Foucault, 2016c: 43-44). Ortam ise “dolaşımın gerçekleşmesine olanak sağlayan şeydir. Ortam, nehirler, bataklıklar ve tepeler gibi bir doğal veriler bütünü olduğu kadar, bireylerin bir aradalığı, evlerin bir aradalığı gibi bir yapay veriler bütünüdür de. Ortam, orada yaşayan herkesin üzerinde uygulanan bir dizi kitlesele etkidir” (Foucault, 2016c: 23) ve güvenlik mekanizmalarının ortam üzerinde işlemeyle ulaşılmak istenen amaç, birey ve nüfus etrafında gerçekleşen olaylar (doğal veya sosyal) arasındaki kesişme noktalarıdır (Foucault, 2016c: 23). Foucault, disiplin ve güvenlik arasında bir art ardalık yani birbirine içine geçerek diğerini saf dışı bırakan bir değişim ilişkisinin olmadığını ve biyopolitik güvenlik sistemlerinin varlığının disiplin teknolojilerini değersizleştirmedini belirtir. Ve hatta disiplin, daha önce nüfusun idare edilmeye başladığı anda olduğundan daha değerli olmamıştır zira “nüfusu idare etmek aynı zamanda onu derinlemesine, incelikle ve ayrıntılarıyla idare etmek” (2016c: 96-97) demektir. Böylece “güvenlik mekanizmalarını işletmek üzere onların altında kaynayan disiplinci bir bütün” (Foucault, 2016c: 9) meydana gelmektedir.

Güvenlik, sadece toplum huzuru için iktidar tarafından yasalar perspektifinde sağlanan bir unsur değildir. Toplumsal düzen için disiplinci bir yaklaşım sergilemez. O denetim için gerekli bilginin sağlanması adına daha serbest bir nüfus yaratmak için vardır.

Güvenlik erki ile egemenlik paradigmasını birbirinden ayıran Foucault, disiplin ile güvenliğin belirgin ayrımına işaret eder. Öncelikle disiplin kapatma, odaklanma ve yoğunlaşma ile tanımlanırken ve belli bir alanı tamamen çevreleme ile ilgiliyken, merkezci. Ancak güvenlik aygıtı, nesnelere akışına izin verir, merkezkaç kuvvetle işlemektedir (2016c:67).

Güvenlik mekanizmalarının gelişmesi, hukuki sistem ya da disiplinci sistemlerden ne vazgeçilmesine ne de görmezden gelinmesine neden olur. Tersine, güvenlik etkisini garantilemek için gözetim tekniklerine, yönetilenlerin zihinsel yapılarına göre sınıflandırılmasına imkân sağlayan araçlara tüm disiplinci mekanizmalara başvurmak güvenlik sistemlerinin işleyişini pekiştirilir (Foucault, 2016c: 6-8).

Daha açık bir ifadeyle güvenlik teknikleriyle nüfus arasında oluşan bağ ve bunun sonucunda da nüfusun, güvenlik sistemlerinin nasıl nesnesi ve öznesi durumuna geldiği sürekli araştırılan bir konudur. Nüfusun, kesin olarak modern bir kavram ve realite olarak siyasal iktidarla aynı anda politik teori ve pratiklerle kurduğu bu ilişki, 18. yüzyıl öncesine bakıldığında oldukça yenidir (Foucault, 2007:25). Nüfus, birey serisi olarak değil, bireyleri kapsayan bir bütünlük olarak yönetimin uygun bir hedefi olarak belirir. Nüfus, önceki yüzyılların hukuksal ve siyasal düşüncesine tamamen aykırı bir şekilde, siyasal özne olarak algılanır (Foucault, 2016c: 65).

Nüfus tarafından algılanan risklerin yaratılması, biyopolitikanın bir diğer amacıdır. Yaşamın her alanını saran risklerle daha ürkek ve korkak bir nüfus yaratma, temel hedeftir. Böylece kontrolü kolay, istenildiği gibi şekillenen bir nüfus elde edilmiştir.

Algılanan risk ve tehditler her dönemde farklılık göstermektedir. Modernleşmenin riskleri farklıdır (Beck, 2011: 25) ve modernleşmenin inşacılarından biyopolitika, toplum üzerindeki denetimini riskler üzerinden de gerçekleştirir. Var olan riskleri göze alamayan birey; sigorta poliçeleri, garanti işlemleri gibi uygulamalarla yasal sarkaçlar içerisine dahil edilir. Yasal süreç içerisine giren her nesne denetim için gerekli olan bilginin sağlayıcısı olur.

“19. yüzyılda modernleşmenin feodal toplum yapısını parçalayıp sanayi toplumunu yarattığı gibi bugün de modernleşme sanayi toplumunu dağıtıyor ve ufukta yeni bir modernlik beliriyor” (Beck, 2011: 10). “Modernleşmenin en gelişmiş aşamasında ortaya belirsizlik ve denetlenemezlik sorunları çıkmıştır. Ortaya çıkan riskler yapılmaması gerekenleri söylemektedir; ancak yapılması gerekenler belirsiz kalmaktadır. Bu belirsizlik ve hesap edilemezlik, ulusal, yerel, sınıfsal, bireysel... vb. tüm alanları etkilemektedir” (Beck, 1999: 44-50). Bu etki, kitleler üzerinde endişeye neden olmuştur. Endişeli kitleler ileride oluşabilecek risklere karşı önlem alma çabasıyla biyopolitikalara kendi istekleriyle dahil olmaktadır. Araç ve evlerin, kaza ve doğal afetlere karşı sigortalanması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Giddens (2010a: 14-15)'a göre, “modernite bir risk kültürüdür”. “Risk, gerçek tehlikelerdeki artışın bir yansıması olarak değil, toplumda hâkim olan bilince bağlı bir toplumsal yapı olarak açıklanır” (Furedi, 2001: 34). Bu toplumsal yapıyı kuran biyopolitikadır. Topluma nakşedilen risk tohumu denetim için daha uysal bireyler yaratmaktadır.

2.3.7. Kapitalist Denetimin Sürekliliği İçin İnsan Sermayesi

Biyopolitikanın etkinlik kurduğu bir diğer alan da insan sermayesidir. Biyopolitika için gerekli olan serbest piyasanın devamının sağlanması, üretim ve tüketimde istikrarın yakalanması, nüfusun ihtiyacı olan ürünlerin sağlanması ve nüfus hareketlerinin devamı için hayati önemde olan bu kavram, temelde ekonomik hükümlerliliğin sağlanması ve emek denetimini işaret etmektedir.

İnsan sermayesi, son dönemlerde bilim ve ekonomi alanlarında değerli bulunmuş ve üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Kavram, bir işletmede bulunan bireylerin tecrübe, beceri, bilgi ve yetenek gibi beşeri unsurlarının tamamını ifade etmektedir (Edvinsson ve Malone, 1997: 34). Bireylerin yeteneklerini, eğitimlerini, iş hayatlarını ve sağlıklarını temsil eden kavram (Becker, 1964), başka bir ifadeye göre bireyin doğuştan ve sonradan kazandığı becerilerin değeridir (Tunç, 1998: 85). “O halde sermaye, herhangi bir kişi ve psikolojik etmenler kümesidir” (Schultz ve Becker, 2008: 224).

Birey üzerinden nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen biyopolitika, insan sermayesi denetimi ile nüfusa kapitalist ürünler sunmaktadır. Böylece ürünlerin akışı, üretimi ve tüketimi sağlanmıştır.

Kavram üzerine yapılan çalışmalar iki unsur üzerinde yoğunlaşmıştır: birincisi bireysel yeteneklerin kolektif hale getirilmesi, ikincisi ise bireysel ve kolektif hale getirilmiş olan beceri ve yetkinliklerin örgütsel sermayenin içine alınmasıdır. İnsan sermayesi beceri, ilişkiler ve değerler şeklinde üç özelliğe ayrılmıştır (Arıkboğa, 2003: 87-88). Bireylerin becerilerinin geliştirilmesi, yaşam standartlarının artırılmasıyla ilişkilendirilebilir. Buradaki temel amaç, denetimi sağlayacak ve kapitalist üretim devamlılığını getirecek koşulların yaratılmasıdır.

Stewart (1997: 95) bu sermaye tipinin yaratılmasının temelde bireylerin becerilerini yenilikçi faaliyetlere yöneltmesine dayandığını ileri sürmüştür. Roslender ve Dyson (1992), çalışanların işletmelere kattığı değerin niteliği üzerinde durmuşlardır. Diğer yandan, Gratton ve Ghoshal'a göre (2003: 3), yenilikçilik için gerekli güçlü sosyal ilişkiler sağlayabilecek

yaratıcı adımların atılması, ancak ve ancak toplumsal, duygusal ve bilgisel sermaye arasında bir koordinasyon oluşturulması ile mümkün olmaktadır. Abeyssekara (2001), işletme çalışanlarının bilgi ve yeteneklerinin işletmelerin varlıkları altına alınmalarının, sahip oldukları insan sermayesinin işletmeciler sermayeye dönüşmesi ile var olabileceğini ileri sürmektedir.

Görüleceği üzere insan sermayesi üzerine gerçekleştirilen politikalar daha çok kapitalizmin gelişmesine yöneliktir. Daha çok hümanist ve masum görünen bu alandaki biyopolitikalar, denetim için inşa edilmiştir. Foucault (2015c: 219) da durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Bu insan sermayesi kuramına yönelik ilginin, birisine ekonomik analizin daha önce keşfedilmemiş bir alana doğru genişletilmesi denebilecek, diğerineyse bu temel üzerinde daha önce ekonomik olmadığı düşünülen bütün bir alanın katı bir ekonomik yorumla ele alınması olanağı olmak üzere iki süreci temsil ettiğini düşünüyorum.”

Çalışanların, insan sermayelerini sosyal yapıdan bağımsız geliştirmeleri mümkün değildir. Bireyler özgür değildirler ve davranışlarını sosyal yapının belirlediği kabul edilir. Sosyal yapı, kişilerin neyi nasıl yapacağını belirler. Bu perspektifte insan sermayesi, sosyolojik tahlilde farklı birtakım düzeylerde ele alınmaktadır (Polama, 2007: 37). Birey denetimi olarak görülen insan sermayesi denetimi, toplumsal bir norm haline gelmiştir. Toplumsal organizma biyopolitikaya hizmet eder hale gelmiştir.

İnsan sermayesi biyopolitikanın hedefindedir (Foucault, 2016d :104):

“İnsan birikiminin sermaye birikimine uygun kılınması, insan gruplarının büyümesinin, üretim güçlerinin yayılmasıyla kârın diferansiyel bölüşümüne eklenmesi, büyük ölçüde biyoiktidarın çeşitli biçimleri ve yöntemleriyle işlemesi sayesinde oldu. Canlı bedenlere yaptırım yapılması onun değerlendirilmesi ve güçlerinin dağıtım amaçlı olarak işletilmesi o andan sonra zorunlu duruma geldi.”

“İktidar artık doğrudan beyinleri ve bedenleri yaşama duygusundan ve yaratma arzusundan otonom bir yabancılaşma durumuna getirerek örgütleyen mekanizmayla çalışır” (Hardt ve Negri, 2003: 47-48). Bu yabancılaştırmanın amacı kapitalist sermayenin devamı için gerekli olan insan sermayesinin sürekli ve sorunsuz temini içindir. Disiplin ve denetim, yabancılaşmayla daha kolay hale gelir.

Biyopolitikayla ortak hareket eden kapitalizmin devamı için gerekli olan üretim, toplumsal bir norm haline getirilir. Üretim adeta toplumsallığın üretimi olur. Emek, bu sürecin doğal bir üyesi olarak sermayenin hedefindedir. Biyopolitika da ikinci temel erktir (Hardt ve Negri, 2003: 403):

“Biyopolitika bağlamında, sermayenin üretimi her zamankinden daha fazla toplumsal hayatın yeniden üretimiyle birleşir; dolayısıyla üretici, yeniden üretici ve üretici olmayan emek arasındaki ayrımları savunmak her zamankinden daha zorlaşır. Emek, ister maddi ya da maddi

olmayan emek, ister kafa ya da kol emeği olsun, toplumsal hayatı üretir ve yeniden üretir ve bu süreçte sermaye tarafından sömürülür. Biyopolitik bağlamda üretimle yeniden üretim arasında zaman içinde ayırımın ortadan kalkması da bir kez daha zaman ve değerın ortak ölçülemezliğine ışık tutar.”

Görüleceği üzere özne-iktidar ilişkisi içerisinde bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bütün birey ve nüfus bilgisi, iktidarın bireyselleştirici iktidar teknolojilerinin işlemesine katkı sağlamıştır. Dini temellere dayanan ve sürü-çoban ilişkisinde konumlanan pastoral iktidar; nefsi köreltme, vicdan muhasebesi, cinsellik ve günah çıkarma gibi unsurlarla bireye odaklanmıştır. Reform hareketleriyle dinin toplum üzerindeki etkisinin azalmasıyla yeni arayışlara giren iktidar, toplumu okul, hapisane, kışla, hastane, tımarhane gibi mekânlar üzerinden disipline etmeyi amaçlamıştır. Bu bireyselleştirici disiplin yaklaşımında temel amaç, iktidar tarafından topluma işlenen “normal” bireyin yaratılmasıdır. Tıbbın toplumsallaşması ve iktidar teknolojilerinin büyük çoğunluklara ulaşması, yeni bir iktidar teknolojisi olan biyoiktidar meydana getirmiştir. Bu iktidar teknolojisinde bireyselleştirici uygulamalar, birey üzerinden nüfusa odaklanmaktadır. Böylece nüfusun sağlığı, demografik özellikleri, eğitim durumu, ekonomik durumu, işgücü ve yapısı gibi unsurlarla ilgili bilgiler; istatistik ve tıp gibi bilim dallarıyla iktidarın amaçlarına uygun olarak kullanılmaktadır. Bu bilgilerle gerçekleştirilen politikalar ise biyopolitika olarak adlandırılmaktadır. Güvenlik, nüfus, sağlık, risk, istatistik gibi unsurların hepsi biyopolitikanın hedefindedir.

Bu tezin ikinci bölümünde yukarıda bahsedilen bilgiler temelinde iktidarın uyguladığı yeni bir biyopolitika olan biyoe-politika betimlenecektir. Son dönemlerde iktidar tarafından çokça kullanılan yeni iletişim teknolojilerinin biyopolitikaya nasıl eklemlendiği ve araştırmaları tartışılacaktır. E-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, elektronik kimlik kartı, Passolig gibi elektronik uygulamaların nasıl biyoe-politikalara hizmet ettiği açıklanacaktır. Böylelikle biyopolitika kavramına ve çağdaş siyaset felsefesi alanına yeni bir kavram kazandırılacaktır.

3. BİYOE-POLİTİKA VE BİLEŞENLERİ

Tezde literatüre kazandırılıp, hakkında niceliksel bulgulara ulaşılmak istenilen biyoe-politika kavramı, bu bölümde betimlenecektir. Yeni iletişim teknolojileri ile bütünleşip farklı bir form alan biyopolitikanın, yeni teknolojilere entegrasyonu açıklanacaktır. Günümüz toplumlarında yaygın olarak kullanılan ve iktidar tarafından da araçsallaştırılan yeni iletişim teknolojilerine yönelik eleştirel ve egemen yaklaşımlar incelenecek, son olarak biyoe-politika ve bileşenlerinin disiplin ve denetim için toplumsal bilgiyi nasıl “bilgi-iktidar” sarkacına taşıdığı tartışılacaktır.

3.1. Yeni Bir İktidar Teknolojisi Olarak Yeni İletişim Teknolojileri

Teknoloji kelimesi, Yunancada yer alan el yapımı, sanat, zanaat anlamındaki *techne* kelimesiyle; bir şeyi bilmek ve üzerine düşünmek anlamındaki *logia* kelimesinin kaynaşmasından doğmuştur. Temelde teknoloji kavramının yaygın kullanımı, insan yapımı olan ve doğal olmayan her türlü unsuru kapsayacak kadar geniştir. Kavram, bir ürünün bütün üretim aşamalarını insani katkı boyutlarıyla birlikte içeren anlamda; know-how ve yöntem anlamlarında; yalnızca belli fiziki yapısı olan bir donanımın üretimi değil o unsurun kullanımını da içeren anlamda bilinip ve kullanılmaktadır (Kline, 2003: 210-212). Teknoloji, sıklıkla yenilik kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Fakat bahsedilen yeniliğin fark yaratan bir yenilik olması önceliklidir ve günümüzde inovasyon olarak kavramsallaştırılmaktadır. İnovasyon, Latince bir sözcüktür ve *innovatus* sözcüğünden türetilmiştir. “Toplumsal, kültürel ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması” (Marxt ve Hacklin, 2005: 414-415) anlamına gelmektedir.

Görüleceği üzere teknoloji, insan eliyle yapılmış her türlü unsuru ifade ederken; inovasyon bu unsurlar çerçevesinde gerçekleştirilen yenilikleri işaret etmektedir. Teknoloji ve inovasyon üreten merkezlerin ya siyasal iktidar tarafından himaye edilen üniversiteler ya da kapitalist amaçlar bağlamında örgütlenmiş özel işletmeler tarafından kurulması, teknoloji ve inovasyonun toplum üzerinde hegemonik bir araç olduğunu göstermektedir. Amerika merkezli üretilen yeni iletişim teknolojileri de bu durumu doğrular niteliktedir. Önceleri askeri amaçlar için kullanılan yeni teknolojiler, daha sonra toplumsallaştırılarak disiplin ve denetim için araçsallaştırılmıştır. Böylece daha önceki teknolojilerin verdiği imkânlarla kısıtlı kalan disiplin ve denetim, yeni iletişim teknolojileriyle çok daha elverişli hale gelmiştir.

Teknolojinin yenilenen ve değişen özellikler barındırması, iletişim teknolojilerinin günlük hayatın akşına hızla entegre olmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle iletişim teknolojileri, hayatın birçok alanında önemli işlevleri elde etmiştir. Yaratılan yeni çoklu ortamlar, farklı etkileşimler yaratmış, bilgiyi arama ve ona erişim yeni boyutlar kazanmıştır (Kellner, 2004). Bireylerin haberleşmesine yarayan araçlar da birbirlerinden farklı yollarla gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Ancak mikro elektronik ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle birlikte iletişim teknolojisinde de büyük değişikliklerin ve yeniliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim iletişim teknolojileri; bireyler, organizasyonlar ve ülkelerarası etkileşim ve iletişimi hızlandıran, küreselleşmeye katkıda bulunan bilgi ve veri tabanlı teknolojik gelişmelerdir (Öğüt, 2001: 176). Bu teknolojilerin gelişimindeki akıl almaz hız, aynı zamanda iktidarın toplum üzerinde gerçekleştirdiği biyopolitikaya da yansımıştır. Yeni iletişim teknolojileri ile bütünleşen biyopolitika, hızla biçim değiştirip biyoe-politikaya dönüşmüştür.

Bugün literatürde yeni iletişim teknolojileri hakkında, enformasyon toplumu ve bilgi toplumu olmak üzere iki temel yaklaşım mevcuttur. Enformasyon toplumu; hızla gelişen teknolojik değişimlerle 1970’li yıllarda meydana gelmiştir. Yeni teknolojilerin ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı yıllarında olsa da bu teknolojilerin toplumu dönüştürme güçleri, 70’lerde gözle görülür bir hâl almıştır (Castells, 2004: 36).

Manuel Castells (2005: 58-66)’e göre enformasyon toplumu ile ağ toplumu kavramı arasındaki bağı kuran unsur, internettir. 1950’li yıllarda ARPA (ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırmalar Projeleri Kurumu)’nın savunma amaçlı bir ürünü olarak ortaya çıkan internet; ses, görüntü ve veri tarzındaki her türlü mesajı etkileşimli hale getirerek bir ağ oluşturmuştur. Bu ağın en büyük özelliği, yatay ve merkezless bir iletişim sağlamasıdır. Ağ, açılır açılmaz yalnız ABD Savunma Bakanlığı tarafından değil, kullanabilen herkes tarafından erişilmeye başlanmıştır. Askeri bilimsel araştırma verilerini, bilimsel iletişim ve kişisel sohbetlerden ayırmak imkânsız hale gelmiş, tüm dünya üzerinde yaygınlaşması ve kullanımı ise 1990’lı yıllara denk düşmüştür. “1990’da, Tim Berners-Lee, Robert Cailliau ve arkadaşları web kullanımını etkileyici bir biçimde değiştirdiler ve kişisel bilgisayarı yaygınlaştırmak istediler; çünkü kişisel bilgisayarlar olmasaydı internetin bu kadar çabuk yayılabilmesi mümkün olmayacaktı” (Crowley ve Heyer, 2014: 445-478).

Askeri amaçlarla gerçekleştirilen teknolojik atılımlarla ortaya çıkan enformasyon toplumunda enformasyonun sağlanmasıyla oluşan iletişim, Castells’in yukarıda bahsettiği gibi merkezless değildir. ABD Savunma Bakanlığı tarafından geliştirilen teknolojiler,

kaynağını yine bu bakanlıktan almaktadır. ABD merkezli yeni teknolojiler ise herkesi de kapsamamakta, bir nevi sahibinin emrinde çalışmaktadır. Bu teknolojiler aracılığıyla küresel olarak elde edilen tahakküm, yine ABD eliyle ulus-devletlere uygulanmakta ve yönetilenler üzerindeki hakimiyetini sağlamlaştırmak isteyen iktidarlar, bu teknolojileri araçsallaştırmaktadır.

İnternet ağının yeni bir paradigma olduğuna dört temel değişken çerçevesinde karar verilmiştir. Bunlar (Castells, 2005: 88-96):

- 1- Hammaddesinin enformasyon olması,
- 2- Yeni teknolojilerin yayılımı,
- 3- Yeni enformasyon teknolojilerinin ağ kurma mantığıyla hareket etmesi,
- 4- Teknolojik paradigmanın yeniliği üretmeyi temel almasıdır.

Biyoe-politika perspektifinden bakıldığında ise dört temel değişken şu şekilde değerlendirilebilir: ilk olarak hammaddesi enformasyon olan akışların merkez tarafından erişilebilir olması, iktidar-bilgi ilişkisi kapsamında değerlendirilebilir, bu da iktidara yeni bir perspektif kazandırmaktadır. Yayılan teknolojiler, nüfusun kontrol edilen kısmının artmasını sağlamaktadır. Kurulan ağlara katılan bireyler, biyoe-politikaya entegre edilmektedir. Son olarak yenilik, yeni iktidar teknolojilerinin de biyoe-politikaya entegrasyonu olarak okunabilmektedir.

Yeni iletişim teknolojileri bağlamında ortaya atılan bir diğer yaklaşım ise bilgi toplumu yaklaşımıdır. Bilgi toplumu, 1960'lı yıllarda Amerika, Japonya ve bazı gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin artan bir biçimde kullanımıyla oluşmuş bir toplum tipidir. En önemli özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmet sektörünün yanı sıra eğitim, sağlık ve iletişim gibi alanlarda da kullanılabilir olmasıdır. Bilgi, kısa sürede üretimin ve verimliliğin artırmasını sağlamak ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de teşvik etmektedir. Ayrıca bilgi toplumundaki gelişmeler; uluslararası, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda uyumu beraberinde getirmiştir (Çoban, 1997: 10). Dolayısıyla bilgi toplumunun en önemli unsuru ve kaynağı bilgidir (Göksel ve Baytekin, 2008: 94). Bilginin en değerli unsur olduğu bu toplum yapısında bilgiye ulaşmanın hâkim güç haline geleceği de açıktır. Öyle ki, yönetilen özneler hakkında edinilen bilgiyle var olan iktidarlar, bilgi toplumunun nimetlerinden de yararlanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın olduğu bilgi toplumunda bilgi akışı yönetilenden iktidara doğru gerçekleşmektedir. Her türlü teknoloji, biyoe-politikanın

İktidar tarafından kullanımını kolaylaştıracak bilginin akışını sağlamak için kullanılmaktadır.

Bu noktada yeni iletişim teknolojilerini iktidarın aracı yapan önemli unsurlardan birisi internettir. İnternet; ulaştığı her evi, yeri ve hatta cebi adeta iktidarın ayağına sermektedir. Nitekim internetin ulaştığı yerler aynı zamanda onu kullanan iktidarın da ulaştığı yerlerdir. İnternet, “bilgisayar ağlarının ağı” olarak tanımlanmakta (Geray, 2003: 20) ve fiziksel bir nitelik taşımaktan ziyade birbirine bağlı çok sayıda bilgisayar ağlarından oluşan bir sanal yapı olarak değerlendirilmektedir (Timisi, 2003: 121). İnternet ağı, bilgisayar aygıtları, terminaller, arabirim kartlarını içeren donanım; uygulamalar, işletim programları, güvenlik sistemlerini bünyesinde barındıran yazılım ve ağı kuran ve işleten girişimciler, enformasyon değiş-tokuşu yapan kullanıcılardan oluşan insan unsurundan oluşmaktadır. İnternet, 1969 yılında Amerikan Savunma Bakanlığı bünyesinde savaş iletişimde gelişmeyi sağlamak amacıyla ARPANET adıyla başlatılmıştır (Uğur ve Bilici, 1998: 491). Zira siyasal ve askeri hedefler doğrultusunda kurulan internet, günümüzde bu misyonundan pek ayrılmamıştır. Şöyle ki, düşman unsurlar üzerine kurulacak egemenlik ve yönetilecek kitleler üzerinde kurulacak hegemonya, internet aracılığıyla inşa edilmektedir. Bütün bu unsurlar, politik değişimlerle birlikte sosyal değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

Bilgi ve enformasyon, hızla yayıldığı sosyal yapılarda derin değişimler gerçekleştirmiştir. Bu değişimler, dört başlık altında toplamıştır (Timisi, 2003: 83-85):

- Enformasyon frekansında artış ve buna bağlı olarak yeni enformasyonun üretilmesi,
- İletişimin hızlanması ve iletişimde zaman-mekân algısının ortadan kalkması,
- Kitle iletişiminden mikro hedef gruplar için gerçekleştirilen iletişime geçilmesi,
- Geleneksel iletişim araçlarına göre etkileşim kapasitesinin ve sayısının artışı.

Yukarıda bahsedilen unsurlar, toplumlara belli alanlarda kolaylıklar sağlasa da esasında iktidarın amaçlarına hizmet etmektedir. Çünkü enformasyon temelli yeni akışların rotası, toplumdan iktidara doğru olmuştur. Zaman-mekân algısının ortadan kalkması ise iktidarın topluma ulaştığı ve onu kontrol ettiği zamansızlığın ve mekânsızlığın bir işaretidir. Kitle iletişimiyle toplumun tamamına aynı yollarla ulaşmaya çalışan iktidar, yeni teknolojilerle daha spesifik ve hedeflenmiş gruplara ulaşabilmektedir. Etkileşim ise sadece bilgi-İktidar sarkacına taşınacak bilginin elde edilmesinde kullanılmaktadır.

Hızla dönuşen ve yayılan bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşam ve iş dünyası uygulamalarında ve iletişim sistemlerinde köklü değişimlere neden olduğu herkesçe malumdur. İnternetin geniş kitlelere daha hızlı ve daha etkili biçimde erişebilme avatajı sağlaması, iletişim uygulamaları için de bu aracın kullanımını kaçınılmaz kılmıştır. Oysa yeni iletişim teknolojilerinin bahsedilen bu uygulamaları nasıl ve ne amaçla değiştirdiği sorunu henüz yanıtlanmış değildir. Diğer yandan bilgiye erişmenin değil, onu kullanabilmenin önem kazandığı bir sosyo-siyasal dönemin başladığı vurgulanmaktadır (Peltekoğlu, 2007: 307).

Bütün bu yaklaşımlara ek olarak yeni iletişim teknolojileri aynı anda üç alan üzerinde etkili olabilmektedir. Bu etkilerin söz konusu olduğu ilk alan; yayım ve iletim olanaklarının süratle çoğalması ve gelişmesiyle bilginin yönlendirilmesi ve iletilmesidir. Bilginin sunulması ve görselleşmesi, teknolojinin etkili olduğu diğer bir alandır. Bu alanda bilgisayar ekranı iletilen bilginin gösterildiği ayrıcalıklı bir araç haline gelmiştir. Bilginin işlenmesi ve saklanması alanında da görüntünün sayısallaştırılmasına bağlı olarak telekomünikasyon ve bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler takip edilmektedir (Balle ve Eymery, 1995: 34).

Her geçen gün yaşantımızdaki yeri ve önemi artan bilgisayar ve internet ile toplumun doğası sanayi devriminden bugüne benzersiz bir değişim yaşamaktadır. Artık bilgi; kullanıcılar için, istediği zaman, dilediği yerden ulaşılabilir ve kullanılabilir hale gelmiştir. Bütün bu gelişmeler, tüm bireyler tarafından erişilebilen bir öğrenme ortamı sağlamak için büyük faydalar sağlamaktadır (Agarwal ve Bento, 2000: 2).

Yaşamın her alanında derin değişimleri beraberinde getiren yeni iletişim teknolojileri, iktidar ve toplum arasındaki ilişkiyi de dönüştürmüştür. Yukarıda bahsedilen faydalar suni ve gerçekçi olmayan toplumsal faydalardır. Herkes tarafından erişilebilirlik, ortak kullanım alanları ve yaşamı kolaylaştırma masalları sadece yüzeysel yaklaşımların sonucudur. Erişilebilirlik iktidar-birey eksenli gerçekleşmektedir. Ortak kullanım alanları, iktidar tarafından oluşturulan ve gözetim, disiplin ve denetimin kolay gerçekleşmesi için kullanılan havuzlardır. Zaten basit bir var olma biçimi olan yaşamın kolaylaşması ise yalnızca göz boyama için sunulmuştur.

Dijitalleşme ve teknik gelişmeler yeni iletişim teknolojilerinde önemli etkilere yol açmaktadır (Souter, 1999: 406). Castells (2000: 151-157)'e göre yeni teknolojilerin önceden görülmeyen sosyal ve ekonomik örgütlenmelere fırsat tanıdıkları açık bir gerçektir. Dijital teknolojiler özellikle internet, küresel pazardaki ürün fiyat ve dağıtımına ilişkin bilgilere ulaşımı eşit hale getirmektedir. İnternet, tüketicinin ürünü ya da hizmeti daha kolay

görmesini ona ulaşmasını, ulaşması sonucunda karşılaştırma yapmasını, edindiği bilgiler doğrultusunda algılarını değiştirmesini kolaylaştırmaktadır (Pires, Stanton ve Rita: 2006: 936-949). Yine Castells'e göre internet, artık hayatın her alanında geri dönülemez bir şekilde vardır. Dünyanın hızla yayılan küresel ağı olarak da internetin önüne geçmek şu an için söz konusu değildir. Bu nedenle yaşamımızla bu platformu uyumlu hale getirmekte fayda vardır. Çünkü her ağ, sistemi içinde yer alanlara fırsatlar sunarken; ağın içinde yer almayanları dışlar (2005: 120) niteliktedir.

Düşünürlerin yukarıda bahsettiği fırsatlar ve faydalar aslında bireyi ve toplumu tamamen kuşatan disiplin ve denetim araçları içindir. Herkes için eşit olan ise gözetlenme ve kontrol altında tutulmaktır. Bahsedilen kolaylıklar, denetlenmenin iktidar tarafından kolayca yapılmasıdır. Ağ sisteminin dışında kalan bireylerin anormal olarak adlandırılmasının nedeni, sisteme dahil edilip normalleştirilmeye çalışılmasıdır. Gurevitch, Coleman ve Blumler (2009: 164)'in de vurguladığı gibi teknoloji ve ona bağlı olarak gelişen yeni düzen, bireylerden çok siyaset uygulayıcıları için avantajlar sağlamaktadır.

Değişim bir bütün olarak düşünüldüğü takdirde teknolojideki ilerleme telekomünikasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri hizmetlerini ortak bir teknik alt yapı üstünden sürdürebilmesini sağlamaktadır. Nitekim yeni iletişim teknolojileri, bahsedilen üç yapının hizmet özelliklerini içinde bulunduran melez medyaların var olduğu yeni ortamlara doğru bir gelişim göstermektedir. Bu yeni iletişim ortamlarının oluşmasında metalaşma, sayısallaşma, yakınsama, ticarileşme, ağ yapılanması sürükleyici etmenler olarak görülmektedir (Törenli, 2005: 93-95). Örneğin, Walter Ong, söz konusu olan teknolojik yeniliklerin birey ve toplumların hem maddi hem de manevi dünyasını tümüyle değiştirirken; sözlü, yazılı ve basılı kültürün yanı sıra iletişimin elektronik unsurlar aracılığıyla da gerçekleştiği yeni bir kültürel yapının oluşumuna katkı sağladığını belirtir (Batuş, 2006: 188).

Bununla birlikte günümüz teknolojisinin ulaştığı boyut, onu sosyal yaşamın merkezi unsurlarından biri haline getirmiştir. Teknolojik gelişmelerin hızına diğer toplumsal unsurların (hukuk, politika gibi) birçoğu yetişememektedir. İletişim ve teknoloji arasındaki karşıt ilişki, bireysel iletişimden küresel iletişime kadar tüm iletişimsel etkinliklerin niteliğini ve niceliğini de belirlemektedir. Ateş dumanını kullanarak ya da posta güverciniyle haberleşmeden günümüz bilgisayar kaynaklı uydu ve internet aracılığıyla haberleşmeye kadar yaşanan dönüşümlerin temelinde, teknolojik ve iktisadi gelişmelerin yanı sıra politik ve toplumsal gelişmeler de bulunmaktadır (Özkan, Bekiroğlu ve Öztürk, 2009: 176).

Değişimin temel unsurları sosyal açıdan değerlendirilse de asıl değişim politik hatta biyopolitiktir. Toplumun, kişilerarası iletişimin, kapitalizmin, kısaca her şeyin değişiminde başat unsur olan yeni iletişim teknolojileri; iktidar eliyle toplumsallaştırılmıştır. Bu da onun siyasal iktidar tarafından araçsallaştırılmasına neden olmuştur. Hayatın her alanına kanalize olan bu teknolojiler, toplum üzerinde gerçekleştirilen politikalara kaynak sağlamaktadır. En basitinden yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla elde edilen bilgiler, nüfus hakkında bilgi vermektedir.

Özetle günümüzde sıkça söz edilen küresel iletişim, küresel köy ve ağ toplumu gibi yaklaşımlar, iletişim teknolojilerinin geldiği boyutun anlaşılması açısından değerlidir. 19. yüzyılda telgrafın başlattığı elektriksel iletişimden kaynağını aldığı kabul edilen bu değişim, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısındaki kitle iletişimi ve medya tartışmalarıyla şekillenmiş, iletişim teknolojilerinde yaşanan büyük değişimlerin önemli sosyo-kültürel sonuçları olduğu görüşü yaygın olarak kabul görmüştür (Briggs ve Burke, 2011: 19). 1960'larda iletişim-toplum etkileşimine değinen teorisyenler, endüstri toplumunun bilgi toplumuna dönüşeceğini ileri sürmüştür. Ancak bu değişim ve dönüşüm eleştirilere (siyasal müzakere ve sivil toplum açısından) de açıktır (Işık, 2015: 70).

Son yıllarda ise, medya ve kitle iletişiminin yanlılığı tartışması geleneksel medyadan yeni iletişim ve bilgi teknolojilerine doğru kaymaktadır. Tarih boyunca, teknolojik yenilikler sosyal yaşamı biçimlendiren gelişmelerden olmuştur. Her teknolojik yenilik beraberinde politik, ekonomik ve sosyal değişimleri de getirmiş ya da ekonomik, sosyo-politik gelişmeler de teknolojik yeniliklere zemin hazırlamıştır. Çünkü ister yeni ister eski olsun tüm kitle iletişim araçları tarihsel ve sosyal koşulların ürünüdür (Yaylagül, 2006: 13).

Kitle iletişim kuramları çerçevesinde bakıldığında, medyaya yaklaşım farklılıkları temelde iki farklı paradigma çerçevesinde ilerlemektedir: Anaakım/Egemen (Liberal) Yaklaşım ve Eleştirel (Marksist) Yaklaşım. Paradigmaların medyaya yönelik yorum farklılıklarının kaynağında, iletişim literatüründe de iyimser bir bakışla sıklıkla vurgulanan, yeni iletişim teknolojilerinin bilgi paylaşımını kolaylaştırıcı özelliğinin siyasal iktidarı da (gücü de) sosyal tabakanın bütününe yaygınlaştıracığı iddiası yatmaktadır. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin toplumları özgürleştirici ve demokrasiyi geliştirici potansiyeline odaklanan tartışmaların yoğunlaştığı kuramsal yaklaşımlar, ortaya yeni çıkan medyaları; kamusal ifade özgürlüğü, temsil, yurttaşlık hakları (demokratik katılım) ve medyanın düzenlenme biçimleri üzerinden analiz etmektedir (Timisi, 2003: 14-15).

Çalışmanın bu bölümünün alt başlıklarında yeni iletişim teknolojilerine yönelik egemen ve eleştirel yaklaşımlara değinilecektir. Egemen yaklaşımlardan teknolojik determinizm, enformasyon ve ağ toplumu, küreselleşme; eleştirel yaklaşımlardan teknolojik determinizm eleştirileri, bağımlılık paradigması, kültürel emperyalizm, kamusal ve özel alan tartışmaları, gözetim, disiplin ve denetim incelenecektir.

3.2. Yeni İletişim Teknolojilerine Yönelik Egemen Yaklaşımlar

Daha önceleri kitle iletişim araçları üzerine odaklanan egemen yaklaşımlar, kitle iletişim unsurlarının bir dördüncü güç oluşturduğunu ve halkın haklarının aranması noktasında siyasilere baskı yapan önemli bir unsur olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak mülkiyet ve içerik perspektifinden değerlendirildiğinde bu yaklaşımın büyük sorunlar içerdiği görülmektedir. Medyada yer alan sahiplik durumu ve medya patronlarının toplum içerisindeki az sayıdaki güç sahiplerinden olması, egemen yaklaşımların savlarını geçersiz kılmaktadır. Ayrıca, medyada yer alan içeriklerin yine belli sayıdaki egemenin gücüne güç katmak için tasarlanmış oluşu da derin sorunlar yaratmaktadır.

Bu bağlamdan hareketle bu başlık altında yeni iletişim teknolojilerine yönelik egemen yaklaşımlar incelenecektir. Egemen yaklaşımların kuramsal temelleri çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla yeni iletişim teknolojilerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

3.2.1. Innis: Teknoloji ve İktidar İlişkisi

Uygarlık ve iletişim teknolojileri arasındaki bağı araştıran Kanadalı iktisatçı ve iletişim tarihçisi Harold Innis, çalışmalarında iletişim teknolojilerinin ekonomik, toplumsal ve politik kurumlar üzerindeki etkisini araştırmıştır (Altay, 2005: 13). Gaëtan Tremblay'e (2012) göre, "Innis'in çalışmaları, iletişim çalışmalarının; tarih, sosyoloji, iktisat ya da siyasal bilimler gibi alanlarla ilişkilendirilmesi ihtiyacını karşılayan iyi bir örnektir". Bu anlamda Innis'in hem iletişim teknolojilerinin imparatorlukların oluşumunda ve idaresindeki kritik önemi gösteren savı, hem de tarihsel süreçte yönetim için zaman ve uzam yönelimli araçlar arasında oluşturulan dengeyi ortaya koyması, Innis'in iktisat alanındaki birikimi ve detaylı tarih araştırmaları sayesinde oluştu (Tremblay: 2012: 569). Innis (2006: 103)'e göre, iletişim araçlarının temel özelliği zaman ve mekân yanlı olmalarıdır, yöndeşmeleridir (Mattelart, 1998). Buna göre iletişim araçları doğası gereği sahip oldukları zaman veya mekân yanlılıklarına göre kullanıldıkları uygarlıkların yönetim biçimlerini de şekillendirmektedirler (Mutlu, 1999: 56):

"Zaman-yanlı araçlar kalıcı niteliklidirler; parşömen, kil ve taş gibi... Mekân-yanlı iletişim araçları ise daha az kalıcı ve hafif olma eğilimindedirler; papirüs ve kağıt gibi. Kağıt,

yönetim ve ticaret gibi geniş alanlara uygundur. Zaman-yanlı iletişim malzemeleri öz-yönetim ve hiyerarşik kurum türlerini besler, özendirir, biçimlendirir. Buna karşılık uzamı vurgulayanlar nitelik olarak daha az hiyerarşik hükümet sistemlerini ve merkezileşmeyi özendirir ve biçimlendirirler.”

Robert Babe'e göre, Innis araç kuramını diyalektik bir tabana yerleştirmiş ve “zaman/uzam”, “merkezcil” [centripetal]/ “merkezden uzaklaşan” [centrifugal], “sömürgeci/sömürgeleşen”, “sözlü/yazılı” gibi birçok karşıtlık üzerinden iletişim analizi yapmaktadır (2008). Yeni iletişim teknolojileri ise bu zaman ve mekân yanlılığı alt üst etmektedir. Hem maddi olarak elde edilen unsurlar yerini ekran ve cihazlarda muhafaza edilen enformasyona bırakmış hem de enformasyon, mekânın dışına çıkıp her an her yerde elde edilebilecek, saklanabilecek bir hâl almıştır. İktidar merkezli enformasyon ve bilgi, yaşamın her alanına hâkim olmakta, bir toplumsal dönüştürücü konumuna yerleşmektedir. Toplum, iktidar hedeflerine paralel olarak değişimi yaşamaktadır.

Innis, “medya” kavramını iletişim için kullanılan malzemeleri açıklamak için kullanmaktadır (Briggs ve Burke, 2011: 14). Innis, farklı dönemlerde egemen olan çeşitli iletişim teknolojilerine göre, örneğin, taşınabilir hafif araçların kullanılmasıyla, taşınamayan iletişim araçlarının kullanılmasının iktidar yapısını doğrudan şekillendirdiğini iddia etmektedir. Bilginin bir iktidar aracı olduğunu belirten Innis'e göre, bilginin bir iktidar tekeli olarak kullanılması ya da geniş kesimlere yayılması, iletişim teknolojilerinin yapısıyla yakından ilintilidir (Timisi 2003: 13). Yeni iletişim teknolojilerini toplumsallaştıran iktidarın hedefinde nüfus bulunmaktadır. Nüfus hakkında elde edilen bilgi, gerçekleştirilecek politikalara zemin hazırlamaktadır. Çünkü nüfus hakkındaki bütün bilgiler sadece iktidarın elindedir.

Kullanılan bütün iletişim araçlarının tehlikeli bir bilgi tekeli oluşturma eğilimine dikkat çeken Innis'e göre, daha ağır malzemelerin kullanılması zamana ve dini yapılanmalara ilişkin kültürel bir yanlılığa yol açarken; uzak yerlere rahat taşınabilen daha hafif malzemelerin ise uzam ve politik örgütler doğrultusunda bir kültürel yanlılığa neden olduğu söylenebilmektedir (Başaran, 2000: 19; Briggs ve Burke, 2011: 14).

İletişim araçlarının güçlenmesi, bilginin daha büyük ölçeklerde tekelleşmesinin önünü açmıştır. Innis bilgi tekellerinin iki farklı şekilde oluştuğunu savunmuştur: “(1) İletişim araçları sadece küçük bir grubun kontrolündedir; (2) İletişim araçları belirli çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda yanlı bir şekilde kullanılır”. Innis'in sözünü ettiği bu bilgi tekelleri, dijital çağda da devam etmektedir. İnternet endüstrisini bunun bir parçası konumundadır.

Örneğin, arama motoru piyasasının küresel bilgi akışları ve bilgiye erişim konusundaki tekelleşmenin göstergesi olduğu aşikârdır (Babe, 2015: 221-222).

Her koşulda yeni iletişim teknolojileri de politik olarak iktidarın kurguladığı ve toplumsallaştırdığı unsurlardır. Yeni iletişim teknolojileri yapı ve içerik olarak iktidarın hedeflerine hizmet etmektedir.

3.2.2. McLuhan: Araç Mesajdır ve Global Köy Yaklaşımları

Yine Kanadalı bir iletişim bilimcisi olan Marshall McLuhan'ın, aynı üniversitede çalışan ve aynı zamanda hocası olan Harold Innis'in düşünce ve araştırmalarından etkilendiği bilinmektedir. McLuhan da çalışmalarında kitle iletişim araçlarının, matbaadan başlayarak radyo ve özellikle televizyonun, sosyal etkilerini incelemiş ve elektronik iletişim araçlarının dünyayı "küresel bir köye" dönüştüreceğini savunmuştur (Usluata, 1995: 24). "McLuhan Rönesansı" denilen bir süreci başlatmıştır (Genosko, 1999). McLuhan, dünyanın küresel bir köye dönüştüğü savını da yeni iletişim teknolojilerinin bireyleri özgürleştirici ve eşitleyici potansiyeline dayandırmaktadır (Alankuş, 2005: 35-36). Bunlara ek olarak iletişim unsurlarını ikiye ayırmıştır: iletişim aracı (televizyon) soğuk, kullanıcı (izleyici) ise sıcaktır (Gordon, 2010: 8). Potansiyel olarak yeni iletişim teknolojilerinin bireyleri ve toplumları özgürleştirebileceği ve eşitlik sağlayabileceği aşikârdır. Ancak böylesi bir yaklaşım yüzeysel kalacaktır; çünkü böyle bir değerlendirme yapmak, yeni iletişim teknolojilerinin mülkiyet yapısını ve toplumsallaştırılma amacını görmezden gelmeyi gerektirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, direkt olarak iktidarın toplum üzerindeki baskısını artırmak ve onun hakkında elde etmek istediği bilgileri sağlamak adına topluma sunduğu bir araçtır. Eşitlik ise yeni iletişim teknolojilerine sahip olanla olmayan toplumlar arasında sağlanamamaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin oldukça yaygın olduğu günümüzde dünya nüfusunun hâlâ büyük bir kısmı internet ve diğer teknolojilerden yoksundur. James Carey (1989: 55, 1994: 66)'e göre de bu alandaki eşitsizlik hakim paradigmadır.

McLuhan (2001), kullanılan iletişim biçimleri ve araçlarından yola çıkarak insanlık tarihindeki sosyal değişimin evrelerini dört döneme ayırmaktadır:

- 1- *Kabile Çağı*: İşitme duyusunun hâkim olduğu çağdır.
- 2- *Edebiyat Çağı*: Fonetik alfabenin hâkim olduğu bu çağda işitme kadar görme duyusu da önemlidir.
- 3- *Basım Çağı*: Matbaanın icadı ile baskı teknolojisinin kullanılmaya başladığı bu çağda, kitaplar ve diğer taşınabilir yazılı materyallerin çoğalmasıyla

sosyal yapı parçalanarak kişisellik ön plana çıkmıştır. Coupland (2010: 208)'e göre buna bağlı olarak toplumsal yapı değişmiştir.

4- *Elektronik Çağ*: Telgrafın icadıyla içinde bulunduğumuz elektronik çağa geçilmiştir. Bu çağda, maatbaa ile ön plana çıkan yazılı kültür, yerini tekrar sözel kültüre bırakmıştır. Elektronik çağın bilgi ve iletişim teknolojileri, insanların çevrelerinden ve birbirlerinden haberdar olmalarını kolaylaştırmış, dünyayı da (herkesin birbirini tanıdığı ve hakkında bilgi sahibi olduğu) bir köye dönüştürmüştür.

Görüleceği üzere teknolojinin belirlediği tarihsel devirler ve aracın mesaj olduğu yaklaşımı, yeni iletişim teknolojileri perspektifinden değerlendirildiğinde araca sahip olan da mesajı üreten de siyasal iktidar olduğundan, yeni teknolojilerin kontrol ve denetim açısından iyi birer araç olduğu düşünülmektedir. Nitekim aracı elinde bulunduran iktidar, mesajı da oluşturmaktadır.

McLuhan'ın yaptığı yukarıdaki dönemselleştirmede de görüleceği üzere insanlık kültürü, nasıl iletişim kurulduğuna bağlı olarak değişmekte, iletişim teknolojisindeki herhangi bir buluş kültürel değişime yol açmaktadır. Bu bağlamda, iletişim aracının/teknolojisinin değerini abartmakla ve içeriği önemsizleştirmekle eleştirilen McLuhan, aracın öneminin görmezden gelinmesi durumunda yeni teknolojilerin bireyler üzerindeki etkisinin de anlaşılamayacağını iddia etmektedir (Altay, 2005: 16-22).

Teknolojinin, insan merkezli bir gelişme seyri içinde olduğu iddiasını ortaya koyan McLuhan'a (2001: 25) göre teknoloji; insan duyularından herhangi birini öne çıkmaya zorlarken; diğer taraftan öteki duyuları da zayıflatmakta ya da geçici olarak tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Teknolojinin yaşamın her alanına kanalize olduğu günümüzde ise neredeyse tüm duyular körleşmektedir. Evlerden artık cebimize giren yeni iletişim teknolojilerini yalnızca yaşamımıza kattığı kolaylıklar göz önünde tutulmaktadır. Toplum ve bireyler avuçlarında bulunan teknolojinin iktidarın toplumları kontrol etmek için onlara sunduğu bir unsur olduğunu görememektedirler. Körleşme, adeta standart bir durum haline gelmektedir.

21. yüzyılın en önemli kavrayışı, insanoğlunun ışık hızında yaşamak üzere yaratılmamış olmasıdır. Birbirlerine aynı güçle karşı koyan doğal ve fiziksel kanunlar dengesi olmaksızın, yeni video bağlantılı medya, bireyin kendi içine doğru patlamasına yol açacaktır. İster evde ister iş yerinde enformasyon denetim odasında yer alıp dünyanın her bölgesinden gelen verileri anormal hızlarla imajlar, ses ya da dokunma halinde elde etmenin

sonuçları, tehlike yaratacak kadar şizofrenik olabilir. Bedensel olarak bir yerde olacak; fakat düşünsel veri bankasının her yerinde bir anda olmak üzere elektronik boşluk içinde yer alacaktır (McLuhan ve Powers, 2001: 160). Topluma sunulan bu büyük olanakların iktidar boyutu, devasa bir boyuttur. Kontrol altında tutulmak istenen birey ve toplumlara verilen imk nlar, iktidarın elde ettiği kazançlar yanında çok küçüktür. Yukarıda bahsedilen unsurlar, iktidarın elini güçlendirmekte, disiplin ve denetimin parçası haline gelmektedir.

Düşünürün üzerinde durduğu bir diğer unsur k rleşmedir. McLuhan'ın robotuluk olarak tanımladığı k rleşme, sağ-yarıküresel düşünmenin etkin rolde olduğu yeni teknolojik insanın, birçok yerde aynı anda bilinçli bir şekilde varlık gösterebilme kapasitesidir. Bu doğrultuda, video bağlantılı teknolojilerin h kim olduğu geleceğin iletişim medyası da bedenden ayrılabilen ve tamamıyla ortak hale gelebilen sinir sistemlerimizin uzantılarını hızlandıracaktır (McLuhan ve Powers, 2001: 139). Elektronik insan açık uçlu ve işitsel çevreler yaratmaktadır ki bu durumda çevreye eş zamanlı ve anlık yeniden uyarlanma ya da robotuluk kaçınılmaz hale gelmektedir (McLuhan ve Powers, 2001: 167). Böylece yeni iletişim teknolojileri ile k rleşen ve robotlaşan birey ve toplum, artık sinir sisteminin uzantısı olan küresel köyde yaşamaktadır.

Teknolojinin insanoğlunun sinir sisteminin bir uzantısı olduğunu vurgulayan McLuhan, teknolojik belirlenimci bir yaklaşımla, demokratik ve katılımcı bir küresel köy analizine ve yaklaşımına ulaşmaktadır (Oskay, 1982: 225). Bu anlamda McLuhan'ın global/küresel köyünde, istikrarlı şekilde birbirinden daha fazla haberdar olan insanoğlunun doğası, büyük bir hızla, çok daha yaygın bir küresel duyarlılığın oluşmasına ve hiçbir gizli unsurun kalmamasına yol açacak olan enformasyon sistemlerine dönüştürülmektedir (McLuhan ve Powers, 2001: 10). Diğer bir ifadeyle, global köy; teknoloji dolayımıyla küresel anlayış ve birliğin tesis edildiği yeni bir ağı haber vermektedir (Kılıçbay, 2005: 21).

Gelecek yüzyılda oluşacak yeryüzünün kollektif bilinçliliği, bütün ulusların (eğer h l  farklı bedenler halinde var oluyorsa) birbirlerinin zaferlerinden, ıstıraplarından acı bir şekilde haberdar olarak, kendiliğinden oluşan bir duyum ikiliği/sinestezi kulukası içinde yaşayabildikleri yoğun bir elektronik uyum halinde, gezegenin yüzeyinden yükselmiş olacaktır (McLuhan ve Powers, 2001: 157).

Kollektif bilinç, farkındalık ve bunlara benzer yaklaşımlar ise yeni iletişim teknolojileri üzerine yapılan y zeyssel incelemeler sonucunda ortaya çıkan kavramlardır. Teknolojik belirleyiciliği savunan düşünür, teknolojinin toplum yapısını belirlediğini ve onu dönüştürdüğünü savunmaktadır; ancak teknolojinin üretim ve geliştirilmesini elinde tutan

politik unsurları göz ardı etmektedir. Kaldı ki toplumu değiştiren ve belirleyen yeni iletişim teknolojileri siyasal hedefler perspektifinden inşa edilmektedir.

Teknolojinin toplum üzerindeki belirleyiciliğinden bahseden dūřunūr, iletişim teknolojilerinin gūcūnū ortaya koymak için iddialı bir sōylem geliştirmiştir. McLuhan (1995: 7-21), 1964 yılında yayımladığı *Medyayı Anlamak: İnsanın Uzanımları* adlı kitabında ise “araç mesajdır (the medium is the message)” iddiasını ortaya atmaktadır. Bu iddiasını da 1967’de yazdığı *Araç Mesajdır* kitabında ispatlamaya alışan McLuhan, medyanın (aracın) içeriğinin değil, kendisinin önemli olduğunu belirtirken; iletişim teknolojisinin bireyler arası ilişkilerin doğasını da belirlediğini sōylemektedir. McLuhan “araç mesajdır” sōzūyle, iletişim aracının yalnızca içeriğin taşıyıcısı olmadığını vurgulayarak, aracın bireylerin dūřune yapılarını ve algılarını içerikten daha fazla değiştirme gūcū olduğuna dikkat çekmek istediğini belirtmektedir (Altay, 2005: 15).

Araç mesajın kendisidir. Herhangi bir aracın (yani herhangi bir uzantımızın) şahsi veya sosyal sonuçları, herhangi bir uzantımızla ya da herhangi yeni bir teknolojiyle ilişkimize getirilen yeni ölçekten kaynaklanmaktadır (Timisi, 2003: 47). Aracı, yani yeni iletişim teknolojilerini, kontrol eden iktidar onu biyoe-politika için kullanıp mesajı da kendisi tasarlamaktadır.

Son dōnemlerde hızla geliřen yeni teknolojilere yōnelen dūřunūr, yeni iletiřim teknolojilerinin dōnūřtūrūcū gūcūnū keřfe koyulmuř ve “3 bin yıl sūren dıřa doęru patlamadan içe doęru patlama çaęına giriyoruz. Aynı andalıęın elektrik alanı herkesi ilgilendiriyor. İletiřim aęında bireyler, arzuları ve doyumları, bir arada var olmakta. Ama bilgisayar bankaları, insan imajını ōzūyor.” (McLuhan ve Powers, 2001: 156) ifadesini kullanmıřtır.

Kısaca McLuhan, medyanın merkezi belirleyiciliğini savunmaktadır. Fakat bu iddiayı, yeni iletişim teknolojilerini kimlerin kullandığı, bu yeni teknolojilerin içinde bulunduğu örgūtsel yapıları ve teknolojilerin hangi hedeflerle kullanıldığı gibi değerli unsurları gōz ardı ederek vurgulamaktadır (Briggs ve Burke, 2011: 20). Yeni iletişim teknolojileri, bu unsurlar gōz önūne alınarak değerlendirildiğinde ise tamamıyla iktidarın bir teknolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.3. Enformasyon Toplumu Yaklařımı ve Kūreselleřme

Enformasyon toplumu, 2. Dūnya Savařı sonrasında, bilgi ve iletiřim teknolojilerindeki geliřmelere baęlı olarak, sanayi toplumunun ardından gelmekte olan yeni bir toplumsal

yapının işareti olarak ortaya çıkmıştır. Enformasyon toplumunun, Daniel Bell'in üretimin yerine ekonomisinin kaynağını hizmet endüstrisinin aldığı "sanayi sonrası toplum"un ortaya çıkışına dair önceki düşüncelerinin mantıksal bir uzamı olduğu söylenebilmektedir (McQuail ve Windahl, 2005: 249; Drucker, 1993: 18). Söz konusu bu yeni sosyal yapıyı tanımlamak üzere kullanılan endüstri-ötesi toplum, post-modern toplum ya da post-kapitalist toplum gibi çeşitli kavramlar da aynı tarihsel dönemi işaret etmektedir (Timisi, 2003: 88). Farklı adlandırmalar yapılsa da bu yeni sosyal yapının dönüştürücü gücünün ya da kaynağının ise enformasyon olduğu belirtilmektedir (Törenli, 2011: 26). Böylece bilgi temelli yeni bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır (Freemen ve Soete, 1997: 59)

Enformasyon toplumu kavramsallaştırmasının temelini oluşturan enformasyon ekonomisi tartışmaları, Fritz Machlup'un "*ABD'de Bilginin Üretimi ve Dağıtımı*" kitabının 1962'de yayınlanmasıyla başlamaktadır. 1958 yılına ait verileri analiz ederek yaptığı çalışmada Machlup, ABD'de bilgi endüstrisinin Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) %31'ini oluşturduğunu ve tarım dışında çalışan iş gücünün %29'nun bu işlerde çalıştığını ortaya koymuştur. 1967 verilerine dayanarak, enformasyonun ABD GSMH'nin %46'sını oluşturduğu ve toplam gelirin %52'sini alan toplam işgücünün yarısının enformasyonla ilgili işlerde çalıştığı belirtilebilir. Bu bağlamda enformasyon da saf iktisadi terimlerle "enformasyon ekonomisi" olarak tanımlanmaktadır (Geray, 1994: 73).

1960'lar ve 1970'lerde ekonomik terimlerle açıklanan enformasyon ekonomisi kavramı, McLuhan'ın küresel köy yaklaşımı, Masuda'nın küresel enformasyon toplumu ve Bell'in sanayi-sonrası yeni toplumsal düzen kavramları, enformasyon toplumu tartışmalarının temelini oluşturmuştur (Başaran, 2000: 35). Bu tartışmaların değindiği ortak noktaysa modern toplumlarda bilgi ve enformasyonun artan önemidir. 19. yüzyılda yaşanan büyük değişim teknik ve bilimsel bilgide yaşanan dönüşümün çıktısıdır. Polanyi'nin belirttiği gibi, 18. yüzyıl Sanayi Devriminin temelinde, üretim aletlerinin yaşadığı büyük ilerleme yatmaktadır. Bu ilerleme halktan bireylerin yaşamında kökten bir sarsılmayla birlikte yer almıştır (2002: 73). Enformasyon toplumu kavramının işaret ettiği de Polanyi'nin Sanayi Devrimi için vurguladığına benzerdir: "Enformasyon toplumu bir "toplum sonrası"dır: Bu bir önceki tarihsel evredeki değerlerin, toplumsal düzenlemelerin ve üretim biçimlerinin kırılması köklü bir değişime uğraması anlamına gelmektedir" (Hamelink, 1991a: 12; Başaran, 2000: 35).

Görüleceği üzere adı ve çerçevesi ne olursa olsun sanayi sonrası toplum yapısında gerçekleşen köklü değişim ve dönüşümlerin temelinde enformasyon yani yeni iletişim

teknolojileri bulunmaktadır. “Dönüşüm; kurumlar, değer yapıları, kültürel alanlar, ekonomik sistem ve politik yapılanmanın dahil olduğu toplumsal yaşam biçimlerinde meydana gelmektedir” (Bell, 1999: 488). Bu bölümün başında da bahsedildiği üzere yeni iletişim teknolojilerini ve dolayısıyla bu teknolojilerin ürettiği enformasyonu sağlayan iktidardır. Toplum içerisinde görülen dönüşüm ve değişimlerin temeli bu durumda iktidara dayanmaktadır. Demokrasi, katılımcılık gibi iyi niyetli yaklaşımlar ise boşa çıkmaktadır.

Sosyal olarak devrimci bir değişimden söz eden Bell’e göre; 1980’li yıllara gelindiğinde, enformasyon sağlama, işleme, dağıtma ve saklama konusunda gittikçe gelişen yeni tekniklerle artık “yeni” toplum olarak enformasyon toplumuna girilmiştir (Kumar, 1999: 15). Devrimci dönüşümün sebeplerine yönelik fikirlerini “iyimser” tahminlerle açıklayan enformasyon toplumu kuramcılarında Masuda (1985: 621-630)’ya göre de; enformasyon toplumunda her bireyin enformasyona erişebilmesi, ekonomik, politik ve kültürel alanda bir dizi toplumsal değişmeyi beraberine getirecektir. Öyle ki; sanayi toplumundaki merkezileşme, standartlaşma, emeğin sömürsü ve tekelleşme artık sona erecektir. Tüm yurttaşlar daha fazla oranda enformasyona sahip olacaklarından ve tek düğmeye basılarak gerçekleştirilebilecek referandumlarla karar verme yetkisi az sayıdaki yönetici sınıfın elinden alınabileceğinden, katılımcı demokrasi gerçekleşecektir. Toplumu bilgi toplumu olarak tanımlamak da buna benzer bir yaklaşımdır. “Dünyanın herhangi bir yerindeki bireylerin yaşanan olaylardan tümüyle soyutlanması imkânsız hale gelmiştir. Çünkü yeni iletişim teknolojileri, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki bireyleri bilgilere hem çok kolay hem de düşük maliyetlerde ulaşabilmektedir (Stiglitz, 2002:26)” gibi bir yaklaşım da yüzeyseldir.

Çünkü iktidar tarafından üretilen ve topluma sunulan yeni iletişim teknolojileri, yine onun kontrolindedir. Yukarıda bahsedilen sömürünün sona ermesi, esneklik ve demokratik katılımın etkinlik kazanması; mevcut sahiplik ilkesi ve içerik açısından yalnızca hayal olarak görülebilir. Yeni iletişim teknolojileriyle yaşamın her alanını ele geçiren siyasal iktidar, disiplin ve denetimle toplumu hakimiyeti altına almaktadır.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde görülen yeni gelişmeler ile internet, akıllı cep telefonları gibi iletişim teknolojileri unsurları, enformasyon toplumunun kanıtları olarak ele alınmakta ve bu enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan “devrim” özelliğindeki gelişmeler, toplumun, ekonominin, kültürün ve politikanın da “yeni” biçimini yaratmaktadır (Urry, 1995; Başaran, 2012). Açıkça görüleceği üzere, enformasyon toplumu yaklaşımı, yeni teknolojilerin merkezde olduğu üretim araçlarının sosyal ilişkileri

değiştireceğine dair yaygın liberal savdan beslenmektedir. Özellikle iletişim teknolojilerinde görülen yapısal değişimin toplumsal iletişimin yürütülmesinde yeni katılım kanallarını yaygınlaştırdığı ve böylece katılımcı yurttaşlığın da iletişimin demokratikleşmesi vasıtasıyla gerçekleşeceği varsayılmaktadır (Timisi, 2003: 18-19).

Ancak böylesi yaklaşımlar, yeni iletişim teknolojilerinin yapısı ve içeriği göz önüne alındığında yine zayıf kalmaktadır. Yeni teknolojilerin toplumun her kesimine sağlanmasının amacı, bu teknolojilerle iktidarın topluma kanalize olmasıdır. Bu nedenle disiplin, denetim ve kontrol için kullanılan teknolojilerin toplumları demokrasi adına dönüştürmesinden ziyade, hegemonik amaçları ön plana çıkmaktadır.

Diğer bir görüşe göre enformasyon toplumunu “karmaşık elektronik enformasyona ve iletişim ağlarına bağımlı hale gelen, kaynaklarının önemli bir bölümünü enformasyon ve iletişim faaliyetlerine ayıran toplum” olarak tanımlanmaktadır (McQuail ve Windahl, 2005: 249). Yeni teknolojilere olan bağımlılık direkt olarak iktidara bağımlılığı işaret etmektedir. Küresel ölçekte de görülen hızlı yayılım yalnızca siyasal temellerle sağlanmamaktadır. Kapitalist sürecin de küresel ölçekte etkinliğini artırma gibi hedeflere sahip olması küreselleşmeyi hızlandırmaktadır.

Küreselleşmenin özünde, sermayenin küresel ölçekte benzeri görülmemiş hız ve miktarlardaki hareketliliği ve tekrar yapılanması bulunmaktadır. Bu hareketlilik de yeni teknolojiler ve öncelikle iletişim teknolojileri yardımıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme süreciyle eş zamanlı ilerleyen enformasyon toplumu kavramlaştırması da küresel bilgi alışverişini bugüne kadar görülmemiş bir hızla olanaklı kılan bilgi ve iletişim teknolojilerinden beslenmektedir (Başaran, 2012: 81-82). Bilginin hızlı dolaşımı ve aktarımı ekonomik gelişmenin de hızını ve şeklini belirlemektedir. Dolayısıyla, küreselleşen dünyada ve piyasada, ekonomik olarak rekabet edebilmenin en önemli koşullarından biri de bilgiye en kısa sürede ulaşabilmek olmaktadır (Temiz, 2004: 31).

McChesney (2003: 7-9) ise, yaşadığımız çağda siyasi, sosyal ve ekonomik olarak egemen olan küreselleşme ile kastedilenin “etkin ve geçerli bir ekonominin temel ilkeleri olarak, kâr maksimizasyonuna, serbest mal ve sermaye akışına dönük asgari düzenlemeyi öngören neo-liberal ekonomik politikalar”dan başka bir şey olmadığını belirtmektedir. Küreselleşme sürecinde iletişimin (teknolojilerinin) etkisini de açıklayan McChesney, aynı anda enformasyon toplumu savunucularını da şu şekilde eleştirmektedir:

“İletişim, “küreselleşme” sürecine en az iki kanaldan dahil edilir. İlki; iletişim ve bilginin, dijital ve uydu iletişim teknolojilerinden meydana gelen olağanüstü gelişmelerle birlikte

kapitalist ekonomilerde oldukça geniş ve önemli bir rol oynamaya başlamış olmasıdır. Küreselleşme, en geniş biçimiyle ekonomik bir süreç olduğuna göre, o, hızlı küresel iletişim ağlarındaki küçük bir genişlemeye dayanıyor olamaz. Aksine bazı çevreler daha ileri gider ve “enformasyon”un, ekonominin temeli olan üretimin yerini alıp almadığını tartışır. İkinci olarak, ...ticari medya, reklam ve telekomünikasyon pazarı hızla küreselleşmektedir. Üstelik küresel medya ve iletişim, küresel kapitalizm ordularının ilerlemesinde bazı sorumlulukları da üstlenmektedir.”

Dolayısıyla küreselleşme, yani küresel kapitalizm ile birlikte mekânsal sınırların da iletişime aşılmaya başlaması, iletişimsel alanın da yeniden tartışılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü, küreselleşme süreci iletişimsel yapıyı değiştirdiği gibi, artık iletişim (ve teknolojileri) de bu sürecin olmazsa olmazı olmuştur (Çoban, 2009:54).

Böylesi yaklaşımlara benzer olarak Mosco (1998: 173-211), enformasyon toplumu kavramlaştırmasını “mit” olarak açıklarken, enformasyon toplumu “mit”inin 80’li yıllarda milli ekonomileri serbestleştirmeyi hedefleyen neo-liberal politikaların uygulanmasında ve yeni bir dünya düzeninin oluşturulmasında hızlandırıcı ve ikna edici bir ideolojik misyon üstlendiğini söylemektedir. Golding (2003: 91-92) de dünyadaki ekonomik eşitsizliklerin temeline yerleştirdiği iletişim ve enformasyon teknolojileriyle ilgili olarak gelişmiş ülkeler tarafından ortaya atılan üç mitem söz etmektedir. Bunlar; küreselleşme, bilgi ekonomisi ve teknolojiyle artan verimlilik mitemleridir. McPhall’ın “elektronik sömürgecilik”, Schiller’in “kültürel emperyalizm” ve Geray’ın da “masaüstü sömürgecilik” kavramları sözkonusu mitemlere ilişkin getirilen eleştirilerin odak noktası olan “küreselleşme adıyla pazarlanan yeni sömürgecilik uygulamaları”na vurgu yapmaktadır. Burada bahsedilen yalnızca ekonomik bir sömürü değildir. Siyasal bir sömürgecilik de mevcuttur, topluma sunulan demokrasi vaadi onu kandırmak için ortaya atılan adeta bir yemdir.

Hamelink (1991a: 11-12) de enformasyon toplumu yaklaşımının; ekonomik, politik ve kültürel boyutlarda demokratikleşmeye dayalı bir çoğulculuk mitemi olduğunu söylemektedir. Bilgiye erişimde herkesi kapsayan eşitlikçi söylem, ampirik gözlemler ve pratikteki sayısal verilerle çürütülmektedir. Enformasyon teknolojisindeki ilerlemeler, dünyada sadece birkaç ülke tarafından eşit olamayan bir biçimde kullanılmakta ve kontrol edilmektedir. Merkez ve çevre ülkeler arasında var olan doğrudan ve gizli enformasyon eşitsizliği teknolojik gelişmeler tarafından daha da derinleştirilmektedir (Timisi, 2003: 223). Enformasyon gettoları kavramını, bilgi zengini ülkeler karşısındaki bilgi yoksulu ve yoksunu ülkeler için kullanabileceğimiz gibi aynı ülke sınırları içerisinde bilgi ve enformasyon pastasından en az payı alan kullanıcılar için de kullanmak mümkündür. Hamelink, günümüzde ülkeler arasında var olan bilgi ve enformasyon dengesizliğini şöyle açıklamaktadır (1991b: 262-263):

“Teknik bilgi ve beceri çokuluslu şirketlerin kontrolündedir; çevre ülkelerse, sadece montaj sanayisine sahip olmaları nedeniyle küçük bir rol oynamaktadırlar... Uluslararası enformasyon akışının son derece dengesiz bir yapısı vardır... Merkez ve çevre ülkeler arasındaki enformasyon akışı tek yönlü bir görünüm arz etmektedir... Merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki enformasyon akışı, büyük ölçüde çevre ülkelerden gelen, işlenmemiş, “ham” enformasyondan oluşmaktadır. Oysa gelişmiş, Batılı merkez ülkeler, çevredeki gelişmemiş ülkelere kullanıma hazır enformasyon “paketleri” göndermektedir.”

Uluslararası haber dolaşımına bakıldığında ise ortaya çıkan tablo Hamelink’i doğrular niteliktedir. Küresel haber dolaşımının %80’i, ABD ve Batı merkezli uluslararası haber ajansları tarafından sağlanmaktadır. Bu ajanslar; Reuters, Associated Press (AP), United Press International (UPI) ve Agence France Presse (AFP)’dir. Batı toplumlarındaki bireyler, üçüncü dünya ülkelerinde olan biten olaylar hakkında bildiklerini genellikle Batı’daki ajanslar ve gazeteciler aracılığıyla öğrenmektedir. McPhall, bu haberlerin de son derece yetersiz kaldığını ve çarpıtıldığını, Batı’daki büyük tirajlı gazetelerin uluslararası haberlere sayfalarında gün geçtikçe daha az yer verdiğini söylemektedir (McPhall, 1991: 144-145).

OECD 1999 raporu da yeni teknolojilerin ortaya çıkıp iletişim ortamına hâkim olmaya başladığı bu yeni dönemde, bilgi yoksulu/yoksunu ve bilgi zengini ülkeler arasındaki uçurumun gittikçe artarak derinleştiğini ortaya koymaktadır. Bilgi, zenginler için son derece hızlı ve ucuz elde edilebiliyorken; yoksullar için maliyeti yüksek, zamanında erişilemeyen ve erişildiğinde de aslında eskimiş olmaktadır. UNESCO’nun bir yıl önceki raporunda da vurgulandığı üzere, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun henüz telefona sahip olmadığı günümüzde, yeni teknolojiler kuzey (zengin) - güney (yoksul) ayrımının daha da derinleşmesine neden olmaktadır (OECD, 1999: 220-221).

Oysa enformasyon toplumu yaklaşımı, yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmelerin daha eşitlikçi durumlara imkân sağlayacağı düşüncesini getirmiştir. Fakat pratikte bu teknolojiler hızla, gerçek bir eşitsizliğin ve ticari sömürünün bildik unsurları ile işbirliğine yönelmiştir. Bu eşitsizliğe başka bir örnek olarak Golding (2003: 97) de 1994 yılında doğrudan internetle ilişkili bilgisayar şebekesine sahip az gelişmiş ülke bulunmamasını örnek göstermektedir. Uluslararası patent başvuruları ve teknik makalelerin dağılımı da eşitsizliği açık bir şekilde göstermektedir: uluslararası patent başvurularının %86’sı ve teknik makalelerinin %85’i dünya nüfusunun %14’ünü barındıran OECD ülkelerine aittir (Buğra, 2002: 94).

2000’lere gelindiğinde de durum pek değişmemiştir. Dean Alger, *Megamedia* adlı kitabında, uluslararası haber içeriğini ve akışını belirleyen dev medya holdinglerini şöyle sıralamaktadır: “Disney - Capital ile Cities - ABC, Time Warner - Turner, Murdoch’a ait News Corporation, Bertelsmann, General Electric - NBC, CBS Inc., Newhouse/Advance

Publications, Viacom, Microsoft, Marta – Hachette - Filipacchi, Gannett ve son olarak Telecommunications Inc.” (1998: 200). Görüleceği üzere, sadece on adet uluslararası şirket, bütün dünyadaki haberlerden hangilerinin haber olarak seçileceğini ve aktarılacağını belirlemektedir. Daha geniş bir ifadeyle, “iletişim devrimi” çağında kaynak bilgi sağlayıcılar ve bilginin toplanma merkezleri, büyük iletişim ve eğlence şirketleridir (Dawson ve Foster, 2003: 81). Dolayısıyla küreselleşmenin de dünya genelindeki egemen aktörleri ulusal sınırların ötesindeki küresel pazar ve üretimi bütünleştiren birkaç yüz ulus aşırı şirkettir (McChesney, 2003: 7).

Yaşanan gelişmeler de göstermektedir ki bilgi ve iletişim teknolojileri alanında ülkeler arasındaki eşitsizlik az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler aleyhine sürekli artarken, toplumlar bilgi sahibi-bilgi yoksulu, iletişim sahibi-iletişim yoksulu şeklinde kutuplaşmaktadır. Örneğin, gelişmiş ülkeler olan ABD ve Japonya'nın küresel düzeyde üretilen bilgi, veri ve iletişim teknolojilerine dayalı unsurların yarısını ürettikleri görülmektedir. Aynı şekilde, dünyadaki en büyük elli bilgi ve iletişim teknolojisi üretimi yapan işletmelerin 37'si ABD ve 9'u da Japonya'ya aittir. OECD ülkeleri içinde de bilgi iktisadının milli gelir içindeki payı bakımından ABD ilk sırada yer almaktadır (Temiz, 2004: 33).

Özetle yeni iletişim teknolojileri; yapısı, içeriği, toplumsallaştırılma koşulları ve amaçları, dolaşımında olan enformasyon ve bilginin niteliği, erişilebilirliği açısından demokrasi, eşitlik ve özgürlük çerçevesinde büyük sorunlar barındırmaktadır. Tezin sınırlılıkları içerisinde değerlendirildiğinde ise yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı enformasyon toplumu ve küreselleşme yaklaşımlarının doğrudan iktidarın amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir. Toplumun içerisine nüfuz eden enformasyonun direkt olarak bilgi-iktidar sarkacına bilgi taşıdığı görülmektedir. Küreselleşme ise disiplin ve denetimin küresel hale gelmesine yardım etmektedir.

3.2.4. Castells: Ağ Toplumu ve Yükselişi

Castells (2005: 5), sosyal yapıdaki değişime dair analizlerinde teknolojiye atfettiği değer ve teknolojik determinizme kayabileceği bazı ifadeleri nedeniyle eleştirilmekle birlikte, “teknoloji peygamberi” olmadan, daha açık bir kavramıyla “akılcılığa ve onun ilahlarına tapınmaksızın”, teknolojinin sosyal anlamda ciddiyetle ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Teknolojik determinist bir bakış açısına sahip olmakla ilgili kendisine yöneltilen eleştirilere ise, “... elbette ki, teknoloji toplumu belirlemez; onu temsil eder. Ama toplum da teknolojik değişimin yönünü belirleyemez; çünkü bilimsel keşif, teknolojik

yenilik ve bunların toplumsal uygulanma süreçlerine birçok farklı etken dahil olur ki, nihai sonuç, teknoloji karmaşık bir etkileşim sürecine dayalıdır” şeklinde cevap vermektedir (Castells, 2005: 6). Bilginin konumu da bu süreçte önemlidir (O’Reilly, 2005). Bu nedenle de Castells’i eleştirel kanatta değerlendirenler de bulunmaktadır.

Enformasyon teknolojilerini merkez alan teknoloji devriminin, sürekli artan bir hızla toplumun maddi temelini yeniden şekillendirmeye başladığını vurgulayan Castells, yaşandığını iddia ettiği devrimci teknolojik dönüşüm sürecini ise şu sözlerle betimlemektedir (2005: 2-3):

“Giderek evrensel, sayısal bir dili konuşan yeni bir iletişim sistemi, hem kültürümüzün sözcükleri, sesleri ve imgelerinin üretimini ve dağıtımını küresel olarak entegre hale getiriyor, hem de onları bireylerin beğenilerine uygun kılıyor. Etkileşimli bilgisayar ağları, yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, hayatı şekillendirerek, aynı zamanda da hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüyor.”

Düşünür, bir önceki alt başlıkta da bahsedilen enformasyon yaygınlığıyla yeni bir toplum yapısının ortaya çıktığını ve bu yeni toplumun “Ağ Toplumu” olduğunu savunmaktadır. Ağ toplumunda ekonomik faaliyetlerden siyasal politikalara, sağlık reformlarından askeri çalışmalara kadar birçok unsurun artık ağlarda gerçekleştiğini iddia etmiştir.

Castells, “Ağ Toplumunun Yükselişi”nde; Çin, Sovyetler Birliği ve Japonya gibi ülkelerden verdiği örneklerle, teknoloji ve toplum ilişkisini aktarmaya yönelik önemli tespitlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede Castells (2005: 15)’e göre, iktidarın teknolojik yenilikleri belirleyici rolünün analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü iktidar, teknolojik yenilikleri ya başlatarak ya da onların öncülüğünü yaparak veya onları yasaklayarak sürecin tamamı açısından belirleyici bir rol almaktadır. Tespitlerinin günümüz teknoloji devrimi için de geçerli olduğunu aktaran Castells, teknolojik yeniliklerin kapitalizmin küresel anlamda yeniden yapılandığı bir dönemde ortaya çıkıp yayıldığını ve günümüz teknoloji devriminin kapitalizm için önemli bir araç olduğunu ifade etmektedir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde ortaya çıkan yeni toplum da tarihlerine, kültürlerine, yapılarına ve kurumlarına küresel kapitalizm ve enformasyon teknolojisiyle olan kendine has ilişkilerine bağlı olarak çeşitli ülkelerde önemli farklılıklar gösterse de hem kapitalist hem de enformasyonel özelliktedir (2005: 15).

Yeni teknolojilerle bir kanaldan toplumun tamamına iletilen mesajlar, kitlesel özellikten daha dar bir gruba hatta bireye iletilme özelliği kazanmıştır. Çeşitli uygulamalardan gönderilen kişisel mesajlar buna örnek olarak gösterilebilir. Van Dijk

(2006: 33)'ın da kitle toplumundaki “broadcast”in karşısında konumlandığı ve “narrowcast” olarak adlandırdığı medya türü, ağ toplumundaki bu hâkim yayıncılık anlayışıdır. Benzer bir şekilde Castells (2009) de bulunduğumuz dijital çağda internetin yaygınlaşmasıyla yeni bir etkileşimli iletişim formunun ortaya çıktığını söylemektedir. Bu yeni iletişim formunu “mass self-communication (kitlesele öz-iletişim)” olarak adlandıran düşünür, bu iletişim biçimini küresel izleyici kitlesine ulaşma gücüne sahip olduğu için kitlesele, bireysele mesaj (ileti) üretimini olanaklı kıldığı için bireysele bir iletişim olarak nitelendirir. Öncelikle Web 2.0 ve ardından gelen Web 3.0 teknolojisindeki gelişmelerle ortaya çıkan kitlesele öz-iletişim, internet ortamındaki sosyal ağların yayılmasını destekleyen yeni teknolojiler, araçlar ve uygulamaların da bir sonucudur. Özellikle, internetin yaygınlığı, kablosuz iletişim, dijital medya ve sosyal yazılım araçlarının çeşitliliği yatay iletişim ağlarındaki gelişmeleri tetiklemiştir (Castells, 2009: 65). Böylesi bir durumda iktidarın bilgi-iktidar sarkacına dahil ettiği bilgiyi kitlesele ve özel olarak bireysele de elde ettiğini söylemek mümkündür.

Castells (2009: 55)'e göre, günümüzde üç iletişim formu olarak; bireylerarası iletişim, kitle iletişimi ve kitlesele öz-iletişim, birbirlerini ikame etmekten ziyade, bir arada (aynı anda) bulunan, birbirini etkileyen (karşılıklı etkileşimli) ve birbirini tamamlayan niteliktedir. İletişim biçimlerinin/formlarının yöndeşmesi (yakınsaması) olarak açıklanan bu durumun en önemli boyutu ise, “bireysele tüketicilerin beyinlerinin içinde ve diğerleri ile sosyal etkileşim yoluyla gerçekleşmesidir” (Jenkins, 2006: 3; Castells, 2009: 55).

Bu durum biyoe-politika çerçevesinde değerlendirilirse şu sonuçlara varılabilir: bireylerarası iletişim yeni iletişim teknolojileriyle kolay hale gelmiştir; ancak her an gerçekleşen gözetim, kolaylık gibi görünen bu iletişim türünün araçsallaşmasına neden olmaktadır. Yeni teknolojiler kendisinden önceki kitle iletişimini yaygınlığı sayesinde artırarak sürdürmektedir. Kitlesele öz-iletişim ise hem kitlesele hem de bireysele iletişimi mümkün kılmakla birlikte kitlesele ve bireysele gözetim ve denetime imkân vermektedir.

Castells (2009: 56-57), iletişim teknolojilerinin ve iletişim biçimlerinin yöndeştiği bu yeni iletişim kültüründe başlıca 4 temel dönüşüme dikkat çekmektedir:

- *Teknolojik Dönüşüm:* İletişimin dijitalleşmesinden kaynaklanan bir teknolojik dönüşüm vardır; ağ iletişimini mümkün kılan bilgisayar ağları, ileri düzey yazılımlar, genişbant transfer kapasitesinin artması ve yaygınlaşması, kablosuz ağlarla yerel ve küresel düzeyde iletişim kurabilme olanağı, internet erişiminin artması.

- *İletişimin Örgütsel ve Kurumsal Yapısındaki Dönüşüm:* Geçtiğimiz 40 yıl içerisinde kitle iletişim sürecindeki “gönderen” (kaynak, kurumsal medya) ile “alıcı”nın (izleyiciler, medya tüketicisi) konumunda yaşanan değişim özellikle toplumsal iletişim anlamında kökten bir dönüşüme neden olmuştur.
- *Dönüşümün Kültürel Boyutu:* Birbirine karşıt (ya da karşıt gibi algılanan) akımların/eğilimlerin kesişmesi olarak kavranabilecek bu süreçte; hem küresel kültürün hem de farklı kültürel kimliklerin birbirine paralel gelişimi, eş zamanlı olarak bireycilik ve halkçılık akımlarının yükselişi gibi farklı ve henüz- eşit güçteki kültürel örüntüler dünyamızı şekillendirmektedir. Bu karşıt kültürel çerçeveler/gruplar arasında iletişim protokollerini/kurallarını oluşturabilme ya da oluşturamama yeterliğine (gücüne) bağlı olarak, farklı iletişim süreçlerinin özneleri arasında sağlıklı iletişim kurma veya iletişim bozukluğu yaşama olasılığı değişmektedir. Medya, kültürel olarak çeşitlenen televizyon yayıncılığında (Arap medyasından biri olan El Cezire'nin İngilizce yayını olması ya da Amerikan CNN'in İspanyolca yayını gibi) Web 2.0'a kadar, kültürel sınıflar ya da özerk kültürel adalar arasında bir köprü ve direniş siperi olabilir.
- *Çoklu Biçimli (Multimodal) İletişim Sisteminin Evrimi:* Büyük iletişim dönüşümünün bileşenlerinden her biri, toplumsal iletişim kurma biçimlerinin artışıyla ilgilidir. Bu noktada en açık gösterge de ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içindeki dijital bölünmede yaşanan istikrardır. İnternet erişimi ve kablosuz iletişim imkânlarının genişlemesine rağmen, genişbant erişimdeki derin uçurum ve ekonomik sınıf, ırk, cinsiyet, etnik köken gibi toplumsal tabakaların kendi dijital kültürlerini inşa etmelerine yönelik eğitimsel eşitsizlik ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içlerinde devam etmektedir.

Bütün bunlarla birlikte Castells'e (2009: 57) göre, ağ iletişiminin yeni kapasitesi dünya çapında, kendi projelerini hayata geçirmek, haklarını savunmak ve kendi değerlerini paylaşmak isteyen sosyal aktörler ve bireysel yurttaşlar tarafından da kullanılmaktadır. Bu nedenle, günümüz yeni iletişim alanı, toplumu oluşturan karşıt yapıların çatışması sonucu şekillenen çok boyutlu değişimin sonucu gelişmektedir.

Görülebileceği üzere Castells ağ toplumu yaklaşımında, çeşitli tereddütler barındırır da egemen bir tavır sergilemektedir. Özgürlük, eşitlik, demokrasi gibi vaatler ağ toplumu yaklaşımında da görülmektedir; ancak iktidar temelli bir ağ toplumunda ağlar iktidarın kontrolündedir. İktidar da ağları kontrol, disiplin ve denetim için kullanmaktadır.

3.3. Yeni İletişim Teknolojilerine Yönelik Eleştirel Yaklaşımlar

Frankfurt Okulu teorisyenlerine göre “modern kapitalizm, toplumsal ilişkileri demokrasi, eşitlik kavramları altında meşrulaştırmaya çalışmakta ve bunu sağlamak için kitle iletişim araçları aracılığıyla kitle kültürünü yaratmaktadır”. Marcuse (2010) “Tek Boyutlu İnsan” kitabında gerçek gereksinimlerden koparak yapay gereksinimlere yönelen bireyden söz etmektedir. Yapay gereksinimler olarak tanımladığı unsurlar: pazarın dayattığı ve bizleri onlara inanmaya, ikna etmeye çalışan nesnelere (Lull, 2001: 141).

Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileriyle, farklı isimlendirmeler (Enformasyon Toplumu, Bell, 1973 ve 1981; Enformasyon Çağı, Dizard 1982; Ağ Toplumu, Castells; 1996) yapılsa da yeni bir sosyal yapıya ve döneme geçildiği görüşü çokça dile getirilmektedir. Yeni teknolojilerin günümüz toplumlarındaki dönüştürücü gücü birçok bilim insanı tarafından kabul edilse de bu teknolojilerle ilgili yaklaşımlardaki en çok karşı çıkılan problem determinizmdir. İndirgemeci olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşım, sanayi ve pazar şartlarını, teknolojik, siyasi ve ekonomik tercihleri belirleyen koşulları, kısaca “iktidar” sorununu göz ardı etmek anlamına gelmektedir (Kejanlıoğlu, 2004: 81).

Bununla birlikte, Alankuş (2005: 37-39)’un da belirttiği gibi, sosyal yapıyı etkilediği belirtilen medyayı ya da iletişim teknolojilerini toplumun dışında ve ondan bağımsız olarak konumlandırmak yanılıgısına da düşmemek gerekmektedir. Zira medyayı bir üst belirleyici olarak gördüğümüzde, iletişim teknolojilerinin ve medyanın nihayetinde o toplumun bir unsuru olan insanlarca kullanıldığı da gözden kaçırılmakta, dolayısıyla teknolojik indirgemecilik hatasına düşülmektedir. Yapılacak böyle bir hata ise yeni iletişim teknolojilerinin hayatımızı ve dünyayı nasıl değiştirdiği sorusuna, bu teknolojilerin sunduğu faydalar kadar, bu olanakların kimler tarafından, neden ve nasıl kullanıldığı bilgisinden bağımsız olarak cevap aranmasına sebep olacaktır.

Giriş mahiyetindeki bu başlıkta daha önceki başlık altında yeni iletişim teknolojilerine yönelik egemen yaklaşımlar incelenmiştir. Tezde yer alan kuramsal tartışmayı kuvvetlendirmek için bu başlık altında ise yeni iletişim teknolojilerine yönelik eleştirel yaklaşımlar tartışılacaktır.

3.3.1. Teknolojik Determinizme Yönelik Eleştiriler

Teknolojinin, içerisinde bulunduğu toplumu dönüştürdüğü gerçeği çok net şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ancak yeni iletişim teknolojilerinin olumlu yanlarını inceleyen ve

teknolojik belirleyici tezlere iyimser yaklaşımlar çokça eleştirilmektedir. Bu başlık altında teknolojik determinizme yönelik eleştirel yaklaşımlar tartışılacaktır.

Yukarıda bahsedilen yaklaşımlardan biri olan ve teknolojinin sosyal olarak belirlendiğini savunan “teknolojinin sosyal inşası” (social construction of technology) yaklaşımı (Williams ve Edge, 1996: 864), 1970 ve 1980’lerde teknoloji ve sosyal yapı ilişkisini betimlemeye çalışan teknolojik determinist yaklaşıma karşı gelişmiştir. Bu yaklaşıma göre, teknoloji sosyal olarak inşa edilmiştir. Daha kapsamlı bir açıklamayla, teknoloji her zaman toplumsal bilgi, uygulamalar ve ürünlerin bir biçimi olmuştur. Ancak bu yaklaşım, belirli bir teknolojik ürünün ne şekilde ortaya çıktığını ve belli bir biçimi nasıl aldığı üzerine bir inceleme gerçekleştirirken, sürecin sosyo-ekonomik ve siyasi sonuçlarını göz ardı etmektedir. Bunlarla birlikte, sürece katılan toplumsal grupları incelese de katılmayanların üzerinde fazla durmamaktadır. Bu çerçevede yaklaşım, eleştirel bir perspektif sunmasına karşın, teknolojinin içinde doğduğu ve etkilediği geniş sosyal yapı üzerinde durmaması gibi dikkat çeken önemli eksiklikleri bünyesinden bulundurmaktadır (Başaran, 2011). Yaşamın her alanına kanalizasyon olan ve nüfuz eden politik yapıdan kopmuş bir eleştiri, her anlamda eksik kalacaktır. Yeni iletişim teknolojilerinden her türlü teknolojik unsurun toplum tarafından benimsenmesini kontrol eden siyasal iktidar, teknolojinin hamisidir.

Diğer bir eleştirel yaklaşım ise; “teknolojinin sosyal şekillenmesi” ya da “teknolojinin toplumsal olarak biçimlenmesi” (the social shaping of technology) yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın kuramcıları Williams ve Edge (1996: 864), özellikle ekonomik ve siyasi olanla toplumsal olan arasındaki ilişkiden yola çıkarak bir teknoloji ve toplum ilişkisi kurmaya çalışmaktadırlar. Williams ve Edge (1996: 867) bu yaklaşımın, “teknolojinin sosyal inşası” yaklaşımıyla çokça karıştırıldığına dikkat çekerek, iki yaklaşımın farklı teorik zeminlerden kaynağını aldığını da altını çizmektedirler.

Bununla birlikte, teknolojinin sosyal olarak biçimlenmesi yaklaşımının, basit bir ifadeyle “tüm teknolojilerin toplum tarafından şekillendirildiği” gibi bir iddia peşinde olmadığı ve tersine sosyal determinizmin tüm yapılarından (merkeze teknoloji, ekonomi ya da iktidarı koyan tüm belirlemciliklerden) uzak durmayı amaçladığı söylenebilir (Williams ve Edge, 1996: 860).

Mackenzie ve Wajcman (1999: XV), “*The Social Shaping of Technology*” adlı kitaplarının önsözünde, teknoloji ile toplum arasındaki çok unsurlu ilişkiyi basitçe neden-sonuç ilişkisine indirmediği için teknolojik determinizme siyasi ve entellektüel olarak karşı

çıktıklarını belirtmektedirler. Bu açıdan, teknolojiyi belirleyen süreçler arasında yakın ve karşılıklı ilişkiye vurgu yapan bu yaklaşıma göre, teknoloji, ancak var olan iktidar ilişkileri, ekonomik ve toplumsal ilişkiler, ulusal ve uluslararası politik koşullar ve kültürel formlar içerisinde değerlendirilebilir (Başaran, 2011). Yeni iletişim teknolojilerini; siyasal hegemonya, mülkiyet yapısı, üretilen içeriğin durumu, gözetim, kontrol ve denetim unsurları çerçevesinde değerlendirdiğimizde toplum açısından konumu ve amaçları ortaya çıkmaktadır.

Teknolojik determinist yaklaşımlara getirdiği eleştiri ve karşı argümanları ile Williams ise tüm şekilleriyle teknolojik determinist yaklaşımları reddetmiş, teknolojinin sosyal olarak inşa edildiğini savunmuştur. Williams, iletişim teknolojileri çerçevesinde teknik bir keşfin sosyo-kültürel kurumlara yol açmasının söz konusu olmadığını aktarmaktadır. Dolayısıyla kültürün, kitle iletişim araçları ve teknoloji tarafından belirlendiği yaklaşımına karşı çıkararak medya ile ilgili ilk çalışmalarından itibaren teknolojik belirleyiciliği eleştirmektedir. Williams, teknik ve teknolojik değişimleri soyutlamanın ve geniş çaplı sosyal, ekonomik ve kültürel değişimleri sanki sadece teknolojik ilerlemeler tarafından belirlenmiş gibi açıklamanın yüzeysel bir düşünce şekli olduğunu söylemektedir (1989: 83).

Yine Williams (1989: 125-128)'a göre, her yeni teknolojik unsur zihinlerimize teknolojik determinizmi bulaştırmaktadır ki; teknolojik determinizm, her yeni çıkan teknolojinin teknik çalışma ve deney sonucu ortaya çıktığı temel hipotezine dayanmaktadır. Oysaki, gerçek durum “teknolojinin belirlenmesi” değildir. Teknolojinin kaçınılmaz ya da durdurulamaz oluşu, ilgili çıkarların açık veya gizli ticarileşmesinin sonucu olarak mevcut sosyo-ekonomik ilişkiler çerçevesinde ele alınmalıdır.

Bu nedenle Williams için, “teknolojik belirlenimcilik, gerçek sosyal, siyasal ve ekonomik amaç yerine ya icadın rastlantısal otonomisini ya da soyut bir insani özü koyduğu için savunulamaz bir fikirdir”. Bu bakımdan, yaşanan gelişim ve değişimleri salt teknolojinin belirleyiciliğine bağlamak yerine teknolojik gelişmenin sosyal gelişimin bir parçası olarak kabul edilmesi daha doğru olacaktır. Bununla birlikte, yaşanan değişim ve dönüşümlerde teknoloji ve iletişim araçlarının direkt bağlantısını da inkâr etmeyen Williams'a göre, bunun yanında toplumun temel dinamikleri ve toplumsal hayat içindeki önemsenmeyen ayrıntıların da teknoloji kadar yaşanan dönüşümde belirleyiciliği bulunmaktadır (1989: 124-125).

“Gözetlenen Toplum” adlı kitabında, teknolojik determinist yaklaşımlara karşı çıkan Lyon da teknolojik gücün hiçbir zaman toplumsal yazgı olmadığını altını çizmektedir. Ona

göre, teknolojik determinist yaklaşımlar; dikkati, somut bedenler ve aktif kişilerin gerçek dünyasından başka yöne çekmektedir. Kültürel farklılıklar, ekonomik eşitsizlikler, siyasi çelişkiler gibi sosyal gerçekler de göz ardı edilmektedir (2006: 49).

Yukarıda bahsedilen yaklaşımlar teknolojik determinist ve egemen yaklaşımlara eleştiri getirirken hem bazı kavram ve durumları olumlayarak hem de bazı unsurları kabul ederek yaklaşmışlardır. Bu alt başlığın diğer başlıklarında yeni iletişim teknolojilerine yönelik daha katı eleştirilere yer verilecektir.

3.3.2. Bağımlılık Paradigması ve Kültürel Emperyalizm Yaklaşımı

Emperyalizm kavramını kaynak alan bağımlılık paradigmasının 1960'lardan 1980'lere kadar eleştirel iletişim çalışmalarında önemli bir rolü olmuştur. Bu paradigmayı temel alan iletişim kuramları da merkez ve çevre ülkeler arasındaki enformasyon eşitsizliği, uluslararası iletişim tekelleri, telekomünikasyon teknolojileri ve bu teknolojilerin az gelişmiş ülkelere aktarımı üzerinde durmaktadır (Başaran, 2011). Yeni iletişim teknolojileri de Amerika merkezli inşa süreci ve diğer uluslara benimsetilmesi açısından bağımlılık ve kültürel emperyalizm aracıdır. Bu anlayışta hedef, kültürdür (Hebdige, 2004).

Kültürel emperyalizm ya da medya emperyalizmi yaklaşımı da bağımlılık paradigması içerisinde ekonomi-politik yaklaşımını referans alarak geliştirilmiştir. İletişimin ekonomi-politiği konusunda yapılan çalışmalar özellikle iletişimin uluslararası boyutunun (Guback ve Varis, 1982) incelenmesiyle başlamıştır. 1970'li yıllarda uluslararası iletişim alanında yapılan araştırmalar, gelişmiş (merkez) ülkelerle gelişmemiş (çevre) ülkeler arasındaki bağımlılık ve emperyalizm ilişkilerini ortaya çıkarmış ve kültür/medya emperyalizmi kavramlarını ön plana getirmiştir (Yaylagül, 2006: 138).

Bahsedilen yaklaşımın en önemli temsilcilerinden ve medyanın ekonomi-politiğini analiz eden araştırmacılardan olan Herbert Schiller de uluslararası bağımlılık ilişkisi çerçevesinde üçüncü dünyanın sömürülmesi probleminin medya ile bağlantısı üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede "kültür emperyalizmi" ya da "medya emperyalizmi" kavramları için de temel hazırlayan düşünür; özellikle medyada yer alan reklamların, yönlendirilen ihtiyaçlarla insanın zamanının çoğunu tüketime yöneltmeye elverişli hale getirdiğini belirtmektedir (Schiller, 1993: 24). Kültür emperyalizmi, enformasyon, bilgi ve veri akışındaki dengesizliğin bir sonucu olarak üçüncü dünya ülkelerinin Batı kültürü kaynaması ve kültürel çeşitliliğini koruyamamasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, telekomünikasyon teknolojileri de gelişmiş ülkelerin, özellikle de ABD'nin, ekonomik ve

askeri-endüstriyel çıkarlarına eş olarak üretilmektedir ve bu teknolojik altyapılar kültür emperyalizminin yürütücüsü olarak işlev görürler (Schiller, 1991). Bu bölümün başında da bahsedildiği üzere yeni iletişim teknolojileri Amerika bürokrasisi tarafından askeri amaçlarla geliştirilmiştir. Askeri hedeflere ulaşılmasının ardından yine aynı birimler tarafından toplumsallaştırılan ve diğer ulusal yönetimlere nakşedilen yeni teknolojiler, hâkim olunan alanların araçsallaştırılmasıyla bağımlılık ve emperyalizmi doğurmaktadır.

Hamelink, medya emperyalizminin ulaştığı boyutu yakından araştırmaya yönelik iletişim endüstrilerinde 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlaşan dört temel politika olduğunu belirtmektedir (1991a). Bunlar; küreselleşme, deregülasyon (kuralların kaldırılması), birleşme (yöndeşme) ve dijitalleşmedir (sayısallaşma). Yeni iletişim teknolojileri bağlamında tartışıldığında kavramları şu şekilde konumlandırmak mümkündür: küreselleşme yeni iletişim teknolojileriyle daha kolay hale gelmiş, yayılım kolaylaşmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin yayıldığı alanlarda hukuki boşlukların oluşması, kuralları ortadan kaldırmıştır. Her alana yayılan yeni teknolojiler, birleşmeyi sağlamış, sayısal tabanlı teknolojiler dijitalizasyonu doğurmuştur.

Kültürün/medyanın ekonomi politiği açısından dört tarihsel sürecin önemine vurgu yapan Golding ve Murdock (2002: 70)'a göre incelenmesi gereken süreçler sırasıyla şunlardır: Medyanın gelişmesi, şirket menziline artması, metalaşma, siyasal müdahalenin rolünün değişmesi.

Frankfurt Okulu'nun kültürün endüstrileşmesi olarak tanımladığı medyanın gelişmesi süreci, Thompson'un ifade ettiği, sembolik formların aktarılmasının istikrarla medya endüstrilerinin teknik ve kurumsal aygıtlarla dolayımın hale geldiği genel süreci işaret etmektedir (Golding ve Murdock, 2002: 70; Adaklı, 2006: 29). Artık evlerin oturma odalarından bireylerin ceplerine giren yeni teknolojiler, kültür aktarımı sayesinde emperyalizmi pekiştirmektedir. Zaten teknolojik açıdan bağımlı olan diğer uluslar kültür açısından da sömürülmektedirler.

Şirket menziline genişlemesi süreci medya endüstrilerinin yayılarak kültürel alana olan müdahale şekillerini içermektedir. Garnham'ın da medyanın direkt ve dolaylı işlevleri olmak üzere ikiye ayırdığı medya endüstrilerinin kültürel alana müdahalesi iki türlü olmaktadır (Adaklı, 2006: 30). Şirket menziline genişlemesi ile ilintili olan diğer süreç ise kültürün metalaşması sürecidir. Ticari şirketler için temel olan kârlarını arttırmaya yönelik etkinliklerdir. Kültürel unsurların bir fiyat karşılığı alınıp satılabilen metalara dönüşmesi de ticari şirketlerin kâr eksenli faaliyetlerinin arttırmasını sağlamaktadır (Golding ve Murdock,

2002: 71). Dördüncü süreç olan siyasal müdahalenin yapısının değişmesi süreciyle ilgili olarak eleştirel ekonomi politikçiler de serbest pazar anlayışının eşitsizliklerine dikkat çekerek, bu sisteminin kusurlarının ancak devlet müdahalesi ile düzeltilebileceğini savunmaktadırlar (Golding ve Murdock, 2002: 74).

Medya/kültür emperyalizmi yerine elektronik sömürgecilik kavramını kullanan McPhall (1991: 150) ise, askeri ve ekonomik sömürgeciliğin yerini artık elektronik kolonizasyona terk edeceğini iddia ederek elektronik sömürgeciliği şöyle tanımlamaktadır:

“Elektronik sömürgecilik, temelde iletişim teknolojisinin ve bu teknolojinin ürünlerinin ithaliyle kurulan ve yanısıra yabancı mühendisler, teknik elemanların görev aldığı, ilgili resmi protokollerin söz konusu olduğu iletişim araç ve gereçleri aracılığıyla, değişen ölçülerde ve boyutlarda yabancıların değerlerini, yaşam biçimlerini ve beklentilerini egemen kılarak yerli ve özgün kültürleri; ulusal düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılan toplumsallaşma süreçlerini değiştirebilecek bir bağımlılık ilişkisidir.”

Gelişmekte olan ülkelere göre, tüm dünyada hâkim olan iletişim sistemi, emperyalizmde uygulanan ticari ilkeleri, modelleri ve koşulları ön plana alan bir sürecin hem yansıması hem de doğal ve kaçınılmaz bir sonucudur (McPhall, 1991: 144). “Elektronik sömürgecilik, bireylerin zihinlerine yönelik imajlar üretme hedefi gütmektedir” diyen McPhall, genellikle Batılı ülkelerden alınan kitle iletişim ürünleri vasıtasıyla üçüncü dünya ülkelerindeki insanların davranışlarının, isteklerinin, inançlarının, yaşam biçimlerinin ve tüketim sürecinde seçim yapma durumlarının etki altına alınmaya çalışıldığını vurgulamaktadır (1991: 151).

Geray (2005) ise, kapitalizmde yeniden yapılanmanın ana ortamlarından biri olan dijital iletişimin özelliklerini göz önünde bulundurarak “masaüstü sömürgecilik” kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Geray (2005: 188)’a göre, masaüstü sömürgecilik; merkez ülkelerin (gelişmiş-bilgi zengini) çevre ülkelerde (az gelişmiş-bilgi yoksulu ve yoksunu) yeni birikim düzeninin yeni unsurları yanında her türlü bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerini (donanım, yazılım, içerik, hizmetler, uygulamalar) dijital ağ eliyle gelir düzeyi yüksek kesimlerden başlayarak pazarlayabilmek için gerçekleştirdikleri çalışmalar ve politikalar bütünüdür.

Görüleceği gibi kitle iletişim araçları eliyle gerçekleştirilen sömürü ve bağımlılık, artık yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin verdiği geniş imkânlar, sömürü ve bağımlılığın üst seviyeye çıkmasına neden olmuştur.

3.3.3. Kamusal ve Özel Alan Tartışmaları

Modernitenin erken dönemlerinde mekân, bağlı bir alan ve ölçülebilir bir zaman olarak anlaşılıyordu. Mahremiyet sorunu da çağdaşlaşmanın sabit zaman-mekân kavramı içerisinde ortaya çıkmıştır. Mahremiyet kavramı bütün kültürlerde farklı olmakla birlikte genel anlamda gizli ve kişiye özel olarak değerlendirilebilir. Her zaman olmasa da büyük çoğunlukla ev içidir ve bu nedenle basit bir yalnızlıktan fazlasıdır. Ev içi, özel alan da denebilir, evin dışarısında yaşanan sosyal yaşam (kamusal alan) ayrımı, Batı'da aynı zamanda toplumsal kişiliklerin yerlerinin de farkını göstermektedir (Lyon, 2006: 42-43).

Kamusal ve özel alan ayrımına yönelik tartışmalar, kamusalılığı ortak bir mekâna yaslanan beraberlik temelinde betimleyen Habermas ve Arendt'in kavramları bağlamında yürütülmektedir. Arendt (1994: 74), "kamu alanında görünen her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir" savını desteklemektedir. Dominique Reynié (2003: 486)'ye göre karar ve tartışma unsurudur. Habermas (2005: 90) ise kamusal alanın, özel alan ile kamu otoritelerinin yaşam alanı arasında bir yerde olduğunu belirtir ve bu alanı kamusal topluluk olarak bir araya gelmiş özel kişilerin tartışma mekânı olarak tanımlamaktadır. Habermas (2005: 107), kamusal alanı idealleştirerek herkes için ulaşılabilir ve kamusal çıkarın tartışıldığı dengelenmiş bir alan olarak betimlemektedir. Ancak yaşamın her alanına nüfuz eden, onu çepeçevre sarmalayan yeni iletişim teknolojileri, hem özel alanı talan ederek onu teşhir etmekte hem de idealize edilmiş haliyle kamusal alan oluşturma potansiyelini yok etmektedir.

Hem Arendt hem de Habermas, kamusalılığı "ortak mekân", "ortak dünya" ve "ortak sorunlar" gibi kamuoyunu yaratan bireylerin genel çıkarlar etrafında toplanıp genel bir ortaklık ve konsensüs fikrine inansalar da kamusalılığı yüz yüze ilişkilerin şekillendirildiği ortaklık olarak betimleme eğilimindedirler. Öte yandan, bilgisayar kaynaklı iletişim teknolojilerinin sahip oldukları özellikler, sosyal etkileşimin mekânsal ve zamansal sınırlılıklarını altüst edip daha katılımcı bir yaşama imkânı yaratma düşüncesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni iletişim teknolojileri, özellikle internet, sadece kamuoyunun şekillenmesinde haber ve bilgiyi taşıyan bir vasıta değil, bizzat üzerinde kamusal ilişkilerin sürdüğü bir alan olma niteliği ile tartışılmaktadır (Timisi, 2003: 141). Lyon (2006: 42-43), bugün teknolojinin, kamusal ve özel alanın yapılanmasındaki işlevi üzerinde durulmasının değerli olduğunu aktarmaktadır. Toplumsallığın zaman-mekânla bağı dikkate alındığında zaman ile mekâna yönelik vurgu aynı zamanda kamusalılığın niteliğinin teknolojiyi de kapsayacak şekilde genişletilmesini kapsamaktadır. Ancak kuramsal olarak iyimser bir

tavırla yaklaşılın bu açıklamalar pratikte büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ile her alana kanallıe olmuş siyasal iktidar güdümlü amaçlar, özel yaşamı alt üst etmiş, şahsi olarak algılanan özel alan yok olmuştur. Demokrasiyi, özgürlükleri ve eşitliği kapsayan kamusal alanın kurulma potansiyeli ise sürekli gözetim, kontrol, disiplin ve denetim amaçlı olarak kullanılan yeni iletişim teknolojileriyle imkânsız hale gelmektedir.

Habermas da kitle iletişim teknolojilerinin günümüz politik ve ticari ortamda kamusal alanı kuvvetlendiren değil, yeniden feodalleştiren bir fonksiyon gördüğünü söylemektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının ekonomik bir faaliyet alanına dönüşmesi, kamusal iletişimin halkla ilişkiler, eğlence ve reklamcılıkla benzer hale gelmesine sebep olmuş ve dolayısıyla kamunun eleştirel işlevi ortadan kalmıştır. Kültür üreten bir kamudan, kültür tüketen bir kamuya geçiş olmuştur (2005: 280):

“Kamusallık ilkesinin işlev değişimi bir alan olarak kamunun yapısının değişmesine dayanır; bu da onun en mümtaz kurumu olan basının dönüşümünde cisimleşir. Bir yandan, basının ticarileşmesi ölçüsünde mal dolaşımıyla kamusal topluluğun muaşeretini arasındaki eşik düzlenir, özel alan içerisinde kamusallıkla özel alan arasındaki açık sınır silinir. Ama diğer yandan da kurumlarının bağımsızlığının artık ancak belirli siyasal güvencelerle sağlanabilmesi ölçüsünde, kamusallık münhasıran özel alanın bir parçası olmaktan çıkar.”

John Keane (2013: 65) ve Alain Minc (1995: 186) ise genel olarak yeni iletişim teknolojileri, özel olarak da internet nedeniyle sosyal yapıların yeniden feodalleştirdiğini ve kamusal alanın bölünmesiyle insanlığın yeni bir Orta Çağ dönemine girdiğini savunmaktadır. Anayasa hukukçusu Cass Sunstein (2001) de benzer endişeleri paylaşmakta ve bireyler tarafından yapılan şahsi seçimlerin sosyal parçalanmaya yol açacağını bu nedenle de kamusal alanın ortadan kalkacağı uyarısında bulunmaktadır. Sunstein, böylelikle geriye üyelerinin sadece kendi topluluğundaki öteki üyelerle iletişim kurduğu, görüşleri farklı olanlarla görüşmediği, sadece duymak istediği türden fikirlere kendilerini açtığı çok fazla sayıda ortak zihniyetli alt gruplar kalacağına ifade etmektedir (Nagel, 2002: 327).

Kısaca yaşamın her alanını ele geçiren yeni iletişim teknolojileri bazlı gözetim ve denetim, hem özel hayatın gizliliğini sonlandırmış hem de idealize edilmiş haliyle kamusal alanın oluşturulma potansiyelini yok etmiştir. Kamusal ve özel alan her an izlenebilen, kontrol edilebilen ve üzerinde baskı kurulan alanla haline gelmiştir.

3.3.4. Enformasyon Toplumundan Gözetim ve Denetim Toplumuna

Tezin temel tartışma alanını oluşturan gözetim, disiplin ve denetim bu başlık altında kısaca yeni iletişim teknolojilerine eleştirel bir yaklaşım olarak ele alınacaktır. Gözetim, disiplin ve denetim kavramları bölüm içerisinde incelenecek olan biyoe-politika çerçevesinde ayrıntılandırılacaktır.

1980’li yıllara kadar “gözetlenen toplum” kavramının ortaya çıkmaması, son yirmi yıl içerisinde gerçekleşen teknolojik gelişmelerin eriştiği sosyal boyutu anlamak açısından değerlidir. 1980’li yıllar yaygın ve sistematik, siyasal ve ekonomik yeniden yapılandırılmanın teknik temelini bilgi ve iletişim teknolojileri olduğunu açıkça açığa çıkarmıştır. Gözetlenen toplum terimi de bilgi ve iletişim teknolojilerinin potansiyel gücüne ilişkin duyulan heyecan ile 1985’te Sosyolog Gary T. Marx tarafından literatüre kazandırılmıştır. Marx, “Bilgisayar teknolojisiyle bütün sosyal kontrolün son bariyerlerinin de yok olduğu” bir topluma dikkat çekmektedir (Lyon, 2006: 67).

Alexis de Tocqueville (1945) ve diğer düşünürlerin 19. yüzyılın ortalarında da iddia ettiği gibi, günümüz toplumları benzeri görülmemiş bir bürokratik belgelenmeye ve müdahaleye bağlanmıştır. Farklı amaçları barındırmakla birlikte temelde yönetilme ve kontrol işlevleri için, iletişim ve bilgilendirme teknolojilerine bağlı olan bütün toplumlar aynı anda gözetlenen toplumlardır (Lyon, 2006: 11). Günümüz iktidarı kişisel verilerin toplanması ve kayıt altına alınmasına bağımlıdır. Fakat benzer şekilde, modernitenin diğer temel parçası olan kapitalist yatırımlar, verimliliği ve karlılığı artırabilmek için çalışanları, ucu bucağı bilinmeyen bir şekilde izlemekte ve idare etmektedir. Bu sebeple modernite, gücü oluşturmak ve devam ettirmek için data ve bilgiye dayanmak anlamına gelmektedir. Bu data ve bilginin çoğu kişisel olduğu için, kişisel veriler üzerine odaklanmış gözetim gerekli hale gelmiştir (Lyon, 2006: 64). Data sadece siyasal hedefler için değil kapitalist hedefler için de saklanmaktadır. Toplumun tüketim özellikleri, kapitalist unsurların inşasında önemli bir rol oynamaktadır.

Tezin bir önceki bölümünde de bahsedildiği üzere Foucault, gözetim tartışmalarındaki en dikkat çekici analizlerden birini yapmıştır. Gözetimi, “toplumu düzene sokmanın rasyonel bir aracı” olarak niteleyen Foucault’ya göre, modern toplumun kendisi çok yönlü ve karmaşıktır ve bu sosyal yapıda iktidar teknikleri ve stratejileri sürekli ve istikrarlı bir şekilde var olmuştur. Bu teknik ve stratejiler başlangıçta ordular, hapishaneler ve fabrikalar gibi belli kurumlar içerisinde gelişmeler de etkileri toplumsal yaşamın her alanına etki etmiştir (Foucault, 2017b; Lyon, 2013: 45). Bu bakımdan gözetimi yalnızca devlet veya örgütler çerçevesinde değil, toplumun geneline nüfuz etmiş daha geniş bir disiplin bağlamında incelemek gerekmektedir (Bozkurt, 2000).

Günümüz toplumunda yaşayan bireyleri, gündelik hayatın kontrol edildiği gözetlenen bir toplumun üyeleri olarak tarif eden Lyon, teknolojik gelişmelerin -kamera sistemleri, internet gibi teknolojilerin- bilgi mahremiyetini azalttığını ve bu mahremiyetin sınırlandırıldığını

belirtmektedir. Gözetimi, “etkileme, yönetme, koruma, yönlendirme gibi amaçlarla kişisel enformasyona dönük, sistemli ve düzenli ilgi” olarak tanımlayan Lyon’a (2013: 31-32) göre; gözetim sıradanlaşmıştır, bürokratik yönetime ve belli enformasyon teknolojilerine bağlanan bütün toplumlarda gündelik yaşamın “olağan” bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte, teknolojik araçlar vasıtasıyla habersizce toplanabilen bilgi ve verilere kimin, hangi amaçlarla ulaştığının bilinmesindeki zorlukların da altını çizen Lyon (2006: 46), “sıradan bireyler/vatandaşlar davranışlarından elde edilen verilerin kullanımını kısıtlayabilir ya da kontrol edebilir mi?” sorusunu da sormaktadır.

Lyon (2006: 63)’un da vurguladığı gibi, “gözetleme; artık genelleştirilmiş sosyal bir konu olarak ele alınmalıdır. Çünkü, gözetleme, devleti de içeren ama aynı zamanda ondan farklı olarak pek çok aktör tarafından rutin olarak uygulanan bir pratiktir.”

“*Net Yanılsaması*” adlı kitabında Evgeny Morozov (2011) da teknolojinin ne kadar kusursuz tasarlanırsa tasarlansın sonuç olarak bireyler ve siyasetçiler tarafından yöneltildiğine vurgu yapmakta, aynı zamanda siber takip ve tacizi işlevli kılan bu teknolojilerin Batılı şirketler tarafından baskıcı rejimlere satılmasının kötü sonuçlarına dikkat çekmektedir. Yazar göre, günümüz teknolojirinde yaşanan gelişmeleri Silikon Vadisi’ndeki kapitalistlerin aktardığı şekilde değerlendirmemeli ve tedbirli davranılmalıdır. Bu bağlamda, temelde ulus devlet ya da hükümet tarafından kullanılan (sınırlandırılan ve/veya daraltılan) gözetlenme pratiklerinin, aslında bütün sosyal sektörlerin içine işlediğini ve bu pratikler iktidarın, ekonominin, kültürün değişen rollerine karıştığını (Lyon, 2006: 63-64) söylemek mümkündür.

Görüleceği üzere Amerika Birleşik Devletleri tarafından geliştirilen yeni iletişim teknolojileri, askeri amaçlar dahilinde kullanılmış ve sonrasında küresel ölçekte toplumsallaştırılmıştır. Toplumsallaşan yeni teknolojiler, ulusal anlamda siyasal iktidarlar tarafından gözetim, disiplin, kontrol ve denetim için kullanılmış, araçsallaştırılmıştır. Özgürlük, demokrasi ve eşitlik açısından büyük sorunlar barındıran yeni iletişim teknolojileri; toplumun kuşatılmasında önemli rol oynamaktadır. Tezin bir sonraki başlığında yeni teknolojilerin ulusal anlamda benimsendiği ülkemizde entegrasyon süreci incelenecektir. Yeni kamu yönetimi anlayışı olarak ortaya atılan yaklaşımın Türkiye’deki serüvenine değinilerek elektronik kamu yönetimi dönüşümü ve gerçekleştirilen politikalar açıklanacaktır.

3.4. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı: Türkiye’de E-Dönüşüm ve İzdüşümleri

Ülkelerin sosyo-kültürel yapısını köklü bir şekilde değiştiren yeni iletişim teknolojileri, siyasal hayatı da etkilemiştir. 1970 ve sonrasında hayatın her alanına kanalize olan yeni teknolojiler, kamu yönetimini de dönüştürmüştür. Bu başlık altında iktidarın disiplin ve denetim için yeni iletişim teknolojilerini araçsallaştırma serüveni incelenecektir.

3.4.1. Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar

Yaşamın her alanında görülen değişim, dönüşüm ve hareketlilik; kamu yönetiminde de görülmektedir. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği disiplin ve denetime yönelik avantajlar, yeni bir kamu yönetimi felsefesinin doğuşuna neden olmuştur. Yeni teknolojilerin getirdiği yeni yaklaşımlar ve dönüşümler, bu başlık altında tartışılacaktır.

3.4.1.1. Kamu yönetiminde dönüşümler

Günümüzde teknolojik, ekonomik, politik, sosyo-kültürel alanlarda hızlı ve etkileşimli bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Yaşanan dönüşüm, kişileri olduğu kadar ülkeleri ve kurumları da radikal bir şekilde etkilemektedir. Kamu yönetimi alanında son 25 yıldır önemli değişimler yaşanmakta ve bu alana hâkim olan sert, merkeziyetçi, hiyerarşik ve bürokratik geleneksel kamu yönetimi anlayışı; yerini daha esnek, piyasa temelli, yurttaş odaklı bir yönetim anlayışına bırakmaktadır (Lois, 2002: 555). Böylesi bir değişim yurttaş ve özne yanlı gelişmemiştir. Bahsedilen esneklik ve değişim iktidar teknolojilerindeki unsurlarda yaşanmıştır. Kamu yönetimindeki değişim, baskıcı ve otoriter disiplinden rızaya dayalı denetimi doğurmuştur. Dönüşüm daha çok iktidarın yapısındaki dönüşüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşadığımız gezegen yeni bir yüzyıla ve üçüncü bin yıla girerken küresel kamu yönetimi bilimi çok önemli değişimler yaşamaktadır. Bu değişimler hem kamu yönetimi anlayışının kuramsal yapısında hem de kamu yönetimi pratiklerinde görülmektedir. Dünya ekonomisinin içinde bulunduğu şartlar ve dünya nüfusunun hızla büyümesi, kamu yönetiminin kuramsal yapısının ve uygulama koşullarının hızla dönüşmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Meydana gelen toplumsal, ekonomik ve siyasal olgular, kamu yönetimini değişme ve gelişme perspektifinde güçlü bir baskı altına almaktadır (Yılmaz, 2008). Kamuya yönelik hizmetlerin üretilmesi ve topluma yansıtılmasında klasik kalıpların dışına çıkan yeni arayışlar yoğunluk kazanmaktadır (Demir-Yaşamış, 1997). Bu arayışların temelinde yeni iktidar teknolojilerinin ortaya çıkarılması ve toplumsallaştırılması

bulunmaktadır. Kamu yönetiminde zorunlu hale gelen değişim, iktidarı baskıcı yaklaşımlardan özgürlük hissi veren denetime dayalı yaklaşımlara itmektedir.

Yeni yönetim paradigması, temelini ve kaynağını Weber'in formüle ettiği hukuki rasyonel bürokrasi modelinden alan gelenekçi kamu yönetimi anlayışını; piyasa tipi mekanizmalar, daha esnek ve adem-i merkezîyetçi örgütlenme, çıktılara yönelmiş yurttaş tatminini esas olan yönetim anlayışı ve teknikleriyle değiştirme amacını gütmektedir. Weberyen gayri şahsi, hiyerarşik, merkezîyetçi ve şekilsel, dışa kapalı, devletin doğrudan mal ve/veya hizmet üreticisi konumunda olduğu bir örgüt modelini yetersiz görür. Sonuç olarak yeni kamu yönetimi anlayışı, bürokrasi temelli mantıksal anlayış yerine piyasa merkezli rasyonellik düşüncesini etkin kılmaya çalışmaktadır (Eryılmaz, 2000: 233-237). Kapitalizm ve iktidar yeni kamu yönetimi anlayışında ortak hareket etmektedir. Hem üretimin ve tüketimin denetlenmesi hem de ıslah edilmiş, iktidarın buyruklarına devamlı biat etmiş bir kitlenin yaratılması, temel hedef olarak görülmektedir.

Yaşadığımız küresel ölçekli köklü değişim ve dönüşümler aynı anda sosyo-politik ilişkileri de yeniden biçimlendirmekte, öncelikle yönetim anlayışında ve klasik bürokratik yapılarda kökten bir yeniden yapılanmayı gündeme getirmektedir. Yönetim anlayışını ve yapılarını köklü bir şekilde etkileyen ve/veya uyaran değişim faktörleri, dört temel başlık altında özetlenebilir (Yılmaz, 2008):

- Ekonomi teorisindeki değişim,
- Yönetim teorisindeki değişim,
- Özel sektörün rekabetçi anlayışı ve kaydettiği ilerlemeler,
- Toplumsal eleştiri ve dönüşüm talebi ile sivil toplumun gelişimi.

Ekonomi teorisindeki değişim, kapitalizmin yaşamın her alanına işlemesi ve buna yönelik üretim ve tüketim çalışmalarındaki değişimler olarak görülebilir. Kapitalist sermaye ve onun sahiplerine tanınan iktidar temelli ayrıcalıklar, bu durumu destekler niteliktedir. Yönetim anlayışındaki daha yumuşak ve kapsayıcı denetim, yönetim teorisindeki değişimi göstermektedir. Temel amacı siyasal eleştiri ve değişim isteği olan sivil toplumun gelişimi suni bir değişim yaklaşımını ifade etmektedir. Sivil toplumun isteklerinin denetime

yansımaları yüzeysel bir politikayı işaret eder. Makro bir bakış açısıyla dar alanlarda yerine getirilen istekler, daha geniş bir perspektifle uygulanan çalışmaların yanında sönük kalacaktır; çünkü yurttaş odaklı görünen politikalar daha çok yurttaşları özgür hissettirip denetimi kolaylaştırmak için kurgulanmaktadır (Eryılmaz, 2000: 240-245).

Bilgi toplumuna geçişle yaşanan süreçte, globalleşme ve demokratikleşme eğilimleri, yönetimleri adem-i merkeziyetçiliğe, saydamlığa, etkinlik ve verimlilik ilkelerine göre politikalar geliştirmeye, katılıma doğru itmektedir. Meydana gelen değişiklikler, kurum ve toplum yapılarını yeni ihtiyaç ve gelişmelere uyum sağlamaya zorlarken diğer taraftan da yönetim yapılarında, kısmen de olsa küçülme ve yerelleşme gibi iki eğilimi öne çıkarmaktadır (Yılmaz, 2008). Görünürde küçülen, daralan otorite; büyük planda denetimini ve baskısını artırmaktadır.

3.4.1.2. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, üst başlıkta değinilen değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda yeni kamu yönetimi doğmuş, kamu yönetimindeki yapılar değişmiştir. Kamu yönetimindeki yapılar, özellikle 1980'lerin ve 90'lı yıllarda büyük bir değişim süreci yaşamıştır. Şüphesiz bu değişimde birçok unsur rol almıştır. 1980'in ilk yıllarında İngiltere ve Amerika'da kamu alanının büyüklüğüne ve verimsiz çalışmasına yönelik eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerde 1970'lerde yaşanan ekonomik durgunluğun da payı olduğu görülmüştür. Benzer eleştiriler, 1980'de Ronald Reagan'ın Amerika'da devlet başkanı ve 1979'da Margaret Thatcher'ın İngiltere'de başbakan olarak seçildiği dönemlerde de sürmüştür (Gruening, 2001). İngiltere'de bu dönemlerde yaşanan yüksek oranlı işsizlik, enflasyon, kamu hizmetlerindeki işlevsizlik gibi iktisadi problemler, hükümet üzerinde baskı oluşturmaktaydı (Yamatomo, 2003). Bahsedilen süre zarfında kamu sektörü iktisadi büyümeyi kısıtlayan bir faktör, buna karşılık serbest piyasa da her açıdan işlevsel çalışan bir mekanizma olarak görülmekteydi. Bu gelişmeler kamu hizmetlerinin daha işlevsel sunulması arayışlarını, kamu yönetiminde bir anlayış değişikliğini ve dolayısıyla da yeni kamu yönetimi yaklaşımını doğurmuştur (Yamaç, 2008). Görüleceği üzere mevcut durum perspektifinde geliştirilmek istenen politikaların bir sonucu olarak yeni kamu yönetimi, bu durumla birlikte yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla kurulacak denetimin de bir sonucudur.

Yeni kamu yönetimi yaklaşımı, 1980'li yılların başında İngiltere'de Başbakan Thatcher'la başlamış ve bu nedenle de bu konudaki çalışmalar ve incelemeler çoğunlukla İngiltere deneyimine odaklansa da İngiltere'ye has değildir (Hood, 1991). Yeni kamu

yönetimi yaklaşımının ilk denemeleri Yeni Zelanda ve Avustralya’da gerçekleştirilmiş, Amerika’da ise yeni kamu yönetimi yaklaşımı adı hiç kullanılmamıştır. Ancak, yaklaşımın yöntem ve ilkeleri “Devletin Yeniden Keşfi (Reinventing Government)” adı altında uygulamaya konulmuş ve bu ülkelerdeki politikalardan elde edilen başarılı sonuçlar, yeni kamu yönetimi yaklaşımını birçok ülkenin gündemine taşıyarak dünyanın dört bir yanında yaygınlaşmasını sağlamıştır (Gruening, 2001). Birçok ülke kamu yönetimi anlayışında köklü değişiklikler yaparak yeni kamu yönetimi anlayışına geçiş politikaları uygulamıştır.

Daha önceki yönetim kuramlarının ortaya çıkışından farklı olarak yeni kamu yönetimi yaklaşımı; öncelikle pratikte kendisini göstermiş, daha sonra da akademisyenlerce sistematize hale getirilmiştir. Bu akademisyenlerden biri olan Hood (1991), dünyadaki uygulamaları araştırarak yeni kamu yönetimi yaklaşımının ana çerçevesini çizdiği ve bir sisteme oturttuğu, bu sebeple de yayımlandıktan sonra bütün dünyada geniş yankı uyandıran “*Her Daim Geçerli Bir Kamu Yönetimi mi? (A Public Management For All Seasons?)*” adlı makalesinde yeni kamu yönetimi yaklaşımının dayandığı temel ilkeleri şu şekilde sıralamaktadır:

- *Kamuda Profesyonel Yönetim*: Kamusal çalışmalarda sorumlulukların açıkça belirlenmesi ya da bu çalışmaları kamu yöneticilerinin yönetmesine izin verilmesi olarak açıklanabilir.
- *Performansın Ölçülmesi*: Kamuda katı kuralcı politikalar gerçekleşmesi anlayışının terk edilerek politika çıktılarının önemli olduğu yaklaşımına geçilmesi, amaçların ve başarı ölçütlerinin açıkça ortaya koyulduktan sonra performansın değerlendirilmesini ifade eder. Yasalar performasyona göre tekrar düzenlenir.
- *Çıktılara Daha Fazla Önem Verilmesi*: Kamu yönetiminde süreçlerden çok sonuçların önemli olduğunu ifade eder.
- *Büyük Örgütlerin Optimum Büyüklükte Daha Küçük Örgütlere Bölünmesi*: Hantal yapılı bürokratik kurumların, kamu politikalarına dayalı olarak parçalanması ile daha kolay yönetebilir, daha verimli, daha hızlı kararlar alınabilen, bağlantıların daha kolay sağlanabildiği birimler oluşturulmasını işaret eder.
- *Kamuda Rekabete Dönüşüm*: Az maliyet ve daha iyi üretilmiş ürün için kamunun kendi içerisinde ve özel sektörle rekabet içinde olması gerektiğini ifade eder.
- *Özel Sektör Yönetim Tekniklerinin Kullanımı*: Kamu yönetiminde tek tip hizmet etiği anlayışının sonlandırılmasını, istihdamda ve ödüllendirmede esnekliğin

sağlanmasını, özetle özel sektörde etkinliği kanıtlanmış yönetim tekniklerinin kamuda da kullanılmasını ifade eder.

- *Kaynak Kullanımında Disiplin ve Tutumluluk*: Az unsurlarla fazla malve/veya hizmet üretmek için girdi miktarının kontrolü, maliyetlerin azaltılması, işgücü disiplininin yükseltmesini aktarır.

Yeni kamu yönetiminin ayırıcı özelliklerini, yeni iletişim teknolojileri perspektifinden değerlendirmek gerekirse; yeni iletişim teknolojileriyle yöneticilerin yönetilenler ve profesyoneller üzerindeki denetiminin artması, kamu yönetiminin etkililiğini artırmaktadır. Yapılan politikalar ve uygulanan çalışmalarla ilgili raporlamaların yeni teknolojilerle bilgisayar ve internet ortamında elde edilmesi, ölçme ve değerlendirmeyi kolaylaştırmaktadır. Yapılan politikaların yeni iletişim teknolojileri yardımıyla hızlı ve etkin bir şekilde uygulanması, sonuçlandırılmasını kolaylaştırmış, bundan hareketle de çalışmaların sonuçlarına dayalı politikalar geliştirilmiştir. Yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla iş bölümlerinde yaşanan hızlı değişim olanağı büyük ölçekli kurumların hızla parçalanmasını sağlamıştır. Adeta sermayeci kurumlar gibi esneklik kazanan kurumlar, şirket gibi yönetilmeye başlanmıştır. Yeni iletişim teknolojileriyle kolay bir şekilde kayıt altına alınan maliyetlerde disiplin ve denetim artmaktadır. Görüldüğü üzere yeni kamu yönetimi anlayışındaki değişim, yeni iletişim teknolojileriyle bağlantılandırıldığında anlam kazanmaktadır. Yukarıda bahsedilen değişim yönetimde, daha çok özgür yurttaş anlayışını topluma nakşedip denetim temelli gelişen bir anlayışı hâkim kılmıştır.

Yeni kamu yönetiminin amacı, kamu yönetimini işletme yönetimi ilkelerine yaklaştırmak, kamu yönetimi ile işletme yönetimi arasındaki farklılığı azaltmak ve kamu yönetimini “işletme benzeri” bir yönetim haline getirmektir (Hood ve Dunleavy, 1994). Bunun sebebi olarak, kamu yönetiminin hiyerarşiye dayalı ve verimsiz olması, esnek olmaması görülmektedir. Ayrıca kamu yönetiminin süreç odaklı, yeni kamu yönetiminin ise sonuç odaklı bir sistem olmasıdır. Burada temel sorun yeni kamu yönetiminin tüm ülkelerde uygulanıp uygulanamayacağı sorunudur. Bu noktada öne sürülen iki argüman vardır. Birincisi, yeni kamu yönetimi tüm ülkelerde uygulanabilecek küresel bir akımdır. İkincisi, yeni kamu yönetimi ülkelerin kültürüyle örtüşmesi gerektiğinden genel bir çözüm olamaz. Dolayısıyla yeni kamu yönetimi başarılı olacaksa o ülkenin idari, toplumsal ve siyasal kültürüyle de barışık olması gerekir (Yamaç, 2008).

Genel anlamda yeni kamu yönetimi anlayışının kamu hizmetlerinde yenileşme ve radikal değişiklik getirdiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Özer, 2006). İletişim ve

bilgi işlem teknolojisindeki yaşanan baş döndürücü gelişmeler, sosyal yaşamdaki ve yönetim anlayışındaki süratli değişim; yapıları ve bunlara bağlı tüm ilişkileri derinden etkilemektedir. Global olarak nitelendirilen temel ilke ve yapılar, geçmişte yararlı ve etkin olmuşlarsa da günümüz değişim merkezli dünyasında yaşananları karşılamakta ve olanları açıklamakta zorlanmaktadır (Özer, 2006). Hep faydalı gibi görülen yeni iletişim teknolojileri, kamu yöneticilerine yurttaşlarla ilgili her türlü bilgiyi kolay ve ulaşılabilir kılmaktadır. Bu durum da yurttaş üzerinde görülmeyen bir disiplin ve denetimi meydana getirmiştir. Bunun faydalarını da göz önünde bulunduran ülkeler, hızla yeni kamu yönetimi anlayışına geçmişlerdir.

Yeni kamu yönetimi düşüncesinin yaygınlaşmasında ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Anglo-Amerikan ülkeleri ekonomik ve siyasal reform programları ile önder olmuşlardır. Diğer pek çok gelişmiş batı ülkesi de bu politikaları sürdürmüş ve bu unsurların bağımlılık getirmesi ve uluslararası mali kuruluşların kontrolünde olmasına rağmen bu politikaları uygulamışlardır (Özer, 2006).

Aslında yeni kamu yönetimi politikalarının uygulanışı ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Örneklendirilecek olursak, İngiltere gibi bazı ülkelerde devletin işlevinin ve hacminin küçültülmesine ilişkin girişimler söz konusu olmuşken; Avustralya, Fransa ve İskandinavya ülkelerinde reformlar, hükümetlerin ve devletin yasallığını korumak için yapılmaktadır. ABD’de gerçekleştirilen reformların çoğu ise stratejik görülmemekteyken 1993 tarihli Al Gore raporundan sonra durum değişmiştir. İngiltere ve Avustralya politikaları yavaş yavaş gerçekleştirmiştir. İngiltere, ideolojik perspektiften sermayeyi destekleme konusunda uyumlaştırma çalışmalarına önem vermiştir. Avustralya ise daha çok reformlar üzerinden anayasal uzlaşma aramıştır. Yeni Zelanda yeni kurumsal iktisat çerçevesinde daha çok çaba sarf etmiş ve bu şekilde Okyanusya ülkeleri daha makul yaklaşımlar getirirken; İspanya, Avusturya, İtalya gibi ülkeler, daha çok idare hukuku bağlamında küçük çaplı dönüşümler gerçekleştirebilmişlerdir (Ömürgönülşen, 1997).

Hemen her büyük ve köklü devlet yönetimi anlayışına sahip olan ülkede görülen yeni yönetim anlayışı; katılımcılık, kararlarda rol alma, karar alma süreçlerini etkileme, yönetime daha etkin katılma gibi işlevler gören sivil toplum kuruluşlarını, hem demokratikleşme hem de sivil toplum kuruluşlarının gelişmişlik düzeyini ortaya çıkartan etkin katılımcılık, yetkilerin devri, yerinden yönetim, özerklik gibi alt kavramları içeren politikaları yapabilir kılmayı ve klasik, gelenekçi, hiyerarşik, bürokratik ve bugüne kadar iyi sonuç vermeyen yönetim anlayışının aksine sivil toplum kuruluşlarına önem veren, gelişimlerinin önünü

açan, katılımcılığı, şeffaflığı, yetki devrini, yerinden yönetimi, faydalı sonuçlar doğuran ve uygulanabilir çözüm yollarını teşvik eden ve benimseyen bir yaklaşım olarak yönetim kavramını ve tüm bu unsurların kamu yönetimine yansımada beliren yeni kamu yönetimi düşüncesini içermektedir (Yıldırım, 1993).

Ancak yukarıda bahsedilen yenilikler, yüzeysel ve egemen bir bakış açısının sonucudur. Katılım, demokrasi, sivil toplumun etkinlik kazanması, şeffaflık, yerinden yönetim gibi yaklaşımlar yalnızca yurttaşın gözünü boyamak için sunulmuş aldatmalardır. Yeni kamu yönetiminde etkin olan yeni iletişim teknolojileri, merkezi yönetimi yani dolayısıyla iktidarı güçlendirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri üzerinden gerçekleştirilen katılım, sürekli olarak bu teknolojileri kullanan iktidar tarafından denetlenmektedir. Böylece demokrasi de zarar görmektedir. Disiplin ve denetimin her türüsüne yaşamın her alanında etki sahibi olan yeni iletişim teknolojileriyle maruz kalan sivil toplumun dar alanda kabul edilen istekleri, gerçek bir gelişmeyi sağlayamayacaktır. Yerinden yönetim yerine merkezi iktidar tarafından disiplin ve denetimin arttığı bir anlayış baki kılınmaktadır.

Yeni anlayışın en önemli kavramlarından biri olan ve stratejik yönetim ile bilgi-iletişim teknolojilerinden yararlanarak bilgileri işleme potansiyeli artırılmış, hızla karar alabilen, ihtiyaçlara hızlı şekilde yanıt verebilen bir devlet yapısı, yani e-Devlet birbirini tamamlayıcı bir bütünlük içerisinde (Odabaşı, 2004). E-Devlet uygulaması tezde tartışılan kavram olan biyoe-politikanın bir unsuru olarak bu bölümde incelenecektir. Ancak bu başlık altında yönetim kavramının bütüncül bir unsuru olarak bahsedilmiştir.

Yönetişime dayalı bu yeni ve gelenekçi yönetim anlayışı arasındaki farkı görebilmek için iki anlayışın da temel özelliklerini belirtmekte fayda görülmektedir. Yaklaşımların temel ilkelerini karşılaştırmalı olarak açıklayan Eryılmaz, geleneksel anlayışın temel ilkelerini başlıca dört grupta toplamaktadır: Gelenekçi yönetim Weber'in bürokrasi modelini baz alarak yapılanmıştır, yani merkezilik, katı hiyerarşi, kurallara katı bağlılık ve yavaş işleyen bir yapı ile karakterize olmuştur; kamu yönetimi ya da refah devleti düşüncesiyle devletin işlevi ve hizmet alanı giderek genişlemiş veya büyümüştür. Devletin özellikle ekonomideki rolü artmıştır. Yönetimsel ve politik konular birbirlerinden ayrılmıştır. Kısacası kamu yönetiminin görevi, önceden belirlenmiş kuralları uygulamaktan ibaret kalırken temel politika ve stratejileri siyasal otorite belirlemektedir. Kamu yönetimi, yönetimin özel bir biçimi haline gelip özel sektörün yönetiminden bir hayli farklı bir hale gelmiştir (2000).

Buraya kadar bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere yeni kamu anlayışı ve öncesinde görülen gelenekçi anlayış, temelde derin farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıkları

oluşturan ana unsur yeni iletişim teknolojileridir. Anlayışlar arasındaki farklılıklara baktığımızda yeni kamu yönetimi yaklaşımının daha esnek ve yurttaş odaklı kurgulandığı ya da bu şekilde sunulduğu gözlemlenmektedir. Ancak yeni iletişim teknolojileri ile toplumun tamamının disiplin ve denetim altına alınması, yeni anlayışın temel amacıdır.

3.4.2. Avrupa Birliği Temelli E-Dönüşüm ve Türkiye'ye Yansımaları

2000 yılının Mart ayında Lizbon'da yapılan Avrupa Birliği Konseyi'nde, Avrupa Birliği'nin 2010 yılından itibaren dünyadaki en rekabetçi ve aktif bilgi ekonomisi haline getirilmesi amacı benimsenmiştir (Uçkan, 2003: 125). Bu amaca yönelik planlama ve politikalar daha sonraki yıllarda hızla yürürlüğe koyulmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde bilgiyi elektronik olarak üretme, kullanma ve yayma yeteneği; uluslararası rekabet gücünün en değerli belirleyicisi haline gelmiştir. Teknolojik açıdan ileride olan ülkelerde iktisadi faaliyetlerin önemli bir bölümünü bilgi temelli faaliyetlerin oluşturduğu bir değişim süreci yaşanmıştır. Günümüzde, ürün ve hizmet üretim faaliyetlerinin artan biçimde bilgi kullanımı gerektiriyor olmasından hareketle ekonomileri kavramsallaştırmakta "Bilgi Ekonomisi" sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde Avrupa Konseyi'nin 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen toplantısında, Avrupa'nın yeni ekonominin sağladığı fırsatlardan en iyi şekilde faydalanabilmesi edebilmesi için Avrupa Komisyonu'nca başlatılan ve Avrupa'yı herkes için gerçek bilgi toplumuna dönüştürmeyi amaçlayan e-Avrupa Girişimi kabul edilmiştir (E-Avrupa Girişimi, 2018). E-Avrupa Girişimi'nin 10 temel amacı sırasıyla şu şekildedir:

- Avrupa'daki genç nüfusun dijital çağa hazırlanması
- Ucuz internet erişiminin sağlanması
- E-Ticareti hızlandırmak
- Herkes için hızlı internetin sağlanması
- Güvenli elektronik erişim için akıllı kartların tasarlanması
- Yüksek teknoloji üreten ve kullanan işletmeler için risk sermayesinin yaratılması
- Engelliler için e-katılımın geliştirilmesi
- Online sağlık hizmetlerinin sunulması
- Akıllı ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması
- Online devlet hizmetlerinin geliştirilmesi.

Yukarıda da bahsedildiği gibi AB ülkeleri, bilgi teknolojilerinin kullanımının sosyo-ekonomik alanda ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanma bağlamında Kuzey Amerika ve Japonya'nın gerisinde kalma korkusuyla 2000 yılında önemli bir adım atmışlardır. Avrupa Konseyi Mart 2000'de Lizbon'da yaptığı toplantıda AB'yi 2010 yılında dünyanın tam istihdama ulaşmış en rekabetçi ekonomisi haline getirmeyi hedefleyen Lizbon Stratejisi'ni ilan etmiştir. Bunu takip eden toplantılarda ortaya koyulan strateji şu üç temel üzerine inşa edilmiştir (Lizbon Stratejisi, 2018):

- Rekabetçi, aktif, bilgi tabanlı ekonomiye geçişin temelinin kurulmasına yönelik ekonomik temel: Burada bahsedilen bilgi toplumundaki dönüşümlere uyum sağlanması gereği ve ar-genin desteklenmesidir.
- Sosyal dışlanmayla mücadele ve insan kaynaklarına yatırım ile Avrupa Sosyal Modeli'nin çağdaşlaşması için tasarlanmış sosyal temel: Üye ülkelerin bilgi tabanlı ekonomiye geçişini kolaylaştıracak eğitim ve öğretime yatırımları yapmaları ve istihdam konusunda daha aktif bir politika yürütmeleri beklenmektedir.
- Avrupa Konseyi'nin 2001'de Göteborg'da gerçekleştirdiği toplantısında stratejiye kabul edilen ve ekonomik büyümenin doğal kaynaklar tüketilmeden gerçekleşmesine dikkati çeken çevre temeli.

Lizbon'da kabul edilen kararlar doğrultusunda her vatandaşı, okulu, evi, iş yerini ve kamu alanlarını dijital çağa taşımak ve çevrimiçi alanlarda buluşturmak, bilgisayar ve internet okuryazarlığına sahip bir Avrupa yaratarak sosyal katılımı kuvvetlendiren ve tüketici güvenliğinin sağlandığı bütün toplumu içeren bir sürecin yaratılması hedeflenmiştir (Uçkan, 2003: 126). E-Avrupa 2002 Eylem Planı şu temel kısım veya eylem alanlarından oluşmaktadır (Çayhan, 2008):

Ucuz, hızlı ve güvenli internet:

- İnternete hesaplı ve hızla bağlanma,
- Akademisyenler, öğretmenler ve öğrenciler için hızlı internet,
- Güvenli ağlar ve cipli, akıllı kartlar.

İnsanlara ve niteliklere yatırım:

- Dijital çağda bir Avrupa gençliği yaratma,
- Bilgi ekonomisindeki çalışan sayısını artırma,

- Bilgi ekonomisine herkesin katılımını sağlamak.

İnternet kullanımının teşviki:

- E-ticaretin hız kazanması,
- E-Devlet: Kamu hizmetlerine elektronik erişimin sağlanması,
- E-sağlığın geliştirilmesi,
- Küresel ağlar için Avrupa dijital içeriğinin üretilmesi,
- Akıllı taşıma sistemlerinin üretilmesi.

E-Avrupa 2002 Eylem Planı, 2002 Haziran'da Eylem Planı'nda yer alan amaçların çok büyük bir kısmının başarıyla gerçekleştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda neredeyse bütün iş dünyası ve eğitim kurumları internet erişimine kavuşmuş, internet erişimine sahip hane sayısı üç misline çıkarılmış ve Avrupa, dünya üzerindeki en hızlı araştırma ve geliştirme ağına sahip olmuştur. Ancak internet kullanımı, erişimde yaşananlar kadar hızlı bir yükseliş gösterememiştir. Bu sebeple yeni yatırım ve politikalar, internet kullanımının üst düzeydeki kaliteli alt yapıya sahip olması, servisler ve pratikler ile kurumsal yapıların dönüştürülmesine yönelmiştir. Bu politikaların sonucunda e-Avrupa 2005 Girişimi ortaya çıkmıştır (E-Avrupa 2002, 2018).

Görüleceği üzere Avrupa ülkeleri Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği politikaları kapsamında bilgi iletişim teknolojilerini kamu yönetimine dahil etmişlerdir. Ancak yeni iletişim teknolojileri temelli disiplin ve denetimin tam anlamıyla gerçekleşmesi için tüm Avrupa'nın bu duruma dahil edilmesi gerekmiş ve genel politikalar bu yönde ilerlemiştir.

24 Ekim 2000 tarihinde gerçekleştirilen 5. Üst Düzey Karma Komitesi Toplantısı'nda, Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde bulunan Türkiye, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin de e-Avrupa+ çalışmalarına davet edilmesi kararlaştırılmış. E-Avrupa+ 2003 Girişimi ve Eylem Planı 23-24 Mart 2001 tarihinde Stockholm'de yapılan liderler zirvesinde görüşülüp kabul edilmiştir. (Yürütücü, 2007).

E-Avrupa+ 2003 Eylem Planı e-Avrupa 2002 programındaki üç temel hedefi içermekle birlikte aday ülkeler "Herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetlerinin sağlanması" ve "Bilgi toplumu ile ilgili müktesebata uyum ve uygulama" alt başlıklarını kapsayan "Bilgi toplumunun temel yapı taşlarının oluşturulması" başlıklı yeni bir hedef de koymuşlardır. Birliğe aday ülkeler e-Avrupa+ Girişimi'nin koyduğu hedefleri gerçekleştirmek için ortak

bir tarih (2003) üzerinde karar kılmışlardır (Büke, 2008). Bu gelişmeler sonrasında süreç, çeşitli çalışmalarla sürmüştür (E-Avrupa+, 2018):

“19-20 Haziran 2000’de Feira şehrinde e-Avrupa 2002 Eylem Planı kabul edilmiştir. 11-12 Mayıs 2000 tarihlerinde Polonya’nın başkenti Varşova’da gerçekleştirilen Avrupa Bakanlar Konferansı’nda, Orta ve Doğu’daki Avrupa ülkeleri, 15 Avrupa Birliği ülkesi tarafından Lizbon’da ortaya koyulan stratejik hedefi benimsemiştir. 15 AB ülkesinin e-Avrupa ile ortaya koyduğu girişimin parçası olma konusunda uzlaşmış ve AB’nin bu politik kararlılığına ek olarak belirtilen bu zor hedefe ulaşmayı denemek ve bundan faydalanılacak zemini genişletmek hedefiyle aday ülkeler olarak kendileri için “E-Avrupa benzeri bir eylem planı”nı hazırlama kararı almışlardır. Hazırlanan eylem planı, Haziran 2001’de Göteborg’da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. E-Avrupa+ adı verilen bu girişim, e-Avrupa’nın öncelendiği amaçları ve hedefleri yansıtmakta ve aday ülkelerin özel koşullarına yönelik 57 adet eylem maddesi sunmaktadır. E-Avrupa gibi, e-Avrupa+ Eylem Planı da aday ülkelerin ekonomilerinin dönüştürülmesinin ve modernizasyonunun hızlandırılmasını, kurumsallıklarının ve becerilerinin artırılmasının desteklenmesini, genel rekabet güçlerini geliştirmeyi hedeflemekte, bu perspektifte aday ülkelerin özel durumlarını gözönüne alan eylemler sunmaktadır. Ayrıca, e-Avrupa ile e-Avrupa+ programları arasında izleme ve değerlendirme vasıtasıyla veri karşılaştırması yapılabilmesi için 15 AB ülkesinin e-Avrupa için belirlediği ve kabul ettiği göstergeler üzerinde mutabakat sağlanmıştır. Ancak, e-Avrupa, AB’de telekomünikasyon sektörünün piyasalaşmasını tamamladığı, 1998 Telekom Müktesebatının adepte edildiği ve uygulandığı, hemen hemen bütün hanelerin telefon erişimine sahip olduğu bir dönemde yürürlüğe girmiştir. Aday ülkelerde ise durum farklıdır. Dolayısıyla, e-Avrupa+ Eylem Planı’na bu 3 öğeyle ilgili olarak “Bilgi toplumunun temel yapı taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması” başlıklı bir bölüm eklenmiştir. Bu bölüme ilişkin raporlama ve izleme için ek unsurlar kullanılmıştır.”

Avrupa Komisyonu, 2001 yılının Şubat ayında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta ve Türkiye’yi, bahsedilen ortak eylem planının inşasında diğer aday ülkelere katılmaları için davet etmiştir. Türkiye bu girişime aynı yıl içinde taraf olmuştur. Avrupa Birliği’nin ekonomik alanda yürüttüğü en önemli projelerden olan e-Avrupa Girişimi ve bununla ilişkili olarak aday ülkeler tarafından başlatılan ve yürütülen e-Avrupa+ Girişimi ile Türkiye, bilgi toplumuna dahil olma yolunda yürüttüğü çalışmaları hızlandırmıştır (E-Avrupa+, 2018).

Böylesi gelişmelerin neticesinde Avrupa Konseyi Mart 2002’de Barcelona’da yapılan toplantıda, Komisyonu “Genişbant erişimin ve kullanımının 2005 yılına kadar birlik bünyesinde yagınlaştırılması, İnternet Protokolü Ipv6’nın geliştirilmesi, ağ ve bilgi güvenliği, e-Devlet, e-egitim, e-sağlık ve e-iş” meselelerine yoğunlaşmış yeni bir eylem çalışması yapmakla görevlendirmiştir. Haziran 2002’de, Sevilla Avrupa Konseyi toplantısında 2005 yılında sonuçlanması planlanan e-Avrupa 2005 Eylem Planı oy birliğiyle kabul edilmiştir (E-Avrupa 2005, 2018).

E-Avrupa 2005 Eylem Planının en temel hedefleri ise şunlardır (E-Europe 2005, 2018):

- E-Devlet, e-egitim ve e-sağlık gibi uygulamalar başta olmak üzere birçok çevrim içi hizmetin sunumu,

- Dinamik e-iş mecralarının oluşturulması,
- Rekabetçi maliyet ve fiyatlarla yaygın geniş bant erişimi,
- Güvenli bilgi alt yapıları.

E-Avrupa+'nın başarıyla sonuçlanmasıyla 2004 yılı Mayıs'ında üye olan 10 ülkenin yanı sıra Türkiye, Romanya ve Bulgaristan da e-Avrupa 2005'e gözlemci olarak taraf olmuşlardır. Bu girişimle politikalar ve ekonomi dünyası için uygun ortam yaratılmasına ayrıca önem verilmektedir (E-Avrupa 2005, 2018).

Avrupa Birliği, e-Avrupa 2005 Eylem Planı'nın sonuçlanması sonrasında 2000 yılında Lizbon Stratejisi'nde uyguladığı politikaları da yeniden gözden geçirerek "i2010: Büyüme ve İstihdam için Avrupa Bilgi Toplumu" anlayışını kabul etmiştir. Strateji, üç "i" politika önceliği temelindedir: Information Space, Innovation and Investment, Inclusion (E-Avrupa 2005, 2018).

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği üzere Avrupa Birliği ve Konseyi tarafından yürütülen politikalarla birliğe ve konseye üye ülkeler hızla kamu yönetiminde yeni iletişim teknolojilerinin payını artırmışlardır. Avrupa'da, Kuzey Amerika ve Uzak Doğu'dan geride kalma üzerine yeşeren korku, politikaların hızla birliğe ve konseye üye olmayan ülkelere de sıçramasını doğurmuş ve üyeliğe aday ülkeler de politikalar gerçekleştirmişlerdir. Ülkemizde de süreç çeşitli inişli çıkışlarla gerçekleşmiştir.

Türkiye'de e-Avrupa'ya uyum çalışmaları, 2000 yılında büyük bir kargaşa ve tartışma ortamı içinde başlamıştır. Temel tartışmalar, uyum politikalarından hangi kurumun sorumlu olacağı, bir Bilgi Bakanlığı kurulup kurulmaması gibi konularda yoğunlaşmaktaydı. 2001 yılına gelindiğinde Başbakanlık tarafından ilk yapıcı adım atılmıştır. O yıldan başlatılan "e-Türkiye" girişimi ile 2001-2002 yıllarını içine alan bir plan ortaya konulmuş ve plan dahilinde çalışmaların koordinasyonu görevi TÜBİTAK'a verilerek kargaşa belirli ölçüde de olsa ortadan kaldırılmıştır. 2001-2002 yıllarını kapsayan e-Türkiye çalışmasının ardından, 27 Şubat 2003 tarihinde yayımlanan 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile 2003-2004 yılları için "e-Dönüşüm Türkiye Projesi" başlığıyla yeni bir plan uygulamaya konulmuş ve projenin koordine edilmesi, takip edilmesi, değerlendirilmesi ve yönetilmesiyle ilgili olarak bu kez Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevli kılınmıştır. DPT tarafından sürdürülen bu çalışmalarda ilk olarak 28 Nisan 2003 tarihinde 2003-2004 yıllarını kapsayan bir Kısa Dönem Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu planın 2004 yılında sonuçlanmasının ardından ise 2005 yılı Eylem Planı yürürlüğe girmiştir (Şatır, 2009).

E-Dönüşüm Türkiye Projesi, amacını “vatandaşlara daha kaliteli ve hızlı kamu hizmeti sunabilmek amacıyla; katılımcı, şeffaf, etkin ve basit iş süreçlerine sahip olmayı ilke edinmiş bir devlet yapısı oluşturacak koşulların hazırlanması” olarak belirlemiştir. Bu amaçla ortaya konulacak çalışmaların koordinasyonu görevi ise Mart 2003’te kurulan DPT Bilgi Toplumu Dairesine verilmiştir (Şatır, 2009). Diğer ülkeler tarafından benimsenen e-Devlet gelişmelerine ulaşabilmek, e-Devlet politikalarını merkezi ve yerel anlamda tek elden koordine edebilmek amacıyla, 2009’da ülkemizde bir e-Devlet ve Bilgi Toplumu Kanunu’na olan ihtiyaç görülmüş ve kanun tasarısı hazırlanmıştır. Sözkonusu tasarıya ilişkin kanun taslağı Başbakanlık web sitesinde yayınlanmıştır (Akgül, 2008).

Avrupa Birliği’nin Lizbon Stratejisi’ndeki amaçlarını benimseyen ve bilgi toplumu alanındaki girişimlere ortak olan Türkiye’de, bilgi toplumuna dönüşüme ilişkin pek çok alanda bugün bile devam eden çalışmalar bulunmaktadır. Fakat, genel olarak birbirinden bağımsız, ülkenin öncelikli gereksinimleri yerine kurumsal öncelik ve ihtiyaçlara dayanarak yürütülen bu çalışmaların bilgi toplumuna dönüşüm çerçevesinde beklenen düzeyde etki etmediği görülmüştür. Bu nedenle, bilgi toplumu olma çabasına yönelik çalışmaların daha bütüncül, sosyo-ekonomik refahı artırmayı temel alan, ülke şartları ve ihtiyaçlarına uygun hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek temel politikaları; yöntem, araç ve kaynakları ortaya koyan bir Bilgi Toplumu Stratejisi’nin oluşturulmasına yönelik politikalar geliştirilmiştir (Şatır, 2009).

E-Dönüşüm Türkiye Projesi’yle birlikte belirlenen öncelikler perspektifinde artan kamu yatırımlarına ve bazı temel servislerde elektronik ortama geçilmesine rağmen, kamuda bilgi paylaşımının kısıtlı birkaç örnek dışında yeterince gelişmediği görülmektedir. Kamu kurumlarına yönelik anketin sonuçlarına göre; birçok kurumun, ortak bir vizyon temelinde ve işbirliği içerisinde yürütülmesi gereken politikaların ve vatandaş odaklı yaklaşımın önemini anlamış olması ve kurumlarda değişim yönünde gözlenen bilinç ve istek, kamu yönetiminde etkinliğin sağlanabilmesi için umut vericidir. Gelişme gösteren bu bilinç ve istek sayesinde dönüşümün hızlanmasıyla; kamuda etki ve verimliliğin artırılması, işletmeler üstündeki idari yüklerin azaltılması, yurttaşların yaşam kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin artırılması, temel ve erişilebilir fırsatlar olarak ortaya çıkmaktadır (Şatır, 2009).

Kısaca Amerika Birleşik Devletleri merkezli doğan yeni iletişim teknolojileri, hızla Japonya ve Güney Kore tarafından da geliştirilerek ekonomi ve kamu yönetimine entegre olmuştur. Bu ülkelerden geri kalma korkusuyla acil eylem planları yapan Avrupa Birliği ve

Komisyonu, bütün Avrupa ülkelerinin sürece dahil olmasını istemiş ve bunda da başarılı olmuştur. Avrupa Birliği'ne üye aday ülkeler arasındaki Türkiye'de süreç, istikrarlı bir şekilde ilerlemese de günümüzde tam anlamıyla tamamlanmış durumdadır. Bu teknolojiler iktidar temelli disiplin ve denetim mekanizmalarına dahil edilmiş ve ülkemizde biyopolitikanın inşa süreci başlamıştır. Bu süreçte e-Devlet, e-Nabız, UYAP, e-Okul, elektronik kimlik kartları ve Passolig gibi biyoe-politika bileşenleri ortaya çıkmıştır. Bu bölümün bundan sonraki başlıklarında ülkemizde denetim amacıyla yürürlüğe sokulan biyoe-politika çalışmaları ve biyoe-politika bileşenleri tartışılacaktır.

3.5. Biyopolitika ve Yeni İletişim Teknolojileri: Biyoe-politika ve Bileşenleri

Günümüzde gözetimin birey ve toplum üzerindeki etkileri bireyler tarafından fark edilmektedir. Dünyanın dört bir yanında kamusal alanın bir parçası olan güvenlik kameraları artık aşikârdır. İnternet alışverişi ve binalara yapılan girişlerde kullanılan kimlik ve parola kullanımı ise artık zorunlu hale gelmiştir (Bauman ve Lyon, 2016: 11-12). Bu nedenle günümüzde özgürlüğü sadece hayat tarzı seçimine indirgeyen yeni bir paradigma doğmuştur (Çoban ve Ataman, 2018: 7). Bu durumu yaratan gözetim, “ulus devlete, bürokrasiye, teknolojik mantık olarak adlandırılan kavramla (kısaca teknolojik) ve politikayla ilintili olarak anlaşılabilir” (Lyon, 2006: 221). Yeni iletişim teknolojilerinin yaşamımızı kuşattığı böylesi bir ortamda, biyopolitikanın yaşam üzerindeki denetimine eklenmesi, artık yeni bir durumun ve kavramın tartışılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Biyopolitika yaklaşımı çerçevesinde görüş bildiren ilk düşünür Foucault değildir. Platon'dan Aristo'ya, Hobbes'tan Spinoza'ya, Hegel'den Arendt'e birçok düşünür, biyopolitikaya benzer uygulamaların varlığından söz etmiştir (Kartal, 2016b: 10-11). Ancak biyopolitikayı bir tarihsel kırılma olarak gören ve sistematik bir iktidar teknolojisi olarak tanımlayan düşünür Foucault'dur. O yüzden çalışma, Foucault'nun savları üzerinden yürümektedir.

Biyopolitika kavramı çok kapsamlıdır, her alana uygulanabilir olmasının yanında dönemin teknolojilerine ve koşullarına da çok kolay bir şekilde adapte olabilmektedir. Foucault'nun yaklaşımının kapsayıcılığını Onur Kartal (2016a: 8) şu şekilde ifade etmiştir:

“Foucault, iktidarın odağının, sadece ve sadece yaşama, yaşamın biyolojik potansiyellerine yoğunlaştığını, bu potansiyeller üzerinde uzlaştığını söylediğinde, yalnızca kendine özgü bir siyasal perspektifin sınırlarını çizmiyor, siyaset kuramı için de ufuklar açıyor. Biyopolitika adeta bir salgın gibi ötenaziden ırkçılığa, kürtaj ve öjeni tartışmalarından güvenlik mekanizmalarına (Dillon ve Nela, 2008), cinsellik ve toplumsal cinsiyet rollerinden sağlık ve eğitim programlarına, gen araştırmalarından (Sunder Rajan, 2010) borçlandırma stratejilerine, maddi olmayan ve esnek çalışma rejimlerinden (Hardt ve Negri, 2008; 2004; Virno, 2013) mülteci ve göç sorunlarına (Yeng, 2014) kadar birçok alana bulaşmıştır.”

“Biyo” ön adı ile türetilebilecek birçok kavram vardır: biyoetik, biyoarzu, biyokapital, biyosanat bunlara verilebilecek basit örneklerdir (Campbell ve Sitze, 2013: 2-5). Biyopolitikanın bulaştığı en yeni alan ise yeni iletişim teknolojileridir. Son dönemlerde yaşamın her alanını kuşatan yeni iletişim teknolojileri, biyoiktidar tarafından araçsallaştırılmıştır ve biyoiktidarın yeni bir aracı olarak “biyoe-politika” ortaya çıkmıştır. Çünkü yapılandırılmış iletişim artık siyasal iktidarın “teknolojik çözüm ortağı”dır (Törenli, 2011: 11).

Enformasyon teknolojilerinin toplum nezdinde yaygınlaşmasıyla elektronik gözetim, disiplin ve denetim sistemlerinin kullanımı hız kazanmış, bilgi üzerindeki siyasal denetim artmıştır (Lyotard, 1990: 11–12). Böylece tezin ilk bölümünde ayrıntılarıyla anlatılan biyopolitika, hayatımızı çepeçevre kuşatan yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla daha güçlü, kapsayıcı ve etkin hale gelmiştir. Yeni bir forma ulaşan bu biyopolitika tipi biyoe-politika olarak adlandırılabilir.

Bell; mikroelektronik, biyoteknoloji, telekomünikasyon teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle biçimlenen bu çağda doğal olanın yerini zaman içerisinde teknolojinin aldığını, sanayi sonrası toplumun kaçınılmaz bir şekilde yeni bir ütopyacılığa neden olduğunu savunmaktadır (1999: 488). Işık’ın aktardığına göre de bir büyük toplumsal değişim sürecinin ortaya çıkması beklenmiştir (2015: 70). Ancak biyoe-politika, birçok düşünür tarafından kaleme alınmış değişim ve ütopyaları bugünün gerçekliğinde var etmektedir.

Günümüzde hem gündelik yaşamda hem de çalışma yaşamında kamera, internet gibi unsurlarla uygulanan elektronik denetim sistemlerinin artması, teknolojinin iktidar araçları tarafından biçimlendirilmesinin ve kurgulanmasının sonucudur. Enformasyon toplumunda denetim sağlamanın araçları olan bu uygulamalar, Foucault’nun teknolojiyi bilgi-iktidar sarkacı özdeşliğiyle değerlendirmesiyle uyumaktadır (Kalfa ve Topateş, 2010). Biyoe-politika da bilgi-iktidar sarkacının bir sonucu olan biyoiktidar ve biyopolitikanın ileri bir formudur. Bireyin hayatını kuşatan yeni iletişim teknolojileri, denetim ve disiplin için gerekli bütün verileri biyoe-politikanın sürmesi için sağlamaktadır.

Yeni teknolojilerle şekillenen ve gizlileşen elektronik denetim pratiklerinin siyasal baskıcı niteliği kuvvetlenmektedir. Takip ve gözetleme çalışmaları doğaları gereği “güç ve otoriteyi de içeren” denetimin bütünleridir (Savcı, 2002: 335). Denetim, “güvenlik açığı” ve “savunmasız toplum” bahanesiyle gerçekleşmektedir (Mattelard, 2012: 187). Ancak biyoe-politika ile gelen denetim, baskıcı değil aksine ikna ve kontrol odaklıdır. Tezin ilk bölümünde de bahsedildiği üzere, özgür birey düsturunun ve anlayışının topluma

nakşedilmesi biyopolitikanın temel amaçlarından. Biyoe-politikada ise özgür birey her türlü yeni iletişim teknolojisiyle panoptik bir yaklaşımla denetlenip kontrol edilmektedir. Bireyler üzerinden alınan bilgiler, genelleştirilerek nüfusun biyoe-politikasına ulaşılmaktadır.

Bentham'ın hayal kurduğu, Foucault'nun kavramsallaştırdığı ve kurumsallaştırdığı, Orwell'in anti-ütopya olarak ifade ettiği panoptik toplum, 20. yüzyıldan bugüne dünyayı baştan başa kuşatan elektronik ağlar ve siber uzay sayesinde mümkün olmaktadır (Dolgun, 2005: 9-10). Bauman (2000: 11) da bu durumu panoptik-sonrası toplum olarak nitelendirmektedir. Bu ileri panoptik unsurlarla biyoe-politik disiplin ve denetim nüfusun farkında olmadığı bir durum haline gelmiştir.

Mark Poster günümüzün panoptik mantığını şu şekilde açıklamaktadır (1996: 109):

“Disiplin ve denetim teknikleri artık Foucault'nun düşündüğü şekilde insanları belli bir alanda düzenleme yöntemlerine ihtiyaç duymaz. Elektronik çağda mekânsal sınırlamalar hiyerarşileri kontrol etme üzerindeki sınırlar olarak artık aşılmıştır. İhtiyaç duyulan tek şey davranışların izleridir; kredi kartı işlemleri, trafik biletleri, telefon faturaları, kredi başvuruları, sosyal güvenlik dosyaları, parmak izleri, gelir işlemleri, kütüphane kayıtları, vs. Bu izleri takip ederek, bir bilgisayar, bir insanın bireysel hayatının şaşırtıcı şekilde tam bir resmini verecek bilgileri toplayabilir.

Poster (1990)'a göre günümüzde görülen enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki değişimle gözetim artık rızaya dayalı bir hâl almıştır. İletişim ve sosyalleşmek adına kullandığımız internet teknolojileri, bizi her gün panoptikonun kısılcacının içerisine atmaktadır. Bauman (2010: 60)'a göre ise, “depoya veri sağlayan gözetim altındakiler, gözetimin birincil ve gönüllü unsurları”dır. Bunun nedeni, nüfus ait verilere ulaşma amacının var olmasıdır (Lyon, 2013: 52-56).

“Rıza, verilerin işlenmesine rıza verme anlamı taşıyan ve yöneltilen kişi tarafından rıza olarak kabul edilebilen dışa yönelik her türlü eylem olarak tanımlanmaktadır” (Başalp, 2004: 39). Bu nedenle onay verdiğimiz, verilerimizin kullanılmasını kabul ettiğimiz her işlem gözetim ve denetime verilen izinler olarak da görülebilir.

Kişisel verilerin işlenmesine ilişkin ilgili kişinin rızasının alınmış olması, kişisel verilerin işlenmesine hâkim olan ilkelerin geçerliliğine zarar vermeyecektir. Diğer bir söyleyişle, diğer hukuka uygunluk hallerinde olduğu gibi ilgili kişinin rıza vermesi halinde de veri işlemenin, veri işlemeye hâkim olan ilkelere uygun bir şekilde yerine getirilmesi gerekecektir (Küzeci, 2018: 239-240). Yasal prosedürlere ustalıkla uydurulan disiplin ve denetime ilişkin verilerin sağlanması, biyoe-politikanın en önemli amaçlarından olmuştur.

Yukarıda bahsedildiği gibi yaşamımızı kolaylaştırdığı savunulan yeni iletişim teknolojileri bireyle ilgili her türlü bilgiyi anında sağladığından, bu bilgilerin elde edilmesi, birey rızasıyla sağlanmaktadır. Örneğin, sağlıkla ilgili bütün verileri bünyesinde barındıran e-Nabız uygulaması; tahlil, reçete unsurların taşınmasını gereksiz kıldığından, yurttaşlar için kolaylık sağlayıcı bir unsur olarak görülmekte ve yurttaş tarafından verilen izinle her türlü bilgiyi saklamaktadır. Böylece yurttaş, kendi rızasıyla biyoe-politika için gerekli olan bilgiyi iktidarın ayaklarına sermektedir.

Gandy ise enformasyon teknolojilerinde bireylerin herhangi bir nedenle paylaştıkları kişisel bilgilerin tasniflerini şöyle açıklamaktadır (1993: 56-58):

- Kimlik ve Tanımlama için Kişisel Bilgiler: Nüfus cüzdanı, sürücü ehliyet, pasaport, oy pusulaları, araçların işlendiği ruhsatlar, okul kayıtları, evlilik cüzdanları.
- Finansal Bilgiler: Banka hareket kayıtları, yatırım benzeri hesapları, banka ve kredi kartları, vergi rakamları, borsa hesapları.
- Sigorta Bilgileri: Sigortalar, araç kaskoları.
- Sosyal Güvenlik Bilgileri: Sosyal güvenlikle ilgili bilgiler, sağlık bilgileri, yapılan yardımlar.
- Kamu Hizmeti Bilgileri: Telefon, elektrik, gaz, kablolu televizyon faturaları ve ısınma, çöp, güvenlik bilgileri.
- Gayrimenkul Bilgileri: Mülk alım-satımı ve kiralama bilgileri.
- Eğlence Bilgileri: Seyahatlere ilişkin bilgiler, tatil ve iş rezervasyonları, uçak ya da gemi yolculuk bilgileri, kültür ve eğlence biletleri, gazete ya da dergi abonelikleri, televizyon reytingleri.
- Tüketim Bilgileri: Kredi kartı hareketleri, hesaplar, kiralamalar, satın almalar, üyelikler, beden ölçüleri ve bilgiler.
- İş Bilgileri: İş başvurusu bilgileri, sağlık testleri, referanslar, performans değerlendirme ölçüm ve kartları, özgeçmişler.
- Eğitim Bilgileri: Okullara yapılan başvurular, akademik kariyer, okullarda yürütülen kulüp ya da eğitsel kol faaliyetleri, ödüller, cezalar.
- Resmi Bilgiler: Mahkemelerde alınan kararlar, gazete raporları ve haberler.

Görüldüğü üzere bireyle ilgili bütün bilgiler, yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla biyoe-politika unsuru haline gelmektedir. Elde edilen bilgiler makro perspektifte nüfusa yönelik biyoe-politikaların yürütülmesine yardımcı olmaktadır. Nüfusun biyoe-politikası,

biyopolitikaya nazaran daha etkin ve kuşatıcıdır. Matematik ve istatistik gibi bilimlerin kolaylaştırdığı nüfus aritmetiğine ulaşma durumu, biyoe-politikada daha hızlı ve istikrarlı şekilde ilerlemektedir.

Biyoe-politikanın etkin olduğu bir diğer alan ise biyoteknolojidir. Biyoteknoloji, DNA bilgileri vasıtasıyla genetik düzenlemeler yapılabilmesine imkân vermektedir. Haziran 2000’de duyurulan insan genomu taslak dizisi, tedavisi imkânsız olan kalıtsal hastalıkların tedavisine kavuşmasında etkili olabilecek; aranan suçluların adli tıpça saptanmasına olanak verebilecektir. Hatta, kusursuz olmayan embriyoların belirlenmesi ile mükemmel çocukların üretilmesi gibi bir süreçten bile bahsedilebilmektedir (Castells, 2005: 73-74). Kısaca biyoe-politika elde edilen bilgileri yalnızca denetim ve kontrol için kullanmamakta aynı zamanda toplumun inşasında da araştırmaktadır.

Diğer yandan biyoteknolojik sosyal denetim araçları temelde bilişim teknolojisine dayanır. “Genetik parmak izi kendi başına suçun izlenmesinde sınırlı bir kullanıma sahiptir. Ancak böylesi veriler elektronik olarak saklandığı, aktarıldığı ve çağrılabilirdiği zaman adli veya diğer soruşturmalar için güçlü bir araç haline gelirler” (Lyon, 1997: 81). Biometri, DNA gibi bedensel veriler artık kişisel veri ve ayırıcı özellik olarak görülmektedir (Gandy, 2009).

Sonuç olarak yaşamın her unsuruyla ilgilenen biyopolitika bugün sosyo-politik olarak toplumu derinden etkileyen yeni iletişim teknolojileriyle bütünleşerek biyoe-politikaya dönüşmüştür. Yeni iletişim teknolojileriyle rıza ve izne dayalı girilen bütün birey bilgileri, bir nüfus profilinin çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Nüfusa odaklanan biyoe-politika elde ettiği bilgilerle disiplin, denetim ve kontrolü amaçlamaktadır. Tezin bu bölümünün sonraki başlıklarında biyoe-politika unsurları olan e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, elektronik kimlik kartları ve Passolig; biyoe-politika, disiplin ve denetim perspektifinden incelenecektir.

3.5.1. Biyoe-politikanın Çatı Uygulaması: E-Devlet

Biyopolitikanın yeni iletişim teknolojileri üzerinden inşası olarak biyoe-politika, nüfusun yaşam alanlarının hemen hepsinde görülmektedir. Sağlık alanında e-Nabız, eğitim alanında e-Okul, suç-ceza ve güvenlik alanında UYAP, nüfusun betimlenmesinde elektronik kimlik kartları ve eğlence alanında Passolig; biyoe-politikanın bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak biyoe-politikanın çatı unsuru olarak e-Devlet, bütün bileşenlerle

kurulmuş birer bağına sahiptir. Nitekim e-Nabız uygulaması e-Devlet üzerinden giriş yapılmasına izin vermektedir. Eğitim, güvenlik, adalet, nüfus kaydı işlemleri gibi birçok bilgiye de e-Devlet üzerinden ulaşılabilir. Kapsam bakımından geniş bir biyopolitika bilgiyi elinde bulunduran bu bileşen, kısaca biyoe-politikanın ana arterini oluşturmaktadır. Bu başlık altında e-Devlet uygulaması, biyoe-politika çerçevesinden değerlendirilecektir.

3.5.1.1. E-Devlet ve etkileri

Elektronik devlet (e-Devlet) biranda ortaya çıkmış bir kavram değildir, zaman içerisinde bilişim teknolojileri vasıtasıyla değişecek ve şekillenecek yeni bir devlet anlayışının ifadesidir. E-Devlet, devletin “elektronikleştirilmesin”de yeni iletişim teknolojilerinin yalnızca birer araç olarak kullanılması değildir. Tersine bilgi üretme, işleme ve uygulama yeteneği geliştirilmiş, ani kararlar verebilen, ihtiyaç ve isteklere hızlı bir şekilde cevap verebilen bir devlet yapısının karşılığıdır (İnce, 2003: 12).

E-Devlet en yalın biçimiyle; “devletin vatandaşlara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetlerde vatandaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik ortamda, kesintisiz, güvenli ve hızlı olarak yürütülmesi olarak da tanımlanmaktadır” (Türkiye Bilişim Şurası, 2002: 4). Yurttaşların devlet ile devletin yurttaşla ve özel sektörle, devlet içerisindeki kurumlar arasında ve devletlerin kendi içlerinde yapması gereken bilgi alışverişinin ve fiziki iletişimin elektronik ortama taşınması için yapılan girişimleri de e-Devlet uygulamaları kapsamında değerlendirmek mümkündür (Balcı ve Kırılmaz, 2009: 48).

Ancak e-Devlet uygulamasını biyoe-politika çerçevesinde değerlendirdiğimizde tanım ve açıklama değişiklik gösterecektir. E-Devlet, devletin yurttaş ve özel sektörle iletişimini kesintisiz ve hızlı bir hale getirmiştir; ancak yurttaş ve serbest piyasa ile ilgili bütün işlemler elektronik ortama aktarıldığından ve bu işlemlerden elde edilen bilgilerin depolanmasının ve erişiminin kolaylaşmasından bilgi-iktidar sarkacına bilgi taşıyacak devasa bir bilgi kümesi karşımıza çıkmaktadır. Kısaca e-Devlet yalnızca işlemlerin hızlanması ve güvenli bir şekilde sürdürülmesi değil, nüfusla ilgili kapsamlı bilgilerin de sağlanmasıdır. Bu, küresel anlamda yaygın hale gelmiştir.

Küresel anlamda kamu kurumlarının hizmetlerini internet ortamında sürdürmesiyle e-Devlet modeli genişlemekte; yurttaş veya kuruluşlar, devletle olan ilişkilerinde kamu kurum ve kuruluşlarının internet adreslerinden istedikleri bilgileri edinerek işlemlerini çevrim içi gerçekleştirebilmektedirler. İşlemlerin, zaman-mekân sınırlaması olmadan yapılması

önemlidir. İnternet, devletin yurttaş ve örgütlerle arasında oluşan mesafeleri kaldırmakta; standartlaşma, uzmanlaşma, aracısızlık boyutu ile önemli katkı sağlamaktadır. Mesai saatleri içerisinde ilgili birimlerde hazır bulunma zorunluluğu ve mecburiyeti, uzun iş süreleri, maliyetler ve zaman kayıpları, rüşvet ve yolsuzluk gibi istenmeyen durumların ortadan kaldırılmasında elektronik devlet kavramı iyi bir (Pamukoğlu ve Ocak, 2007: 59; Erdal, 2004: 3-4) yönetim olarak görülmektedir.

E-Devlet aynı zamanda katılımcı demokrasi, halkın doğru ve daha iyi yönetilmesi, daha kaliteli hizmet alma istekleri sonucunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin geldiği noktanın getirmiş olduğu değişim ve dönüşüm ile ortaya çıkan yeni devlet anlayışıdır (Özarslan, 2003: 3). Bu anlayışın en önemli çıktısı, hizmetlerin istikrarlı bir şekilde tek kaynaktan sunulabilmesidir (Kuran, 2005: 64).

Fakat biyoe-politika perspektiften bakıldığında bahsedilen bu yaklaşımlar da zayıf kalmaktadır. E-Devlet uygulaması ile devlet ve yurttaş arasındaki mesafeler kalkmış gibi görünse de aslında biyoe-politikanın denetim ve disiplin için gerekli bilgiyi elde etme zorlukları ortadan kalkmıştır. Katılımcı demokrasi, kaliteli yönetimden ziyade daha kuşatıcı, kontrolcü ve denetimci bir siyasal erk ortaya çıkmaktadır. Bu siyasal erkin en önemli amaçlarından biri, gerekli bilgiyi elde etme adına sistematik kayıt altına almaktır. Sistematik kayıt istatistiki bilgi için değerlidir. Yaşamın olumlu yönleriyle ortaya çıkan; ancak bu unsurlarla denetimi büyüncül kılmak isteyen bir iktidar vardır karşımızda (Foucault, 2016d: 101). E-devlet, denetim için gerekli veriyi sağlamaktadır. “İstatistik, iktidarın sayma bilimidir. Ona görme fırsatı verir. Bu da denetimi kolaylaştırmaktadır” (Özmkas, 2018: 152).

Günümüzde devletin üstlendiği sorumlulukların eksiksiz bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için kamu hizmetleriyle ilintili her türlü bilginin kayıt altında tutulabilmesi ve bu bilgilere erişimin sağlanması önem kazanmıştır. Devletin karar alma süreçlerinin sadeleştirilerek kısaltılması ve kamu yönetiminin hizmetlerin gereklerine ve değişen şartlara ayak uydurabilmesi için yurttaşların hizmet sunum sürecine etkin ve sürekli bir şekilde katılması ve bununla paralel olarak hizmet kalitesinin artırılarak devamının sağlanmasında da e-Devlet uygulamalarının önemli bir katkısının olduğu kabul edilmektedir. Aynı zamanda e-Devlet ile kamu kurumları arasındaki uyumlu işbirliğinin gerçekleştirilmesi, görev ve sorumluluk alanlarının açık bir şekilde ortaya konulması ve vatandaşların hizmetlere nasıl erişeceği konusunda daha çok bilgi sahibi olması mümkün olabilmektedir (Balcı ve Kırılmaz, 2009: 50). Hizmet kalitesinin artırılması ve

sorumlulukların yerine getirilmesi için gerçekleştirilen kayıt altına alma işlemleri, disiplin ve denetim için kullanılan birer enstrüman haline gelmektedir. Kayıt altına alınan bilgiler, makro anlamda nüfusa ait bilgi-iktidar sarkacının kurulmasına neden olmaktadır. Kayıtlarla kapsamlı bir yönetim için gerekli disiplin ve denetim koşulları inşa edilmektedir. Kaliteli hizmet ve şeffaflaşma iddiaları ise birer hayal olarak kalmaktadır.

Kamu yönetiminde yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı, yönetim çerçevesinden daha düşük maliyet ve vatandaşlara ilişkin daha kaliteli hizmet ile sürdürülebilir bir kaynak yönetimi sunarken, vatandaş açısından ise daha az zaman, masraf, emek gibi “kısıtlı vatandaşlık maliyeti”, daha çok memnuniyet, etkin katılım ve güven anlamına gelmektedir (Uçkan, 2003: 87-88). Yeni iletişim teknolojilerinde görülen gelişmeler şeffaflaşmaya katkı olarak kamu örgütlerinde şeffaflık ilkesinin benimsenmesi ve konumlanmasında olumlu etkilerde bulunmaktadır. Kamu yönetiminde etkililik, verimlilik ve saydamlık sağlanmasının yanında bilgi bütünlüğünün gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır. Bunlara ek olarak vatandaş, özel sektör ve kamu sektörünün ihtiyaç ve isteklerine uygun hizmet ve çözümlerin gerçekleştirilmesiyle ilgili tarafların tutum ve davranışları da büyük önem kazanmaktadır (Erdal, 2004: 7; Kösecik ve Karkın, 2004: 99).

Yeni iletişim teknolojilerinin kamu yönetimi açısından sağlandığı belirtilen verimlilik daha çok kapsayıcı bir siyasal yönetim açısından gerekli olan disiplin ve denetimin verimliliğini sağlamaktadır. Şeffaflaşma, yurttaşlara biyoe-politik olarak sunulan bilgilerle sınırlıdır. Sunulan hizmetlerden elde edilen bilgilerin ne amaçlarla nasıl kullanıldığı ise yurttaş tarafından bilinmemektedir.

Bu yaklaşımlar doğrultusunda biyoe-politik olarak kamu örgütlerinde teknolojinin etkin ve verimli kullanılmasını zorunlu hale getiren dört temel unsurun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür (Türkiye Bilişim Derneği, 2004: 10):

- Yurttaşın, değişen yaşamsal beklentilerinin sürekli artışı,

Bu duruma bağlı olarak biyopolitik teknolojilerin de buna uyum sağlayarak hem beklentilere cevap vermesi hem de bu beklentileri biyoe-politik unsurlarla donatması ortaya çıkmaktadır (Örneğin e-Nabız uygulaması sağlık bilgileri için erişimi kolay kılmaktadır; ancak nüfusun sağlık bilgilerini biyoe-politik olarak denetim için içermektedir).

- Hizmet maliyetlerinin yeni iletişim teknolojileriyle azaltılabilecek olması,

Böylece biyoe-politik disiplin ve denetim maliyetlerinin de azaltılmak istendiği söylenebilir.

- Küresel rekabetin her geçen gün arttığı bir ortamda kamu kurumlarının güvenilir bilgiye hızlı biçimde ulaşabilme, doğru karar alabilme konularında yönlendirmeye ihtiyaç duyması,

Bilgi-iktidar sarkacına dahil edilmek istenen bilginin güvenli bir şekilde elde edilmesi için biyoe-politik bileşenlerin yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

- Daha tutarlı, etkin ve güvenilir bir yönetim ve üretim altyapısını meydana getirilebilmesi için kamu verimliliğinin ve şeffaflığının artırılmasına duyulan ihtiyaç,

Son olarak biyoe-politik çalışmaların daha verimli gerçekleştirilmesi için yeni iletişim teknolojilerinin dahil edilmesi ve şeffaflık algısının yaratılması için nüfusa bazı bilgilerin paylaşılması (Örneğin e-Devlet uygulamasında uygulamayı kullanan birey sayısı yer alırken uygulamada tutulan bilgilerin ne amaçla kullanıldığı açıklanmamaktadır) olarak belirtilebilir.

Bütün bu amaç ve gereksinimlerle birlikte elektronik dönüşümün asıl nedeni, kamusal faaliyetlerin etkinliğini arttırmak, demokrasiyi güçlendirmek, saydamlığı sağlamak, yurttaşa daha kaliteli ve çok yönlü hizmet sunmak olarak gösterilmektedir. Devletin sağlamak zorunda olduğu bütün hizmetlerin hızını, verimliliğini ve etkinliğini arttırarak, hizmet maliyetlerini büyük ölçüde azaltan e-Devlet uygulamaları ile bürokratik ve kırtasiye malzemesi odaklı hizmet anlayışı yerini kalite ve verimlilik odaklı hizmet anlayışına bıraktığı belirtilmektedir (Çarıkçı, 2010: 96). Dolayısıyla e-Devlet, yurttaşın ihtiyaç ve beklentilerini önceleyerek merkezi bir konuma yerleştiren, kamu personelinin verdiği bilgi ve hizmetin kalitesinden sorumlu tutan, kamu hizmeti sürecini sadece kamu kurumlarının olanakları ile sınırlı görmeyip bu sürece özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını da dahil etme amacı güden bir yaklaşım olarak lanse edilmektedir (Emini ve Kocaoğlu, 2011:184). Ancak biyopolitikada zorlayıcı olmayan, yaşamı kolaylaştırıp nüfusa komformizm aşıl原因 bir yapı hakimdir (Revel, 2005: 134).

Kamu kurumlarında yönetsel etkinliğin artırılması ve kamusal hizmetlerin sağlanması ve sunumunda etkinliğin elde edilmesinin ülkelerin, sosyo-ekonomik yaşamı üzerinde büyük etkiye sahip olduğu düşünüldüğünde; bilgi toplumuna geçiş sürecinde kamu hizmetlerinin yurttaş odaklı olması, yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklarla

kaliteli, hızlı, saydam ve kesintisiz olarak sunulması son derece önem kazanmaktadır. Fakat e-Devlet uygulamaları yalnızca hizmetlerin elektronik ortama taşınması anlamına gelmemekte; buna ek olarak kurumlar arası uyumlu işbirliği becerisine, iş süreçlerinin etkinlik kazanmasına, yeni iletişim teknolojileri odaklı ortak vizyon ile amaç ve hedeflere sahip kamu yönetim anlayışını da ifade etmektedir (DPT, 2006: 12).

Son iki paragrafta kamu yönetiminde e-Devletin yüzeysel etkilerine yer verilmiştir; ancak biyoe-politika çerçevesinde bakıldığında demokrasinin geliştirilmesi, saydamlık, hizmet kalitesinin artırılması, verimliliğin sağlanması, hızlı işlem yapma, iş birliği, sivil toplumun geliştirilmesi, istikrarlı hizmet gibi faydaların yüzeysel olduğu söylenebilmektedir. E-Devlet gibi uygulamaların nüfusa ait bilgilerin bilgi-iktidar sarkacına daha kolay dahil edilmesi ve bu bilgiler perspektifinde disiplin ve denetim unsurlarının inşa edilmesine hizmet etmekte olduğu düşünülebilir. Nüfusla ilgili bilgilerin kolay elde edilip sağlanması, depolanması gibi durumlar kolaylaştıkça biyoe-politik çalışmaların yaygınlık kazandığı görülmektedir.

3.5.1.2. E-Devlet geleneksel devlete karşı

Geleneksel devlet anlayışı ile e-Devlet yaklaşımı arasında işleyiş ve amaç bakımından ayrılıklar bulunmaktadır. E-Devlet “elektronik” kavramını içerse de niteliği açısından “devlet” tanımı yine de gelenekçi kavramını korumaktadır. E-Devlet bütünüyle yeni bir devlet yaklaşımına karşılık gelmemekte, devlet olgusunun yurttaşlarca anlaşılması sürecinde kullanılan araç ve teknikler farklı olsa da misyon olarak geleneksel devlet kavramının esasında yer alan görevlerle aynı eksende yer almaktadır. Burada önemli olan e-Devletin, geleneksel devlet anlayışından ayrı olarak işlevlerini nasıl ve hangi araçlarla yerine getirdiğidir. E-Devlet gelenekçi devlet anlayışına rakip değil, gelenekçi anlayış içerisinde kamunun sunmakla sorumlu olduğu hizmetlerin sunulmuş biçimini değiştiren bir alt yapılar bütünüdür. E-Devlete geçiş sürecinin bitmesiyle birlikte birbirlerinden farklı görevleri yerine getiren ve farklı alanlarda hizmet sunan kamu örgütlerinin misyonları sona ermemekte; kamu örgütleri, sadece sunulan hizmet kalitesinin artırılması, güncelliği ve sürekliliğinin sağlanması hedefiyle yönetim anlayışlarında değişim göstermektedirler (Baştan ve Göknuar, 2004:73).

Geleneksel devlet anlayışında kamu kurumları, yurttaş ve talep ettiği bilginin korunduğu bilgi sisteminin arasında yer almaktadır. Vatandaşın gerekli bilgiye direkt ulaşması mümkün olmamaktaydı. Bilgi paylaşım talebi gerçekleştiğinde kamu kurumu paylaşılması uygun ve gerekli bilgiyi, bilgi sisteminden elde ederek yurttaşına sunmaktaydı.

Kamu kurumları içerisindeki iletişimsel ve kurumsal bilgi sistemleri arasındaki dolaşım yeterli olmayıp bilgi isteyen yurttaş, ilgili kamu kurumuna şahsen ulaşarak görüşmede bulunmak durumundaydı. Bu anlayışta bürokratik işlemlerin uzaması ve bunların zaman alması doğaldır (İnce, 2001: 24-25). E-Devlet yaklaşımında ise bilgi sistemi kamu kurumları ve yurttaş arasına yerleştirilerek yurttaşın bilgi talebini öncelenmekte, bir bakıma sunulacak hizmetlerin vatandaşların kendileri tarafından belirlenmesine imkân sunmaktadır. E-Devlette vatandaşın bilgiye doğrudan ulaşması ve kurumlar arasındaki iletişimi sağlamış olması sebebiyle bürokratik işlemler düşük seviyeye inmektedir (Şahin ve Örselli, 2003; 347). Kamu yönetiminde görülen bu anlayıştaki değişimle denetim ve disiplinde de değişim yaşanmıştır. Geleneksel devlet anlayışında var olan biyopolitika, yeni iletişim teknolojilerinin yönetim anlayışında entegre olmasıyla biyoe-politika doğmuştur.

Görüleceği üzere geleneksel ve elektronik devlette amaç hep aynıdır: sistemli ve sürekli bir yurttaş iletişimi. Ancak bu iletişimde amaç nüfusa ait bilgilerin kayıt altına alınmasıdır. Gelenekse devlette bu işlemin uygulanmasının daha zor olduğu görülmektedir. Kırtasiye malzemelerine dayalı arşivlerden bilgi elde edilmesi ve bu bilgilerin kayıt altına alınması güçtür. Fakat e-Devlette durum tam tersidir. Elektronik olarak elde edilen bilgiler, elektronik ortamda erişimi kolaylaştırmış, bilgiler daha sistematik olarak biyoe-politikaya kaynak sağlamıştır.

3.5.1.3. E-Devlet'in amaçları

E-Devlet girişiminin öncelikli hedefi, kamusal yapıyı yurttaşın ihtiyaç ve beklentilerine uygun, yeni iletişim teknolojilerine bağlı ve kamusal hizmetleri diğer unsurlara etkin bir şekilde ulaştırma kapasitesine sahip bir kamu yapılanmasına çevirmek olarak açıklanmaktadır. Bu dönüşüm içinde var olan yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu faydalardan sonuna kadar yararlanmayı amaçlamaktadır (Seifert, 2003: 1-2). Başka bir ifadeyle e-Devlet; bürokratik süreçlerin uzamasını önlemeyi, verimliliği ve şeffaflığı arttırmayı, bilgiyi geliştirmeyi, vatandaşını bilinçlendirmeyi ve onları siyasi unsurlar karşısında güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Mutula ve Mostert, 2010: 39). Ayrıca e-Devlet, kamu örgütlerinde yeni iletişim teknolojilerini kullanarak geleneksel hizmetlerde bulunan amaçsız ve yararsız genel masrafları ve verimsizlikleri azaltıp ortadan kaldırarak kamu kurumlarına bir değişim fırsatı sunmayı amaçlamaktadır (Bakry, 2004: 341). E-Devletin en temel amacı ise, toplumun bütün kesimlerindeki demokratik süreçleri geliştirerek demokrasiyi genişletmek ve yurttaşların, politik konulara dair görüşlerini internet aracılığıyla dile getirebilmelerini sağlamak olarak açıklanmaktadır (Sohal, 2005: 24). Ancak

bu ilksel amaçların dışında yönetim fonksiyonu çerçevesinde bakıldığında e-Devlet uygulamasına atfedilen misyonlar bu kadar masum değildir. Amaç, nüfusun en kolay şekilde disiplin ve denetim altına alınması olarak görülebilir.

Bu konu üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde e-Devlete geçiş amacı ülkelerin sosyo-ekonomik durumuna göre farklılıklar göstermekle birlikte biyoe-politik olarak e-Devlet uygulamalarındaki amaçlar şu şekilde ifade edilmiştir (Arifoğlu ve diğerleri, 2002: 19-21; Büke, 2002: 13; Demirel, 2006: 111; Efe ve Yıldız: 2011: 1701-1703; İnce, 2001: 21; Kolsaker ve Lee Kelley, 2008: 724; Erdal: 2002: 168; Erdal, 2011: 19; Odabaş: 2004: 90; Sağsan: 2001: 92; Sayıştay Başkanlığı, 2006: 7; Türkiye Bilişim Şurası, 2002: 10-11; Yücetürk, 2002: 147):

- Kamu kurumlarının daha akılcı, düzenli, hızlı, istikrarlı çalışmasını sağlayarak yurttaşların, kamu hizmetlerinden 7/24 faydalanmaları,

Bununla birlikte yurttaşların her an akılcı, düzenli ve hızlı şekilde gözetilip kontrol altında tutulmaya çalışıldığı düşünülebilir.

- Yurttaşların, hizmete ulaşımının kolaylaştırılarak devletle ilgili işlerini daha hızlı halledebilmesi,

Biyoe-politik olarak siyasal unsurların da yurttaşlara kolay ulaşması ve onlar hakkında bilgi elde etmesi olarak adlandırılabilir.

- Yurttaşlara sunulan hizmetleri geliştirerek hizmetlere ilişkin kolay erişilebilir bilgiler sunulması,

Bu durum disiplin ve denetim araçlarının da geliştirilmesi olarak görülebilir.

- Kamu kurumları arasındaki bilgi birliğinin oluşturulması ve bu sayede her türlü görevi kötüye kullanımın önlenmesi,

Bu, disiplin ve denetimin tek elden ve bütünlük olarak yürütülmesi amacının devamı olarak adlandırılabilir.

- Kamu kurumları ve personeli arasında koordinasyonun gerçekleştirilmesi ve her kurumun hedef, faaliyet ve görevlerinin yurttaşlarca bilinmesi,

Disiplin ve denetim için gerekli bilginin elde edilmesi için birçok kurumun ve bileşenin kullanılması ve aralarındaki koordinasyonla bütünlüğün sağlanması olarak düşünülebilir.

- Kurumlar arasında sağlanan bilgi alışverişiyle iş ve veri tekrarlarının önlenmesi ve kamusal karar alma organlarının bu süreçler için gerekli olan verilerin elde edilmesini sağlamak,

Bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bilgilerin paylaşımının kolaylaşması ve zaman kaybının azalması olarak okunabilir.

- Kamu hizmetlerinin yaygın ve ulaşılabilir hale gelmesi,

Disiplin ve denetim aygıtlarının nüfusun tamamına yayılması olarak görülebilir.

- İhtiyaç ve isteklere hemen cevap verebilen hizmetler yaratarak bürokratik yapıyı kaldırmayı ve kırtasiye malzemelerine bağlı hizmetlerin azaltılması,

Disiplin ve denetim için gerekli olan bilgiyi kaydetme adına kullanılan hantal yapıların yok edilmesi olarak tanımlanabilir.

- Hizmet kalitesinin artırılarak hata oranının asgari düzeyde kalması,

Sağlıklı bilgiler alarak disiplin ve denetim politikalarının (biyoe-politika) düzgün bir şekilde sonuçlanmasını sağlamak amacını taşıyabilir.

- Toplumunu oluşturan tüm kesimlerin yönetime katılımının sağlanması,

Nüfusun tamamının biyoe-politikaya dahil edilmesi olarak düşünülebilir.

- Karar alıcıların bilgiye dayalı karar verme süreçlerinin geliştirilerek hızlandırılması,

Disiplin ve denetimin hızla inşa edilmesi sağlanabilir.

- Zamansal ve mali tasarruf sağlanması,

Disiplin ve denetimin inşasında yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı ile kırtasiye malzemeleri açısından tasarruf sağlanması amaçlanmış olabilir.

- Çalışma yöntemlerinin gözden geçirilmesi,

Disiplin ve denetim yöntemlerinin artması ve çeşitlenmesi olarak görülebilir.

- Kâğıt üzerinde yapılan oy kullanma, sağlık hizmetleri, vergi toplama, nüfus politikaları, gümrük ve belediye hizmetlerinin elektronik ortama aktarılması,

Hizmetlerin artırılmasıyla biyoe-politika için gerekli bilginin elektronik ortamlardan daha kolay sağlanması hedeflenmiş olabilir.

- Kamusal faaliyetlerle ilgili bilgi düzeyi yüksek vatandaşların sayısını artırma,

Yüzeysel bilgilerin yurttaşa yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla duyurulup, bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilen biyoe-politikaların titizlikle saklanması olarak adlandırılabilir.

- Maliyetlerin azaltılması ve saydamlığın sağlanmasıyla yönetimin hesap verebilirliğinde etkin olunması,

Yüzeysel niceliksel verilerin yurttaşlara sunulması yoluyla saydamlık algısının yaratılması istenmiş olabilir.

- Kamu hizmetlerinde yeni iletişim teknolojileri kullanılarak yurttaşa daha yakın, ucuz ve verimli çalışan bir idari yapı sunma,

Biyoe-politika için daha ucuz ve daha verimli işleyen siyasal yapının yaratılması olarak tanımlanabilir.

- Vatandaşların siyasal katılımını artırma ve devlet yönetiminde bütünleşik bir etkinlik oluşturarak demokrasinin güçlendirilmesi,

Biyoe-politika ile demokrasinin yalnızca bir ikna etme süreci haline dönüştürülmesi olarak açıklanabilir.

3.5.1.4. E-Devlet'e geçiş aşamaları

E-Devlet yaklaşımına geçiş süreci biranda gerçekleşmemiştir. Çeşitli aşamaları bünyesinde barındıran bu süreç, yaklaşım farklılıklarını ve kapsamda gelişmeyi kapsamaktadır. E-Devlete geçiş aşamaları; bilgi, etkileşim, işlem dönüşüm, katılım aşamalarını içermektedir.

3.5.1.4.1. Bilgi aşaması

Bilgi aşaması e-Devlete geçişin ilk aşamasıdır. Bu ilk aşamada kamu yönetiminin faaliyetleri ve sunduğu hizmetler gibi konularda yurttaş ve kuruluşlara bilgi akışı sağlanmaktadır (Uçkan, 2003: 91). Bilgi akışının kamuoyuna açıklanmasında yeni iletişim teknolojileri, özellikle de internet kullanılmış ve yurttaşlara herhangi bir interaktif hizmet sunulmamıştır. Web sayfasında kurumlar ve hizmetler hakkında tanıtıcı bilgiler ile duyurular bulunmaktadır. Devlete ait web siteleri, bilgi sunan ilan alanları gibi görülmekte ve kullanıcılara sadece okuma ve erişim olanağı vermektedir. Yurttaşlar, web sitelerinden devlet raporlarını okuyabilmiş, yasama faaliyetleri, yasalar, tüzükler, yönetmelikler hakkında bilgi edinmiş, belli görevlerdeki personelleri öğrenebilmiştir. Yurttaşlar genellikle yetkililer tarafından tasarlanan yapı içerisinde sınırlı ve temel bilgileri edinme imkânıyla

sınırlandırılmıştır (West, 2004: 17). Bu çerçevede bilgi aşaması, e-Devletin en yalın haliyle vatandaşlar için web sitesi üzerinden bilginin paylaşılması olup kamu kurumlarına ait web siteleri ise internetin ortaya çıkışından 1990'lı yılların sonuna değin bilgi sağlayıcı rolüyle bütünüyle vatandaşlara bilgi sunulması amacıyla (Demirel, 2006: 86-87).

Tek yönlü bir bilgi sürecini içeren bu yaklaşım, biyoe-politika açısından tatmin edici bir aşamayı ifade etmemektedir. Biyoe-politikada yurttaşların süreçlere dahil olması onlar üzerinden nüfusa ait bilgilerin elde edilmesine neden olmaktadır. Bu geçiş aşamasında ise tek yönlü bir bilgilendirme yer aldığından bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bilgi kısır kalmaktadır.

3.5.1.4.2. Etkileşim aşaması

Bu aşamada yurttaşlar istek ve ihtiyaçları doğrultusunda direkt olarak bilgiye erişim sağlayabilmekte ve ilgili kurumlarla iletişimde bulunabilmektedirler. Kullanıcılar, özel veri tabanlarına ulaşabilmekte; vergi, telefon, elektrik borcu gibi dönem borçlarını ve sigorta primlerini sorgulayabilmekte, resmi işlemler için kullanılan doküman ve belgeleri edinebilmekte, kaydolabilmekte, randevu alabilmekte, kamu personeline elektronik posta yoluyla sorular sorabilmekte, internet üzerinden idari kurumlara başvuru yapabilmekte ve iş süreçlerini başlatabilmektedirler (Erdal, 2004: 12).

Etkileşim aşamasında yurttaşların talep ettiği bilgiye, hızlı bir şekilde çevrim içi olarak ulaşabilmeleri imkân dahilinde değildir. E-Devletin bu aşaması kamu ile yurttaş arasında etkileşime imkân vermesine rağmen, gerçek anlamda bir bilgi paylaşımı ve karşılıklı iletişim mümkün değildir. Bu etkileşimler daha çok basit, genel olarak bilgi paylaşımına odaklanan uygulamaların geri bildirimleriyle sınırlıdır. Ancak süreç olarak vatandaşların artan ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda işlemlerin çevrim içi olarak tamamlayacakları koşula doğru yol almaktadırlar (Seifert, 2003: 10).

Bu aşamada biyoe-politika için gerekli olan ve elde edilmek istenen bilgi, eş zamanlı ve kapsamlı olmasa da elde edilmeye başlanmıştır. Bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bilginin, basit düzeydeki temel bilgiler olduğu görülmektedir.

3.5.1.4.3. İşlem aşaması

Bu aşama, yurttaşların e-Devlet üzerinden işlem yaparak hizmet aldıkları aşamadır. Bu hizmetler; vergi ödeme, vize ve pasaport işlemleri, ehliyet başvurusu ve yenilemeleri, müze bileti başvurusu, rezervasyon ve ödemeler, sosyal yardımlar, doğum ve ölüm kayıtları,

kamu ihalelerine katılım, lisanslar, izinler vb. özel, güvenlik ve gizlilik içeren kamu hizmetleridir (Uçkan, 2003: 49; Erdal, 2004: 12).

Buraya kadar bahsedilen aşamalarda yüz yüze ya da kırtasiye malzemelerine dayalı biçimde sunulan hizmetler ya da işlemler kısıtlı bir biçimde de olsa web üzerinden sunulmaya başlanmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin kamu yönetimindeki kapsayıcı ve dönüştürücü etkisi bundan sonraki aşamalarda belirlemektedir. Söz konusu ileri düzeyindeki aşamalarda kamu kurumları sundukları hizmetleriyle yurttaş odaklı bir bakış açısıyla yeniden yapılandırılmaktadır (Yıldırım, 2011: 27). Buradaki yurttaş odaklılık biyoe-politik hedefler için inşa edilmiştir. Yurttaşların biyoe-politikaya tam anlamıyla dahil edilmesi bu süreçlerden sonra gerçekleşmiştir. Bu süreçten sonraki aşamalar tamamıyla bir dönüşüm ve katılım sürecini doğurmuştur.

3.5.1.4.4. Dönüşüm aşaması

Bu aşamada yeni elektronik kamu yönetimi, genel bir bilgi iletişim omurgası üzerinden yerel, bölgesel ve ulusal tüm kamu yönetim birimlerinin; bağlandığı ve bilgi sistemlerinin birleştirildiği, tümleşik ve istikrarlı bir biçimde hizmet sunabildiği tek kaynaklı bir yapıdır. Dönüşüm aşamasıyla vatandaşlar ya da kurumlar tek bir web adresi üzerinden istedikleri tüm hizmetlere ulaşabildikleri bir yapıya kavuşmaktadır. Diğer yandan, kullanıcılar tarafından bilinmeyen ancak arka planda hizmet ve uygulamaların birbirine entegre edilmesi ile iş süreçlerinin yeniden yapılandırılmasına imkân sağlanırken maliyetlerden tasarruf edilmesi ve hizmetlerde etkin olma ve vatandaş memnuniyetinin artması sağlanacaktır (Uçkan, 2003: 49, Erdal, 2004: 12). Dönüşüm aşaması ile biyoe-politik çalışmalar, tek elden ve bütünlük olarak yürütülmeye başlamıştır. Biyoe-politika, bölgesel ve ulusal olarak yaygınlaşmıştır.

3.5.1.4.5. Katılım aşaması

E-Devletin son aşaması olan katılım aşamasında kamu kurumlarının siteleri, hizmet sunum modelinin ötesinde siyasal değişime doğru ilerleyerek yurttaşlar için, seçmen kaydı, elektronik oylama ve politika süreçlerine dahil olma imkânları sunmaktadır. Bu aşamada, e-Devlet uygulamaları hizmet verme faaliyetlerinin yanında gelişmiş katılım unsurlarıyla vatandaşların izleme ve denetim yapma olanaklarını arttıracak, kamu yönetimini daha katılımcı ve demokratik bir şekle kavuşmaktadır (West, 2004: 17; Uçkan, 2003: 49).

E-Devlet kullanımında ilerleme kaydetmiş olan ülkeler kullanıcılarına çevrim içi işlem yapabilme imkânı tanırken e-Devlet konusunda yeni olan ülkeler ise yalnızca bilgi verme ve

form indirme gibi basit görülebilecek uygulamalar sunmaktadır. Ayrıca aşamalar arasındaki geçişler teknolojik ve karışık seviyeleri de göstermektedir. İlk aşamada basit bir yeni iletişim teknolojisi yeterli olurken sonraki aşamalar için daha ileri teknoloji ve işlemler gerekmektedir (Naralan, 2008: 458). Dolayısıyla e-Devlet sürecindeki ilk düzey, kamu örgütlerinde yeni bir yapılanmaya başvurmaksızın mevcut düzene entegre edilmesini işaret etmektedir. İkinci aşamada kamu kurumları, dış unsurlarla etkileşime geçerken hizmet ve bilgi sunumuna dair dışarıdan gelen istek ya da sorunlara karşı duyarlı hale gelmektedir. Son iki aşamada kamu örgütlerinde hızlı, az masraflı, verimli, etkin ve kaliteli bir hizmet sunumuna ilişkin idari açıdan yeniden yapılanmaya gidilerek (Yıldırım, 2011: 3) teknolojik, beşeri ve kurumsal alt yapı gibi faktörlerin tümünün birlikte yeterli seviyeye getirilmesi gerekir (Naralan, 2008: 458). Son aşamada ise kamu politikalarının saptanması ve uygulanması sürecine devletin yanında özel sektörle birlikte sivil toplum da dahil edilmek istenmektedir (Yıldırım, 2011: 3).

Biyoe-politika çerçevesinde en kapsamlı ve ayrıntılı sürece geçiş, katılım aşamasında gerçekleşmiştir. Yurttaşların tüm faaliyetlerinin e-Devlet uygulamasına dahil edilmesiyle sürece katılım sağlanmış, böylelikle bilgi-iktidar sarkacına dahil edilmek için gerekli tüm bilgiler elde edilerek tam anlamıyla kapsamlı bir disiplin ve denetim sağlanmıştır.

3.5.1.5. E-Devlet'in bileşenleri

E-Devleti oluşturan unsurlar bu başlık altında açıklanacaktır. Biyoe-politika çerçevesinde incelenecek bileşenler sırasıyla yurttaş, işletmeler, kurumlar ve çalışanlardır.

Yurttaş bileşeni, devletle vatandaş arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Vatandaşın, gelenekçi devlet anlayışı içerisinde kamu kurum ve kuruluşlarıyla iletişimi doğumdan önce başlayıp ölümünden sonra da süren bir sürece yayılmaktadır. Bu süreç içinde devletle vatandaş arasındaki ilişkiler; kimlik kartı, pasaport, vergi, fatura, ehliyet, trafik bilgi ve cezaları, çeşitli izin ve belgelerin çıkartılması, resmi işlemlere başvuru, iş takipleri, evlilik ve boşanma, askerlik, sosyal güvenlik, seçim, sayım, eğitim vb. tüm kişisel işlemleri kapsamaktadır (Erdal, 2004: 4-5).

Bireyin doğumundan ölümüne kadar devlet kurumlarıyla bu şekilde doğum ve aşularla başlayan devlet-vatandaş ilişkileri evlenme, ölüm ve miras gibi unsurlarla devam etmektedir. Bu süreç içerisinde birey, devletle sürekli iletişim halindedir ve e-Devlet yaklaşımı bütün bu süreci elektronik ortama taşımayı hedeflemektedir (Gözlügöl ve diğerleri, 2004: 35). Yurttaşlıkla ilgili bütün işlemlerin elektronik ortama aktarılması, tek tek bireyler üzerinden

nüfusla ilgili bilgilerin elde edilmesine neden olmuştur. Böylece nüfusu oluşturan yurttaşlar üzerinde disiplin ve denetim sağlanmıştır.

İşletmeler unsuru ise devletle işletmeler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Kamuya alımlar gibi ticari işletmelerden kamusal unsurlardan ya da kamu kuruluşlarından ticari işletmelere doğru ilerleyen bütün ticari ilişkiler bu çerçeveye girmektedir. Bu süreçteki amaç, şirket kurulmasına izin verme, vergilerin tahsili, elektrik, su ve doğalgaz faturalarının takibi ve ödenmesi, bankacılık ve finans işlemleri gibi işlemlerin işletmelerle devlet arasında elektronik ortamda gerçekleşmesinin sağlanmasıdır (Kırçova, 2003: 54; Uçkan, 2003: 47-48). Biyoe-politikanın geliştirilmesi için sağlanması şart olan bilgi, bazı durumlarda şirketler tarafından aktarılmaktadır. Örneğin, yurttaşların harcamalarıyla ilgili bilginin elde edilmesi için kredi kartı hizmeti veren bankalardan veriler sağlanmaktadır. Bu bilgiler Türkiye İstatistik Kurumu'na aktarılarak ülkemizin harcama profili çıkarılmaktadır.

Kurumlar, devletle kamu kurumları arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Kamusal hizmetlerin üretilmesi, etkili biçimde yürütülmesi ve yurttaşların kullanımına sunulması gibi konularda kamu yönetim birimleri arasındaki iletişimi kapsamaktadır. Kamusal yapılar arasındaki sürecin sağlıklı bir şekilde işlemesi yalnızca kurumların kendi otomasyon süreçlerini tamamlaması, kurumlar arası bilgi akışı ve entegrasyonunun sağlanması ile mümkün hale gelmektedir, bu da ancak e-Devlet modelleriyle sağlanmaktadır (Büke, 2002: 22).

Tez kapsamında tartışılan kavram olan biyoe-politikanın bileşenleri (E-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, elektronik kimlik kartları ve Passolig), tam olarak bu unsuru ifade etmektedir. E-Devlet çatısı altında bulunan uygulamalar kurumlardan elde ettikleri bilgileri, bünyesinde barındırıp araçsallaştırmaktadır.

Çalışan bileşeni ise devletle kamu personeli arasındaki ilişkileri kapsayan bir süreçtir. Gelenekçi devlette yer alan standart işlemlerin bir kısmının ortadan kalkması kalan işlemlerin de basitleştirilerek daha az sürede ve daha az emekle gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Bu durum da kamu çalışanlarına yaratıcılık, kendini geliştirme, yönetim süreçlerine daha fazla katılma imkânı vermekle birlikte onların bilgi temelli kişisel gelişimleri açısından katkı sağlamaktadır (Erdal, 2004:7). İlişkinin bir tarafında her durumda devletin olduğu bu etkileşimleri sağlayan e-Devlet ile ilk olarak çevrimiçi bilgi erişimi ve sonrasında kamu idarelerini ve devletin diğer organlarını birbirine bağlayan devlet portalları vasıtasıyla kamusal işlemlerin çevrim içi yürütülmesi amaçları hayata geçirilmeye

çalışılırken daha uzun vadede ise elektronik seçim anlamına gelen e-seçim ve e-oylama sistemlerinin geliştirilmesine odaklanılmaktadır (Uçkan, 2003: 48).

Biyoe-politikanın tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için siyasal erki oluşturan insan kaynağının da sisteme dahil edilmesi gerekmektedir. Bu da başarılı bir şekilde inşa edilmiş denetim unsurlarıyla gerçekleşmektedir. Biyoe-politikada sistem o kadar kapsayıcı ve kaçınılmazdır ki çalışanlar neredeyse standart işlemler yaparak bilgi-iktidar sarkacına bilgi devşirmektedir.

3.5.1.6. E-Devlet'in Türkiye'deki genel durumu

Bu başlıkta E-Devlet uygulamasıyla ilgili niceliksel verilere yer verilecektir. Tezin bu başlığı yazılırken uygulamaya kayıtlı kullanıcı 41.062.522'dir. Uygulamanın içerdiği hizmet sayısı 4.104, mobil hizmetler sayısı 1.884, uygulamanın kapsadığı kurum sayısı ise 489'dur (E-Devlet Kapısı, 2018). Görüleceği üzere uygulamaya ilişkin bilgiler bile en ince ayrıntıya kadar bilinmekte ve kategorize edilmektedir. Bu da bilgi-iktidar sarkacının gücünü ortaya koymaktadır.

Uygulama çerçevesinde verilen e-hizmet şöyledir (E-Devlet Kapısı, 2018):

- Adalet

Bu kategorinin suç-ceza ve güvenlik başlığındaki biyoe-politik unsurları kapsadığı söylenebilir.

- Çevre

- Tarım ve Hayvancılık

Nüfusun yaşadığı ortamın ve kaynaklarının bilinmesi, tezin ilk bölümünde yer alan yönetimsellik başlığında da vurgulandığı üzere yapılacak biyopolitik çalışmalara zemin hazırlayacaktır. Bu bilgilerin biyoe-politik olarak elde tutulmasının, denetimi kolaylaştırdığı belirtilebilir.

- Eğitim

Nüfusun eğitim durumunun bilinmesi, ekonomik çözümler yapılmasını sağlayabilir.

- Güvenlik

- İş ve Kariyer

- Sağlık

- Sosyal Güvenlik ve Sigorta

Nüfusun sosyo-ekonomik şartlarını betimleyen yukarıdaki hizmetler, yapılacak biyoe-politikalara ve bunların sonucunda oluşacak denetime kaynak sağlayabilmektedir.

- Şikâyet ve Bilgi Edinme

- Telekomünikasyon

Yukarıdaki hizmetlerin, yurttaşlarla iletişimi sağlayarak onlar hakkındaki bilgileri daha kolay elde etmeye olanak sağladığı söylenebilir.

- Trafik ve Ulaşım Vergi

- Harç ve Cezalardır.

Yurttaşlardan elde edilecek parasal kaynakların sağlandığı hizmetler olan yukarıdaki unsurlar, ekonomik çevrenin analizinde biyoe-politikaya katkı sağlayacak potansiyeldedir. Tezin ilk bölümünde de bahsedildiği üzere “Nüfus, iktisadi ve siyasi bir sorundur. Artık doğum, ölüm, yaşam süresi, doğurganlık, sağlık, hastalıklar, beslenme ve konut gibi değişkenlerle ele alınan bir nüfus vardır” (Foucault, 2016d: 99). Yukarıdaki unsurlar da bu değişkenlerin denetimi yani biyoe-politika için önem kazanmaktadır.

En çok kullanılan hizmetler ise şu şekilde sıralanmaktadır (E-Devlet Kapısı, 2018):

- Sosyal Güvenlik Kurumu (4A Hizmet Dökümü)

- Adalet Bakanlığı (Dava Dosyası Sorgulama)

- Gelir İdaresi Başkanlığı (Vergi Borcu Sorgulama)

- Emniyet Genel Müdürlüğü (Araç Plakasına Yazılan Ceza Sorgulama)

- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK Tescil ve Hizmet Dökümü)

- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (Tapu Bilgileri Sorgulama)

- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (3 Günlük Hava Tahmini)

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Günlük Döviz Kurları)

- Adalet Bakanlığı (İcra Dosyası Sorgulama)

En çok kullanılan uygulamalardan yola çıkarak ise nüfusun daha çok sosyo-ekonomik, güvenlik odaklı, coğrafi koşullarla ilgili hizmetlerden faydalandığı görülmektedir. Bu hizmetler nüfusun profilini çıkarmaya yeterli olmaktadır.

3.5.1.7. E-Devlet'in biyoe-politikaya katkıları

E-Devlet uygulamasının biyoe-politikanın bileşeni olduğundan daha önceki başlıklarda bahsedilmiştir. Bu başlık altında e-Devlet uygulamasının biyoe-politikaya katkıları siyasal erk, yurttaş, kamu personeli ve özel sektör kuruluşları perspektifinden incelenecektir.

Çatı bir uygulama olarak e-Devlet, biyoe-politika bileşenlerinin neredeyse tamamını kapsamaktadır. Nitekim nüfusun 18. yüzyılda nesnel olarak ele alınıp iktidar lehine araştırmaları, onunla ilgili verilere ulaşmayı zorunlu hale getirmiştir (Foucault, 2016c: 110). Artık doğum, ölüm, sağlık, hastalık, beslenme gibi özellikleriyle ele alınan bir nüfus vardır karşımızda (Foucault, 2016d: 99). Uygulama bu elemanları içermektedir. Bu açıdan e-Devlet de biyoe-politika için önem arz etmektedir.

E-Devlet uygulamasının biyoe-politikaya katkıları siyasal erk çerçevesinde şu şekilde sıralanabilir:

- Kamu yönetiminde yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla kayıtların elektronik ortamda tutulabildiği, ayrı kamu yönetimi birimlerinin sahip olduğu bilgileri birleştirerek birimler arasında hızlı ve doğru bilgi alışverişinin sağlanmasını da kapsayacak biçimde geniş bir perspektifle kamu yönetiminin gelişmesini sağlamaktadır (Balcı ve Kırılmaz, 2009: 56).

Disiplin ve denetimin sağlanması için gerekli bilgilerin elektronik olarak sağlanması ve denetimin tek ve bütünlük olarak inşa edilmesine fayda sağlanmaktadır.

- Ekonomik tasarruf sağlanmasını ve ekonomik gelişmenin desteklenmesini sağlamaktadır.

Disiplin ve denetimin masrafsız şekilde kurulmasına yaramadığı söylenebilir.

- Hata payının azaltılmasını sağlamaktadır.

Başarılı bir disiplin ve denetimin sağlanmasına fayda sağlandığı belirtilebilir.

- Denetim ve kontrol faaliyetlerini geliştirerek, işlemleri gözlem altında tutarak hataların azalmasını (Ülker, 2002: 970) sağlamaktadır.
- Gerekli bilgiye ulaşmada ve hizmet sunumunda yalnızca ülke içi değil, yurtdışından yapılacak taleplerin de aynı şekilde karşılanabilmesini sağlamaktadır.

Biyoe-politikanın ulusal sınırlardan çıkıp uluslararası hatta küresel hale gelmesine olanak sağlanabilmektedir.

- E-Devlet ile işlemlerin kağıttan elektronik ortama aktarılmasıyla posta, telefon, faks, fotokopi gibi evrak işlerinde kullanılan bütün ofis makine ve teçhizatların bakım, tamir ve yedek parça giderlerinden önemli mali tasarruflar sağlanmasını ve ofis gereçlerine daha az gereksinim duyulmasını sağlamaktadır.
- Kamu hizmetlerinin internet vasıtasıyla ve personel faktörü minimize edilerek sunulması, işlemlerde görevli kamu çalışanlarının şahsi menfaati için görev ya da yetkisini kullanması veya hizmet alan vatandaş menfaat sağlamaya itmesi gibi durumların ortadan kalkmasını sağlamaktadır (Pamukoğlu ve Ocak, 2007: 69).

Bu unsurların ara araçlar ve insan kaynağının ortadan kaldırılmasıyla biyoe-politikanın hızlı uygulanmasını sağladığı söylenebilir.

- Bütün bürokratik zorluklar sebebiyle yurttaşlar tarafından ulaşılamayan evrakların olduğu, yavaş hareket eden bir unsur olarak eleştirilen devleti, kısa sürede verimli neticelerin alındığı bir unsura dönüştürerek ona saygınlık kazandırmaktadır.
- E-Devletin kamu yönetiminde özel sektörde de kullanılan idare yöntemleri ve becerilerinden yararlanması, kamuda düşük verimlilik ve idareden doğan etkisizliğin azalmasını sağlamaktadır (Sağsan, 2001: 97).

Böylece disiplin ve denetim çalışmalarının verimlilik kazanmasına olanak sağlanabilir.

- E-Devlet uygulamaları vasıtasıyla özellikle gelişmiş ülkelerde bürokratik işlem miktarı azalmış, verilen hizmetler basit, anlaşılır ve anlamlı hale gelmiş, yurttaş memnuniyeti artmıştır.
- E-Devlette istikrarlı yönetim için gerekli olan işbirliği ve iletişim maliyetleri en düşük düzeyde olmakla (Çukurçayır ve Ekşi, 2001: 104-105), birlikte kaynakların verimli yönetilmesi doğru personelin doğru yerde görevlendirilmesini de sağlamaktadır.

Kısa sürede ve kısa yoldan, az maliyetle bilgi verişimi ve biyoe-politika geliştirme avatajları yaratılmaktadır.

- Personelin işlem zamanının kısılması ile işlem başına düşen birim maliyetlerde azalma sağlanmaktadır.

- Evrakların elektronik olarak depolanmasından dolayı doküman arşivleme için daha az depolama alanı ihtiyacının olmasıyla yer ve kira gibi tasarruflar sağlamaktadır.
- Doğru niceliksel verilerin analizi vasıtasıyla devletin ihtiyaçlarının nerede ve ne zaman olduğu hususunda isabetli kararlar alınması ve elde edilen tasarruflar sayesinde iyi araştırılmış ve tahmin edilmiş bütçeler oluşturulmasını mümkün hale getirmektedir.
- Tasarruf yaparak kaynak tüketmek yerine üretim yaparak gelir üretmek, bu sayede yeni işler yapmak, araştırma yatırımlarını hedefleyerek daha etkin bitirilmiş projeler üretilebilmektedir (Gözlügöl ve diğerleri, 2004: 61-62).
- Kamu hizmetlerinin yeni iletişim teknolojileri ile her yerden sunulabilmesine imkân sağlarken, devletle doğrudan iletişim kuran birey sayısını azaltmaktadır.

Ölçülebilir veriler doğrultusunda geliştirilen biyoe-politikalarla masrafların azalması sağlanmaya çalışılmaktadır.

- Kamu yönetiminin ise internet ile sunulan modern kayıt ve analiz araçlarından yararlanılmasına olanak sağlayarak bilgiyi toplama ve analiz etme gücünü artırmaktadır (Ulusoy ve Karakurt, 2002: 137-139).

Bu bilgilerin biyoe-politika için kullanılmasını sağlanmaktadır.

Görüleceği üzere e-Devlet uygulamasının biyoe-politikaya katkıları siyasal erk bakımından oldukça güçlüdür. Bu durum yurttaşın aleyhine olarak görülebilir. E-Devlet uygulamasının biyoe-politikaya katkıları, yurttaş perspektifinden şöyle sıralanabilir:

- Yurttaşların karar alma süreçlerine katılım seviyesi e-posta ve internet gibi elektronik iletişim araçları vasıtasıyla yükseltilebilmekte,
- Yurttaşlar elektronik ortamda kamu kurumlarının elinde bulunan bilgi ve belgelere erişebilmekte, vergi ve faturaların elektronik olarak ödenebilmesi gibi hizmetlere ulaşabilmekte (Balcı ve Kırılmaz: 2009: 56),
- Kamusal hizmetleri yaygınlaşmasıyla devlet-birey etkileşimi sağlanmaktadır.

Yurttaşla etkileşimin sağlanması yoluyla yurttaş üzerinden nüfusun bilgilerine erişilmeye çalışılmaktadır.

- Yurttaşlar farklı kamu hizmetlerine bir web adresi üzerinden ulaşarak devletle ilgili işlerinde daha az zaman harcamakta, devlet dairelerinin daha az ziyaret edilmesi ile

de bekleme zamanını azaltarak özelde kişisel, genelde ulusal verimliliğin artmasını sağlamakta,

- Ölüm-doğum, ikametgâh, evlat edinme gibi şahsi durum değişiklikleri sadece bir yerde ve tek web adresi üzerinden yapılabilmektedir.

Yurttaş işlemlerinin tek ve kapsamlı teknolojilerle gerçekleştirilmesiyle fiziksel etkileşimden daha verimli etkileşime geçilmesinin amaçlandığı vurgulanabilir.

- E-Devlet uygulamalarının, eğitim-öğretim programlarında yapacağı değişikliklerle yaratıcı fikirleriyle yeni istihdam alanları yaratılması sağlanabilmektedir (Gözlügöl ve diğerleri, 2004: 62-63),

- E-Devlet ile internete kamusal erişimi arttıracak olan kütüphane, okul gibi halka açık mekânlarda yurttaşların internete erişimi sağlanmakta, halkın yeni iletişim teknolojilerine dair ilgisi ve öğrenme arzusu artmakta, bu durum eğitim kalitesinde yükselişi ve nitelikli eleman eğitiminde başarıyı beraberinde getirmekte, bu yeni alanda istihdam olanakları ve dolayısıyla kişi başına düşen gelir de artmaktadır (Uçkan, 2003: 61-64).

Eğitim-öğretim ve istihdam yatırımları ile sosyo-politik çalışmaların geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilebilir.

- Yurttaşların e-Devlet uygulamalarına uyumunu kolaylaştırmak ve idareye destek olmak için kamu görevlilerine sürekli ve öğretici eğitimler verilmesini sağlamaktadır.

- E-Devlet, devlete hizmetleri nasıl sağlayacağını ve vatandaşların isteklerini ön plana çıkaracak şekilde onlarla nasıl bir bağ kurulacağını muhakeme fırsatları sunabilmektedir (Burn ve Robins, 2003: 26). Buna paralel olarak e-Devlet, yurttaşlarla görüş alışverişinde bulunulmasını sağlayarak halkın isteklerini alır, katılımını sağlar ve politikalarını ona göre belirlemektedir (Kaya, 2004: 1).

Son olarak yurttaşlara verilen sürekli ve kapsamlı eğitimlerle biyoe-politikaya katılımın daha etkin hale getirilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

E-Devlet'in biyoe-politikaya katkılarını kamu personeli perspektifinden şu şekilde sıralayabiliriz (Gözlügöl ve diğerleri, 2004: 63-64):

- E-Bankacılık vasıtasıyla maaş ve ücret ödemesi yapma,

Böylece kamu personelinin de ekonomik koşullarının biyoe-politikaya dahil edilmesi amaçlanabilir.

- Kamu kurumlarının arasında ve kurumlarda bölümler arasında hızlı bir biçimde haberleşme ve bilgi paylaşımı,
- Bilginin kesintisiz olmasıyla zaman-mekân sınırlaması olmadan gerekli bilgiye ulaşma,

Böylece disiplin ve denetim için gerekli olan biyoe-politik bilginin paylaşım ve depolanmasının kolaylaşması hedeflenebilmektedir.

- Prosedürlerin sadeleşmesiyle işlemlerde artan etkinlik ve verimlilik,
- İnsan kaynakları yönetiminin etkinleşmesiyle, performansları değerlendirme, online iş ve işe kabul gibi işlemlerin basitleşmesi gibi yararlar sağlamaktadır.

Bu, verimli bir disiplin ve denetimin inşa edilmesi olarak okunabilir.

E-Devlet uygulamasının biyoe-politikaya katkıları özel sektör kuruluşları açısından önemlidir. İşletmelerde kaliteli; fakat ucuz üretim yapabilme ve pazardan daha çok pay alma en önemli hedef haline gelmiştir. Yeni teknolojilerin gelişimiyle bilgiye daha fazla ve kolay ulaşma bu alanda işletmelere büyük avantajlar sağlamıştır. Bu perspektifte e-Devlet politikaları sonucunda devletin işlemlerini sürdürerek küçülmesi kısaca giderlerini azaltması büyük kazançlar sağlayabilecek, bürokrasinin yavaşlattığı devlet yapısı, özel sektörün daha hızlı ve ucuz işlem yapabilmelerine, üretim ve yatırımlara süratle uyum sağlamalarına imkân vermektedir (Cantekinler, 2002: 12). E-Devlet, özellikle ihaleler veya yurttaş-devlet ilişkilerinde maddi gelirlerin söz konusu olduğu ortamlarda sağladığı saydamlıkla tüm kamu yönetim sürecini olumlu yönde etkilemekte ve vatandaşların kamu yönetimine, dolayısıyla da devlete ve politik yapılara duyduğu güveni arttırmaktadır (Uçkan, 2003: 63). Böylece biyoe-politikanın inşasında siyasal erk, dışı unsurlarla da iş birliği yapılmaktadır.

Bu başlık altında tartışıldığı üzere e-Devlet uygulaması biyoe-politikanın ana bileşenidir. Diğer uygulamalar daha spesifik ve ihtisaslaşmış bileşenlerdir. E-Devlet uygulaması, yurttaşların neredeyse tüm bilgilerini içerisinde barındıran ve bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen bilgilerin elde edildiği temel kaynaktır. Biyoe-politikaya geçiş aynı zamanda geleneksel devletten e-Devlete geçişin de serüvenidir.

3.5.2. Biyoe-politikanın Yaygınlaşmasında Tıbbın Teknolojik Toplumsallaşması: E-Nabız

Biyopolitikanın doğuşunun en önemli nedenlerinden birinin sağlık koşulları ve hizmetlerindeki gelişme ve iyileşme olduğuna daha önceki bölümde değinilmişti. Hastanelerin yalnızca umutsuz hastalara ve cesetlere ev sahipliği yapan mekânlar olmaktan çıkıp birer iyileşme ve hayata dönme alanına dönüşmesi, tıbbın toplumsallaşmasıyla olmuştur. Böylece bireyin yaşam standartlarını artırıp onu kuşatan, tıbbi araçsallaştırarak onun bedeniyle ilgili bilgilere ulaşım nüfusun profilini çıkararak denetimci biyoiktidar ortaya çıkmıştır. Bu noktada sağlık gaspedilmiştir (Illich, 2017: 15). Bu bölümde tıbbın bir toplumsallaşması olarak bir biyoe-politika bileşeni olan e-Nabız uygulamasının disiplin ve denetim perspektifinden incelenmesi yapılacaktır.

3.5.2.1. Sağlıkın biyoe-politika açısından önemi

Daha önceki bölümde de tartışıldığı üzere beden, Foucault'nun iktidar üzerine yaptığı çözümlemesinde merkezi bir yere sahiptir. Foucault için beden, insan bedeninin anatomi-siyaseti ve nüfusun biyopolitikası adını verdiği düzenleyici bir denetim sistemine gönderme yaparak çözümlediği bir dizi disiplini doğurmaktadır. Siyaset, bilgi ve iktidarın önemli bir unsuru olan yaşam konusu etrafında dönmektedir. Bu nedenle Foucault'nun iktidar çözümlemesindeki temel odak, bedenin düzenlenmesi ve bedenin yönetsel teknikler yoluyla üretilmesi üzerindedir (Stauth ve Turner, 1997: 263). Nitekim tıbbi söylem, aile, annelik ve hatta evlilik denetimin odağındadır (Bilton, 2009: 232-238). Tam da bu noktada bedenin sağlığı ve dolayısıyla nüfusun sağlığı siyasetin temel unsuru haline gelmektedir.

Okumuş (2011: 45)'un "insanın sosyal hayatta var oluş mekânı olarak" tanımladığı beden; düşüncenin, araştırmanın ve kavramanın konusu olagelmıştır. "Beden sadece biyolojik bir varlık olmadığı gibi bedenin biyolojik serüveni, bu serüvene dair imgeler ve icra etme şekli, toplumsal ve tarihsel süreçlerin etkisiyle meydana gelmiştir. Bu çerçeveden baktığımızda bugünün toplumunu beden üzerinden anlamlandırmaya ilişkin modern bedenin doğuşu" gibi bir (Vigarello, 2008, s.13) dönemselleştirmeden söz etmek yerinde bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Foucault'nun bedenle ilgili görüş ve çalışmaları, sosyal inşacı görüşün biçimlenmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bedenin bütünüyle biyolojik bir varlık olmadığını, sosyal çevre tarafından şekillendirilen, tasnif edilen ve yeniden yaratılan bir gerçeklik olduğunu düşünen sosyal inşacı görüşe göre, bedene dair nitelikler, anlamlar ve bedensel sınırlandırmaların tamamı sosyal ürünlerdir. Sosyal güçleri anlamada, bedenlere nasıl ulaştıklarını ve onları ne şekilde etkiledikleri konusunda farklı görüşlere sahip olmakla

birlikte, sosyal olanın bedeni biçimlendirdiği temel bir görüş olarak ortaya çıkmaktadır (Nazlı, 2009: 64).

Kısaca 1980’li yıllardan bugüne birçok konuyu açıklamada önemli bir sosyolojik tartışma unsuru haline gelen beden (User, 2010: 133); cinsiyet, ırk, kimlik, politika, bilim, teknoloji, globalleşme gibi konular çalışılırken gündeme alınmaktadır (Okumuş, 2011: 45). Sosyolojinin bedene yaklaşımı tıp gibi sadece anatomi ve fizyolojiye değil, bedenin toplumsal eylemleri icra etme ve anlamlandırma durumuna da odaklanmaktadır (User, 2010: 133).

Görüleceği üzere beden ve mekân üzerine araştırmalarını yoğunlaştıran Foucault, bedeni her dönem iktidarın (ve dolayısıyla biyopolitika ve biyoe-politikanın) hedefi olarak görmektedir. Siyasal erklerin beden üzerindeki çalışmaları, hapsedme ve hasta bırakmaktan iyileştirme ve yaşam standardını artırmaya yönelmiştir.

Foucault, modern dönemle birlikte iktidarı bir refah sorunu olarak ele almaktadır. Refah stratejileriyle iktidar, bedeni kontrol ve denetimi altına almaya çalışarak hayat üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Bir taraftan bireyler, bir taraftan da okullar, hastaneler, hapsedmeler, aileler, kişilerarası ilişkiler ya da cinsellik yoluyla sosyal olanın her alanına hâkim olan bu iktidar türü daha önce de belirtildiği gibi biyoiktidardır. Biyoiktidar; doğum oranları, kamu sağlığı, hastane sayısı ve barınma durumu ve de göç gibi toplumsal olaylarla ilgili kayıtları büyük bir önemle toplayarak kullanmaktadır (Tekelioğlu, 1999: 152). “Demek ki hem bedenin hem de yaşamın ya da beden ve nüfus kutuplarıyla birlikte genel olarak yaşamın sorumluluğunu yüklenen bir iktidarın içindeyiz” (Foucault, 2004c: 25) ve bu iktidarın gerçekleştirdiği biyopolitikalar, nüfusun tıbbileşmesinin peşindedir.

Nüfusun tıbbileştirilmesi, etki ve bilgi perspektifinde bireylerin yaşayan varlıklar olarak konumlandırılması ve yaşamın politik bir matematiğin ekseninde yer alır hale getirilmesi, biyopolitikanın yaygınlık kazanması ile anlamlandırılacak süreçlerdir. Modern topluma evrilmenin işareti olan bu eşiği Foucault, “biyolojik modernlik eşiği” olarak adlandırır ve şu şekilde açıklar: “Bir toplumun biyolojik modernlik eşiği adını vereceğimiz şey, insan türünün bir bahis konusu olarak kendi siyasal stratejileri içinde yer almaya başladığı anda oluşur” (Foucault, 2016d: 105). Siyasal stratejiler biyoiktidar açısından zamanla değişmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin yaşamın her alanına nüfuz ettiği günümüzde biyopolitika sağlık açısından da biyoe-politikaya evrilmiştir. Bireyin ve onun üzerinden nüfusun bütün sağlık durumları e-Nabız uygulaması üzerinden biyoe-politikanın bileşeni haline gelmiştir.

Modern politik sorunun kesin bir şekilde nüfusa bağımlı olduğunu vurgulayan Foucault (2016c: 71)'ya göre biyomodernlik, “yaşam üzerinde” uygulanan bir iktidarın tezahürüdür ve bu iktidar iki ana kanal üzerinden (nüfus ve bedenler) yayılmakta, işlemekte ve dönüşmektedir. Nüfus ve bedenler üzerinden işlerlik kazanan bu iktidar çeşitleri, karşılıklı içerisinde olan, birbirinin yerine konumlanan ya da birbiriyle çelişen “birer karşı sav değildirlir” (Foucault, 2016d: 102) daha çok “bir ara bağıntı kümesinin birbirine bağladığı iki gelişim kutbu oluştururlar” (Foucault, 2016d: 102). Hayatın, nüfusun ve bedenlerin politikleşmesi, denetleyici ve düzenleyici olan bu iki kutup üzerinden örgütlenmektedir (Foucault, 2016d: 102-103):

Kutuplardan biri ve anlaşıldığına göre ilk oluşanı, bir makine olarak ele alınan bedeni merkez almıştır: Bu bedenin terbiyesi, yeteneklerinin artırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkârlığının koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır: insan bedeninin anatomo- politikası. Biraz daha geç, yani XVIII. yüzyılın ortasında oluşan ikinci kutup, tür bedeni, canlı varlığın mekaniğin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkez almıştır: Bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır; bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir: İşte bu da nüfusun biyo-politikasıdır. Beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri, yaşam üzerindeki iktidarın çevrelerinde örgütlediği iki kutbu oluşturur.

Tıbbi-siyasallaşma şeklinde yürüyen bu çifte hareket iki örnekle elle tutulur hale getirilebilir. İlk örnek halk sağlığına ilişkin politik endişelerin ve uygulamaların ortaya çıkmasıdır. Batı’da 19. Yy’ın -yaşamsal unsurların siyasallaşması açısından- anlamı, bedenlerin ve onn üzerinden nüfusun tıbbileştirilmesi, halk sağlığının siyasal bir sorun ve endişe kaynağına dönüşmesi ve tıbbi koşullardan temellenen sağlıklı toplum inşa etme stratejilerinin yapılandırılmasının siyasetçiler tarafından daha önce hiç olmadığı kadar önemsenmesiydi (Porter, 2005: 96). O dönemde hastalıklarla ve nedenleriyle mücadelede tıbbi önlemler geliştirilmiş ve hastalıkların istatistiklerinin elde edilmesinde bölgelerde yer alan nüfus kümelerinin hayat tarzları, iklim değişimleri, beslenme unsurları, barınma durumları, alkol kullanım ve okur-yazarlık payı gibi etmenler içeren raporlara başvurulmuştur (Porter, 2005: 96-97). “Bu durum hastalığın artık sosyal bir sorun olarak ele alınması anlamına gelmektedir. 19. yüzyılda gerçekleştirilen sağlık reformları genel olarak tıbbi uygulamaların politik ve idari olarak merkezileşmesi, karantina gibi salgınları önleyici politikaların artması ve tıbbi pratiklerin idari coğrafyanın uzak noktalarına yaygınlaşmasıdır. Bu dönemde ayrıca bebek ölümlerine özel bir ilgi belirmiştir” (Porter, 2005: 164).

İkinci örnek ise nüfus sağlığına ve yeni doğan bebek ölümlerine yönelen ilginin git gide kamu sağlığının odak noktasına daha fazla yerleşmesidir. Bu dönemde hamilelik doğum süreci (annenin yararına olmayacak bir şekilde) daha fazla tıbbileşmiş ve uzmanlaşmıştır

(Mazower, 2003: 101), anne olmaya yönelik siyasal kutsallık güçlenmiş ve “hamilelik kadınların ulusal görevidir” düşüncesi yaygınlaşmıştır (Mazower, 2003: 94). Bu süreçle birlikte aile, nüfus sağlığını ve milli gücü sağlamanın hayati önemlerle yüklü yapı taşına dönüşmüştür. Aileyi tanımlayan değerleri yaygınlaştırmaya çalışmak, çocuk yapmayı teşvik etmek, kürtajdan vazgeçirmeye ilişkin tutum ve sağlıklı birey olmayı özendirilmeye ilişkin düşünceler bu kaygıların çıktısıdır (Mazower, 2003: 88). Mark Mazower’in de vurguladığı üzere “19. yüzyılın sonlarından itibaren nüfusun artışı ve sağlığı, Avrupalı devletlerin Darwinci bir üstünlük mücadelesine girdikleri ve mücadeleyi kazanmanın yolunun bu koşuldan geçtiğini düşündükleri için, bir askerlik ve ulusal güvenlik sorunu haline gelmişti” (2003: 93).

Biyoiktidar; politik, bilimsel, biyolojik ve iktidar odağı olarak nüfusla ilgilenmekte ve sosyo-politik amaçlarla bağlantılı olarak doğum ve ölümlerin payı, doğurganlık oranları, nüfusun doğurganlığı gibi süreçlerin tıbbi bölgesel rakamlar, nüfusbilimi imgeleri, istatistiksel veriler ile gözlemlenmesi ve bu bunlar vasıtasıyla temel nüfus akışlarına müdahale taslaklarının (politikalar, hastalıklarla mücadele vb.) oluşturulmasıdır (Foucault, 2004a: 249). Sadece doğum-ölüm sorunlarında değil, yaşam süreçleriyle direkt ilintili hastalıkların yönetilmesinde de bir fikir değişimi söz konusudur. “Bir nüfusta hâkim olan hastalıkların yapısı, doğası, yayılımı, süresi” gibi durumlar biyoiktidarla “güçlerin eksilmesinin, çalışma süresinin azalmasının, enerjilerin düşüşünün, üretimdeki eksiklik kadar bunun mal olabileceği tedavilerin de yol açtığı ekonomik maliyetlerin süregelen faktörleri” (Foucault, 2004a: 249) parametreleriyle analiz edilmektedir. Bu parametreler nüfus göstergelerinin aktif alanı içerisinde anlamlandırılır.

Bilginin merkezileşmesi, temizlik ve hijyen eğitimi ve nüfusu tıbbileştirme politikalarıyla halk sağlığı görevini edinecek bir tıp unsurunun inşası bu sosyo-politik zeminde belirlemektedir (Foucault, 2004a: 250):

“Biyoiktidarın nüfusu biyolojik olarak sorunlaştırması ve tıbbileştirmesiyle, nüfusu etkileyen çevresel etmenler (coğrafya, iklim, su, bataklıklarla ilgili sağlık sorunları gibi) tıbbi bir bilginin rehberliğini dikkate alarak olasılık hesaplamalarına dahil etmektedir. Bu tıbbi görüş açısı, istatistiklerle nüfusun tamamını ilgilendiren önlemleri üretebilmekte (hastalık oranlarını değiştirme, doğum politikaları, yaşam süresini uzatmaya yönelik çabalar gibi) ve olasılık analizleriyle nüfus hareketlerinin çehresini değiştirebilmektedir. Belli sınırlar içinde tutulabilen ve bu sınırlar vasıtasıyla yönetilebilen bir toplum, tıbbi bilginin politik kurumlara giderek artan bir şekilde rehberlik etmesiyle oluşabilmektedir. Şüphesiz bu bilginin sistematik bir pratiğe döndüğü kurum modern siyasal iktidardır.”

Foucault (2004c: 257-258)’ya göre “tıp; bedenleri, nüfusu ve biyolojik süreçleri konu alan ve böylece denetleyici etmenlere sahip bir bilme iktidarındır”. Tıbbın toplumsal olana etki etmesi, beden ve nüfusun, daha geniş anlamda “yaşamın tıbbileştirilmesi” (Foucault,

2015a: 156) olarak açıklanabilecek uygulamaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bryan S. Turner'ın belirttiği gibi Foucault'nun perspektifinin önemi, bireysel özelde bedenleri ve nüfusu, iktidar ve bilginin ürünleri olarak görmesidir (2003: 27) ve tıbbi bilgi de beden ve nüfus üzerindeki uygulanan iktidar teknikleri çevresinde düşünülmelidir. Tıbbın biyopolitik bir strateji olarak konumlanması, beden ve nüfus politikalarının bir tıbbileştirme tartışması etrafında kavranabileceğini göstermektedir. Bilmenin iktidarı olarak tıp, kuralcı bir bilgi ile toplumsal normları inşa etmektedir. Bu çerçevede Foucault'ya göre tıbbileştirme ile normalleştirme arasında birbirinden ayrılamaz bir koordinasyon vardır ve tıbbi bilgi istikrarlı bir biçimde “normallik” nosyonlarına başvurmaktadır (2016e: 57). Dolayısıyla beden ve nüfus politikalarının tıbbileştirme etrafında şekillenen bir bilgi-iktidar sarkacı üzerinden ele alınması, tıbbi bilginin norm üreten, iktidar uygulayan ve bedenleri normalleştiren işlevini görmeyi gerektirmektedir. Sadece tek tek bedenler düzeyinde değil nüfusun biyopolitikasının temel özelliklerinden biri de normlar üzerinden sürmesidir ve “normalleştirici toplum, yaşamı merkez alan bir iktidar teknolojinin tarihsel sonucudur” (Foucault, 2016d: 106). Biyopolitika, sağlıklı kitle üretimini normalleştirir (Heller ve Fehér, 1994: 67).

“Bedenle nüfusu normalleştiren ve genel olarak yaşamı kontrol eden bu iktidar, modern siyasal alan içerisinde merkezileşmiş araçlarla etkisini artırmaktadır. Nüfusu hedef alan yönetimselleşmiş bir siyasal erkin rolü burada ortaya çıkmaktadır. Biyopolitik stratejiler ile normalleşmiş bir toplum devlet tarafından yapılan biyodüzenleme” (Foucault, 2004a: 256) ile kurulmaktadır. “Tarihsel süreçte tıbbi bilginin modernleşmesi ulus devletlerin inşasıyla kesişmiş ve insanın biyolojik hayatının siyasetin nesnesine dönüşmesi tıbbi bilginin siyasallaşmasıyla mümkün olmuştur. Modern devlet, tıbbi bilgiyi kurumlar aracılığıyla elde eden, bu bilgiyle donatılmış bir devlet tıbbi”ndan (Foucault, 2008: 137-142) yola çıkarak söylemini ve toplumsal pratiğini bu anlayışla düzenlenebilen bir yapı olarak görülebilir. Bu çerçevede modern toplumların yaratılmasında tıbbi söylemin siyasallaşması ile devletsel pratiklerin tıbbileşmesi birbirinden ayrılmamaktadır.

Tıbbileştirme süreçlerinin bir çıktısı olarak yaşam alanları daha çok bilimsel bilgiye maruz kalarak bireylerin kendilerini, bedenlerini, hayatlarını ve çevrelerini değerlendirme biçimleri, yani kendileriyle kurdukları ilişki değişime uğramıştır. Foucault'dan hareketle; özellikle günümüzde genelde Batı toplumlarının, tıbbi sosyal denetim altına alınmalarındaki yaygın genişlemenin; tıbbileştirmenin görünmeyen ve dolaylı yoldan gerçekleştirilmesinden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Bu kontrol, gündelik hayatın

tüm alanlarına kolayca sızmakta, bu alanlar ve tıp ile arasındaki ilişkiyi mümkün kılarak genişlemektedir. “Alanlar arası iç içe geçiş ise; ilaç, tıbbi teknoloji, kozmetik ve diğer farklı endüstri ve sektörleri beslemekte ve güçlendirmektedir”. Günlük yaşam tıbbileştirildiğinden ve tıbbileştirilen alanın yükü ve sorumluluğu bireye verildiğinden sağlıklı ve doğru davranışları yapmaya çalışan birey, bunun bir denetim ve kontrol mekanizması olduğunun farkında değildir. Birey, sağlığı ve bedeni için bilgiler verildiğini; bu bilgilerin de kendinde olmadığını düşünmektedir. Bilgiyi elinde bulunduran tıbbi kurumların, kendisini bilgilendirerek daha iyi bir yaşam sürmesini sağlamaya çalıştığına ikna olmaktadır. Böylelikle biyoiktidara bireye hükmetme hakkı doğmaktadır. Tıbbileştirilen alanların artması ve bireylerin tıbbi gözlem altında tutulmalarıyla; nüfusun daha büyük kesiminin potansiyel hasta olarak görülmesi, bu şartlar altında normalleşmektedir. Dolayısıyla bireyin hayatta kalma motivasyonu da birleşerek tıbbi toplumsal kontrol bireyi kontrol etmede çok da yaptırma ihtiyacı duymamaktadır (Sezgin, 2011: 59).

Toplumun normalleştirilmesinde tıbbileştirme büyük önem taşımaktadır. Normalleştirme ya da standartlaştırma da demografik istatistikten aldığı bilgiler ışığında toplumun normalizasyonunu, bu tıbbileştirme süreçlerinin yasal ve meşru hakları çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Toplumun tasnifi sonucu yaratılan normal, ideal gibi hedeflerin ışığında doktorların tespit ve öğütleriyle normallik ölçütleri hem saptanmış hem öğrenilmiş hem de içselleştirilerek toplum tarafından tekrar tekrar üretilmeye başlanmaktadır. Kısacası toplumun normalizasyonu sürecinde bireysel çeşitlilikleri en aza indirmek, tek vücut ve kuvvetli bir toplum ideali karşımıza çıkmaktadır. Normalleştirme büyük oranda sosyal bedeni saran bir uzmanlar tavsiyesi ağıyla imkân bulmaktadır. Bu uzmanlaşma bireylerin kendi normalliklerini başkalarıyla kıyaslayarak ortaya koymaya başladıkları bir yaklaşımın üretilmesini sağlamaktadır. Uzmanlar nüfusu ölçüp kayıt altına alarak bireylerin normalliklerini ölçebilecekleri kriterler yaratmaktadırlar (Lupton, 1995: 10).

Bu başlıkta en ince ayrıntısına kadar incelenmiş olan sağlık, biyopolitika için çok önemlidir. Bireyin yaşam ve beden koşullarının iyileştirilmesinden doğum-ölüm istatistiklerine, ırk ve millet unsurlarından beden sosyal inşasına, biyolojik koşullardan normalleştirilmeye, cinsellik ve cinsiyet durumlarından kamu sağlığına, hastane sayısı ve hastalık koşullarından nüfusun yaşamsal niceliklerine geniş bir alanda karşımıza çıkan sağlığın biyopolitikası; günümüzde biyoe-politik olarak e-Nabız uygulamasında faaliyet göstermektedir. Bu kadar geniş bir anlamı olan sağlık, bütün unsurlarını e-Nabız

uygulamasında toplamıştır. Bu başlığın bundan sonraki alt başlıklarında sağlığın biyoe-politikası olarak e-Nabız uygulaması incelenecektir.

3.5.2.2. E-Nabız'ın biyoe-politikaya sağladığı kolaylıklar

Günümüzde e-Nabız uygulamasının kullanıcı sayısı 9 milyonu aşmıştır (Milliyet, 2018). Uygulamada Ziyaretlerim, Reçetelerim, Raporlarım, Hastalıklarım, Tahlillerim ve Görüntülerim (E-Nabız, 2018) gibi ana hizmetler ve Alerjilerim, Acil Durum Notlarım, Dokümanlarım, Aşı Takvimi, İlaçlarım, Paylaşım, Randevu ve Geri Bildirim (E-Nabız, 2018) gibi “keşfet” hizmetleri yer almaktadır. Ayrıca uygulamada bireyin fiziksel özellikleri (yaş, kilo, boy gibi), anlık sağlık bilgileri (nabız, şeker, tansiyon gibi), aile hekimi, ilaç hatırlatması, bağış (ilik ve organ gibi) ve en yakın hastane bilgileri bulunmaktadır.

Uygulamanın biyoe-politikaya sağladığı kolaylıklar, uygulama hizmetleri perspektifinde şu şekilde sıralanabilir:

- **Ziyaretlerim** hizmeti ile bireyin hangi hastane ve klinikte tedavi edildiği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında hangi hastanede ve klinikte kaç hastanın tedavi edildiği, hastanelerin kapasitesi ve hasta sayısı, nüfusun yüzde kaçının hangi hastalıkları geçirdiği bilgisi ve doktorların günde kaç hasta baktığı gibi bilgiler elde edilmektedir.
- **Reçetelerim** hizmetinde hastaların tedavi sonrası doktor tarafından yazılan reçeteleri yer almaktadır. Bu unsurla tedavi sonrası hangi ilaçtan kaç tane yazıldığı, yazılan ilaçların tedavi sürecini kapsayıp kapsamaması, reçeteli ilaçların satış rakamlarını karşılayıp karşılamadığı ve eczanelerin elde ettiği gelirlere ulaşılmaktadır. Yurttaşların reçeteleri eczane istatistikleriyle de kıyaslanmaktadır.
- **Raporlarım** sekmesinde hastalara yazılan raporların dökümü yer almaktadır. Bu hizmetle işgücünde yer alan çalışanların çalışmadığı gün sayısına ulaşmakta ve işgücünün profili de çıkarılabilmektedir. Raporların hastaların tedavi süreciyle ilişkili olup olmadığından doktorlar da denetim altında tutulmaktadır.
- **Hastalıklarım** sekmesinde bireye ait hastalıklar yer almaktadır. Buradan kamu sağlığıyla ilgili bilgilere erişilmektedir. Nüfusun hasta oranı, hasta nüfusun hangi hastalıklara yakalandığı, hastalıkların iyileşme oranı, hastalıklara harcanan kamu maliyeti ve bunlara yönelik sağlık politikalarına erişilmektedir.
- **Tahlillerim** başlığında hastalara uygulanan tahliller ve sonuçlar yer almaktadır. Bu sekmeden hastalara uygulanan tedavi öncesi tahliller, tahlillerden elde edilen

sonuçlar, tedavi süreci ve tahlil arasındaki ilişki, hastalığa neden olan durumlar ve bu durumların profiline ulaşılmaktadır.

- **Görüntülerim** seçeneğinde hastalara ait röntgen ve diğer görüntülü tetkiklere ulaşılmaktadır. Bu başlıkta tıpkı tahliller başlığında olduğu gibi hastalara uygulanan tedavi öncesi görüntülü tetkikler, görüntülü tetkiklerden elde edilen sonuçlar, tedavi süreci ve görüntülü tetkikler arasındaki ilişki, hastalığa neden olan durumlar ve bu durumların profiline ulaşılmaktadır.
- **Alerjilerim** bölümünde hastaya ait alerjiler yer almaktadır. Bu bölümden nüfusa ait alerji nedenleri, alerji ilaçlar ve bu ilaçların kullanım miktar ve oranları gibi bilgilere ulaşılmaktadır.
- **Acil Durum Notları** başlığı altında bireye ait acil müdahale uyarılar ile yapılması ve yapılmaması gereken işlemler yer almaktadır. Örneğin hastanın alerjisinin bulunduğu ilaçlar, kan grubu bilgileri gibi önemli bilgiler bu sekmede bulunmaktadır. Birey sağlığı ön plandadır. Nüfusa ait özel durumlara bu istatistikler sayesinde ulaşılmaktadır.
- **Dokümanlar** sekmesinde bireyde oluşan yara, döküntü gibi görüntüler yer almaktadır. Görüntüler kullanıcı tarafından sisteme yüklenmekte ve aile hekimi tarafından erişilmektedir. Bu hizmetle nüfusun yaşadığı ani salgınlara, salgın hastalıklara, çevresel hastalıklara, beklenmedik tıbbi tepkilere erişilmektedir.
- **AŞı Takvimi** bölümünde kişiye ait aşılar ve zaman dilimleri yer almaktadır. Böylece nüfusun sağlığı için zorunlu hale gelen aşı politikalarına uyma ve uymama gibi bilgiler elde edilmektedir. Biyoe-politik olarak oluşabilecek hastalıklar, aŐıların etkililiği, aşı çalışmalarının nüfusun yüzdelik olarak kaçta kaçına ulaştığı gibi verilere eriŐilebilmektedir.
- **İlaçlarım** unsurunda bireye ait sürekli kullanılan ilaçlar yer almaktadır. Böylece nüfusa ait ilaç kullanımı, ilaç kullanım yüzdesi, ilaçların tedavi sürecindeki yeri, tedavilere harcanan ilaç maliyeti gibi bilgilere erişim sağlanacaktır.
- **Paylaşım** başlığı ile kişiye ait sağlık bilgileri paylaşılmaktadır. Böylece sağlık verilerinin dolaşımı sağlanmaktadır.
- **Randevu** sekmesi ile birey, istediği Şehir ve hastaneden istediği klinik ve doktordan randevu alabilmektedir. Böylece randevu istatistikleri kayıt altına almaktadır. Böylece hasta, hastalık, sağlık ve niceliksel profiller elde edilmektedir.
- **Geri Bildirim** sekmesi ile de uygulamaya yönelik görüşler alınmakta ve uygulamada iyileŐtirilmeler yapılmaktadır.

Uygulamanın ana sayfasında yer alan **birey bilgileri** (yaş, kilo, boy gibi), **anlık sağlık bilgileri** (nabız, şeker, tansiyon gibi), **aile hekimi, ilaç hatırlatması, bağış** (ilik ve organ gibi) ve **en yakın hastane** gibi bilgiler; birey, doktor, hastane, ilaç ve bağış gibi konularda biyoe-politikaya bilgi sağlamaktadır. Son olarak yine ana sayfada yer alan **erişim** istatistikleri, nüfusun uygulamaya yönelik hareketleriyle ilgili istatistiki bilgiler vermektedir.

Bu bileşenden anlaşıldığı üzere sağlık üzerine otoritesini kuran biyoe-politika, bir beden politikası olarak sağlığı araçsallaştırmaktadır. Yaşam standartlarının artması üzerine inşa edilen biyopolitika, sağlıkla ilgili bilgilerin yeni iletişim teknolojileri üzerinden elde edildiği biyoe-politikaya evrilmiştir. E-Nabız uygulaması üzerinden erişilen birey sağlığına yönelik bilgiler, nüfusa ait sağlık profilinin çıkarılmasına fayda sağlamış, böylece biyoe-politika güçlü bir şekilde nüfusa uygulanmıştır.

3.5.3. Biyoe-politik Disiplin ve Denetimin Eğitimle İnşası: E-Okul

Eğitim, siyasi otorite tarafından dayatılan kültürel bir keyfiyetin sembolik şiddeti olarak görülmektedir. Pedagojik otorite onun üzerinden inşa edilmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2015: 35-45) ve iktidarın hedefindedir (Apple, 2012). Böylece toplumsal sınıflar (Ezilenler ve ezenler) arasındaki eşitsizlikte onun da payı vardır (Freire, 2017: 25-57). Bu nedenle okulsuz toplum kimi düşünürler tarafından yeğlenmekte (Illich, 2018: 15), zorunlu eğitimin doğurduğu olumsuzluklar üzerinde durulmaktadır (Baker, 2013: 21). Düşünürler özgür eğitimin (Spring, 2017), eğitim alternatiflerinin (Hern, 2008) ve eğitimde kuram ve direnişin (Giroux, 2014: 105) peşinden gitmişlerdir. Çünkü eğitim bir çeşit toplumsal üretim merkezidir (Illich, 2015: 8).

İnsan birikiminin sermaye birikimine uygun kılınması ve iş ve ekonomik unsurların denetiminin sağlanması, biyopolitikanın çeşitli biçim ve yöntemleriyle işlerlik kazanmasıyla mümkün hale gelmektedir (Foucault, 2016d: 101). Bu yüzden de eğitim üzerinde kurulacak bir biyoe-politika denetim önem kazanmaktadır.

Yeni iletişim teknolojileri üzerinden inşa edilen biyoe-politika için de eğitim önemli bir yere sahiptir. Aile içerisinde başlayan disiplinin bir sonraki ayağı olan eğitim kurumları, hem ideolojik hem de beden-mekân disiplini açısından devasa işlevlere sahiptir. Hem bireyin ıslahı hem sisteme uyması için gerekli düzen ve kontrolün sağlandığı eğitim alanı, siyasal erkler tarafından toplumun kontrol ve denetimi için de kullanılmaktadır. Toplumun gereksinim içerisindeki iş kolları ve hatta istihdam bile eğitim kurumları çerçevesinde planlanmaktadır. Biyoe-politikada ise bahsedilen bütün disiplin ve denetim unsurları yeni

iletişim teknolojileri üzerinden gerçekleşmektedir. Öğrencinin bütün bilgileri e-Okul panelinde yer almaktadır, bütün bu bilgiler disiplin ve denetim için araçsallaştırılmaktadır. Bu başlık altında biyoe-politikanın eğitim bileşeni olan e-Okul uygulaması disiplin ve denetim açısından incelenecektir.

3.5.3.1. E-Okul'un gelişimi

E-Okul, MEB tarafından Ocak 2007'de kullanıma açılmış olan bir okul yönetimi bilgi sistemi yazılımıdır. Uygulama, elektronik ortamda kayıt ile başlayıp mezuniyetine kadar devam eden tüm süreleri içermektedir (İlköğretim Genel Müdürlüğü, Genelge: 2007/45):

“2006-2007 eğitim ve öğretim yılında Adana, Ankara, Eskişehir, İstanbul ve İzmir illerinde internet üzerinden ilköğretim okullarına kayıtların yapılması için İlköğretim Genel Müdürlüğü ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü ortaklaşa çalışması ile pilot proje uygulamasına karar verilmiştir. Projede kullanılan e-kayıt öğrenci modülü, Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Projenin amacı: “En İyi Okul, Evine En Yakın Okuldur” anlayışından hareketle velilerin internet üstünden beyan ettiği ikamet adresine en yakın ilköğretim okuluna öğrencileri yerleştirmektir. 2006-2007 eğitim ve öğretim yılı kayıt döneminde 5 ilde (Adana, Ankara, Eskişehir, İstanbul ve İzmir) pilot uygulaması yapılan bu sistemin 2007-2008 öğretim yılında e-okul sistemi içinde ülke genelinde uygulanması kararlaştırılmıştır. Buna karara göre 2007-2008 eğitim ve öğretim yılı için valiliklerce yayımlanan yıllık çalışma takviminde belirtilen süreler içinde yeni kayıtlar, 1 Haziran 2007 tarihinden itibaren veliler tarafından doğrudan okul müdürlüğüne müracaat edilerek, “Öğrenci Yerleştirme Komisyonu” kararları çerçevesinde, e-Okul sisteminde aday kayıt bölümüne geçici kayıtlarını yapacaklardır.”

3.5.3.2. E-Okul'un Amacı

2005 yılında “Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullarda, öğretmenler ve öğrencilerin internete ve çoklu kaynaklara uygun düzeyde erişiminin sağlanmasına; yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının teşvik edilmesine, internet vasıtasıyla destek hizmetlerinin, eğitim ile ilgili kaynakların ve e-öğrenim platformlarının sağlanmasına yönelik bir “Eğitim Portalı” kurulması amaçlanmıştır” (DPT, E-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı, 2018). E-öğrenim hareketi olarak da adlandırılan bu proje ile öğretmen ve öğrencinin ortak bir sistemde etkileşimli olarak eğitim kalitesini arttırmak hedeflenmektedir. Girişimin ana amaçları biyoe-politika çerçevesinde şu şekildedir (MEB, 2010):

- Öğretmenlere müfredatlarını geliştirme ve öğrencilere de müfredatları değerlendirme fırsatı vermek.

Disiplin ve denetim için inşa edilen eğitim içeriğinin onaylanması adına gerekli kesimlere duyurulması olarak okunabilir.

- Öğretmen - öğrenci iletişimini arttırmak ve geliştirmek.

Eğitimde biyopolitikanın öğrenciler üzerindeki gölgesi olan öğretmenlerin disiplin ve denetimini artırması için kurulan etkileşimle öğrencilerin sürekli izlenmesi olarak görülebilir.

- Yeni iletişim teknolojilerinin idari işlemlerde kullanılmasını sağlamak.

Eğitim ve öğretimde disiplin ve denetim için etkin yönetimin yeni iletişim teknolojileriyle kurulması olarak adlandırılabilir.

- Öğrencilere yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı ile ilgili eğitim vermek.

Kapsamlı denetim için gerekli katılımın öğrenciler tarafından da sağlanması istenmektedir.

- Öğrencilerin yeni teknolojileri kullanarak problem çözme yeteneği elde etmelerini sağlamak.

Kontrol için gerekli katılım adına oluşacak engellerin aşılması ve tam katılımın sağlanması olarak belirtilebilir.

- Öğrenimi eğitim yazılımı, uygulama yazılımı ve eğitici oyunlarla çeşitlendirerek eğitimin kalitesini artırmak.

Kontrolün tam anlamıyla sağlanması için bilgi elde etme araçlarını çeşitlendirilmesi amaçlanmış olabilir.

Bu amaçların gerçekleşmesi, çeşitli yasal prosedürlere bağlı olmuştur. “MEB ile Türk Telekom arasında imzalanan protokol çerçevesinde ülkedeki bütün ilk ve orta dereceli okullara ADSL bağlantısının sağlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Protokol kapsamında birçok farklı proje uygulanmaya konulmuştur. Bunlar arasında tüm okullarda internet bağlantısının bulunması, bilgisayar sayılarının artırılması, eğitim portalının kurulup geliştirilmesi (VİTAMİN), yeni iletişim teknolojilerinin müfredat içine dahil edilip öğretmenlerin de bunun için eğitim alması, öğretmenler için bilgisayar kampanyaları yapılması olarak sıralanabilir. Milli Eğitim Bakanlığı; Türk Telekom ile yaptığı projeler dışında farklı projeleri de uygulamaktadır”. Bunlar arasında şu projeler vardır (Erdal, 2004):

- Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Bilgiye Erişim Merkezi Projesi,
- Açık Öğretim Çevrim İçi Bilgi Kaynakları Projesi,
- Eğitim Ana Kapısı Projesi,
- Bilişim Sistemi Projesi (MEBSİS),
- Web Soru Bankası (WSB),

- Uzaktan Eğitim Hizmetlerinin Otomasyonu,
- Dünya Bağlantı Projesi.

“Türkiye e-öğrenim ve e-egitim konularında ciddi ilerleme kaydetmiştir. Ancak uygulamanın ilerlemesinde bazı aksaklıklar ve güçlüklerle de karşılaşmaktadır. Uygulamanın sürdürülmesi için gerekli olan bilgisayar sayısının yetersizliği, bilgi işlem teknolojileri hakkında çok sayıda eğitimli öğretmenin olmaması, internet bağlantısının yeterince yaygın olmaması, bilgisayar ve ağ bakımı konusundaki teknik destek yetersizliği gibi sorunlar çözülememiştir” (DPT, 2007). Ancak zamanla bu sorunlar da aşılmıştır. Yeni teknolojilerdeki ucuzlama bilgisayar sayısının artmasını sağlamış, açılan yükseköğretim programlarıyla donanımlı eğitimciler yetiştirilmiş, fiber optik teknolojilerle internet erişimi artırılmış, müdendis sayısının artmasıyla da teknik ve destek hizmetleri iyileştirilmiştir. Genel anlamda gerçekleştirilmesi en çok istenen amaç, kapsamlı bir disiplin ve denetimin eğitim üzerinden kurulmasıdır.

3.5.3.3. E-Okul uygulaması

MEB’e göre “E-Okul çerçevesinde tamamlanan proje ve uygulamalarla, kırtasiyecilik azalacak zamandan tasarruf sağlanacak, iş ve işlemler daha hızla, saydam, bürokrasiden olabildiğince arındırılacak, niceliksel bilgi sağlama amaçlı birçok uygulama sona erdirilecektir” (İlköğretim Genel Müdürlüğü, Genelge: 2007/74).

“Sisteme öğrencilerin nüfus bilgileri, sınıfı, şubesi, numarası, devamsızlık bilgileri, notları, öğrenci gelişim dosyası bilgileri ile anne, baba, kardeş bilgileri girilebilmekte ve bu kişilere ait fotoğraf eklenebilmektedir”. E-okul uygulamalarında yer alan unsurlar biyoe-politika çerçevesinde şöyledir (İlköğretim Genel Müdürlüğü, Genelge: 2007/74):

- Öğrencilere ait tüm bilgiler elektronik ortamda tutulabilecektir.

Böylece kişisel ve kişiler üzerinden toplumsal disiplin ve denetim sağlandığı söylenebilir.

- Yapılacak merkezi sınavlarla ilgili işlemler gerçekleştirilebilecektir.

Bireylerin elenme işlemlerinin sistematik olarak gerçekleştirilmesi olarak görülebilir.

- Erişilen bilgilere göre karne, diploma, takdir, teşekkür, başarı ve onur belgelerinin basımı yapılabilecektir.

Öğrencilerin yeni iletişim teknolojileri üzerinden belgeler çerçevesinde derecelendirilmesi ve öğrencilerin kategorileştirilmesi olarak okunabilir.

- Öğrenci devam ve devamsızlık ile nakil işlemleri sistem üzerinden gerçekleştirilecektir.

Disiplin ve denetim için gerekli eğitim kurumlarına katılımın kontrol edilmesi olarak adlandırılabilir.

- Uygulamaya resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumları ile özel ilköğretim okulları da dahil edilecektir.

Biyoe-politikanın kapsamının genişletilmesi olarak görülebilir.

- Sisteme başka sistemlerden veri aktarımı yapılmayacaktır.

Böylece disiplin ve denetimin saflığının ve başarısının korunması düşünülebilir.

Biyoe-politikanın eğitim alanındaki bileşeni olan e-Okul neredeyse tümüyle disiplin ve denetim aracı halini almıştır. Eğitim politikalarının denetlenmesi dolaylı yünden istihdamın, iş kollarının ve geniş planda ekonominin de denetimini sağlamaktadır.

3.5.3.4. E-Okul'un bölümleri

E-Okul, dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; Öğrenci İşlemleri, Okul İşlemleri, Milli Eğitim Müdürlükleri İşlemleri ve Bakanlık İşlemleri'dir (MEB, 2007):

“**Öğrenci İşlemleri Bölümü**, öğrenciye ait işlemlerin ayrıntılı olarak yürütüldüğü bölümdür. Öğrenci tarama işlemlerinin yapılması, öğrenciye ait bilgilerin daha ayrıntılı olarak girilmesi bu modül kullanılarak yapılabilecek işlemlerdir. Bu bölüm; öğrenci arama, öğrenci dosya bilgilerinin kaydı (öğrenci bilgileri, genel bilgiler, nüfus bilgileri, veli bilgileri, baba bilgileri, anne bilgileri, kardeş bilgileri gibi), not ve devamsızlık bilgilerinin takibi, olumsuz davranışta bulunan öğrencilerin izlenmesi, nakil ve ayrılma işlemlerinden oluşmaktadır. Bu bölümle disiplin ve denetim altında alınmak istenen bireyin eğitimle ilgili bütün bilgileri yer almaktadır. Kontrol için gerekli olan bilgi-iktidar sarkacına aktarılan bilgiler bu bölümden sağlanmaktadır. **Okul İşlemleri Bölümü** ise okul ve öğrenciye ait işlemlerin gerçekleştirilmesi ve denetlenmesini sağlamaktadır. Okullara ait genel bilgilerin girilmesi, okulun öğretim biçiminin belirlenmesi, Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin kaydının yapılması, sınıf ve şubelerin tasnifi, ücretli olarak derse giren öğretmenlerin bilgilerinin girilmesi, öğrenci fotoğraflarının aktarılması, nakil ve sınav işlemleri, sosyal faaliyetlerin belirlenmesi, olumsuz yöndeki davranışların kaydedilmesi ve öğrenci genel bilgilerinin düzenlenmesi bu bölüm kullanılarak yapılabilecek işlemlerdir (MEB, 2007). Bu bölümde biyoe-politika için gerekli olan eğitim kurumlarının işlevleri kontrol altında tutulmaktadır. Okulların biyoe-politik açıdan etkin çalışması denetlenmektedir. **Milli Eğitim Müdürlükleri İşlemleri Bölümü**, okullardan mezun olan öğrencilerin listesi, olumsuz davranışta bulunan öğrencilerin listesi ve devamsızlık yapan öğrencilerin listesinin tutulmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu bölümle ilçe ve il çapında başarı değerlendirmesi yapılmakta ve sınav işlemleri yürütülebilmektedir. **Bakanlık İşlemleri Bölümü**, eğitim ve öğretim dönemi belirleme, devamsız öğrencileri izleme, başarı değerlendirmesi yapma, norm kadro tespiti yapma, kitap dağıtım planlaması ve her türlü niceliksel istatistiklerin oluşturulması işlemlerini içermektedir. Bu iki bölüm e-Okul bölümleri perspektifinde daha üst düzeydir. Yürütücü olan Milli Eğitim Müdürlükleri ve MEB'i kapsamaktadır.”

3.5.3.5. E-Okul'un modülleri

E-Okul uygulamasının kurum işlemleri, öğrenci işlemleri, veli bilgilendirme ve sınav ve yönetici olmak üzere dört modülü bulunmaktadır. Bu başlık altında bu modüllerin biyoe-politika çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

3.5.3.5.1. Kurum işlemleri modülü

Kurum İşlemleri Modülü, okul ve öğrenciyle ilgili bütün işlemleri yürütüp denetlemektedir (E-Okul, 2018):

“Okula ait bilgilerin işlenmesi, okulun eğitim ve öğretim şeklinin belirlenmesi, Türk ve yabancı öğrencilerin kaydının girilmesi, şubelerin eklenmesi, ücretli olarak derse giren öğretmenlerin bilgilerinin girilmesi, öğrenci fotoğraflarının eklenmesi, nakil olan öğrencilerin kaydının istenmesi ya da gönderilmesi, devamsızlık işlemleri, ders programı, öğretmenlerin ders seçimi, sınav tarihleri ve notların girilmesi gibi işlemler bu modül üzerinden yapılabilecek işlemlerdir. Kısaca bu modülde disiplin ve denetim mekânları olan okullarla ilgili her türlü bilgi yer almaktadır. Bu bilgiler biyoe-politikanın inşasında önemli rol oynamaktadır.”

Eğitim-öğretim dönemi, e-Okul Kurum İşlemleri başlığı altındadır ve işlem yapılan eğitim-öğretim dönemi buradan seçilmektedir. Sisteme giriş sağlandığında sistem otomatik olarak aktif dönemi getirmektedir. Daha önce yapılan işlemleri ve bilgileri görmek için bu açılır listeyi kullanarak dönem seçilebilmektedir (E-Okul, 2018).

Okul Bilgileri

Bu bilgi grubunda okula ait genel bilgilerin işlenebileceği ve okulun eğitim-öğretim şeklinin belirlenebileceği menüler yer almaktadır. Bu menüler dışında yer alan bilgiler okul kullanıcılarına açık değildir. Yani bu menülerde okul kullanıcıları güncelleme yapamamaktadır. Menülerde şu unsurlar bulunmaktadır (E-Okul, 2018):

- Adres: Okula ait adres bilgilerinin işlendiği bölümdür.
- Telefon No: Okula ait telefon numaralarının işlendiği bölümdür.
- Faks No: Okula ait faks numaralarının girildiği bölümdür.
- Web Sayfası: Okula ait bir web sitesi adresinin işleneceği bölümdür.
- E-Posta: Okula ait e-posta adresinin girildiği bölümdür.
- Kurum Tipi: Okulun kurum tipi bilgisinin girileceği bölümdür. Kurum tipi, il/ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından girilmektedir.
- Öğretim Şekli: Bu sayfada okulun eğitim ve öğretim şeklinin normal ya da ikili olduğu belirtilmektedir.

Böylece disiplin ve denetimin eğitimsel mekânları olan okullarla ilgili bütün bilgilere bir uygulama üzerinden erişilmektedir. Bu da denetim araçlarıyla ilgili profillerin

çıkarılmasına, okullarla ilgili niceliksel verilere ulaşılmasına, kısaca biyoe-politika için gerekli bilginin elde edilmesine neden olmaktadır.

Bilgi Giriş İşlemleri

Bu işlemlerde öğrenciye ait bilgi girişlerinin yapılabileceği sayfalar bulunmaktadır. İşlemler şöyle sıralanabilir (E-Okul, 2018):

- T.C. Kimlik No: Bu alana öğrenciye ait T.C. kimlik numarası girildikten sonra ad, soyad, baba adı, doğum yeri ve doğum tarihi gibi bilgiler, İçişleri Bakanlığı'ndan otomatik olarak güncellenmektedir.
- Sınıfı/Şubesi: Öğrencinin kaydolduğu sınıf ve şube bilgisinin işlendiği bölümdür.
- Yabancı Dil: Öğrenciye ait yabancı dil bilgisinin işlendiği bölümdür.
- Okul Numarası: Öğrencinin okul numarasının işlendiği bölümdür.

Öğrenci İşlemleri Modülünde yer alan Öğrenci Kimlik Bilgileri altında bulunan alanlar şunlardır (E-Okul, 2018):

- Öğrenci Uyuşu: Öğrenci uyruğunun yer aldığı bölümdür.
- Öğrenci Kimlik No: Yabancı uyruklu öğrenciler için Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi tarafınca verilen yabancı kimlik numarasıdır.
- Adı: Öğrencinin adının işlendiği bölümdür.
- Soyadı: Öğrencinin soyadının işlendiği bölümdür.
- Baba Adı: Öğrencinin baba adının işlendiği bölümdür.
- Anne Adı: Öğrencinin anne adının işlendiği bölümdür.
- Doğum Yeri: Öğrencinin doğum yerinin işlendiği bölümdür.
- Doğum Tarihi: Öğrencinin doğum tarihinin işlendiği bölümdür.
- Cinsiyeti: Öğrencinin cinsiyetinin işlendiği bölümdür.
- Medeni Hali: Öğrencinin medeni halinin işlendiği bölümdür.
- Velisi Kim: Öğrencinin velisinin kim olacağının işlendiği bölümdür.

Veli Bilgileri altında yer alan kısımlar şu şekildedir (e-Okul, 2018):

- Veli Uyuşu: Öğrenci velisinin uyruğunun işlendiği bölümdür.
- Veli Kimlik No: Eğer öğrenci, yabancı uyruklu ve velisi de ebeveyni ise veli kimlik no alanı nüfus kayıtlarından otomatik olarak güncellenmektedir. Eğer veli, anne baba dışında biri ise bu alana veliye ait T.C. kimlik numarasının girilmesi gerekmektedir.

Baba Bilgileri altında bulunan alanlar şu şekildedir (e-Okul, 2018):

- Baba Uyuğu: Öğrencinin babasının uyuğunun işlendiği bölümdür.
- Baba Kimlik No: Öğrencinin babasının kimlik numara alanı nüfus kayıtlarından otomatik olarak güncellenmektedir.

Anne Bilgileri altında bulunan alanlar şu şekildedir (e-Okul, 2018):

- Anne Uyuğu: Öğrencinin annesinin uyuğunun işlendiği bölümdür.
- Anne Kimlik No: Öğrencinin annesinin kimlik numara alanı nüfus kayıtlarından otomatik olarak güncellenmektedir.

Öğrenci Ders ve Sınıf Bilgileri altında bulunan alanlar şu şekildedir (e-Okul, 2018):

- Sınıfı/Şubesi: Öğrencinin kaydedileceği sınıf ve şube bilgisinin işlendiği bölümdür.
- Yabancı Dil: Öğrenciye ait yabancı dil bilgisinin işlendiği bölümdür.
- Okul Numarası: Öğrenciye verilecek okul numarasının işlendiği bölümdür.

Görüleceği üzere bu işlemlerde öğrenci, anne-babası ve velisiyle ilgili bilgilerin girişı yapılmaktadır. Böylece biyoe-politika bileşeni olan e-Okul uygulaması üzerinden bilgi-iktidar sürecine yeni bilgilerin girişı yapılmaktadır. Bu bilgilerle, yeni biyoepolitikalar gerçekleştirilmekte, denetim ve disiplinin devamı sağlanmaktadır.

Şube İşlemleri

Bu başlık altında yapılabilen işlemler şöyle sıralanabilir (E-Okul, 2018):

- Sınıf: Eklenecek sınıfın işlendiği bölümdür.
- Şube: Eklenecek şube adının (A, B, C gibi) işlendiği bölümdür.
- Müdür Yardımcısı: Seçilmiş olan sınıf ve şubeden sorumlu müdür yardımcısının işlendiği bölümdür.
- Sınıf Öğretmeni: Seçilmiş olan sınıf ve şubeden sorumlu sınıf öğretmenin işlendiği bölümdür.
- Sınıf Başkanı: Öğrenciler arasından seçilen sınıf başkanının işlendiği bölümdür.
- Sınıf Başkan Yardımcısı: Öğrenciler arasından seçilen sınıf başkan yardımcısının işlendiği bölümdür.
- Şube Sabah/Öğlen Grubu: Eklenecek şubenin grubunun (sabah/öğle) işlendiği bölümdür.

- Şube Durumu: Eklenen şubenin açık veya kapalı olma durumunun işlendiği bölümdür.

Ücretli Öğretmen bilgileri ise şu şekildedir (E-Okul, 2018):

- T.C Kimlik No: Personele ait T.C. veya yabancı uyruklu öğretmen kimlik numarası girildikten sonra diğer bilgiler, nüfus kayıtlarından güncellenmektedir.
- Branş: Personele ait branş bilgisinin işlendiği bölümdür.
- Başlama Tarihi: Personelin okulda göreve başlama tarihinin işlendiği bölümdür.
- Ayrılma Tarihi: Personelin okuldaki ayrılış tarihinin işlendiği bölümdür.

Kısaca öğrencilerin bulunduğu şubelerle ilgili bilgilere erişilmektedir. Böylece nüfusun (yükseköğretim harici) eğitim alan yüzdesinin sınıf sayısı, bu sınıflardan sorumlu öğretmen ve öğrenciler, devlet memuru olmayan ve sözleşmeli olarak çalışan öğretmen sayısına ulaşılmaktadır. Bu öğretmenlerin branş bazında oranları da elde edilmektedir. Böylece geliştirilecek biyoe-politikalara bilgi aktarılmaktadır.

Kayıt İşlemleri

Okul öncesi öğretime ve birinci sınıfa kaydolacak öğrenciler kayıt işlemleri ekranında yer alan aday kayıt alanına T.C. kimlik numarası ile giriş yapmaktadırlar. Bu işlemten sonra sınıf ve şubeler sınıflandırılıp, öğrencilere numaraları verildikten sonra kesin kayıt alanından seçilen sınıflara kesin kayıtları yapılmaktadır. Eğitimle inşa edilen denetime tabi tutulan bireylerin artışı bu yeni kayıtlarla gerçekleşmektedir.

3.5.3.5.2. Öğrenci işlemleri modülü

Öğrenci İşlemleri Modülü, öğrenciye ait işlemleri yürütmektedir (E-Okul, 2018):

“Öğrenci tarama işlemlerinin yapılması, öğrenciye ait bilgilerin daha ayrıntılı olarak girilmesi bu modül kullanılarak yapılabilecek işlerdir. Hızlı Öğrenci Arama seçeneği bu modüldedir ve öğrenci arama yapmak için hazırlanmış bir alandır. Bilgilerinin görüntülenmesi istenen öğrencinin, T.C. kimlik numarası veya okul numarasından biri biliniyorsa bu alan kullanılarak daha hızlı bir arama gerçekleştirilebilmektedir.”

Öğrenci Dosya Bilgileri

Bu kısımda öğrenciye ilişkin genel bilgiler, nüfus cüzdanı bilgileri, öğrenciye ait veli, anne, baba, kardeş bilgileri, devamsızlık, not bilgileri ve öğrenci kayıt durumu gibi bilgilerin girilmesi ile ilgili işlemler gerçekleştirilmektedir.

Sıralanan öğrenci dosya bilgileri şu şekildedir (E-Okul, 2018):

- T.C. Kimlik No: Öğrenciye ait T.C. kimlik numarasının görüldüğü kısımdır.

- Durumu: Öğrencinin durumunun (aktif öğrenci/pasif öğrenci) görüldüğü kısımdır.
- Adı: Öğrencinin adının görüldüğü kısımdır.
- Soyadı: Öğrencinin soyadının görüldüğü kısımdır.
- Velisi Kim: Öğrencinin veli bilgilerinin girileceği bölümdür.
- SMS Bilgilendirme: Eğitim kurumu tarafından belirlenen öğrenci bilgilerinin kısa mesaj veya e-posta yoluyla gönderilmesi istenilen kişinin seçilebileceği kısımdır.
- Sınıfı/Şubesi: Öğrencinin sınıf ve şube bilgilerinin görüntülediği bölümdür.
- Okul Numarası: Bilgileri görüntülenen öğrencinin okul numarasının görüntülediği bölümdür.
- Yabancı Dil: Bilgileri görüntülenen öğrencinin, yabancı dil bilgisinin görüntülediği veya bu bilginin değiştirilebildiği bölümdür.

Öğrenciye ait her bilginin ayrıntılı şekilde bilinmesi, birey üzerinden nüfusun profilini çıkarmaya fayda sağlamaktadır. Disiplin ve denetim mekânları olan eğitim kurumlarının etkinliğinin sağlanması, yeni iletişim teknolojileri üzerinden inşa edilen biyoe-politikalar çerçevesinde yapılan işlemlere bağlıdır.

Öğrenci dosya bilgileri; öğrenci bilgileri, genel bilgiler, özel bilgiler, nüfus bilgileri ve veli bilgilerini içermektedir. Bu bilgilerde yer alan unsurları aşağıda sıralanmaktadır.

Öğrenci Bilgileri

Başlık altında sıralanan öğrenci bilgileri şu şekildedir (E-Okul, 2018):

- T.C. Kimlik No: Öğrencinin T.C. kimlik numarasının görüntülediği bölümdür.
- Okul No: Arama yapılacak öğrencinin okul numarasının görüntülediği bölümdür.
- Adı: Arama yapılacak öğrencinin isminin görüntülediği bölümdür.
- Soyadı: Arama yapılacak öğrencinin soyadının görüntülediği bölümdür
- Sınıfı: Arama yapılacak öğrencinin sınıfının görüntülediği bölümdür.
- Şubesi: Arama yapılacak öğrencinin şubesinin görüntülediği bölümdür.

Genel Bilgiler

Genel bilgiler modülünde öğrenci ve ailesiyle ilgili bilgiler işlenebilmektedir.

Özel Bilgiler

Bu başlıkta öğrenciyle ilgili engel türü gibi özel bilgiler bulunmaktadır. Engel Türü seçeneği, öğrenciye ait herhangi bir engel varsa açılmakta, listedeki seçeneklerden bu engel seçilmektedir. Öğrenci gireceği sınavlarda seçilen engel durumuna göre değerlendirilerek sınavlara alınmaktadır.

Nüfus Bilgileri

Seçenekte sıralanan öğrenci nüfus bilgileri şu şekildedir (E-Okul, 2018):

- Kayıt No: Öğrencinin nüfus cüzdanı kayıt numarası bilgisinin görüntülediği bölümdür.
- Veriliş Tarihi: Öğrenciye ait nüfus cüzdanının veriliş tarihinin görüntülediği bölümdür.
- Kan Grubu: Öğrencinin kan grubu bilgisinin görüntülediği bölümdür.
- Dini: Öğrencinin din seçiminin görüntülediği bölümdür.

Veli Bilgileri

Seçenekte sıralanan veli bilgileri şu şekildedir (E-Okul, 2018):

- Mesleği: Öğrenci velisinin meslek bilgisinin görüntülediği bölümdür.
- Öğrenim Durumu: Öğrenci velisinin öğrenim durumu bilgisinin görüntülediği bölümdür.
- Tel (Ev), (Cep), (İş): Öğrenci velisinin ev, cep, iş telefon bilgilerinin görüntülediği bölümdür.
- E-Posta Adresi: Öğrenci velisinin varsa e-posta adresinin görüntülediği bölümdür.

Hardt ve Negri (2003: 403)' ye göre biyopolitika bağlamında ekonomik üretim, toplumun ve yaşamın yeniden inşası ve üretimidir. Görüldüğü gibi öğrenci dosya bilgilerinde öğrenci ve velisiyle ilgili her türlü bilgi bulunmakta ve bu bilgiler güncellenebilmektedir. Öğrencilerin bu bilgilerinin biyoe-politika için denetim aracı haline gelmesi, mezuniyet sonrasında da nüfusun denetimini kuvvetlendirmektedir.

3.5.3.5.3. Veli bilgilendirme modülü

“Çağdaş sosyolojiye göre ebeveynlik bir tür sosyal roldür. Bütün rollerde olduğu gibi anne babanın da bütün çabası kendi rolünü imkânları ölçüsünde en iyi biçimde yerine getirmektir. Özellikle çocuklarımızın okul başarılarının sağlanması ve giderek artmasına ilişkin okul dışı ortamda anne baba olarak neler yapabilecekleri, onları eğitim açısından nasıl

destekleyebilecekleri konusunda arayış içinde olan velilerimizin de olduğu bilinen bir gerçektir (www.velibilgilendirme.com, 2018)”. Velileri eğitim sürecinde daha aktif hale getirmek hedefiyle Milli Eğitim Bakanlığı 25 Ocak 2008 tarihinde “Veli Bilgilendirme Sistemi”ni kullanıma açmıştır (www.velibilgilendirme.org, 2018):

“MEB’in duyurusuna göre sistem ilk 5 saatte 517.000 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Ayrıca duyuruda sistemin sadece karne döneminde değil sürekli olarak açık olacağı ve velilerin öğrencileri her an izleyebileceği özellikle belirtilmiştir. E-Okul Veli Bilgilendirme Sistemi vasıtasıyla veliler, öğrencilerinin ders notlarını, devamsızlık durumlarını, sınav tarihlerini, haftalık ders programlarını, aldıkları belgeleri (takdir, teşekkür gibi), okudukları kitapları, davranış notlarını ve okulun duyurularını takip edebileceklerdir.”

Bu bilgiler, disiplin ve denetim aracı ve biyoe-politika bileşeni olan e-Okula katılım için veliye ikna etme unsuru olarak sunulmaktadır. Öğrenciyle ilgili bilgilerin kolayca erişildiği ve bir konfor sağlayan bu modül, disiplin ve denetimi perdelemektedir. Kolaylıklar katılımı ve erişimi artırmak için sunulmaktadır. Öğrencinin bilgilerinden yalnızca belli başlılara ulaşan veli, bütün bilgilerini biyoe-politikanın ayaklarına sermektedir.

Veli bilgilendirme sayfaları şu şekildedir (E-Okul, 2018):

- Duyurular: Okul yöneticileri ya da öğretmenler tarafından velilere iletilmek istenilen duyurular yer almaktadır. Bireysel ya da toplu duyurular mevcuttur.
- Devamsızlık Bilgileri: Dönem içerisinde yapılan devamsızlıkları içermektedir.
- Not Bilgileri: Öğrencinin sınav, proje ve performans süreçlerini belirlemeye yönelik çalışmalarla ilgili puanları kapsamaktadır.
- Haftalık Ders Programı: Ders programı, ders saatleri, öğretmen bilgileri ve haftalık ders programını içermektedir.
- Sınav ve Proje Bilgileri: Öğrencinin derslerden ne zaman sınav olacağı ve projesini teslim edeceği tarihleri içermektedir.
- Öğrencinin Okuduğu Kitaplar: Öğrencinin okuduğu kitapların görüldüğü bölümdür.
- Öğrencinin Davranış Notları: Öğretmenler tarafından verilen davranış notunun bulunduğu bölümdür.

Görüldüğü gibi daha önceki bölümlerde tartışılan modüllerin eriştiği bilgilerin aksine veliler, öğrenci hakkında yalnızca birkaç yüzeysel bilgiye erişebilmektedir. Oysa biyoe-politik olarak siyasal erkin eriştiği ve disiplin ile denetim için araçsallaştırdığı bilgi, hem nüfus istatistiklerinden hem de velilerden elde edilmektedir. Bu bilgiler, veliler tarafından erişilen bilgiden çok daha fazladır. Biyopolitikanın konfor sağlayarak gerçekleştirdiği

denetim burada da geçerlidir. Biyoe-politik olarak gerçekleşen denetim veliye öğrencinin bilgilerine kolay erişim kolaylığı ile sağlanabilmektedir.

3.5.3.5.4. Sınav ve yönetici modülleri

Bu modülde merkezi sınavlara öğrenci başvuruları yapılmaktadır. Sınav giriş belgeleri de bu modülden verilmektedir. Bu modülün raporlar kısmında sınavlara başvuru listeleri, sınav sonuç listeleri ile yerleştirme sonuç belge ve listeleri yer almaktadır. Modülde yönetici kullanıcıların, e-Okulda yapabileceği işlemler de görüntülenmektedir. Yani okul yöneticilerinin ekran yetkileri belirlenmektedir. Okula yeni atanan öğretmenlerin e-Okula girilmesi ve şifre işlemleri bu modül üzerinden yapılmaktadır. Kısacası bu modülde okul yöneticileri ile alt kullanıcıların ekran yetkileri düzenlenmekte aynı zamanda kullanıcıların e-Okula tanımlama bilgileri yapılmaktadır (E-Okul, 2018).

Denetim ve disiplin unsuru olan derslerin öğrenilip öğrenilmediğini ölçen sınavlar bu modüldedir. Denetimin bir parçası olan ve eleme aracı olarak kullanılan sınavlar, biyoe-politik olarak bu modülden inşa edilmektedir. Elektronik olarak kayıt altında tutulan ve kontrol edilen sınavlar, biyoe-politikaya göre başarılı öğrencilerle başarısız öğrencileri ayırmaktadır.

3.5.3.6. E-Okul uygulamasının biyoe-politikaya katkıları

Tezin ilk bölümünde de değinildiği üzere eğitim, biyopolitikanın en önemli unsurlarındandır. Biyoe-politika açısından da değerlendirildiğinde ise e-Okul uygulamasının değeri görülmektedir. Denetimin bir parçası olan eğitim (Foucault, 2015a: 125-127), e-Okul uygulaması ile karşımıza çıkmaktadır.

E-Okul sistemi ile gelen yenilik ve hizmetler kısaca biyoe-politika perspektifinde şöyle açıklanabilir (E-Okul, 2018):

- Bütün belge gönderimlerinin gerçekleştirilmesi,

Biyoe-politik gözetim ve denetim için gerekli olan bilgi ve belgelerin gönderiminin kurumlar arasında hızlı gerçekleşmesi olarak okunabilir.

- Belge gönderiminin onaylanması,

Biyoe-politika için gerekli olan bilgi ve belgelerin gönderimi ve makamlarca teyit edilmesi olarak adlandırılabilir.

- Göndericinin, belgenin alıcıya ulaştığından haberdar olması,

Biyoe-politik gözetim ve denetim için gerekli olan bilgi ve belgelerin gönderiminin kesinleştirilmesi olarak düşünülebilir.

- Alternatif evrak gönderme unsurlarının kullanılmaması ve bu konuda birlik sağlanması,

Bilgi-iktidar sarkacı için gerekli olan bilgi ve belgelerin paylaşımında bütünlüğün sağlanması olarak isimlendirilebilir.

- Gönderen ve alıcıya ait birer belge arşivinin oluşması,

Biyoe-politik bilgilerin kolay depolanması olarak tanımlanabilir.

- Çevrim dışı ileti gönderilmesi,

İnternetsiz ortamda biyoe-politikanın devamlılığının sağlanması olarak görülebilir.

- Güvenli belge alışverişinin yapılması,

Biyoe-politik bilgilerin paylaşımının tehlikeye düşürülmemesi olarak adlandırılabilir.

- Arşiv tarama, sorgulama ve arama işlemlerinin kolay hale gelmesi,

Depolanan biyoe-politik bilgilerin taranma, sorgulanma ve aranma işlemlerinin kısa sürede gerçekleştirilmesi olarak görülebilir.

- Elektronik imza kullanılması ve evrakın geldiği yerin kesin olarak görülmesi,

Biyoe-politik gözetim ve denetim için gerekli olan bilgi ve belgelerin gönderiminin onaylanması ve kesinleştirilmesi olarak tanımlanabilir.

- İletim sırasında veri kaybı olmaması ve belgenin orijinal olarak iletilmesi,

Bu durum da biyoe-politik bilgilerin güvenli ve eksiksiz paylaşımı olarak düşünülebilir.

Biyoe-politikanın eğitim alanındaki bileşeni olan e-Okul uygulamasının incelendiği bu başlıkta anlaşılacağı üzere birçok düşünür (Foucault, Deleuze gibi) tarafından disiplin ve denetim alanı olarak eğitim kurumları, biyopolitikanın etkin olduğu çevrelerdendir. Biyopolitikanın yeni iletişim teknolojileri üzerinden inşası olarak e-Okul uygulaması; öğrenci, öğretmen, yönetici, veli, eğitim politikaları, fiziki şartlar ve Milli Eğitim Bakanlığı'nı kapsamaları bakımından oldukça etkindir. E-Okul uygulaması ile eğitim çevresinde bir disiplin ve denetim süreci kurulmaktadır. Eğitimin denetim altında tutulması,

makro ölçekte iş hayatında da bir kontrolü baki kılmış, böylece sosyo-ekonomik alan çepeçevre sarılmıştır. Bu açıdan biyoe-politik süreçler özenle inşa edilmiştir.

3.5.4. Suç-Ceza ve Güvenliğin Biyoe-politika İçin Kayıt Altına Alınması: UYAP

İlk bölümde sıkça bahsedildiği üzere suç ve ceza ilişkisi içerisinde konumlanmış disiplin, yeni bir iktidar teknolojisinin de habercisi olmuştur. Suç ve ceza anlayışındaki değişimle ortaya çıkmış hapishane, disiplinin inşasında önemli role sahiptir. Hapsetme anlayışı bireyi disiplin etme için var olsa da toplumun güvenliği için de gerekli görülmüştür. Günümüzde ise suç-ceza ve güvenlikle ilgili neredeyse bütün unsurlar, yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) bünyesinde bulunmaktadır. Bireyin, birey üzerinden de toplumun güvenliği ve hukuki durumu; UYAP üzerinden kontrol edilmekte, nüfus bu yolla denetim altına alınmaktadır. Bu başlık altında biyoe-politikanın bir bileşeni olarak Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) disiplin ve denetim çerçevesinde incelenecektir.

3.5.4.1. UYAP'ın temelleri

Adalet Bakanlığı tarafından inşa edilen ve e-Devlet sisteminin bir parçası olan e-kurum uygulamaları çerçevesinde e-Adalet alt sisteminin oluşturulması suretiyle zaman kaybetmeden adaletin doğru şekilde yerine getirilerek vatandaşın mağdur olmasının önlenmesi, doğru ve güvenilir olarak bilgilendirilmesi, Türkiye Cumhuriyeti adli sisteminin işleyişinin güvenilirliğinin ve doğruluğunu muhafaza ederek sisteme hız kazandırılması amaçlanmıştır (www.uyap.gov.tr, 2019). Ayrıca bakanlığın merkez ve taşra birimlerinin yazılım ve donanım olarak otomasyona geçirilmesi, bilgilerin paylaşımı, adalet hizmetlerinin daha hızlı gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) zaman içerisinde E-Dönüşüm Türkiye projesinin hızlanması ile e-Devletin bir ayağı olan e-kurum uygulamasına dönüşmüştür (www.uyap.gov.tr, 2019). Ancak projenin çehresi bahsedilen bu amaçları çoktan aşmıştır. Adaletin doğru işlemesi, yurttaşın bilgilendirilmesi, adalet sistemine güvenin sağlanması gibi amaçlar yerini; yurttaşların kısıtlı bilgiye erişmesi, denetim ve gözetime bırakmıştır. Birimler arasındaki koordinasyonun sağlanması ve artırılması, biyoe-politik verilerin akışında bütünlüğün sağlanması içindir.

Geliştirilen yazılımlar, Eylül 2003'ten itibaren test süreci başlatılarak o yılın sonunda tamamlanmış ve 2004'ten itibaren artık proje yazılımları kullanılabilir hale gelmiştir. Pilot bölgelerden olan Ankara Bölge İdare Mahkemesi'nde hizmet işlemi 2004 yılının ikinci

ayında, Ankara Adliyesi'nde ise 2004 yılının Mart ayında başlamıştır. 2007 itibarıyla 106 ağır ceza merkezi, 251 mülhakat adliyesi, 21 bölge idare mahkemesi, 455 ceza infaz kurumu, 5 adli tıp kurumunda kullanıcılar çevrim içi olarak UYAP'ı kullanmıştır. Yargıtay'da, savcılıklarda, mahkemelerde ve icra dairelerinde sisteme girilmiş toplam dosya sayısı 21.000.000'u aşmış; 2008 yılı sonu itibarıyla bütün adli ve idari işlemlerin UYAP üzerinden gerçekleşmesi planlanmıştır (Açıkmeşe, 2007: 13). Böylece suç-ceza ve güvenliğin biyoe-politikası yaygınlaştırılmış, nüfusun tamamını kapsayacak şekilde inşa edilmiştir.

3.5.4.2. UYAP'ın biyoe-politik tasviri

Nüfus, güvenlik, suç ve ceza gibi unsurlarla çeşitli bağlara sahiptir (Foucault, 2016c: 65). Tezin ilk bölümünde de değinildiği üzere disiplin ve denetim için önemli olan suç-ceza ve ıslah yöntemleri kendisini hukuk sistemi içerisinde inşa etmektedir (Foucault, 2016c: 7). Bu yöntemlerle ilgili istatistikler güvenlik ve denetim için araçsallaştırılmaktadır (Foucault, 2016c: 8). Bu yüzden hukuki alanda kurulacak bir biyoe-politika unsuru öneme sahiptir. Bu da adalet sistemini işaret etmektedir. Anayasamızın 141. maddesinde açıkça belirtildiği gibi, adalet hizmetlerinin hızlı, güvenilir, etkili ve ekonomik olarak yürütülmesi yargının başlıca görevidir (Anayasa, 2019). Bu görevin en az maliyet ve en hızlı şekilde sonuçlandırılması için yargı birimlerinin, çağın en son teknolojik olanaklarına sahip olması gerekmektedir. Bu perspektifle “yüksek yargı organları ve yargıya bilgi temininde vazgeçilmez olan kurumlar da sisteme dâhil edilerek, Adalet Bakanlığı Merkez Teşkilatı ile tüm mahkemeler, Cumhuriyet Başsavcılıkları ve icra dairelerini kapsayacak şekilde Türkiye geneli için geniş bir bilgisayar ağı (WAN) kurma ve uygulama geliştirme çabaları UYAP çatısı altında toplanmıştır” (www.uyap.gov.tr, 2019). Ancak bu anlayışla tasarlanmış olan UYAP, amacı dışında örgütlenmiştir. Bireyler üzerinden nüfusun neredeyse tamamının adli işlemlerini kendisinde barındıran bileşen, biyoe-politik olarak bir güvenlik profilinin çıkarılması açısından iktidara büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Hedeflenen proje sisteminin çatı uygulaması kurulduğunda dava adliyeye ulaştığı andan itibaren elektronik ortama geçerek, tekrarlardan kaçınılacak, Cumhuriyet savcılığında hazırlık soruşturması aşamasında girilen bilgiler kamu davası açıldığında mahkeme aşamasına geldiğinde tekrar sisteme girilmemiştir. Yargılama, yeni kurulan istinaf mahkemesine gidış, Yargıtay ve Danıştay'da dava ve dosya inceleme, istinaf mahkemesinden dönüş, kesinleşme, verilen cezanın infazı ve adli sicile geçmesi aşamasına kadar tüm evreler elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir (www.uyap.gov.tr, 2019).

Böylece adli ve idari bütün yargısal istatistikler, elektronik olarak bilgi-iktidar sarkacına dahil edilecek ve denetim kapsamlı hale gelecektir.

Bu bileşenle hâkimin karar alabilmesi için gerekli tüm bilgi ve belgenin sağlanması, usul hatalarının en düşük seviyeye indirilerek hem mahkemelerin hem de Yargıtay'ın işinin azalması, davaların erken sonuçlandırılarak vatandaşın bir an önce hakkına kavuşmasını gibi e-Devlet kapsamında belirtilen avantajlar elde edilecektir. Projede kurulan ve uygulanan her sistemle modül, e-Devlet uygulamasının temellerine dayandırılarak bu uygulamaya uygun biçimde tasarlanmıştır (www.uyap.gov.tr, 2019). E-Devlet uygulamasının gereksinimleri karşılayacak şekilde bir kurum uygulaması olan UYAP, adaletin daha ekonomik ve hızlı yerine getirilerek vatandaşın mağdur olmasını önleyecek, Türkiye Cumhuriyeti adli sisteminin işleyişinin güvenilirliğini ve doğruluğunu koruyacak ve yargıya hız kazandırarak biçimde inşa edilmiştir (www.uyap.gov.tr, 2019). Ancak bu yapı korunamamıştır. Güvenlik söylemi öncelenerek yapılan denetim nesnelerin akışına izin verip merkezkaç kuvvetle işlemektedir (Foucault, 2016c: 6-8). UYAP ile de yurttaşların adli bütün bilgileri bir platformda tutulmakta, disiplin ve denetim için araçsallaştırılmaktadır.

3.5.4.3. UYAP'ın biyoe-politik hedefleri

Suçun kontrol altına alınması ve güvenlik amaçlı politikalar biyopolitikanın temelini oluşturmaktadır (Foucault, 2016c: 97). UYAP uygulaması ise biyoe-politik perspektiften suç ve güvenliğin denetimi açısından önemlidir.

Ulusal Yargı Ağı Projesi ile tüm adli ve idari birimlerle e-Devlet projesinde yer alan diğer kurum ve kuruluşlara ait projelerin birbirleriyle olan entegrasyonun sağlanması amaçlanmaktadır. Buna ek olarak UYAP'ın biyoe-politik hedefleri şu şekilde sıralanabilir (www.uyap.gov.tr, 2019):

- Adaletin en doğru şekilde yerine getirilerek yurttaşların mağdur olmasının önlenmesi ve Türkiye Cumhuriyeti adli sisteminin işleyişinin güvenilirliğini koruyarak sisteme hız kazandırmak.

Böylece yurttaşlara kolaylıklar sağlanarak sisteme entegrasyonu artırmak ve adli sistemde saklanan verileri güvenli bir şekilde denetim ve disiplin sürecine dahil etmek olarak okunabilir.

- Doğru veriye kısa zamanda ulaşarak doğru adli ve idari kararlar alınması ve sevk ve yönetimi verimli biçimde yerine getirebilmek.

Disiplin ve denetim için gerekli verilerin paylaşılmasını sağlamak ve biyoe-politikayı başarılı şekilde uygulamak olarak adlandırılabilir.

- Merkez ve taşra teşkilatındaki verilerin elektronik ortamda takip edilerek istenildiği şekilde istatistiksel bilgilere dönüştürülmesi ve bu bilgilere doğru, güvenilir ve hızlı ulaşılabilmesi (veri madenciliğinin yapılması, suç haritalarının oluşturulması vb.).

Böylece disiplin ve denetim için gerekli niceliksel verilere ulaşmak ve güvenilir verilere kolay erişim sağlamak olarak düşünülebilir.

- Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatının idari ve yargı görevlerini elektronik ortamda kâğıt kullanmadan gerçekleştirmek.

Zamansal ve ekonomik tasarrufun sağlanmasıyla birimler arasında bilgi bütünlüğünün sağlamak ve iktidar-bilgi sarkacını düzgün işletmek olarak adlandırılabilir.

- Yargıda iş akışının “Doküman Yönetim Sistemi” ile elektronik ortamda gerçekleştirmek.

Biyoe-politik işleyişi de denetlemek olarak tanımlanabilir.

- Sistemde yer alan tüm verileri tek ve entegre bir veritabanında tutulacağından geçmişe yönelik sorgulamalar dâhil her türlü arama ve sorgulamalarda hızlı ve güvenli bir şekilde sonuç almak ve dosyaların kayıt işlemleri ile veri girişlerinin daha hızlı ve kolay yapmak.

Böylece bütünsel sistemi etkin kullanmak ve biyoe-politikayı başarıya kavuşturmak olarak görülebilir.

- Merkezle taşra teşkilatı arasındaki her türlü yazışmayı gerçekleştirmek (personeler yapılan tebligatlar, özlük haklarına yönelik bildirimler, duyurular, genelgeler, mütalaalar, işten ayrılış ve işe başlangıç yazıları, komisyonlar ve başvuru işlemleri arasındaki yazışmalar vb.).

Biyoe-politik bütünlüğün sağlanması olarak isimlendirilebilir.

- Üst dereceli mahkemelere dosya gönderimini, dosyaların iadesi işlemleri ve haberleşmeleri elektronik ortamda yapmak.

Önemli biyoe-politik verileri sistem üzerinden hızlı ve güvenli bir şekilde paylaşmak amacını taşıyabilmektedir.

- Sorgulamaların elektronik ortamda yapılabilmesi ve karar verme sürecini hızlandırmak.

Denetim için gerekli verilere hızlı ulaşmak olarak adlandırılabilir.

- Yargılama sırasında muhtemel usul hatalarının önlenmesi için “Karar Destek Sistemleri”nin kullanıcıların hizmetine sunmak ve duruşma sırasında da güncel mevzuata ve içtihatlarla erişmek olarak görülebilir.

Adli unsurlar üzerine kurulan denetimin doğru ilerlemesi adına hukuki unsurların doğru işlenmesini sağlamak olarak düşünülebilir.

- Hâkim ve savcıların zaman-mekân gözetmeksizin belirlenen yetkiler dâhilinde güvenli bir şekilde dosyalarını erişimini sağlamak ve akıllı kart ile dosya üzerinden elektronik ortamda çalışma devamlılığı yaratmak.

Hukuki denetim ve disiplinin yardımcıları olan hâkim ve savcıların verilere kolay erişmesini sağlamak olarak görülebilir.

- Savunma ve davacı avukatlarının UYAP güvenlik standartlarına uymak koşuluyla dava açma, dilekçe verme, icra takibi yapma ve temyize gitme gibi işlemleri elektronik ortamda yapabilmelerini ve yetkileri seviyesinde dosya incelemelerini sağlamak.

- Vatandaşların, gerekli bilgilere (dava dosyalarının hangi aşamada olduğu, özellikle temyiz aşaması, emsal kararlara internet üzerinden erişilmesi, duruşma günlerinin internette takibi gibi) internet üzerinden ulaşmasını sağlamak.

Yurttaşlara adli durumlarla ilgili kısıtlı veri akışını gerçekleştirmek olarak okunabilir.

- Yakalama ve gözaltı sürelerini merkezi olarak denetleyerek insan haklarını korumak.

Bu ve benzeri faydaları araçsallaştırıp UYAP’ın yayılmasını kolaylaştırmak olarak aktarılabilir.

- Hukuki konularda haber grupları ve sanal tartışma ortamları meydana getirmek.

Disiplin ve denetimin başarıya ulaşması için sohbet pencereleri oluşturmak olarak görülebilir.

- Oluşturulan bilgi bankasından mevzuat (kanun, tüzük, yönetmelik), içtihatlar, tebliğler, genelgeler, mütalaalar, emsal yazı ve metinler, şablon yazılar, benzeri

bilgilere ve diğ er bu tür yayınlara sistem üzerinden ulaşmanın mümkün olabilmesi ve bu unsurları kronolojik olarak takip edebilmek.

Disiplin ve denetimi yasalara uygun gerçekleştirmek olarak adlandırılabilir.

- UYAP'ın Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Hazine ve Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Anayasa Mahkemesi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Danıştay, İstinaf Mahkemeleri, Sayıştay, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yüksek Seçim Kurulu, Noterler, Barolar, Valilikler ve Kaymakamlıklar, Başbakanlık Mevzuat Geliştirme Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumları, Gümrükler Genel Müdürlüğü gibi birçok kurumla entegrasyonunu sağlamak.

Sürekli ve istikrarlı bir denetim için kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak olarak okunabilir.

Bütün bunlara ek olarak suç-ceza ve güvenliğ e yönelik istatistiklerin elde edilmesi, nüfus üzerinden bir risk haritası çıkarmayı da kolaylaştırmaktadır (Glasbeek, 2006: 361). UYAP bu yüzden de önemli bir biyoe-politika bileşenidir.

Görüleceğ i üzere şeffaf, hızlı ve koordine bir yargı sistemi vaadiyle kurulan UYAP, disiplin ve denetimin sağlanması adına önemli bir biyoe-politika bileşeni haline gelmiştir. Bireyler üzerinden nüfusun suç oranının, suçlara ilişkin ceza durumlarının, sabıka kayıtlarının, suç niteliklerinin, dosya sayılarının ve buna benzer birçok unsurun profilinin çıkarıldığı bileşen, nüfusun denetlenmesi ve güvenliğ inin kontrol altında tutulması için kullanılmaktadır.

3.5.5. Biyoe-politikanın Çipli Yurttaş ve Nüfusu: Elektronik Kimlik Kartı

Daha önceki başlıklarda bahsedilen unsurlara ek olarak bireyleri ve onun üzerinden nüfusu kimliklendirmek, numaralandırmak, tasvir etmek ve sınıflandırmak nüfusun denetimi açısından önemli bir yere sahiptir. Daha önceleri yapılan nüfus sayımları, nüfus cüzdanları denetim perspektifinde gerçekleştirilmiştir. Ancak nüfusun denetimi için kullanılan unsurlardan olan elektronik kimlik kartları bu durumu farklı bir boyuta taşımaktadır. Bu başlık altında nüfusun kimliklendirilmesinde ve bu yolla denetlenmesinde önemli bir role sahip olan elektronik kimlik kartlarının biyoe-politika perspektifinden incelenmesi amaçlanmaktadır.

3.5.5.1. Bir Denetim aracı olarak nüfus politikaları

Nüfusun sayımına yüklenen anlam Foucault (1970: 72)'ya göre biyopolitikanın da ilgi alanına giren sınıflandırma ve haritalandırmayla ilişkilidir. Nüfusun niceliksel verileri mekân, paylaşım, haritalandırma, sınıflandırma ve denetim için politik bir anlam taşımaktadır (Hannah, 2009:66). Ülkemizde de bu amaca yönelik politikalar gerçekleştirildiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde de nüfus sayımları perspektifinde çeşitli nüfus politikaları izlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde nüfusun nicelikleri askere gidecek ve vergi verecek bireylerin sayısının, oranının ve dağılımının belirlenmesi adına elde edilmiştir. Ayrıca Müslüman ve gayrimüslim nüfusun sayıları belirlenmiştir (Dündar, 2001; Dündar, 2008).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü kurulmuş, 1927 yılında ilk nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir (Tamer ve Çavlin Bozbeyoğlu, 2004). 1960 yılında nüfustaki hızlı artış için politikalar planlanmış, 1983 yılında ise 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun yürürlüğe sokulmuş ve doğum kontrol ile kürtaj stratejileri izlenmiştir. 2000'li yıllarda ise Avrupa Birliği uyum süreci dahilinde nüfus politikaları gerçekleştirilmiştir (Çavlin Bozbeyoğlu, 2011).

Görüleceği üzere nüfusun denetimi açısından nüfusa "Sen kimsin?" sorusunun sorulması, elzem bir durumdur. Nüfus politikalarının gerçekleşmesi ve nüfusun tamamını kapsaması açısından kimlik kartlarının yaygınlaşması da zorunluluk haline gelmiştir.

3.5.5.2. Nüfus Cüzdanlarında Biyoe-politik Değişim

Devletler, kimlik belgelerinden önce, sabit bir ismin ardından aile isminin kullanılması zorunluluğu ile birlikte bireyleri resmi anlamda kimliklendirmeye başlamıştır (Lyon ve Bennett, 2008: 10-12; Caplan, 2001: 53). Bu amaçla Osmanlı döneminde isim, baba ismi ve lakap kullanılırken; 1934 yılında kabul edilen Soyadı Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının soyadı alma zorunluluğu gelmiştir (Çavlin Bozbeyoğlu, 2011).

Osmanlıca hazırlanmış tek yapraklı ve Arap alfabesiyle yazılı ilk nüfus belgesinde (Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tezkeresi) ad ve unvan, cinsiyet, doğum yeri ve tarihi, milliyet, medeni hâl, eşkal ve nüfusa kayıtlı olunan yer bilgileri bulunmaktaydı. Osmanlı'dan kalma nüfus belgeleri 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımının ve 1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimi'nin ardından Latin Alfabesi ile hazırlanmış çok sayfalı nüfus cüzdanları ile değiştirilmeye başlanmıştır. Nüfus cüzdanında 1989 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası (yurttaşlık numarası) için yer ayrılmıştır (Nüfus Hizmetleri Kanunu,

2019). Böylece zaten var olan disiplin, denetim, kontrol ve gözetim numaralandırmak ile daha kolay hale gelmiştir.

Kimlik numarası gözetim, disiplin ve denetimin inşasında önemli bir yere sahiptir. Hannah (2009: 69) kişisel verilerin denetimindeki güncel gelişmeleri değerlendirirken sistemlerin yalnızca merkezileşmediğini, daha da ileri giderek her mekân, alan ve noktanın bu sistemler için merkez haline geldiğini belirtir. Böylece Foucault (2015a: 85)'nin ilgimize sunduğu, Bentham (1785)'in geliştirmiş olduğu panoptikon modelinin de ötesine geçilmiştir. Bugünkü durum ve ortamda gözetleyenin konumu merkezsizleşmiş ve her nokta birer gözetim merkezi haline gelmiştir. Güncel sistem, elektronik panoptik model (Gordon, 1987) ya da süperpanoptik model (Poster, 1990: 93) olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde de disiplin ve denetim perspektifinde elektronik uygulamalar görülmektedir.

Şüphesiz yukarıda bahsedilen denetim perspektifinde kimlik kartındaki en ileri adım yaklaşık 9 yıl önce (Kasım 2010) pilot çalışması tamamlanan ve resmi adı T.C. Kimlik Kartı olan elektronik biyometrik kimlik kartıdır. Bu kart bir tür akıllı karttır; kartın sağlık karnesi, ehliyet ve sosyal güvenlik kartı gibi diğer tüm belgelerin yerini alması hedeflenmektedir. Elektronik çipli kimlik kartı ile çeşitli sertifikalar dahilinde banka işlemleri gerçekleştirilebilecek; su, elektrik, doğalgaz gibi abonelik işlemler yapılabilir (NTV, 2019). Kart üzerinde neredeyse bütün nüfus bilgilerini taşıyan bir çip yer almaktadır. Biyometrik bir güvenlik unsuru olarak da parmak izi (her iki elin işaret parmaklarına ait) ve parmak damar haritası kullanılmaktadır. Ayrıca kartın altı haneli de bir şifresi bulunmaktadır (TÜBİTAK UEKAE, 2019a; TÜBİTAK UEKAE, 2019b).

3.5.5.3. Elektronik ve biyoe-politik kimlik kartlarının denetime yansımaları

Deleuze, disiplin toplumundan denetim toplumuna geçişin temellerini değerlendirirken kimliklendirme ve numaralandırmaya özel bir önem atfederek bahsedilen geçiş sürecinde kimliklendirmenin ayırt edici unsurlarındaki değişime değinmiş, disiplin toplumunda yaygın olan imza ve numaralandırmanın yerini denetim toplumlarında kod ya da şifrenin aldığını vurgulamıştır (1992: 5). Elektronik kimlik kartlarında da durum bu şekildedir. T.C. kimlik numarası ile gelen disiplin, yerini el damar haritası ve şifreyle kullanılan elektronik denetime bırakmıştır.

Yurttaşlar elektronik devlet karşısına geldiğinde resmi varlığını sadece elindeki belge ile kanıtlaması mümkün olmamaya başlamıştır (e-Devlet Kapısı, 2019). Yurttaşın kimliğini şifresi/kodu ile düşünsel düzeyde, parmak iziyle de bedeni ile doğrulaması gerekmektedir.

Zureik ve Hindle (2004: 116) kimlik kartı, şifre ve biyometrik unsurların farklılığına yönelik olarak, kimlik “bireyin sahip olduğu”, şifre “bireyin bildiği”, biyometri ise “bireyin olduğu” şeydir, demektedirler. Türkiye’nin yeni kimlik kartı bu unsurları tümüyle içermektedir. Böylece biyometrik elektronik kimlik kartları ile “Sen kimsin?” sorusunun bir adım ötesine geçilerek “Karttaki kişi gerçekten sen misin?” sorusu doğrultulmaktadır (Lyon, 2009: 115). Böylece karşımıza kendisi olduğundan da emin olmayan bir yurttaş çıkmaktadır.

Engin Işın (2004)’ın isimlendirmesiyle “nevrotik vatandaş”, neo-liberal ölçütlerin de ötesinde bir nevi toplumsal psikoz içerisinde hayatı riskler üzerine kurmakta, tehlikeleri ise yok etmeyi değil onları yönetmeyi amaçlamaktadır. Bu muhtemel riskleri yönetmek üzere yöntemler geliştirmek ve kendi rızası ile güvenli alanlarda yaşamak, bireylerin kendi sorumluluğu haline gelmiştir (Rose, 2000: 328). “Güvenli” yerler arayan yurttaş, onu tamamen kuşatan ve dallanıp budaklanan bir disiplin ve denetim ortamının içerisine düşmektedir.

Deleuze (1987: 25) iktidarın daima ağaç şeklinde ilerlediğini söylerken, Deleuze ve Guattari (1988: 24) ağaç/kök biçiminde dikey büyüyen iktidar ayaklarına karşılık yatay şekilde toprak altında uzanarak sonsuz sayıda bağ kurarak artan ve yayılan rizomatik biçimi, iktidarla mücadele için bir alternatif olarak ortaya koymaktadırlar. Rizomatik yapılar başı sonu belli olmayan, heterojen şekilde ve daima yeni bağlar kurabilen, çok katmanlı, bir noktadan koptuğunda yayılışını diğer noktalardan sürdürebilen yapılardır. Fakat günümüzde bu yapılar sadece iktidara karşı direnen unsurlar tarafından değil, iktidarın kendi içerisinde yarattığı denetim ağları tarafından da örnek alınmaktadır. Haggert ve Ericson (2000) günümüzün gözetim ve denetim ağlarını Deleuze ve Guattari’nin tarif ettiği rizomatik ağlara benzettikleri araştırmalarında, söz konusu ağların gözetleyen bedensel mevcudiyetini ve mekânsal bağlarının ötesine geçerek son derece akışkan bir hal aldığını vurgularlar. Bu sistemde iktidarın sayısız gözü, gözetlemek ve denetlemek için sayısız mekânı vardır.

Görüleceği üzere elektronik kimlik kartları çeşitlenerek gözetim ve denetim koşulları yaratmış, ulusal sınırlar içerisinde görünmez duvarlar örmüştür. Göz tarama, el damar haritası gibi bedensel unsurların da kullanıldığı bu bileşende sınırlar zaman ve mekândan bağımsız hale gelmektedir. Bu duruma ek olarak Lyon (2005: 66, 79-80) kimlik kartlarının ulus devletlerin kendi sınırları içinde yarattığı görünmez sınırlara vurgu yaparak “sınır her yerdedir” ifadesini kullanmaktadır.

3.5.6. Eğlencenin Biyoe-politikası: Passolig Kartı

Bu başlık altında tezin sınırlılıkları çerçevesinde bileşenleri incelenen biyoe-politika, açık bir şekilde görüldüğü gibi yaşamın hemen her alanına nüfuz etmiştir. Çatı uygulaması olan e-Devletin yanı sıra sağlık alanında e-Nabız ile, eğitim alanında e-Okul ile, adli alanlarda UYAP ile, nüfus alanında Elektronik Kimlik Kartı ile etkin olan biyoe-politika; kitleleri peşinden sürükleyen ve önemli bir uğraş alanı olan eğlence sektöründe de etkili olmuştur. Ülkemizde de seyirci sayısı oldukça fazla olan futbolda görülen denetimsizlik, Passolig adlı uygulamanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu alt başlıkta Passolig kartının eğlence perspektifinden denetim misyonu incelenecektir.

3.5.6.1. 6222 sayılı kanun ve biyoe-politikaya yansımaları

6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun uygulanmasına yönelik yönetmelik, usul ve esasları düzenlemek amacıyla 28.11.2012 tarihinde imzalanan Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiş ve 22.12.2012 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikte yer alan elektronik bilet (Passolig) ile ilgili mevzuat biyoe-politika perspektifinden şu şekilde incelenebilmektedir (www.mevzuat.gov.tr, 2019):

- 9. Madde 1. Fıkra b bendi: “Federasyonların görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır: Elektronik kartlı bilet sistemine geçilen müsabakalarda: 1) Bilet organizasyonu ve seyircilerin müsabaka alanlarına giriş ve çıkışına ilişkin kontrol ve denetimi gerçekleştirmek ve bu amaçla bünyesinde merkezi kontrol sistemi oluşturmak ve kurulacak sistemi kulüplerin hizmetine sunmak. 2) Elektronik kart oluşturmak amacıyla alınacak kişisel bilgileri merkezi veri tabanında tutmak ve bu veri tabanını Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının erişimine açık tutmak ve veri tabanları arasındaki erişimi sağlamak.”

Böylece gözetim ve denetimin tek elden (TFF tarafından) yapılabileceği, Hazine ve Maliye ve İçişleri Bakanlığı ile yapılan veri paylaşımıyla hem denetimin bütünlüğün korunacağı hem de ekonomik ve siyasi biyoe-politikaların gerçekleştirileceği söylenebilir.

- 9. Madde 1. Fıkra h bendi: “Spor güvenlik biriminin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır: Kanuna aykırı fiilleri işleyenleri, gelişmiş kamera ve elektronik bilet sisteminden ve merkezi veri tabanındaki bilgilerden yararlanarak, fotoğraflı, görüntülü ve her türlü delilleri ile birlikte tespit etmek ve ettirmek.”

Bu yolla biyoe-politikanın sahadaki yardımcı unsurları olan güvenlik birimleriyle eşgüdümlü çalışma ve gelişmiş elektronik araçlarla bilgi-iktidar sarkacına dahil edilecek verinin elde edilmesi gibi amaçlardan bahsedilebilir.

- 12. Madde 1. Fıkra e bendi: “Spor kulüplerinin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır: Futbol dalında en üst lig ile bir altındaki ligde müsabakalara girişi sağlayacak biletleri, Türkiye Futbol Federasyonun merkezi elektronik biletleme sistemi üzerinden oluşturmak, bilet satın almak isteyen kişiler için üzerinde adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve fotoğrafı olan bir elektronik kart oluşturmak; kişinin yabancı olması halinde kart üzerinde uyruğu olduğu devletin adı ile Türkiye’ye giriş yaptığı pasaportun seri numarasını kaydetmek; bilet satışlarını kişilere özgü elektronik kart üzerinden yapmak; spor müsabakalarına kişilerin adlarına düzenlenen elektronik kart ile girişlerini gerçekleştirmek ve bu amaçla kurulacak sistemlerin giderlerini karşılamak, elektronik bilgi bankasından yapılan sorgulamada haklarında seyirden yasaklanma tedbiri bulunduğu tespit edilenler bilet satışı yapmamak.”

Bu şekilde spor ve eğlence alanında yapılacak denetim için gerekli politikalara kulüplerin de dahil edilmesiyle kapsamın genişletilecek ve ayrıntılı veri aktarımı sağlanacağı vurgulanabilir.

- 12. Madde 3. Fıkra 1 bendi: “Elektronik kart ile elektronik kart kapsamında satışı gerçekleştirilecek biletlerin basım, satış ve dağıtımına ilişkin yerel uygulamaları gerçekleştirmek.”

Böylece eğlencenin biyoe-politikasının yaygınlaşması adına büyük politikaların yanında dar alanlarda da çalışmaları yapılacağı söylenebilir.

- 21. Madde 1. Fıkra: “Biletler, teknik olarak her türlü sahtecilik suçunu önleyecek tedbirler dikkate alınarak, kişinin adı ve soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, koltuk numarası, müsabaka tarihi ve saati, takımların isimleri, tesisin adı ve tribün sırasını içerecek şekilde ait olduğu seyir alanına göre farklı renklerde basılır.”

Bu yolla denetimin kapsamlı ve etkin bir şekilde sağlanması için Passolig sahiplerinin çeşitli unsurlarla (renk gibi) sınıflandırılmasının gerçekleştirileceği düşünülebilir.

- 21. Madde 3. Fıkra a bendi: “Elektronik kart uygulaması ile ilgili olarak aşağıda yer alan usul ve esaslara uyulur: Elektronik kart üzerinde kişilerin adı, soyadı, Türkiye

Cumhuriyeti kimlik numarası ve fotoğrafının bulunması zorunludur. Elektronik kart üzerinde bulunacak diğer bilgileri belirleme yetkisi ilgili federasyona aittir. Bilet organizasyonu ve seyircilerin müsabaka alanlarına giriş ve çıkışına ilişkin kontrol ve denetim yetkisi federasyonlara aittir. Federasyonlar bu amaçla bünyelerinde merkezi kontrol sistemi oluşturur. Elektronik kart oluşturulmak amacıyla alınacak kişisel bilgiler federasyon bünyesinde oluşturulan merkezi veri tabanında tutulur. Bu veri tabanı İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığının erişimine açıktır.”

Böylece denetim ve gözetim için gerekli yetki sorumlulukların paylaşımı ile iş akışında istikrarın sağlanması ve bilgi paylaşımının etkinlik kazanması öngörülebilmektedir.

- 21. Madde 3. Fıkra c bendi: “Kulüpler, kişisel bilgilerin kullanılmasına ilişkin olarak seyircilerden elektronik ortamda veya yazılı muvafakatlerini alırlar. Muvafakatin içeriğinde kişisel bilgiler ile bağlı bulunulan federasyon ve kulüplere ilişkin bilgilerin bulunmasının yanı sıra bu bilgilerin Kanunda belirtilen görev ve yetkilerini yerine getirmesi amacıyla, federasyonun sponsorları ve anlaşma yaptığı kurumların reklam ve diğer hizmetleri için kullanılabileceği ve saklanabileceği hususları yer alır.”

Bu şekilde eğlencenin denetimi için kâr amacı güden şirketlerin de sürece dahil edilmesi ve verilerin daha etkin kullanılması için seyircilerin ikna edilmesinin amaçlandığı görülebilir.

Görülebileceği gibi eğlence alanında sağlanması öngörülen denetimin kapsamının artırılması adına yasal tüm koşullar da sağlanmıştır. Görev ve sorumlulukların belirlenmesi, uygulama prosedürleri, verilerin kullanımı ve paylaşımı, görev ve yetkili kurumlar açıkça mevzuatta yer almış, iş akışının sağlığı ve istikrar için boşluk bırakılmamıştır.

3.5.6.2. Biyoe-politik eğlence denetimi ve passolig

Yasal prosedürleri ve uygulanış amacı yukarıda sıralanan Passolig, birtakım çevreler tarafından elzem görülse de daha çok bir denetim ve fişleme unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu başlıkta Passolig’in denetime yönelik misyonu tartışılacaktır.

Bilindiği üzere 1980’ler sonrası göz önüne alındığında siyasetten uzak tutulmak istenen gençler stadyumlara yönlendirilmiş, orada deşarj olmaları, sokaklardaki siyasi kavgalardan uzak durmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bugün ise sokaktaki şiddet ve polis düzeni sindirmek ve bastırmak için yeterli görülüyor ki bir bakıma adeta “maça da gitmeyin artık, evinizde oturun” denilmeye çalışılmaktadır (Otonomi, 2019). Çünkü Passolig

uygulaması seyirciyi izlenen müsabakadan zevk almaya yönelik unsurları yok edip onu nevrotik bir duruma sürüklemektedir.

Passolig'in uzlaşma yoluna gidilmeden hemen hayata geçirilmesi amaçlanmış ve hızla yürürlüğe giren uygulama, 1 Nisan 2014 tarihinde "Türk Futbolunda Devrim: E-Bilet" başlığıyla verilen haberde, şu ifadelerle tasvir edilmiştir: "7'den 77'ye, genç, yaşlı, kadın, erkek demeden toplumun her kesiminden insanların aileleriyle birlikte, güvenli bir şekilde futbol müsabakalarını izleyebilmesinin önu Passolig Kart'la açılıyor" (Yenişafak, 2019). Buna benzer olumsuz yaklaşımlar olsa da hakkında bilgilendirmeler yapılan uygulama, sonraları çok fazla eleştiriye uğramıştır.

Passolig ile maçlara girişler, 14 Nisan günü 285 adet Passolig kart sahibi ve 2 bin kombine sahibi toplam 2.285 taraftarın katılımının gerçekleştiği Kayseri Erciyes - Trabzonspor maçıyla ilk kez sağlanmıştır. Sonrasında ilk derbi için hazırlıkların sona erdiği sistemde, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşmasının oynanacağı Atatürk Olimpiyat Stadı'nın tamamen Passolig uygulamasına hazır olduğu medyaya duyurulmuştur. 15 Nisan 2014'da Sporx online medya kanalının da "Olimpiyat Stadı Passolig uygulamasına hazır!" başlığı ile yayınladığı haberin detaylarında 88 adet, FIFA ve UEFA standartlarında saatte 660 taraftar girişine imkân veren elektronik gişenin kurulduğunu, yeni bir sistem olan Passolig ile ekstra güvenlik önlemleri eşliğinde sadece kart sahibi taraftarın girişine izin verileceğine yer verilmiştir (Sporx.com, 2019).

Derbi günü Passoligleriyle kapılara yığılan toplam 8 bin 187 taraftar, yeni uygulamaya konulan tüm sistemlerde gerçekleşeceği gibi birtakım aksaklıklarla stadyuma alınabilmiştir. Passolig sahibi taraftarların yanı sıra 10.803 kombine sahibi ve 1098 akredite seyircinin de izlediği karşılaşmanın ardından girişlerde yaşanan sorunlar, medyada "Passolig'de Önce İsyân, Sonra Sevinç!" başlığıyla yer bulmuştur (CNNTürk, 2019). Buna benzer haberlerin ardından, Olimpiyat Stadı'nda oynanan Beşiktaş-Fenerbahçe derbisinde taraftarların sorun yaşadığı, turnikelerde uzun süre bekleme problemi, 21 Nisan 2014 tarihinde "Passolig Taraftarı Tanıyamadı!" başlığıyla yer almıştır (Radikal, 2019).

Uygulama hakkında en önemli tartışma noktası olan "Fişleme İddiaları" ile ilgili ise Passolig sözleşmesinin ikinci maddesinde "Kişisel verilerin Passolig sağlayıcı Aktif Bank'ın iştirakleri, bağlı bulunduğu grup şirketleri ile TFF'yle ilişkili program ortakları veya anlaşmalı kurum/kuruluşlar ile paylaşabileceği" hükmünün olduğunu belirten Yaşar: "Türkiye Futbol Federasyonu ve özel şirketler kişilerin bu denli özel bilgilerini hangi sebeple toplamaktadır? Milyonlarca vatandaşımızın özel bilgilerinin belli bazı kişilerin eline

geçmesine de neden olabilecek böyle bir sistem kurulması ile kişisel verileri tehdit altına alınan vatandaşlarımızı korumak için hangi önlemler alınmaktadır?” sözleriyle sözleşme maddelerini sorgulamıştır (Yaşar, 2014).

Passolig kamuoyunda kimi çevreler tarafından endüstriyel futbolun son icadı olarak görülmekte, bazı çevreler için ise olumsuz çağrışımlar yapmaktadır. Çünkü uygulanan sistem, beraberinde bir güvenlik unsurundan çok fişleme ve bir haraç sistemi olma problemini akla getirmiştir. Konuyla ilgili Eurosport Türkiye Genel Yayın Yönetmeni Bağış Erten, sorunun kanunlarda değil uygulama sürecinde olduğunu ve Türkiye'nin mevcut politik atmosferinde ne zaman sorunlar yaşansa yeni yasa tasarılarının anlık çözümler için ortaya atıldığını vurgulamış, bu yasalar kabul edildiğinde ise genellikle muhaliflere karşı sert yaptırımlarla uygulandığı kanısını dile getirmiştir. Bu inanca uygun olarak toplumsal muhalefetin ve siyasetin, tribündeki şiddetle ilişkili olmadığını; ancak Passolig uygulaması gibi birçok uygulamanın etkili olacağı yerin muhalifler olduğuna duyulan inançtan tribünlerde ciddi bir ses yükselmesine neden olduğunu belirten Erten durumu, “Passolig tam da parasallaşmayı kontrol altında tutmayı, insanların yaptıklarını önce klasifiye edip sonra işine gelmeyenler üzerinde kötü etkilerini uygulayacağı bir alan, bir enstrüman olarak görülmektedir” sözleri ile özetlemiştir (2019).

Görüldüğü gibi çok açık bir şekilde denetim ve disiplin unsuru olan Passolig, hızla uygulamaya konulmuş ve getirilen eleştirilere kulak verilmemiştir. Uygulama başladığında sorumlu bakan olan Akif Çağatay Kılıç, eleştirileri doğrular açıklamalarda bulunmuştur.

Gençlik ve Spor Bakanı Akif Çağatay Kılıç'ın “e-bilet” hakkındaki eleştirilere karşı yaptığı açıklama dikkatle incelenirse, bahsedilen çıkarımları destekler bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenebilmektedir: “E-bilet uygulaması, olumsuz olayların engellenmesi açısından ciddi bir olay. Tam olarak hayata geçince vatandaş da rahat edecek. Önemli şey, kimin nerede olacağını bileceğiz. Vatandaş da sorumluluk içinde olması gerektiğini bilecek” (Sabah, 2019). Vurgulandığı üzere uygulama açık bir şekilde, denetim ve gözetim amacıyla inşa edilmiştir.

Passolig Genel Müdürü Özgür Gündoğan ise medyada çokça tartışılan fişleme iddiaları ile ilgili “Passolig fişleme değildir. Passolig, elektronik biletle stadyuma kimin girip girmediğini görmek için kullanılan çok basit bir giriş kartıdır. Kameralar da orada olanı biteni, gerçekten kim suç işlemiş kim işlememiş ayırt etmek için ve suçluyu tespit etmek için kurulmuş bir sistemdir.” şeklinde bir açıklama yaparken, benzer bir şekilde 360 TV Spor Müdürü Serhat Ulueren de Passolig'in seyircilerin huzur içinde maçları seyretmesi için

oldukça yerinde bir uygulama olduğunu düşündüğünü dile getirmiş ve şu şekilde bir ekleme yapmıştır (Gündoğan ve Ulueren, 2019):

“Asla bir fişleme olarak görmediğim Passolig’in evet bazı eksiklikleri var, onlar giderilebilir; ama içinde bulunduğumuz durumda Passolig bir “olmazsa olmaz”dır. Türk futbolunda gerçekten bir olgu yaratmak, ailelerle kişilerin veya takıma destek amacıyla orada olan grupların var olmasını istiyorsak, bunun adı Passolig olur ya da başka bir şey olur; ancak bir uygulama olmalıdır. Bu yüzden, iyi ki de girmiş hayatımıza diye düşünüyorum. Passolig güvenlik anlamında da bana göre şu ana kadar sınıfı geçti.”

Kısacası fişleme tartışmalarının anlamsız olduğunu savunan Ulueren, bu anlamda izleyicilerin rahat olması gerektiğini; çünkü artık alışveriş esnasında bile bilgi olarak kimlik numarası, telefon ve email bilgilerinin toplandığını vurgulayarak, kişilerin herhangi bir suçta yoksa bundan rahatsızlık duymalarının gereksiz olduğunu belirtmiş ve fişleme tartışmalarıyla ilgili düşüncelerini şu cümle ile tamamlamıştır: “Doğal olarak bu konudaki son sözüm, keşke hep fişleseler; ama huzur içinde maçları seyredebilsek” (Gündoğan ve Ulueren, 2019).

Spor yazarı Fatih Doğan da yeni sisteminin bir fişleme yöntemi olduğu fikirlerine katılmadığını belirtmiştir. Gelişen yeni teknolojilerle büyük şehirlerde yaşamının zorluğuna ve güvenli yerler oluşturma sorununa değinen Doğan, sorulan “Passolig’in insanları fişlediğini, kayıt altına aldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna, dünyadaki bütün istihbarat örgütlerinin, akıllı sistemler vasıtasıyla kullandığı teknoloji yardımıyla kişilerin tüm verilerini kayıt altına alabildiğini, özellikle de büyük şehirlerde teknoloji ile iç içe yaşayan, kredi kartı ve online sistemleri kullanan, yurt dışına çıkan kişilerin bilgilerinin zaten veri tabanlarında yer aldığına dikkat çekerek “Benim görüşüm; Passolig meselesinden ziyade, stadyumlar özellikle de Türkiye’de, en çok kameranın olduğu güvenlik alanları olarak değerlendirilir. FIFA denetliyor, UEFA denetliyor, yargı denetliyor, emniyet ve polis denetliyor, zaman zaman asker bile geliyor, o stadyumlarda görev yapıyor. Zaten böyle de olmalı, bunların belli kurallarla yönetilmesi gerektiğini düşünüyorum. Passolig’in de buna hizmet ettiğini düşünüyorum.” şeklinde bir ifade kullanarak zaten bütün bireylerin öyle ya da böyle her zaman denetim ve gözlem altında olduğunu belirtmiştir (Doğan, 2019).

Çeşitli görüşler var olsa da Passolig’in kullanılması konusunda çalışma yürüten, uygulayıcı durumunda olan birçok bireyin de vurguladığı gibi uygulama seyircilerin kimliklendirilmesi ve böylece denetlenmesi için inşa edilmiştir. Çipli bir kart olan Passolig, ad soyad, T.C. kimlik numarası, fotoğraf ve taraftarı olunan takımın logosunu ön yüzde barındırmaktadır. Eğlencenin biyoe-politikası çerçevesinde taraftarın kimliklendirilmesi

olarak görülebilen uygulama, yukarıdaki unsurlarla fişleme de yapabilmektedir. Temassızlık özelliğine sahip olan kart, alışverişler için de kullanılmaktadır.

4. BİYOE-POLİTİK GÖZETİM VE DENETİME İLİŞKİN YURTTAŞ ALGISININ ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Konusu ve Sorunu

Siyaset felsefesi tarihine bakıldığında Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau, John Stuart Mill ve Karl Marx gibi düşünürlerin iktidarı ve onun güç ve otoritesini bir kara parçası üzerindeki tezahürler perspektifinde incelemesinin aksine, Michel Foucault'nun iktidarı, mekân ve bedenler üzerinden incelediği görülmektedir (2016a: 135). O, iktidarın kendi amaçları doğrultusunda araçsallaştırdığı mekânlar üzerinden bireye ve onun bedenine, buradan elde ettiği bilgilerle hareketle de bilgi-iktidar sarkacını genişleterek nüfusa odaklandığını vurgulamaktadır. Ona göre bireyselleştirme iktidarın en önemli unsurlarındandır. Bireyselleştirici iktidar teknolojilerini pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyoiktidar olmak üzere üçe ayıran Foucault'ya göre bu iktidar türleri iç içe geçmiş, karmaşık ve sıralı bir yapıdadır (2016a: 189).

Orta Çağ'dan itibaren etkili olan ilk bireyselleştirici iktidar teknolojisi pastoral iktidardır. Baskıcı, otoriter ya da zorba olmayan; ancak toplumu tamamen kuşatıp etkileyen bu iktidar tipi, kendisinden önceki yaklaşımlardan farklı özellikler taşımaktadır. Dinsel kökenli olmasının yanında birey yaşamını doğumdan ölüme kadar müdahale edilecek bir alan olarak gören pastoral iktidar, metaforik olarak çobanın sürü üzerindeki iktidarı olarak görülmektedir. Hıristiyanlığın yayılmasıyla örgütlenen kilise; ahiret, günah ve selameti içeren bir inanç sistemi yaratmıştır. Bununla birlikte papazların rolü de belirlenmiştir. Bütün bunların toplamı olan pastoral iktidar; sürüyü yalnızca belli davranışlara sevk etmeyi amaçlamamış, onları tanıyarak kendileriyle ilgili keşiflere sevk ederek sürünün iyilik ve selametini de gözetmiştir. Vicdan yönlendiriciliği, ruh bakımı, ruh tedavisi, vicdan muhasebesi, günah çıkarma gibi bütün unsurlar iktidarın bireyselleştirme için kullandığı araçlar olarak görülmektedir. Bu unsurlarla gerçekleştirilen itiraf, günah çıkarma gibi eylemler sonucunda elde edilen bilgiler, bilgi-iktidar sarkacına dahil edilerek sürü hakkında kapsamlı bilgi elde edilmiş ve böylece kontrol mekanizmaları inşa edilerek sürü üzerinde denetim amaçlanmıştır. Bütün bunların yanında refah da pastoral iktidarın görevlerinden sayılmaktadır. Çoban, yalnızca hüküm süren değil, yardımsever ve cömert olarak da görülmektedir. Sürünün geleceği için onları sulak alanlara taşıyan, otlaklar bulup sürüyü sağ salim ulaştırandır. Bütün bunlar için sürüyü sayan, gözetleyen ve kontrol eden de pastoral iktidardır (Foucault, 2015a: 114).

Pastoral iktidarda yer alan sürü-çoban ilişkisi, edebi metin ve yazılarda da kendisine yer bulmaktadır. Çeşitli farklılıklar gösterse de birçok kültür ve inançta sürü ve çoban ilişkisi yer almaktadır. Ancak reform hareketleri ile toplum üzerindeki etkisini koruyamayan din temelli pastoral iktidar, yıllar içerisinde gün geçtikçe silinmeye başlamıştır. Bu durum iktidarı yeni bir strateji ve yaklaşım bulmaya itmiştir (Foucault, 2015b: 255).

Pastoral iktidarın işleyişinde karşılaşılan kriz, yeni iktidar teknolojilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sürü üzerinde kesin haklara sahip olan ve onunla ilgili kesin kararları alabilen çoban metaforunun aksine artık karşımızda bireyi disiplin altında tutmaya çalışan, onu gözetleyen ve belli unsurlar çerçevesinde sınıflandırarak yönetmeyi amaçlayan disiplinci iktidar bulunmaktadır (Foucault, 2015b: 67).

Foucault, bahsedilen yeni iktidar teknolojisinin önceki iktidar yapılarından farkını şu olay üzerinden aktarmaktadır: Fransız Kralı XV. Louis'ye suikasttan yargılanan ve idam cezasına çarptırılan Damiens adlı mahkûmun yaşadığı gösteriye dönüşen işkence olayını anlatan Foucault, bu tarihten itibaren hapishaneler vasıtasıyla gerçekleşen yeni bir anlayışı işaret etmektedir. Bu anlayışta hapishane duvarlarının arkasına çekilen iktidar gücü şiddet yerine gözetlemeyi, ıslah etmeyi, sınıflandırmayı, disiplin altına almayı ve kontrolü hedeflemektedir. Bu yaklaşımın temelini ise Bentham'ın Panoptikon adı verilen mimari yapısı oluşturmaktadır. Bir avlu etrafında avluya bakacak şekilde inşa edilen mahkûm odaları ve onları sürekli bir şekilde izleyen ortadaki kuleden oluşan yapıda, gözetim ve disiplinde istikrar sağlanmıştır. Hapishanedeki mahkûmlar gözetlenerek hapishane programları çerçevesinde her saniyesi önceden planlanmış davranışlara yönlendirilerek ıslah edilmek istenmektedir. Böylece topluma ve iktidara karşı suç işleyen ya da suç işleme potansiyeli olanlar, diğer yönetilenler gibi iktidar tarafından tasarlanan "normal birey" kalıbına sokulmak istenmiştir. Anormal olarak adlandırılan ve "normalleştirme" adına "sorunsallaştırılan" birey, hapishanelerde itaat altına alınmaktadır (Foucault, 2015a: 57).

Böylesi bir toplumsal mikro alanda tezahür bulan anlayışın tüm topluma nakşedildiği sonradan görülmüştür. Ortaya çıkan disiplin toplumunda disiplin ve onu sağlamaya yönelik çalışmalar toplumun her alanına işlemiştir. Bireyin dünyaya gelmesiyle aile içerisinde başlayan disiplin altına alma ve normalleştirme çabası okulla devam etmiş, ders içeriğinden derse giriş-çıkış saatlerinin önceden belirlenmesi ve sınav politikalarına kadar disiplin yumağı olan eğitim, disiplinin en önemli enstrümanlarından olmuştur. Temeli disipline dayanan askerlik hizmetiyle devam eden zincir, iş yerinde ve fabrikalarda kendisine yer

bulmuştur. Kısaca yaşamın her alanına kanalize olan disiplin, disiplin toplumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Foucault, 2015b: 67).

Suç ve suça neden olan unsurların tamamen yok edilememesi, gözetleme ve disiplin unsurlarının tek başına kesin başarıya ulaşamaması ve hapsetme gibi sert disiplin anlayışının tepkiyle karşılanması, iktidarı disiplin yaklaşımına eklemenecek arayışlara itmiştir. Öyle ki özgürlük ve cinsellik gibi birey yaşamının parçası olan unsurların kısıtlanması toplum nezdinde sert tepkilere neden olmuş, bu unsurların denetlenmesini de içeren yeni iktidar yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Tıp alanında gerçekleşen ilerlemelerle hastanelerin birer morg olmaktan çıkması ve hastalıklara çare bulan kurumlar haline gelmesi, yönetilenlerin yaşam standardını yükseltmiş ve toplumsallaşan tıp, iktidarın araçları arasına katılmıştır. Birey bedeni üzerinden tıp vasıtasıyla elde edilen veriler, istatistiksel olarak elde edilmiş, böylece nüfusa ve ona ait bilgilere ulaşma imkânı sağlanmıştır. Elde edilen verilerle gerçekleştirilecek siyasal anlayış olan yönetimsellik, mekânlar üzerinden gerçekleştirilen gözetim ve disiplin yerine nüfusu çepeçevre sarıp denetlemeyi amaçlamaktadır. Artık karşımızda birey ve onun üzerinden nüfusun yaşam koşullarını iyileştiren, ancak bu çalışmalarla onlarla ilgili verileri kullanarak denetimi sağlayan biyoiktidar ve onun biyopolitikası vardır. Yaşam unsurları üzerindeki denetimi sağlayarak nüfusunun tamamının kontrol altında tutulmasıyla risk ve güvenliğe dair negatif unsurlar bertaraf edilmiş ve böylece siyaset felsefesinde yeni bir perspektif ortaya çıkmıştır. Yaşamın tamamı denetlenebilir hale gelmiştir (Foucault, 2016c: 299).

İlgili bölümde ayrıntılarıyla sunulduğu üzere Foucault'nun iktidar kategorileştirmesinde iktidarlar, mevcut bütün unsurları yönetim felsefesinin bir parçası olarak kullanmakta, bu unsurların etkisinin azaldığını fark ettiğinde ise yeni unsurları araçsallaştırmaktadır. Günümüzde bu durum yeni iletişim teknolojilerinde çok net görülmektedir.

Nitekim 1950'li yıllarda daha çok askeri amaçlarla geliştirilen ve kullanılan yeni iletişim teknolojileri, etkileşimi artırması, iletişime katılımı gerçekleştirilmesi ve yayılımı bakımından kendisinden önceki tüm iletişim unsurlarından farklılık göstermektedir. Bu nedenledir ki yeni iletişim teknolojilerini analiz ederken onun kültür, siyaset, sosyal yaşam, eğlence, sağlık, eğitim, askeriye ve adalet gibi alanlardaki etkilerini inceleyen düşünürler, iki farklı görüşte buluşmuşlardır. Yeni iletişim teknolojilerinin yukarıda bahsedilen alanlar üzerindeki egemen ve iyimser etkilerini savunan düşünürlerin (Harold Innis, Marshall McLuhan, Daniel Bell, Manuel Castells gibi) aksine Herbert Schiller, Golding ve Murdock,

Jürgen Habermas, David Lyon ve Evgeny Morozov gibi düşünürler de onun toplum üzerindeki etkilerine eleştirel yaklaşımlar getirmişlerdir (Yaylagül, 2017: 120-145). Bu çalışma, egemen yaklaşımlara da yer vermek suretiyle daha çok yeni iletişim teknolojilerinin etkilerine yönelik eleştirel bir yaklaşım getirmektedir. Bu amaç doğrultusunda yeni iletişim teknolojileri biyoe-politika kavramı perspektifinde tartışılacaktır.

Biyopolitik denetimin tam anlamıyla sağlanması için bütün unsurları araçsallaştıran biyoiktidar, yeni iletişim teknolojilerini de enstrümanları arasına dahil etmiştir. Böylece biyopolitikaya eklenen yeni bir yaklaşım olarak biyoe-politikanın doğduğu söylenebilir. Yeni iletişim teknolojileri üzerinden gerçekleşen gözetim, disiplin ve denetim biyoe-politikanın işleyişi olarak adlandırılabilir.

Özellikle 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde, 1980’li yıllarda da Japonya’da olmak üzere neredeyse bütün toplumlarda hızla kullanılan ve yayılan yeni iletişim teknolojileri ülkemizde daha çok 2000’li yılların başından itibaren yaygınlaşmıştır. Avrupa ülkelerinin yeni iletişim teknolojilerini kullanım konusunda Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya’dan geri kaldıklarını düşünerek hızlandırdığı yaygınlaştırma çalışmaları, Avrupa Birliği eliyle gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği’ne üye ve aday ülkeler hızla e-dönüşüm sürecine girmiş, ülkemiz de bu sürecin bir parçası olmuştur. Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde geliştirilen politikalarla yeni iletişim teknolojilerinin devlet kurumlarında ve yönetim yaklaşımında yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Bu süreçte birçok kurum oluşturulmuş, son olarak da 2017 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliğiyle Ulaşım ve Altyapı Bakanlığı himayesindeki Türksat, kamu yönetimindeki e-dönüşümün yürütüldüğü kurum olmuştur.

Kamu yönetiminde e-dönüşüm anlayışı çerçevesinde birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Örneğin, kırtasiye malzemesi sarfiyatı ve işlem sürelerini azaltmak için yazışmalar elektronik ortama taşınmıştır. Kamuda çalışan personel işlemleri bilgisayar vasıtasıyla yapılmıştır; fakat bu çalışmalar dar kapsamlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu tez perspektifinde biyoe-politik unsurlar incelenecektir. Bu noktada ülkemiz nüfusu üzerindeki gözetim, disiplin ve denetimi hakim kılmak adına oluşturulan biyoe-politika unsurlarının ise e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak yaşamın her alanına hakim olmak ve onu denetlemek adına kullanılan yeni iletişim teknolojilerinin bütünü olan biyoe-politika, nüfus üzerinde büyük etkilere sahiptir. Nüfusun büyük bir kısmı tarafından kullanılan e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP,

Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig; bilgi-iktidar sarkacına dahil edilecek verileri sağlamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, kendisine ait her türlü veriyle, biyoe-politik unsurlarla bilgi-iktidar sarkacına dahil edilen yurttaşların mevcut durum hakkında bilgi sahibi olup olmadığı ise bilinmemektedir. Bu nedenle biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaşların ne tür bir algı düzeyine sahip olduklarının tespiti bu çalışmanın temel sorununu oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın soru ve sorunları şu şekilde sıralanabilir:

Araştırma Sorusu 1: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 2: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 3: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 4: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 5: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 6: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 7: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 8: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 9: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 10: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 11: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 12: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 13: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 14: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 15: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 16: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 17: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 18: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 19: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 20: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 21: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 22: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 23: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 24: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 25: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 26: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 27: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 28: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 29: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 30: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 31: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 32: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 33: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 34: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 35: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 36: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 37: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 38: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 39: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 40: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 41: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 42: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 43: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 44: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 45: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 46: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 47: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırma Sorusu 48: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 49: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 50: E-Devlet kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 51: E-Nabız kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 52: E-Okul kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 53: UYAP kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 54: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırma Sorusu 55: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

4.2. Araştırmanın Amaç ve Hipotezleri

Biyopolitikanın yeni iletişim teknolojileri üzerinden inşası olan biyoe-politikanın unsurları; e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig nüfusun gözetim ve denetimi için gerekli bilgileri bilgi-iktidar sarkacına dahil edilmektedir. Diğer yandan sunduğu kolaylıklarla yurttaşlar tarafından kolay benimsenen uygulamalar ise gözetim ve denetim yönünü perdelemiş görünmektedir. Bu durumdan hareketle tezin amacı, biyoe-politik unsurlar üzerinden gerçekleştirilen denetime ilişkin yurttaş algısının ölçülmesidir. Böylece hem alana kazandırılan “biyoe-politika” kavramına ilişkin bir ölçek geliştirilecek hem de yurttaş algısının ölçülmesiyle kavrama ilişkin niceliksel veriler elde edilecektir. Bu da kavramın anlamlandırılmasında daha net bilgiler sağlayacaktır.

Bu bağlamda çalışmada yurttaşların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algılarını ölçmek ve biyoe-politika ve unsurlarını betimlemeye yönelik niceliksel verilere ulaşmak adına sınanacak hipotezler şu şekildedir:

H₁: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₂: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₃: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₄: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₅: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₆: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₇: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₈: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₉: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₀: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₁: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₂: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₃: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₁₄: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₁₅: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₁₆: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₁₇: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₁₈: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₁₉: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₀: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₁: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₂: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₃: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₄: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₅: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₆: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₇: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₂₈: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₂₉: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₀: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₁: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₂: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₃: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₄: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₅: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₆: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₇: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₃₈: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₃₉: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₁: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₂: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₃: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₄: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₅: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₆: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₇: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

H₄₈: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₄₉: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₀: E-Devlet kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₁: E-Nabız kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₂: E-Okul kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₃: UYAP kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₄: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

H₅₅: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

4.3. Araştırmanın Örneklem, Kapsam ve Sınırlılıkları

Biyoe-politika çok geniş bir perspektifte değerlendirilebilmektedir. Nüfusa ait bilgilerin depolandığı, kullanılıp paylaşıldığı bütün unsurlar biyoe-politik unsur olarak görülebilmektedir. Elektronik personel kartlarından kredi kartlarına, parmak iziyle geçişi sağlayan kontrol unsurlarından deri altı çiplere, göz ve yüz tarama ile geçiş izni sağlayan sistemlerden elektronik nüfus kayıt sistemlerine kadar birçok unsur biyoe-politika

bileşenlerine örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu çalışmada siyasal iktidar eksenli unsurlar incelenmiş; sağlık, eğitim, adalet, sosyal politikalar ve eğlence alanında faaliyet gösteren biyoe-politik unsurlar olan e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig çalışmanın kapsamını oluşturmuştur.

Tezin evrenini Sivas merkezde yaşayan 372.298 yurttaş oluşturmaktadır. Altı biyoe-politik unsurun her biri için bu unsurları kullanan 65'er kişi basit rastlantısal olarak seçilmiştir. Toplamda 390 kişiye ulaşılmıştır. Örneklem hata payı ve toplam evren içerisinden seçilen örneklem sayısına ait tablo ve bilgiler araştırmanın yöntem kısmında belirtilmiştir.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada yöntem olarak niceliksel içerik analizi kullanılmıştır. Birinci kaynaklardan bilgi toplamak adına hazırlanan sistematik soru sorma formu olan anket (İslamoğlu, 2009: 113) ise çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Temel amacı, araştırmanın problemini çözecek ve hipotezleri test edecek verileri sistematik bir biçimde sağlamak ve saklamak olan bu araç (İslamoğlu, 2009: 113), araştırmada biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısını ölçmek için ekonomik ve kapsamlı olduğundan (Ural ve Kılıç, 2011: 56) kullanılmıştır.

Literatüre bakıldığında gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyini ölçen çok sayıda çalışma bulunsa da biyopolitika ve onun uzantısı olan biyoe-politikaya ait gözetim ve denetimi ölçen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma biyopolitika ve biyoe-politikaya ilişkin gözetim ve denetim düzeyini ölçen ilk doktora tezi olması nedeniyle değerlidir. Çalışmada literatüre kazandırılan biyoe-politika kavramına ilişkin yurttaş algısını ölçmek adına "Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği" geliştirilmiştir. Öncelikle dijital gözetim ve denetim, gözetim ve denetim algısı ve mahremiyet algısına yönelik güncel çalışmalar (Yalçın, 2019; Livberber Göçmen, 2018; Hajdarmataj, 2019; Dalkıç Örs, 2018; Asıl, 2017; Kaplan, 2017; Çoban, 2019; Kütükoğlu, 2019; Talay, 2018; Sığın, 2019) taranmış, ardından ölçek sorularının belirlenmesine geçilmiştir. Uzun ve çok sayıdaki anket sorularının yer aldığı ölçeklerin veri toplamada yetersiz kaldığı ilgili tezlerin taranmasıyla tespit edilmiş ve kısa ve kapsamlı, yeterli veri sağlayacak 34 soru ölçeğe eklenmiştir (Ek-1). Çalışmada 5'li Likert soru ölçeği kullanılmıştır. Toplam 34 sorudan oluşan ölçek, Sivas merkezde yaşayan ve e-Devlet uygulamasını kullanan 100 kişiye pre-test olarak uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for the Social

Sciences - Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)’de analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Cronbach Alfa’sı	Toplam Unsurlar Sayısı
,836	34

Tablo 4.1. Güvenirlik testi

Yapılan ön güvenirlik testinde Cronbach Alfa’sı 1000 üzerinden 0,836 çıkmıştır. Güvenirlik testinden geçen ölçek soruları bir de KMO ve Bartlett Testi’ne tabi tutulmuştur.

Örneklem Ölçüm Değer Yeterliliği	,700
Bartlett Testi Yaklaşık Ki-Kare	1540,822
Serbestlik Derecesi	561
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 4.2. KMO ve Bartlett testi

Gerçekleştirilen test sonucunda KMO değeri yüksek çıkmıştır. Anlamlılık düzeyi $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan geliştirilen ölçeğin 34 soruluk bölümünün faktör analizine uygun bir veri seti olduğu görülmüştür. Her bir sorunun faktör açıklama kalitesini belirlemek adına ortak yükler analiz edilmiştir.

Soru Numarası	Tamamı	Değer
1	1,000	,224
2	1,000	,341
3	1,000	,454
4	1,000	,355
5	1,000	,189
6	1,000	,470
7	1,000	,185
8	1,000	,389
9	1,000	,391
10	1,000	,483
11	1,000	,396
12	1,000	,189
13	1,000	,545
14	1,000	,204
15	1,000	,502
16	1,000	,506
17	1,000	,514
18	1,000	,549

Tablo 4.3. Ortak yükler

19	1,000	,530
20	1,000	,466
21	1,000	,314
22	1,000	,607
23	1,000	,541
24	1,000	,468
25	1,000	,340
26	1,000	,454
27	1,000	,395
28	1,000	,399
29	1,000	,374
30	1,000	,280
31	1,000	,384
32	1,000	,282
33	1,000	,355
34	1,000	,487

Tablo 4.3. (devam)Ortak yükler

Her bir sorunun faktör açıklama kalitesini gösteren ortak yükler tablosuna bakıldığında soru kalitesini gösteren değerlerin ,185 ile ,607 arasında değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Veri akışını sağlamak adına yetersiz soruların ölçekten çıkarılması adına döndürülmüş matris bileşenine ihtiyaç duyulmuştur. Ancak yeterli veri akışını sağlayamayacak soruların ölçekten çıkarılması için öncelikle ölçek alt başlıklarının belirlenmesi sağlanmış daha sonra döndürülmüş matris bileşenine başvurularak işlem gerçekleştirilmiştir.

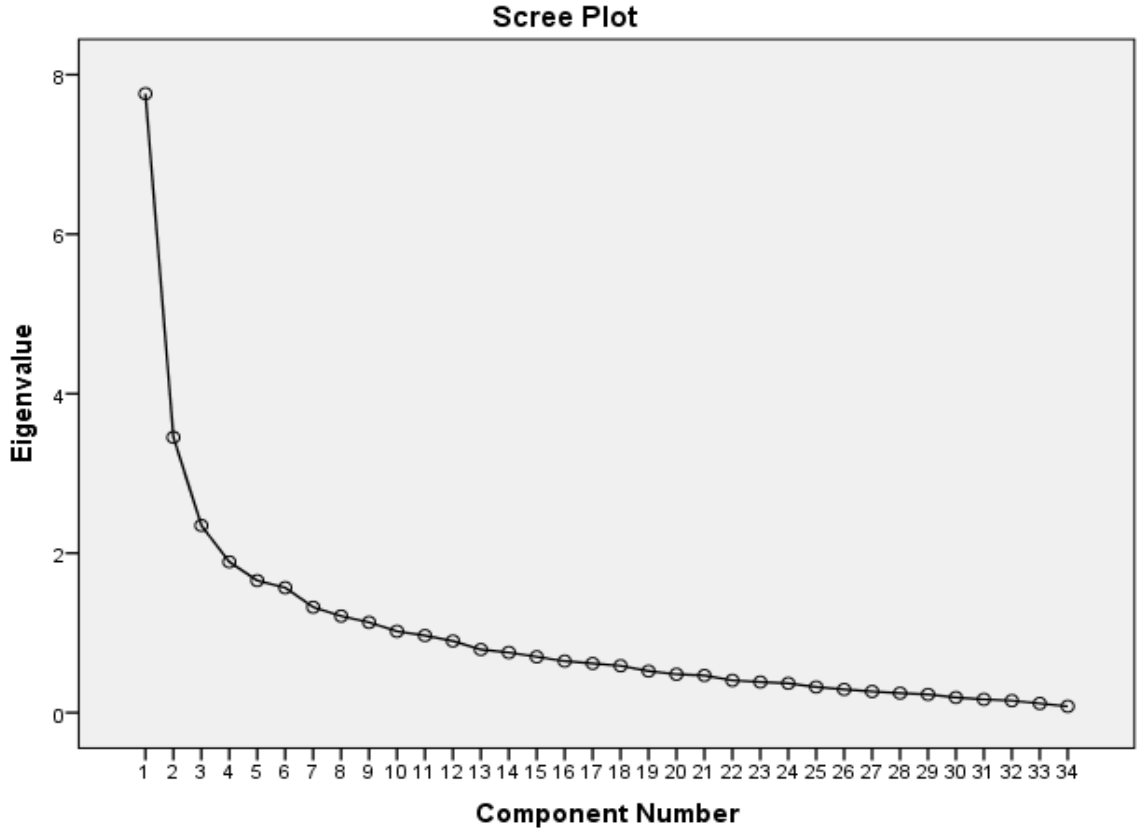
Soru Numarası	Başlangıç Özdeğeri			Yüklenen Faktörlerin Karelerinin Dağılımı (Extraction Sums of Squared Loadings)			Döndürme Sonrası Yüklerin Kareler Toplamı (Rotation Sums of Squared Loadings)		
	Toplam	Varyans Yüzdesi	Birikimli	Toplam	Varyans Yüzdesi	Birikimli	Toplam	Varyans Yüzdesi	Birikimli
1	7,762	22,830	22,830	7,762	22,830	22,830	7,444	21,894	21,894
2	3,452	10,152	32,981	3,452	10,152	32,981	3,197	9,403	31,297
3	2,347	6,902	39,883	2,347	6,902	39,883	2,919	8,586	39,883
4	1,890	5,560	45,444						
5	1,657	4,872	50,316						
6	1,567	4,609	54,925						
7	1,323	3,891	58,815						
8	1,212	3,564	62,379						
9	1,132	3,330	65,709						
10	1,020	3,000	68,709						

Tablo 4.4. Faktör yüklü ölçek alt başlıkları

11	,966	2,842	71,551						
12	,898	2,642	74,194						
13	,791	2,328	76,521						
14	,754	2,218	78,740						
15	,700	2,059	80,798						
16	,646	1,900	82,698						
17	,617	1,816	84,514						
18	,588	1,728	86,242						
19	,521	1,533	87,775						
20	,481	1,415	89,189						
21	,466	1,371	90,561						
22	,405	1,191	91,752						
23	,383	1,128	92,879						
24	,368	1,082	93,961						
25	,321	,946	94,907						
26	,291	,856	95,762						
27	,265	,780	96,542						
28	,244	,719	97,261						
29	,228	,672	97,933						
30	,190	,560	98,493						
31	,167	,492	98,985						
32	,151	,443	99,428						
33	,115	,338	99,766						
34	,079	,234	100,000						

Tablo4.4. (devam) Faktör yüklü ölçek alt başlıkları

Yukarıdaki tablodan da çıkarılacağı üzere faktör yükleri üç bölümde toplanmıştır. Aşağıdaki şekilde de bu durum grafikleştirilmiştir.

Şekil 4.1. Toplam Varyans Açıklaması

Yukarıdaki toplam varyans açıklamasında ölçek alt başlıklarının dağılımı gösterilmiştir. Soldaki ilk üç arası açık noktalar soruların daha çok üç başlıkta toplanacağını işaret etmektedir. Bahsedilen üç noktadan sonraki üç noktada görülen dalgalanmalar, üç başlık daha açılabileceğini göstermektedir. Ancak toplam soru sayısının az olması ve açılacak diğer alt başlıklardaki soru sayılarının az olacağı öngörülerek araştırmacı değerlendirmesi olarak üç ölçek alt başlığı belirlenmiştir.

Soru Numarası	Bileşenler		
	1	2	3
22	,754		
18	,723		
13	,717		
23	,714		
16	,694		
17	,676		
24	,671		

Tablo 4.5. Döndürülmüş bileşen matrisi

34	,643		
4	,590		
29	,548		
3	,543		,301
20	,538	,381	
2	,525		
21	,524		
15	,514		-,432
10	,461	,459	
31	,455		
1	,436		
11	,428	,342	-,310
5	,399		
30	,387		,361
26		-,639	
28		,607	
9		-,587	
25		-,556	
33		-,514	
14		-,386	
12		,312	
19			-,696
27			-,612
6		-,356	,583
8			,530
32		,317	,397
7			,336

Tablo 4.5. (devam) Döndürölmüş bileşen matrisi

Ölçek alt başlıklarına ait soruları belirlemek adına yapılan döndürölmüş faktör analizine göre -,639 değeri ile 26, -,587 değeri ile 9, -,556 değeri ile 25, -,514 değeri ile 33, -,386 değeri ile 14, -,696 değeri ile 19 ve -,612 değeri ile 27. soruların anket ölçeğinden yeterli veri akışını sağlamadaki yetersizlikleri nedeniyle çıkarılması gerekmektedir. Bahsedilen sorular ölçekten çıkarıldıktan sonra mevcut ölçeğin güvenilirliğini ölçmek adına faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Cronbach Alfasi	Unsurlar Sayısı
,883	27

Tablo 4.6. İkinci Faktör Analizi

Veri akışını sağlamadaki yetersizlikleri saptanan yedi sorunun çıkarılmasından sonra gerçekleştirilen faktör analizinde Cronbach Alfasi'nın ,883'e yükseldiği görülmüş, güvenilirlik başta elde edilen ,836'dan ,883'e yükselmiştir. Ölçek için uygun olan soruların numara, ortalama ve standart sapmaları aşağıda gösterilmiştir.

Soru Numarası	Ortalama	Standart Sapma	Sayı
1	3,1700	1,18112	100
2	3,4500	1,12254	100
3	3,4300	1,29689	100
4	3,3100	1,20349	100
5	3,3200	1,28613	100
6	2,4800	1,22664	100
7	3,1200	1,14838	100
8	3,4000	1,11916	100
10	3,2100	1,34311	100
11	3,2900	1,24150	100
12	3,2300	1,22972	100
13	3,6200	1,22086	100
15	3,3200	1,12708	100
16	3,5000	1,09637	100
17	3,7000	1,16775	100
18	3,7500	,96792	100
20	3,7600	1,29584	100
21	3,4700	1,13222	100
22	3,9000	1,32192	100
23	4,3100	1,05117	100
24	4,0500	1,02863	100
28	2,9000	1,24316	100
29	3,8900	1,10000	100
30	3,8100	,98160	100
31	3,3300	1,27964	100
32	2,8800	1,42333	100
34	3,7100	1,05692	100

Tablo 4.7. Ölçek ve sorulara ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Yukarıda görüleceği üzere ölçek için uygun olarak belirlenen ve doğru veri akışını sağlayacak soruların kalitesi yüksektir. Bu verilerin elde edilmesinden sonra 2,4800 ile 4,3100 arasında değişen değerlere sahip sorulara ve ölçeğe KMO ve Bartlett Testi de uygulanmıştır.

Örneklem Ölçüm Değer Yeterliliği	,782
Bartlett Testi Yaklaşık Ki-Kare	1176,193
Serbestlik Derecesi	351
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 4.8. KMO ve Bartlett testi

Tabloda da yer aldığı gibi KMO test değeri 0,700'dan 0,782'ye yükselmiştir. Bu da seçilen 100 kişilik örnekleme uygulanan ölçeğin ölçüm yeterliliğinin arttığını göstermektedir. Ayrıca $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan soru kümesinin ve sonuç olarak ölçeğin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Soru Numarası	Tamamı	Değer
1	1,000	,220
2	1,000	,353
3	1,000	,426
4	1,000	,381
5	1,000	,345
6	1,000	,498
7	1,000	,227
8	1,000	,419
10	1,000	,467
11	1,000	,427
12	1,000	,168
13	1,000	,601
15	1,000	,483
16	1,000	,526
17	1,000	,506
18	1,000	,551
20	1,000	,496
21	1,000	,341
22	1,000	,614
23	1,000	,557
24	1,000	,461
28	1,000	,583
29	1,000	,369
30	1,000	,312
31	1,000	,472
32	1,000	,520
34	1,000	,508

Tablo 4.9. Soru Numaraları ve Değerleri

Bütün değer testlerinden geçirilen sorular daha önce bu bölümde de bahsedildiği üzere üç temel başlıktan oluşan ölçeğin alt başlıklarındaki yerlerinin belirlenmesi için döndürülmüş bileşen matrisi içerisinde gösterilmiştir.

Soru Numarası	Bileşenler		
	1	2	3
13	,771		
17	,706		
22	,702		,302
16	,678		
23	,644		,328
15	,643		
18	,637		
4	,553		
34	,552	,422	
10	,529		,400
24	,518	,367	
20	,505		,489
11	,502		,353
29	,423	,326	
1	,401		
12	,315		
6		,660	
8		,645	
30		,505	
7		,470	
21	,374	,423	
2	,401	,419	
3	,415	,416	
5	,334	,407	
28			,756
32			,662
31		,328	,551

Tablo 4.10. Döndürülmüş Bileşen Matrisi

Döndürülmüş bileşen matrisinde yer aldığı üzere 1. faktör başlığında (yani ölçek alt başlığında) 16 madde, ikincisinde 8 madde ve üçüncü faktörde ise 3 değişken (soru) olduğu görülmektedir. ,771'lik değeri ile 13, ,706'lık değeri ile 17, ,702'lik değeri ile 22, ,678'lik değeri ile 16, ,644'lük değeri ile 23, ,643'lük değeri ile 15, ,637'lik değeri ile 18, ,553'lük değeri ile 4, ,552'lik değeri ile 34, ,529'lük değeri ile 10, ,518'lik değeri ile 24, ,505'lik değeri ile 20, ,502'lik değeri ile 11, ,423'lük değeri ile 29, ,401'lik değeri ile 1, ,315'lik değeri ile 12 numaralı sorular birinci faktör yükünde (birinci alt ölçekte) dağılım göstermiştir. ,660'lık

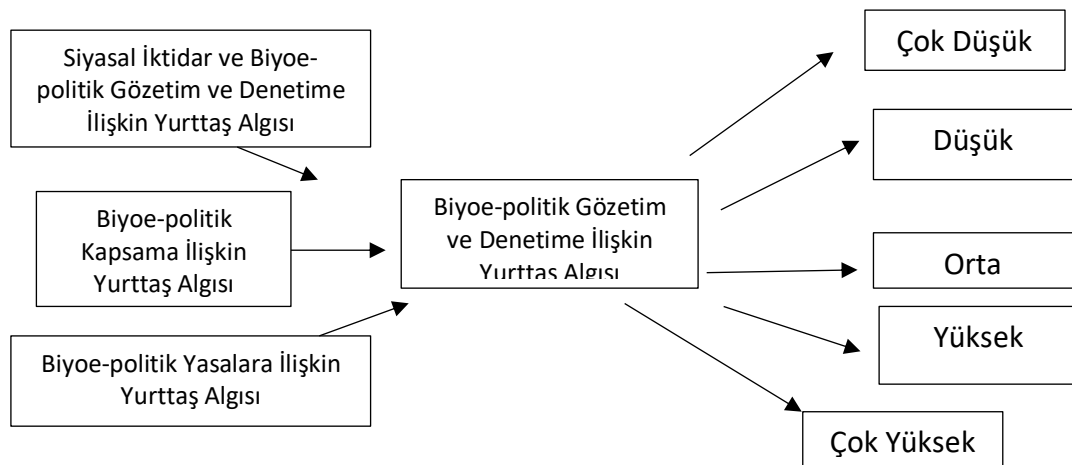

değeri ile 6, ,645'lik değeri ile 8, ,505'lik değeri ile 30, ,470'lik değeri ile 7, ,423'lük değeri ile 21, ,419'luk değeri ile 2, ,416'lık değeri ile 3 ve ,407'lik değeri ile 5 numaralı sorular ikinci faktör yükünde en fazla yük değerine sahip olmuş ve ikinci ölçek alt başlığında yer almıştır. ,756'lık değeri ile 28, ,662'lik değeri ile 32 ve ,551'lik değeri ile 31 numaralı sorular ise üçüncü faktör yükünde dağılım göstermektedir. Tablodan da çıkarılacağı üzere aynı maddenin birden fazla faktör yükünde olması durumunda en yüksek yük hangi faktörde ise o tercih edilmektedir. Bu durum için 0,01 düzeyinde bir fark yeterlidir.

4.5. Araştırma Modeli

İçerisinde yer alacak soruları belirlenen ölçek alt başlıkları, soruların içeriği, kapsamı, ölçüm amacı, konusu bakımından başlıklandırılmıştır. 13, 17, 22, 16, 23, 15, 18, 4, 34, 10, 24, 20, 11, 29, 1 ve 12 numaralı soruların yer aldığı başlık “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı” olarak adlandırılmıştır. 6, 8, 30, 7, 21, 2, 3 ve 5 numaralı soruların yer aldığı ölçek alt başlığı da “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” olarak adlandırılmıştır. Son olarak 28, 32 ve 31 numaralı soruların yer aldığı ölçek alt başlığı da “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” olarak isimlendirilmiştir.

Araştırmada anket alt ölçekleri olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” ve “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” gibi unsurların oluşturduğu “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”nın düzeyi belirlenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında araştırma modeli şu şekildedir

Şekil 4.2. Araştırma Modeli

Araştırmanın yukarıda yer alan temel modeline ek olarak biyoe-politik unsurların algı düzeyine ilişkin istatistikî verileri de çalışmada yer almaktadır. Ayrıca demografik unsurların ölçek alt başlıklarına ve algı düzeyine yansımaları tezde tasvir edilmiştir. Verilerin toplanması başlığında bu unsurlara ilişkin veriler yer almaktadır.

4.6. Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın uygulama kısmı için tespit edilen örnekleme yöntemi basit rastlantısal örneklemedir. Basit rastlantısal örneklemede evreni oluşturan her elemanın örneğe girme şansının eşit olduğu görülmektedir. Bu yöntemin kullanılabilmesi için ele alınan problemlerle ilgili bilgilerin evrene göre benzeşik (homojen) olması gerekmektedir.

Araştırmanın evrenini Sivas merkezde yaşayan 372.298 kişilik yurttaş nüfusu oluşturmaktadır. Araştırma örneklem sayısını belirlemek için aşağıdaki tablodan yararlanılmıştır.

Evren Büyüküğü	± 0.03 örnekleme hatası (d)			± 0.05 örnekleme hatası (d)			± 0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
	100	92	87	90	80	71	77	49	38
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 Milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Tablo 4.11. $\alpha = 0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri

Kaynak: (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 50)

Sivas nüfusunun özellikleri, verilere ulaşmak adına erişilecek yurttaş profili gibi unsurlar göz önüne alınarak örneklem hata payı ± 0.10 olarak belirlenmiştir. Örneklem hata payını azaltmak için her 100.000 kişilik evren için 96 kişi örnekleme dahil edilmiştir. 372.298 kişilik nüfus 400000 varsayılarak örneklem sayısı artırılmış buna göre $96 \cdot 4 = 384$ (n) kişi ile görüşüleceği öngörülmüştür. Tezin ikinci bölümünde de belirtildiği üzere biyoe-

politikayı oluşturan altı farklı biyoe-politik unsur için bu örneklem dağıldığında her bir unsur 64 kişiye anket uygulanacağı görülmüş, 65'er anket uygulanmıştır. Toplamda altı unsurun oluşturduğu 390 anket uygulanmış ve biyoe-politik toplam elde edilmiştir. Evreni oluşturan aşağıdaki demografik unsurlar anket uygulama dağılımında göz önünde bulundurulmuştur (TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi, 2019):

Sivas merkez toplam nüfusu: 372.298

Kadın Nüfusu: 186.373 (% 50.06)

Erkek Nüfusu: 185.925 (%49.94)

Yaşa göre nüfus dağılımı:

0-4 yaş arası: 28.488

5-9 yaş arası: 28.767

10-14 yaş arası: 28.709

15-19 yaş arası: 33.708

20-24 yaş arası: 40.514

25-29 yaş arası: 30.031

30-34 yaş arası: 28.899

35-39 yaş arası: 28.736

40-44 yaş arası: 24.797

45-49 yaş arası: 22.336

50-54 yaş arası: 19.970

55-59 yaş arası: 16.630

60-64 yaş arası: 13.658

65 + yaş arası: 27.057

Yukarıda evrene ait yaş ve cinsiyet demografi unsurları yer almaktadır. TÜİK (2019)'ten elde edilen veriler, biyoe-politik unsurlara ilişkin Sivas iline özel verileri kapsamamaktadır. Aşağıda biyoe-politik unsurlara ilişkin cinsiyet unsurları bazında veriler yer almaktadır. Ancak Sivas iline ait bir veri dizisi bulunmadığından Türkiye'de yaşan bütün nüfusa ait verilere ulaşılmış ve 65'er örneklem sayısına ait ortalama dağılım gösterilmiştir.

E-Devlet toplam kullanıcı sayısı (e-Devlet, 2018): 43.722.636

Erkek kullanıcı sayısı: 26.705.579 (%61.08) = 40 erkek

Kadın kullanıcı sayısı: 17.017.057 (38.92) = 25 kadın

E-Nabız toplam kullanıcı sayısı (e-Nabız, 2018): 10.285.070

Erkek kullanıcı sayısı: 5.643.417 (%54.87) = 35 erkek

Kadın kullanıcı sayısı: 4.641.653 (%45.13) = 30 kadın

E-Okul toplam kullanıcı sayısı (e-Okul, 2018): 16.684.664

Erkek öğrenci sayısı: 8.525.863 (%51.10) = 33 erkek

Kız öğrenci sayısı: 8.158.801 (%48.90) = 32 kadın

UYAP toplam kullanıcı sayısı (UYAP, 2018): 4.780.430

Erkek kullanıcı sayısı: 2.785.556 (%58.27) = 38 erkek

Kadın kullanıcı sayısı: 1.994.874 (%42.73) = 27 kadın

Elektronik Kimlik Kartı toplam kullanıcı sayısı (Elektronik Kimlik Kartı, 2018): 37.667.285

Erkek kullanıcı sayısı: 19.654.790 (%52.18) = 33 erkek

Kadın kullanıcı sayısı: 18.012.495 (%47.82) = 32 kadın

Passolig toplam kullanıcı sayısı (Passolig, 2018): 4.569.839

Erkek kullanıcı sayısı: 3.981.700 (%87.13) = 56 erkek

Kadın kullanıcı sayısı: 588.139 (%12.87) = 9 kadın

Yukarıda yer alan veriler daha önce de bahsedildiği üzere toplam Türkiye nüfusu içerisinde biyoe-politik unsurları kullanan yurttaş sayısını ve cinsiyet dağılımını göstermektedir. Sivas nüfusuna ilişkin yukarıdaki verilere benzer veriler olmadığından örneklem cinsiyet dağılımında toplam nüfusa ait istatistikler dikkate alınmıştır.

4.7. Araştırma Bulguları

Araştırmada, geliştirilen ölçeğe uyarlanan altı bileşen bazlı anket 65'er kişiye uygulanmıştır. Toplamda 390 katılımcıya uygulanan anketlerle ilgili veriler, aşağıda sıralanmıştır. Öncelikle literatüre kazandırılmak istenen biyoe-politika kavramına ait betimleyici, niceliksel verilere ulaşmak adına basit ve ilişki sorgulayan istatistikler ortaya koyulmuştur. Daha sonra ise tezin de temel sorununu oluşturan biyoe-politikaya ilişkin algı

düzeylerine ait istatistikler saptanmıştır. Bu başlığın ilk kısmında basit istatistikler yer alacaktır.

TABLolar	DEMOGRAfİK UNSURLAR	FREKANS (N)	YÜZDE (%)
BİYOE-POLİTİK UNSURLAR VE İSTATİSTİKİ VERİLER	e-Devlet Kullanımı	65	16,7
	e-Nabız Kullanımı	65	16,7
	e-Okul Kullanımı	65	16,7
	UYAP Kullanımı	65	16,7
	Elektronik Kimlik Kartı Kullanımı	65	16,7
	Passolig Kullanımı	65	16,7
	Cevapsız	-	-
	Toplam	390	100,0
CİNSİYET	Kadın	154	39,5
	Erkek	236	60,5
	Cevapsız	-	-
	Toplam	390	100,0
YAŞ	18-24 yaş arası	164	42,1
	25-31 yaş arası	78	20,0
	32-38 yaş arası	82	21,0
	39-45 yaş arası	52	13,3
	46-52 yaş arası	9	2,3
	53-59 yaş arası	4	1,00
	60 yaş ve üzeri	1	0,3
	Cevapsız	-	-
	Toplam	390	100,0

Tablo 4.12. Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği Genel İstatistikler

EĞİTİM DURUMU	İlköğretim	21	5,4
	Ortaöğretim	69	17,7
	Önlisans	137	35,1
	Lisans	128	32,8
	Lisansüstü	34	8,7
	Cevapsız	1	0,3
	Toplam	390	100,0
GELİR DURUMU (TL)	0-1000 TL arası	91	23,3
	1001-2000 TL arası	62	25,9
	2001-3000 TL arası	96	24,6
	3001-4000 TL arası	50	12,8
	4001-5000 TL arası	51	13,1
	5001-6000 TL arası	15	3,8
	6000 TL ve üzeri	25	6,4
	Cevapsız	-	-
Toplam	390	100,0	
GÜNLÜK İNTERNET KULLANIM ORTALAMASI (SAAT)	1 saatten az	55	14,1
	1-2 saat arası	84	21,5
	2-3 saat arası	111	28,5
	3-4 saat arası	47	12,1
	4 saatten fazla	91	23,3
	Cevapsız	2	0,5
	Toplam	390	100,0
TEKNOLOJİYE HARCANAN AYLIK TUTAR (TL)	0-50 TL arası	141	36,2
	51-100 TL arası	132	33,8
	101-150 TL arası	36	9,2
	151-200 TL arası	38	9,7
	200 TL ve üzeri	43	11,0
	Cevapsız	-	-
	Toplam	390	100,0

Tablo 4.12. (devam) Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği Genel İstatistikler

Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği Genel İstatistikler tablosunda da görüleceği üzere çalışmada, daha önceki bölümde biyoe-politik unsurlar olarak belirlenen e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig kullanan 65'er; toplamda ise 390 kişiye anket uygulanmıştır. Her bir bileşene ait katılımcı sayısı, toplam yüzdenin %16,7'sini oluşturmaktadır. Ankete dahil edilen katılımcıların % 39,5 (n= 154)'i kadın, % 60,5 (n= 236)'i ise erkektir. Katılımcıların % 42,1 (n= 164)'i 18-24 yaş aralığında, % 20,0 (n= 78)'si 25-31 yaş aralığında, % 21,0 (n= 82)'i 32-38 yaş aralığında, % 13,3 (n= 52)'ü 39-45 yaş aralığında, % 2,3 (n= 9)'ü 46-52 yaş aralığında, % 1,0 (n= 4)'i 53-59 yaş aralığında yer almaktadır. Ankete katılanların % 0,3 (n= 1)'ü ise 60 yaş ve üzerindedir.

Ankete katılanların % 5,4 (n= 21)'ü ilköğretim, % 17,7 (n= 69)'si ortaöğretim, % 35,1 (n= 137)'i önlisans, % 32,8 (n= 128)'i lisans ve % 8,7 (n= 34)'si lisansüstü eğitim mezunudur. % 0,3 (n= 1)'ü ise mezuniyetle ilgili soruya cevap vermemiştir. Katılımcıların % 23,3 (n= 91)'ü 0-1000 TL arası, % 25,9 (n= 62)'u 1001-2000 TL arası, % 24,6 (n= 96)'sı 2001-3000 TL arası, % 12,8 (n= 50)'i 3001-4000 TL arası, % 13,1 (n= 51)'i 4001-5000 TL arası, % 3,8 (n= 15)'i 5001-6000 TL arası, % 6,4 (n= 25)'ü ise 6000 TL ve üzerinde gelir elde etmektedir. Ayrıca katılımcıların % 14,1 (n= 55)'i 1 saatten az, % 21,5 (n= 84)'i 1-2 saat arası, % 28,5 (n= 111)'i 2-3 saat arası, % 12,1 (n= 47)'i 3-4 saat arası % 23,3 (n= 91)'ü ise 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 2 kişi bu demografik özelliği cevaplamamıştır. Son olarak katılımcıların % 36,2 (n= 141)'si 0-50 TL arası, % 33,8 (n= 132)'i 51-100 TL arası, % 9,2 (n= 36)'si 101-200 TL arası, % 9,7 (n= 38)'si 201-300 TL arası, % 11,0 (n= 43)'i ise 200 TL ve üzeri aylık teknolojiye harcama yapmaktadır.

Ölçekte yer alan ve açık uçlu olarak sorulan yaş, gelir ve teknolojiye harcanan aylık tutar gibi sorular, daha sonra kategorikleştirilmiştir. Kategorik ortalamalar ve ölçek alt başlıklarına ait istatistik veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Ölçek Unsuru	N	Ort ± Ss	Minimum	Maximum
Yaş	390	29,3538 8,78524	18,00	61,00
Gelir	390	2846,1615 1914,46953	0,00	10000,00
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar	390	114,9974 104,85226	20,00	700,00

Tablo 4.13. Ölçek Alt Başlıklarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ve Kategorik Ortalamalar

Görüleceği üzere ankette açık uçlu sorulan sorular SPSS programında kategorize edilmiştir. 18,00 ile 61,00 yaş aralığında olan 390 katılımcının yaşları ortalaması 29,3538'dir. Yaş kategorisinde standart sapmanın 8,78524 olduğu görülmektedir. 0,00 ile 10000,00 TL arasındaki değişen gelir kategorisinde ortalama 2846,1615 TL, standart sapma ise 1914,46953'tür. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar en az 20,00 TL en fazla 700,00 TL'dir. Teknolojiye harcanan aylık tutarın ortalaması 114,9974, standart sapması 104,85226'dır.

Literatüre kazandırılan biyoe-politika kavramıyla ilgili niceliksel betimlemelerin yapılması adına sorulan araştırma soruları, sınanan hipotezler ve veriler aşağıda yer almaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₁: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

			Biyoe-politik Unsur						Toplam
			e-Devlet	e-Nabız	e-Okul	UYAP	EK K	Passolig	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	24	30	32	28	31	9	154
		Yüzde	15,6	19,5	20,8	18,2	20,1	5,8	100,0
	Erkek	Sayı	41	35	33	37	34	56	236
		Yüzde	17,4	14,8	14,0	15,7	14,4	23,7	100,0
Toplam	Sayı		65	65	65	65	65	65	390
	Yüzde		16,7	16,7	16,7	16,7	16,7	16,7	100,0

Tablo 4.14. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Biyoe-politik Unsurları Kullanımları Arasındaki İlişki İçin Betimleyici İstatistikler

Cinsiyet değişkenini betimlemek adına oluşturulan yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere katılımcıların 154'ü kadın, 236'sı erkektir. 154 kadın katılımcının % 15,6 (n= 24)'sı e-Devlet, % 19,5 (n= 30)'i e-Nabız, % 20,8 (n= 32)'i e-Okul, % 18,2 (n= 28)'si UYAP, % 20,1 (n= 31)'i Elektronik Kimlik Kartı, % 5,8 (n= 9)'i ise Passolig kullanmaktadır.

Erkek katılımcıların % 17,4 (n= 42)'ü e-Devlet, %14,8 (n= 35)'i e-Nabız, % 14,0 (n= 33)'ü e-Okul, % 15,7 (n= 37)'si UYAP, % 14,4 (n= 34)'ü Elektronik Kimlik Kartı, % 23,7 (n= 56)'si ise Passolig kullanmaktadır.

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)
Pearson Ki-Kare	24,037 ^a	5	,000
Üst Olabilirlik Oranı	26,745	5	,000
Doğrusal İlişki	1,776	1	,183
Geçerli Örneklem	390		

Tablo 4.15. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Biyoe-politik Unsurları Kullanımları Arasındaki İlişki İçin Ki-Kare Testi

Yukarıda yer alan tabloda Pearson Ki-Kare test istatistiği ve anlamlılık değerinin P= ,000 olduğu görülmüştür. $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiştir. H_1

hipotezi kabul edilmiş, cinsiyet değişkeni ile biyoe-politik unsurların kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırma Sorusu 2: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₂: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların yaşı ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

	N	Ort ± Ss	Hata Ortalaması
Yaş	390	29,3538 ± 8,78524	,44486
Biyoe-politik Unsur Toplamı	390	1,0000 ± ,000000 ^a	,00000

Tablo 4.16. Bağımsız örneklem t-testi

Yukarıdaki tabloda 390 katılımcıdan elde edilen veriler dahilinde, katılımcıların yaş ortalamasının 29,35,38 olduğu görülmüştür. Bu kategorideki standart sapma ise 8,78524 hata payı ise ,44486'dır.

			Biyoe-politik Unsurlar						Toplam
			e-Devlet	e-Nabız	e-Okul	UYAP	EKK	Passolig	
Kategorik Yaş	Sayı ve Yüzde	18-24	24	27	27	23	36	27	164
			14,6	16,5	16,5	14,0	22,0	16,5	100,0
		25-31	12	14	18	7	9	18	78
			15,4	17,9	23,1	9,0	11,5	23,1	100,0
		32-38	17	11	14	13	15	12	82
			20,7	13,4	17,1	15,9	18,3	14,6	100,0
	39-45	10	9	6	18	1	8	52	
		19,2	17,2	11,5	34,6	1,9	15,4	100,0	

Tablo 4.17. Kategorize edilmiş yaşlara göre bağımsız örneklem t-testi

		46-52	1 11,1	1 11,1	0 0,0	4 44,4	3 33,3	0 0,0	9 100,0
		53-59	1 25,0	2 50,0	0 0,0	0 0,0	1 25,0	0 0,0	4 100,0
		60 ve üzeri	0 0,0	1 100,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	1 100,0
Toplam			65 16,7	65 16,7	65 16,7	65 16,7	65 16,7	65 16,7	390 100,0

Tablo 4.17. (devam) Kategorize edilmiş yaşlara göre bağımsız örneklem t-testi

Kategorikleştirilmiş yaş değişkenine ait istatistiklerin yer aldığı yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 18-24 yaş aralığındaki katılımcıların % 14,6 (n= 24)'sı e-Devlet, % 16,5 (n= 27)'i e-Nabız, % 16,5 (n= 27)'i e-Okul, % 14,0 (n= 23)'ü UYAP, % 22,0 (n= 36)'si Elektronik Kimlik Kartı, % 16,5 (n= 27)'i Passolig kullanmaktadır.

25-31 yaş aralığındaki katılımcıların % 15,4 (n= 12)'ü e-Devlet, % 17,9 (n= 14)'u e-Nabız, % 23,1 (n= 18)'i e-Okul, % 9,0 (n= 7)'u UYAP, % 11,5 (n= 9)'i Elektronik Kimlik Kartı, % 23,1 (n= 18)'i Passolig kullanmaktadır.

32-38 yaş aralığındaki katılımcıların % 20,7 (n= 17)'si e-Devlet, % 13,4 (n= 11)'ü e-Nabız, % 17,1 (n= 14)'i e-Okul, % 15,9 (n= 13)'u UYAP, % 18,3 (n= 15)'ü Elektronik Kimlik Kartı, % 14,6 (n= 12)'sı Passolig kullanmaktadır.

39-45 yaş aralığındaki katılımcıların % 19,2 (n= 10)'si e-Devlet, % 17,2 (n= 9)'si e-Nabız, % 11,5 (n= 6)'i e-Okul, % 34,6 (n= 18)'sı UYAP, % 1,9 (n= 1)'u Elektronik Kimlik Kartı, % 15,4 (n= 8)'ü Passolig kullanmaktadır.

46-52 yaş aralığındaki katılımcıların % 11,1 (n= 1)'i e-Devlet, % 11,1 (n= 1)'i e-Nabız, % 0,0 (n= 0)'i e-Okul, % 44,4 (n= 4)'ü UYAP, % 33,3 (n= 3)'ü Elektronik Kimlik Kartı, % 0,0 (n= 0)'i Passolig kullanmaktadır.

53-59 yaş aralığındaki katılımcıların % 25,0 (n= 1)'i e-Devlet, % 50,0 (n= 2)'si e-Nabız, % 0,0 (n= 0)'i e-Okul, % 0,0 (n= 0)'i UYAP, % 25,0 (n= 15)'i Elektronik Kimlik Kartı, % 0,0 (n= 0)'i Passolig kullanmaktadır.

60 yaş ve üzeri katılımcıların % 0,0 (n= 0)'ı e-Devlet, % 100,0 (n= 1)'ü e-Nabız, % 0,0 (n= 0)'ı e-Okul, % 0,0 (n= 0)'ı UYAP, % 0,0 (n= 0)'ı Elektronik Kimlik Kartı, % 0,0 (n= 0)'ı Passolig kullanmaktadır.

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)
Pearson Ki-Kare	50,484 ^a	30	,011
Üst Olabilirlik Oranı	53,474	30	,005
Doğrusal İlişki	2,291	1	,130
Geçerli Örneklem	390		

Tablo 4.18. Kategorize edilmiş yaşlara göre ki-kare testi

Yukarıda yer alan tabloda Pearson Ki-Kare test istatistiği ve anlamlılık değerinin P= ,011 olduğu görülmüştür. $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiştir. H_2 hipotezi kabul edilmiş, kategorize edilmiş yaş değişkeni ile biyoe-politik unsurların kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırma Sorusu 3: Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H_3 : Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_0 : Katılımcıların eğitim durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

			Biyoe-politik Unsurlar						Toplam
			e-Devlet	e-Nabız	e-Okul	UYAP	EKK	Passolig	
Kategorik Eğitim	Sayı ve Yüzde	İlköğretim	5	6	1	4	2	3	21
			23,8	28,6	4,8	19,0	9,5	14,3	100,0

Tablo 4.19. Kategorize edilmiş eğitim durumlarına göre tek grup testi

	Ortaöğretim	9	12	14	11	14	9	69
		13,0	17,4	20,3	15,9	20,3	13,0	100,0
	Önlisans	20	22	23	25	26	21	137
		14,6	16,1	16,8	18,2	19,0	15,3	100,0
	Lisans	21	17	21	21	21	27	137
		16,4	13,3	16,4	16,4	16,4	21,1	100,0
	Lisansüstü	10	8	5	4	2	5	34
		29,4	23,5	14,7	11,8	5,9	14,7	100,0
	Boş	0	0	1	0	0	0	1
		0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Toplam		65	65	65	65	65	65	390
		16,7	16,7	16,7	16,7	16,7	16,7	100,0

Tablo 4.19. (devam) Kategorize edilmiş eğitim durumlarına göre tek grup testi

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere anketi tamamlayan ilköğretim mezunu katılımcıların % 23,8 (n= 5)'i e-Devlet, % 28,6 (n= 6)'sı e-Nabız, % 4,8 (n= 1)'i e-Okul, % 19,0 (n= 4)'ü UYAP, % 9,5 (n= 2)'i Elektronik Kimlik Kartı ve % 14,3 (n= 3)'ü Passolig kullanmaktadır.

Ortaokul mezunu katılımcıların % 13,0 (n= 9)'ü e-Devlet, % 17,4 (n= 12)'ü e-Nabız, % 20,3 (n= 14)'ü e-Okul, % 15,9 (n= 11)'ü UYAP, % 20,3 (n= 14)'ü Elektronik Kimlik Kartı ve % 13,0 (n= 9)'ü Passolig kullanmaktadır.

Önlisans mezunu katılımcıların % 14,6 (n= 20)'sı e-Devlet, % 16,1 (n= 22)'i e-Nabız, % 16,8 (n= 23)'i e-Okul, % 18,2 (n= 25)'si UYAP, % 19,0 (n= 26)'ü Elektronik Kimlik Kartı ve % 15,3 (n=21)'ü Passolig kullanmaktadır.

Lisans mezunu katılımcıların % 16,4 (n= 21)'ü e-Devlet, % 13,3 (n= 17)'ü e-Nabız, % 16,4 (n= 21)'ü e-Okul, % 16,4 (n= 21)'ü UYAP, % 16,4 (n= 21)'ü Elektronik Kimlik Kartı ve % 21,1 (n=27)'i Passolig kullanmaktadır.

Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların % 29,4 (n= 10)'ü e-Devlet, % 23,5 (n= 8)'i e-Nabız, % 14,7 (n= 5)'si e-Okul, % 11,8 (n= 4)'i UYAP, % 5,9 (n= 2)'u Elektronik Kimlik Kartı ve % 14,7 (n=5)'si Passolig kullanmaktadır. Bir adet e-Nabız uygulaması kullanıcısı ise eğitimle ilgili soruya cevap vermemiştir.

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)
Pearson Ki-Kare	23,093 ^a	25	,572
Üst Olabilirlik Oranı	22,199	25	,624
Doğrusal İlişki	,013	1	,908
Geçerli Örneklem	390		

Tablo 4.20. Kategorize edilmiş eğitim durumlarına göre ki-kare testi

Yukarıda yer alan tabloda Pearson Ki-Kare test istatistiği ve anlamlılık değerinin $P=,572$ olduğu görülmüştür. $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_3 hipotezi reddedilmiş, eğitim durumu değişkeni ile biyoe-politik unsurların kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma Sorusu 4: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₄: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların gelir durumu ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

			Biyoe-politik Unsurlar						Toplam
			e-Devlet	e-Nabız	e-Okul	UYAP	EKK	Passolig	
Katego- rik Yaş	Sayı	0-1000 TL	10	17	14	15	19	16	91
	ve Yüzde		11,0	18,7	15,4	16,5	20,9	17,6	100,0

Tablo 4.21. Kategorize edilmiş gelir durumlarına göre t-testi

	1001-2000 TL	10	8	10	12	11	11	62
		16,1	12,9	16,1	19,4	17,7	17,7	100,0
	2001-3000 TL	23	20	20	11	14	8	96
		24,0	20,8	20,8	11,5	14,6	8,3	100,0
	3001-4000 TL	9	4	9	13	5	10	50
		18,0	8,0	18,0	26,0	10,0	20,0	100,0
	4001-5000 TL	9	8	6	9	10	9	51
		17,6	15,7	11,8	17,6	19,6	17,6	100,0
	5001-6000 TL	1	1	0	3	3	7	15
		6,7	6,7	0,0	20,0	20,0	46,7	100,0
	6000 TL ve üzeri	3	7	6	2	3	4	25
		12,0	28,0	24,0	8,0	12,0	16,0	100,0
Toplam		65	65	65	65	65	65	390
		16,7	16,7	16,7	16,7	16,7	16,7	100,0

Tablo 4.21. (devam) Kategorize edilmiş gelir durumlarına göre t-testi

Tablodan da anlaşılacağı üzere 0-1000 TL arasında gelir elde eden katılımcıların % 11,0 (n= 10)'u e-Devlet, % 18,7 (n= 17)'si e-Nabız, % 15,4 (n= 14)'ü e-Okul, 16,5 (n= 15)'i UYAP, % 20,9 (n= 19)'u Elektronik Kimlik Kartı ve % 17,6 (n= 16)'sı Passolig kullanmaktadır.

1001-2000 TL arasında gelir elde eden katılımcıların % 16,1 (n= 10)'i e-Devlet, % 12,9 (n= 8)'u e-Nabız, % 16,1 (n= 10)'i e-Okul, 19,4 (n= 12)'ü UYAP, % 17,7 (n= 11)'si Elektronik Kimlik Kartı ve % 17,7 (n= 11)'si Passolig kullanmaktadır.

2001-3000 TL arasında gelir elde eden katılımcıların % 24,0 (n= 23)'ü e-Devlet, % 20,8 (n= 20)'i e-Nabız, % 20,8 (n= 20)'i e-Okul, 11,5 (n= 11)'i UYAP, % 14,6 (n= 14)'sı Elektronik Kimlik Kartı ve % 8,3 (n= 8)'ü Passolig kullanmaktadır.

3001-4000 TL arasında gelir elde eden katılımcıların % 18,0 (n= 9)'i e-Devlet, % 8,0 (n= 4)'i e-Nabız, % 18,0 (n= 9)'i e-Okul, 26,0 (n= 13)'sı UYAP, % 10,0 (n= 5)'ü Elektronik Kimlik Kartı ve % 20,0 (n= 10)'si Passolig kullanmaktadır.

4001-5000 TL arasında gelir elde eden katılımcıların % 17,6 (n= 9)'sı e-Devlet, % 15,7 (n= 8)'si e-Nabız, % 11,8 (n= 6)'i e-Okul, 17,6 (n= 9)'sı UYAP, % 19,6 (n= 10)'sı Elektronik Kimlik Kartı ve % 17,6 (n= 9)'sı Passolig kullanmaktadır.

5001-6000 TL arasında gelir elde eden katılımcıların % 6,7 (n= 1)'si e-Devlet, % 6,7 (n= 1)'si e-Nabız, % 0,0 (n= 0)'ı e-Okul, 20,0 (n= 3)'si UYAP, % 20,0 (n= 3)'si Elektronik Kimlik Kartı ve % 46,7 (n= 7)'si Passolig kullanmaktadır.

6000 TL ve üzeri gelir elde eden katılımcıların % 12,0 (n= 3)'si e-Devlet, % 28,0 (n= 7)'i e-Nabız, % 24,0 (n= 6)'i e-Okul, 8,0 (n= 2)'i UYAP, % 12,0 (n= 3)'i Elektronik Kimlik Kartı ve % 16,0 (n= 4)'sı Passolig kullanmaktadır.

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)
Pearson Ki-Kare	39,744 ^a	30	,110
Üst Olabilirlik Oranı	41,215	30	,083
Doğrusal İlişki	,012	1	,913
Geçerli Örneklem	390		

Tablo 4.22. Kategorize edilmiş gelir durumlarına göre ki-kare testi

Yukarıda yer alan tabloda Pearson Ki-Kare test istatistiği ve anlamlılık değerinin $P=,110$ olduğu görülmüştür. $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_4 hipotezi reddedilmiş, gelir durumu değişkeni ile biyoe-politik unsurların kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma Sorusu 5: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H_5 : Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_0 : Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

		Günlük İnternet Kullanım Ortalaması						Toplam
		Cevapsız	1 saatten az	1-2 saat arası	2-3 saat arası	3-4 saat arası	4 saatten fazla	
Biyoe-politik Unsurlar	e-Devlet	1	7	13	20	8	16	65
	e-Nabız	0	10	12	21	6	16	65
	e-Okul	0	10	10	25	7	13	65
	UYAP	1	8	20	14	5	17	65
	EKK	0	13	10	15	11	16	65
	Passolig	0	7	19	16	10	13	65
	Toplam	2	55	84	111	47	91	65

Tablo 4.23. Günlük internet kullanım ortalamasına ait basit istatistikler

Yukarıda da görüleceği üzere e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 1 tanesi günlük internet kullanım ortalaması ile ilgili soruya cevap vermemiştir. 7 kişi 1 saatten az, 13 kişi 1-2 saat arası, 20 kişi 2-3 saat arası, 8 kişi 3-4 saat arası, 16 kişi ise 4 saatten fazla internet kullanım ortalamasına sahiptir.

E-Nabız kullanıcısı olan katılımcılardan 10 kişi 1 saatten az, 12 kişi 1-2 saat arası, 21 kişi 2-3 saat arası, 6 kişi 3-4 saat arası, 16 kişi ise 4 saatten fazla internet kullanım ortalamasına sahiptir.

E-Okul kullanıcısı olan katılımcılardan 10 kişi 1 saatten az, 10 kişi 1-2 saat arası, 25 kişi 2-3 saat arası, 7 kişi 3-4 saat arası, 13 kişi ise 4 saatten fazla internet kullanım ortalamasına sahiptir.

UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 1 tanesi günlük internet kullanım ortalaması ile ilgili soruya cevap vermemiştir. 8 kişi 1 saatten az, 20 kişi 1-2 saat arası, 14 kişi 2-3 saat arası, 5 kişi 3-4 saat arası, 17 kişi ise 4 saatten fazla internet kullanım ortalamasına sahiptir.

Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcılardan 13 kişi 1 saatten az, 10 kişi 1-2 saat arası, 15 kişi 2-3 saat arası, 11 kişi 3-4 saat arası, 16 kişi ise 4 saatten fazla internet kullanım ortalamasına sahiptir.

Passolig kullanıcısı olan katılımcılardan 7 kişi 1 saatten az, 19 kişi 1-2 saat arası, 16 kişi 2-3 saat arası, 10 kişi 3-4 saat arası, 13 kişi ise 4 saatten fazla internet kullanım ortalamasına sahiptir.

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (İki Yönlü)
Pearson Ki-Kare	23,169 ^a	25	,568
Üst Olabilirlik Oranı	23,197	25	,566
Doğrusal İlişki	,494	1	,482
Geçerli Örneklem	390		

Tablo 4.24. Günlük internet kullanım ortalamasına ait ki-kare testi

Yukarıda yer alan tabloda Pearson Ki-Kare test istatistiği ve anlamlılık değerinin $P=,568$ olduğu görülmüştür. $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_5 hipotezi reddedilmiş, günlük internet kullanım ortalaması değişkeni ile biyoe-politik unsurların kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma Sorusu 6: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H_6 : Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_0 : Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

		Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	Ölçek Toplamı
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	Pearson Korelasyonu	1	,062
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,223
	N (Sayı)	390	390
Ölçek Toplamı	Pearson Korelasyonu	,062	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,223	
	N (Sayı)1	390	390

Tablo 4.25. Katılımcıların teknolojiye harcadıkları aylık tutara ait korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin $P=,223$ olduğu görülmüştür. $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_6 hipotezi

reddedilmiş, teknolojiye harcanan aylık tutar değişkeni ile biyoe-politik unsurların kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tezin yöntem bölümünde buraya kadarki kısımda demografik değişkenlerle ölçek toplamı arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu kısımdan sonra ölçek alt başlıkları ile demografik unsurlar arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılacaktır.

Araştırma Sorusu 7: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₇: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

	Cinsiyet	N (Sayı)	Ortalama	Standart Sapma	Hata Payı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	154	59,0325	10,57523	,85218
	Erkek	236	57,7373	11,39983	,74207
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	154	27,7597	4,27190	,34424
	Erkek	236	26,8008	5,12384	,33353
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	154	33,6039	4,57675	,36881
	Erkek	236	32,9153	5,58353	,36346

Tablo 4.26. Biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı ölçeği alt başlıkları ve cinsiyet değişkenine ait basit istatistikler

Görüldüğü üzere ölçek alt başlıklarına yanıt veren katılımcı sayısı ölçek toplamına da paralel olarak 154 kadın ve 236 erkek olarak dağılım göstermiştir. “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında 154 kadın katılımcının alt başlık ortalaması 59,0325, standart sapmasının 10,57523, hata payının ise ,85218 olduğu

görülmüştür. 236 erkek katılımcının bu alt başlıkta ortalamasının 57,7373, standart sapmasının 11,39983, hata payının ise ,74207 olduğu görülmüştür.

“Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında 154 kadın katılımcının alt başlık ortalaması 27,7597, standart sapmasının 4,27190, hata payının ise ,34424 olduğu görülmüştür. 236 erkek katılımcının bu alt başlıkta ortalamasının 26,8008, standart sapmasının 5,12384, hata payının ise ,33353 olduğu görülmüştür.

“Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında 154 kadın katılımcının alt başlık ortalaması 33,6039, standart sapmasının 4,57675, hata payının ise ,36881 olduğu görülmüştür. 236 erkek katılımcının bu alt başlıkta ortalamasının 32,9153, standart sapmasının 5,58353, hata payının ise ,36346 olduğu görülmüştür.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Anlamlılık Düzeyi	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetim e İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	1,416	,235	1,128	388	,260	1,29518	1,14798	-,96186	3,55222
	Varyanslar eşit değilken			1,146	344,166	,253	1,29518	1,12999	-,92737	3,51773
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	4,951	,027	1,926	388	,055	,95889	,49785	-,01992	1,93771
	Varyanslar eşit değilken			2,001	365,428	,046	,95889	,47932	,01633	1,90146
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	3,662	,056	1,276	388	,203	,68864	,53968	-,37242	1,74971
	Varyanslar eşit değilken			1,330	368,317	,184	,68864	,51780	-,32958	1,70686

Tablo 4.27. Katılımcıların cinsiyeti ile biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı ölçeği alt başlıkları arasında ilişki için bağımsız örneklem t-testi

Yukarıda yer alan bağımsız örneklem t-testinde anlamlılık değerinin alt ölçekler bazında sırasıyla $P= ,260 ,055$ ve $,203$ olduğu görülmüştür. Bütün alt başlıklarda $P<(\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_7 hipotezi reddedilmiş, katılımcıların cinsiyeti ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Yalnızca Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttan Algısı alt başlığında anlamlı bir ilişkiye yaklaşılmıştır.

Araştırma Sorusu 8: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₃: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

		Yaş	Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttan Algısı
Yaş	Pearson Korelasyonu	1	-,072
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,155
	N (Sayı)	390	390
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttan Algısı	Pearson Korelasyonu	-,072	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,155	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.28. Yaş ve siyasi iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi

		Yaş	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı
Yaş	Pearson Korelasyonu	1	-,146**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,004
	N (Sayı)	390	390
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	-,146**	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,004	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.29. Yaş ve biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi

		Yaş	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Yaş	Pearson Korelasyonu	1	,87
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,088
	N (Sayı)	390	390
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,087	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,088	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.30. Yaş ve biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,115 ,004 ve ,088 olduğu görülmüştür. Bir alt başlık hariç $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_8 hipotezi reddedilmiş, katılımcıların

yaşı ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur. Yalnızca Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye $P= ,004$ değeri ile ulaşılmış; ancak bütün alt başlıklarda ilişki bulunamadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir.

Araştırma Sorusu 9: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₁: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların eğitim durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	57,321	54	1,062	1,012	,457
Gruplarda	351,438	335	1,049		
Toplam	408,759	389			

Tablo 4.31. Eğitim durumu ve siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	33,215	27	1,230	1,012	,242
Gruplarda	375,544	362	1,037		
Toplam	408,759	389			

Tablo 4.32. Eğitim durumu ve biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	24,738	29	1,230	,853	,762
Gruplarda	384,021	360	1,037		
Toplam	408,759	389			

Tablo 4.33. Eğitim durumu ve biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan anova testinde anlamlılık düzeyinin alt ölçekler bazında sırasıyla $P= ,457$, $,242$ ve $,762$ olduğu görülmüştür. Her bir alt başlık için $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_1 hipotezi reddedilmiş, katılımcıların eğitim durumu

ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 10: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H₁₀: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₀: Katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

		Gelir Durumu (TL)	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı
Gelir Durumu (TL)	Pearson Korelasyonu	1	-,049
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,334
	N (Sayı)	390	390
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	-,049	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,334	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.34. Gelir durumu ve siyasi iktidara ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi

		Gelir Durumu (TL)	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı
Gelir Durumu (TL)	Pearson Korelasyonu	1	-,013
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,797
	N (Sayı)	390	390
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	-,013	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,797	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.35. Gelir durumu ve biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi

		Gelir Durumu (TL)	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Gelir Durumu (TL)	Pearson Korelasyonu	1	-,072
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,157
	N (Sayı)	390	390
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	-,072	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,157	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.36. Gelir durumu ve biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testlerinde anlamlılık değerinin alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,334$, $,797$ ve $,157$ olduğu görülmüştür. Bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{10} hipotezi reddedilmiş, katılımcıların gelir durumu ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 11: Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H_{11} : Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_0 : Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	113,708	54	2,062	1,143	,241
Gruplarda	617,135	335	1,842		
Toplam	730,844	389			

Tablo 4.37. Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	60,888	27	2,255	1,219	,212
Gruplarda	669,955	362	1,851		
Toplam	730,844	389			

Tablo 4.38. Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	47,405	29	1,635	,861	,676
Gruplarda	683,438	360	1,898		
Toplam	730,844	389			

Tablo 4.39. Katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan anova testinde anlamlılık düzeyinin alt ölçekler bazında sırasıyla $P=$,241 ,212 ve ,676 olduğu görülmüştür. Her bir alt başlık için $P<(\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{11} hipotezi reddedilmiş, katılımcıların günlük internet kullanım ortalaması ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 12: Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H_{12} : Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_0 : Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

		Teknolojiye Harcadığı Aylık Tutar	Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı
Teknolojiye Harcadığı Aylık Tutar	Pearson Korelasyonu	1	,024
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,640
	N (Sayı)	390	390
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,024	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,640	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.40. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile siyasi iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

		Teknolojiye Harcadığı Aylık Tutar	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı
Teknolojiye Harcadığı Aylık Tutar	Pearson Korelasyonu	1	,088
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,082
	N (Sayı)	390	390
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,088	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,082	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.41. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

		Teknolojiye Harcadığı Aylık Tutar	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Teknolojiye Harcadığı Aylık Tutar	Pearson Korelasyonu	1	,072
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,158
	N (Sayı)	390	390
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,072	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,158	
	N (Sayı)	390	390

Tablo 4.42. Katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan korelasyon testlerinde anlamlılık değerinin alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,640$, $,082$ ve $,158$ olduğu görülmüştür. Bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{12} hipotezi reddedilmiş, katılımcıların teknolojiye harcadığı aylık tutar ile Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur.

4.7.1. Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı

Bu başlık altında Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği'ndeki soruları yanıtlayan katılımcılarla ilgili istatistikler ortaya koyularak yurttaş algısı ölçülecektir. Yurttaş algısının ölçülmesi için değişkenlere ve sorulara verilen cevaplara ait frekanslar esas alınacaktır. Ölçek toplamda 27 sorudan oluşmakta, sunulan önerilere verilen cevaplar ise Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum ve Kesinlikle Katılıyorum olarak sıralanmaktadır. Her bir soruya verilen Kesinlikle Katılmıyorum cevabı için 1, Katılmıyorum cevabı için 2, Kararsızım cevabı için 3, Katılıyorum cevabı için 4 ve Kesinlikle Katılıyorum cevabı için 5 puan esas alınmıştır. Ankete katılıp tüm soruları cevaplayan katılımcılar en az 0-27 arası en fazla ise 135 ($27 \cdot 5$) puan almaktadırlar. Algıları ölçmek adına anketi cevaplayan katılımcıların verdiği cevaplara ve frekanslara göre algı düzeyleri şu şekilde sıralanmıştır:

- 0 – 27 Puan Arası: Çok Düşük
28 – 54 Puan Arası: Düşük
55 – 81 Puan Arası: Orta
82 – 108 Puan Arası: Yüksek
109 – 135 Puan Arası: Çok Yüksek

Yurttaşlara ait algı düzeyini ayrıntılı bir şekilde tasvir etmek adına ölçek alt başlıkları da analiz edilmiştir. Alt başlıklara ait algı düzeyi frekansları ise ölçek tamamına göre değişiklik göstermektedir. Birinci alt başlık olan Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı başlığında toplam 16 soru yer aldığından tüm soruları cevaplayan yurttaşlar 16 ile 80 arasında değişen frekanslar vermektedirler. Frekanslara göre algı düzeyi bu alt başlık için şu şekilde sıralanmaktadır:

- 0 – 16 Puan Arası: Çok Düşük
17 – 32 Puan Arası: Düşük
33 – 48 Puan Arası: Orta
49 – 64 Puan Arası: Yüksek
65 – 80 Puan Arası: Çok Yüksek

İkinci alt başlık olan Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı başlığında toplam 8 soru yer aldığından tüm soruları cevaplayan yurttaşlar 8 ile 40 arasında değişen frekanslar vermektedirler. Frekanslara göre algı düzeyi bu alt başlık için şu şekilde sıralanmaktadır:

- 0 – 8 Puan Arası: Çok Düşük
9 – 16 Puan Arası: Düşük
17 – 24 Puan Arası: Orta
25 – 32 Puan Arası: Yüksek
33 – 40 Puan Arası: Çok Yüksek

Üçüncü alt başlık olan Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı başlığında toplam 3 soru yer aldığından tüm soruları cevaplayan yurttaşlar 3 ile 15 arasında değişen frekanslar vermektedirler. Frekanslara göre algı düzeyi bu alt başlık için şu şekilde sıralanmaktadır:

- 0 – 3 Puan Arası: Çok Düşük

4 – 6 Puan Arası: Düşük

7 – 9 Puan Arası: Orta

10 – 12 Puan Arası: Yüksek

13 – 15 Puan Arası: Çok Yüksek

4.7.1.1. E-Devlet ve algı düzeyleri

Biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısını ölçmek adına niceliksel verilere ulaşılan bu başlıkta toplam anketin ilk 65 sorusunu oluşturan e-Devlet kullanıcılarına ait verilere yer verilmektedir. E-Devlet kullanan yurttaşların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algılarının düzeyi saptanmış ve değişkenlerin durumu betimlenmiştir.

Araştırma Sorusu 13: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₁₃: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek ve Alt Başlığı	Cinsiyet	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı
Ölçek Toplamı	Kadın	24	91,1250 ± 17,94027	3,66204
	Erkek	41	93,4634 ± 15,27432	2,38545
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	24	53,6250 ± 15,74474	3,21388
	Erkek	41	56,3902 ± 12,20221	1,90566
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	24	28,7083 ± 4,81374	,98260
	Erkek	41	27,4390 ± 5,18676	,81004

Tablo 4.43. E-devlet ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	24	8,7917 ± 3,46384	,70705
	Erkek	41	9,6341 ± 3,09642	,48358

Tablo 4.43. (devam) E-devlet ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 24'ü kadın 41'i erkektir. Kadın katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 91,1250'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması ise 93,4634'tür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek alt başlıklarına bakıldığında ise Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 53,6250, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 56,3902'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 28,7084, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 27,4390'dır. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 8,7917, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 9,6341'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Önem	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Ölçek Toplamı	Varyanslar eşitken	,805	,373	,373	63	,579	-2,33841	4,18889	-10,70925	6,03242
	Varyanslar eşit değilken			-,535	42,282	,595	-2,33841	4,37046	-11,15661	6,47978

Tablo 4.44. E-devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetim e İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	4,770	,033	-,791	63	,432	-2,76524	3,49614	-9,75173	4,22124
	Varyanslar eşit değilken			-,740	39,228	,464	-2,76524	3,73639	-10,32140	4,79091
Biyoe-politik Kapsam a İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,197	,659	,977	63	,332	1,26931	1,29890	-1,32633	3,86495
	Varyanslar eşit değilken			,997	51,269	,324	1,26931	1,27344	-1,28691	3,82553
Biyoe-politik Yasalar a İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,274	,603	-1,013	63	,315	-,84248	,83155	-2,50419	,81923
	Varyanslar eşit değilken			-,984	44,013	,331	-,84248	,85661	-2,56884	,88388

Tablo 4.44. E-devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Yukarıda yer alan t-testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,579$, $,432$, $,332$ ve $,315$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{13} hipotezi reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 14: E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{14} : E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Ölçek Toplamı	65	92,6000 ± 16,21034

Tablo 4.45. E-devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere e-Devlet kullanıcısı katılımcıların yaş değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 92,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-0,293	0,003
	p	,018	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,375	0,0004
	p	,002	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,299	0,00025
	p	,016	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,365	0,0009
	p	,003	

Tablo 4.46. E-devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,003$, $,0004$, $,00025$ ve $,0009$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{14} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 15: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₁₅: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Eğitim Durumu	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	5	91,2000 ± 12,19426	5,45344	76,0588	106,3412	72,00	102,00
Ortaöğretim	9	88,2222 ± 21,70125	7,23375	71,5412	104,9033	61,00	127,00
Önlisans	20	92,7000 ± 17,98859	4,02237	84,2811	101,1189	55,00	121,00
Lisans	21	94,2381 ± 15,01967	3,27756	87,4012	101,0750	66,00	119,00
Lisansüstü	10	93,6000 ± 13,10810	4,14514	84,2230	102,9770	68,00	108,00
Toplam	65	92,6000 ± 16,21034	2,01064	88,5833	96,6167	55,00	127,00

Tablo 4.47. E-devlet ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 5'i ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 20'si önlisans, 21'i lisans, 10'u lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 91,2000'dir. Algı düzeyinin yüksek olduğunu görülmektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 88,2222'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 92,7000'dir. Bundan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Lisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 94,2381'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 93,6000'dir. Algı düzeyi yüksektir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 92,6000 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt	Üst		
				Sınır	Sınır		
İlköğretim	5	55,6000 ± 12,17785	5,44610	40,4792	70,7208	34,00	63,00
Ortaöğretim	9	51,0000 ± 18,24829	6,08276	36,9731	65,0269	30,00	80,00
Önlisans	20	55,0000 ± 14,57467	3,25900	48,1788	61,8212	25,00	70,00
Lisans	21	56,9048 ± 11,36180	2,47935	51,7329	62,0766	33,00	71,00
Lisansüstü	10	56,7000 ± 13,56507	4,28965	46,9961	66,4039	30,00	72,00
Toplam	65	55,3692 ± 13,56301	1,68228	52,0085	58,7300	25,00	80,00

Tablo 4.48. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 5'i ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 20'si önlisans, 21'i lisans, 10'u lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 55,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 51,0000'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 55,0000'tir. Buradan hareketle de algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 56,9048'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 56,7000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu işaret edilebilir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 55,3692 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	5	25,4000 ± 5,68331	2,54165	18,3432	32,4568	16,00	31,00
Ortaöğretim	9	29,7778 ± 5,04425	1,68142	25,9004	33,6551	20,00	36,00
Önlisans	20	27,9500 ± 5,26633	1,17759	25,4853	30,4147	15,00	40,00
Lisans	21	27,3333 ± 5,00333	1,09182	25,0558	29,6108	17,00	35,00
Lisansüstü	10	28,6000 ± 4,69515	1,48474	25,2413	31,9587	20,00	35,00
Toplam	65	27,9077 ± 5,05199	,62662	26,6559	29,1595	15,00	40,00

Tablo 4.49. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 5'i ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 20'si önlisans, 21'i lisans, 10'u lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 25,4000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,7778'dir. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,9500'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,3333'tür. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 28,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 27,9077 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	5	10,2000 ± 2,16795	,96954	7,5081	12,8919	7,00	12,00
Ortaöğretim	9	7,4444 ± 4,27525	1,42508	4,1582	10,7307	3,00	15,00
Önlisans	20	9,7500 ± 3,05864	,68393	8,3185	11,1815	3,00	15,00
Lisans	21	10,0000 ± 2,88097	,62868	8,6886	11,3114	4,00	15,00
Lisansüstü	10	8,3000 ± 3,36815	1,06510	5,8906	10,7094	5,00	14,00
Toplam	65	9,3231 ± 3,23606	,40138	8,5212	10,1249	3,00	15,00

Tablo 4.50. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 5'i ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 20'si önlisans, 21'i lisans, 10'u lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,2000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 7,4444'tür. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,7500'dür. Algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0000'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,3000'dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğu görülmektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 9,3231 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplam	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	248,835	4	62,209	,225	,923
Gruplarda	16568,765	60	276,146		
Toplam	16817,600	64			

Tablo 4.51. E-devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	242,029	4	60,507	,315	,867
Gruplarda	11531,110	60	192,185		
Toplam	11773,138	64			

Tablo 4.52. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	74,674	4	18,668	,719	,583
Gruplarda	1558,772	60	25,980		
Toplam	1633,446	64			

Tablo 4.53. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	59,343	4	14,836	1,457	,227
Gruplarda	610,872	60	610,872		
Toplam	670,215	64			

Tablo 4.54. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,923 ,867 ,583 ve ,227 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{15} hipotezi reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 16: E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{16} : E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Ölçek Toplamı	65	92,6000 $\pm$ 16,21034

Tablo 4.55. E-devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere e-Devlet kullanıcıları katılımcıların gelir durumu değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 92,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,184	0,02
	p	,143	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,170	0,03
	p	,176	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,029	0,67
	p	,819	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,165	0,03
	p	,190	

Tablo 4.56. E-devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,02 ,03 ,67$ ve $,03$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığı hariç bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{16} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmuştur. “r” değerleri negatif olduğundan negatif korelasyonun olduğu görülmüştür.

Araştırma Sorusu 17: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₁₇: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Günlük İnternet Kullanım Ortalaması (Ölçek Toplam)	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	94,2857 ± 17,92312	6,77430	77,7096	110,8618	72,00	127,00
1-2 saat arası	13	88,8462 ± 18,27952	5,06983	77,7999	99,8924	61,00	113,00
2-3 saat arası	20	89,3000 ± 19,25207	4,30489	80,2898	98,3102	55,00	121,00
3-4 saat arası	8	96,3750 ± 5,47560	1,93592	91,7973	100,9527	88,00	103,00
4 saatten fazla	16	98,8125 ± 10,85798	2,71450	93,0267	104,5983	74,00	111,00
Cevapsız	1	66,0000 ± -	-	-	-	66,00	66,00
Toplam	65	92,6000 ± 16,21034	2,01064	88,5833	96,6167	55,00	127,00

Tablo 4.57. E-devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 13'ü 1-2 saat arası, 20'si 2-3 saat arası, 8'i 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı soruyu yanıtızsız bırakmıştır. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 94,2857'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 88,8462'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 89,3000'dür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,3750'dir. Bu niceliksel veriyle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 98,8125'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının 92,6000 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	54,7143 ± 15,94485	6,02659	39,9678	69,4608	34,00	80,00
1-2 saat arası	13	52,6154 ± 15,92450	4,41666	42,9923	62,2385	30,00	70,00
2-3 saat arası	20	52,5000 ± 14,06189	3,14433	45,9188	59,0812	30,00	71,00
3-4 saat arası	8	61,5000 ± 5,23723	1,85164	57,1216	65,8784	55,00	72,00
4 saatten fazla	16	60,3125 ± 9,57579	2,39395	55,2099	65,4151	35,00	71,00
Cevapsız	1	25,0000 ± -	-	-	-	25,00	25,00
Toplam	65	55,3692 ± 13,56301	1,68228	52,0085	58,7300	25,00	80,00

Tablo 4.58. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 13'ü 1-2 saat arası, 20'si 2-3 saat arası, 8'i 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı soruyu yanıtsız bırakmıştır. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 54,7143'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 52,6154'tür. Bu, algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 52,5000'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 61,5000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,3125'tir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 55,3692 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	31,1429 ± 3,89138	1,47080	27,5439	34,7418	25,00	36,00
1-2 saat arası	13	27,6154 ± 4,38821	1,21707	24,9636	30,2672	20,00	35,00
2-3 saat arası	20	28,1000 ± 6,02538	1,34732	25,2800	30,9200	15,00	40,00
3-4 saat arası	8	24,8750 ± 4,05101	1,43225	21,4883	28,2617	20,00	31,00
4 saatten fazla	16	27,6875 ± 4,70062	1,17516	25,1827	30,1923	16,00	34,00
Cevapsız	1	33,0000 ± -	-	-	-	33,00	33,00
Toplam	65	27,9077 ± 5,05199	,62662	26,6559	29,1595	15,00	40,00

Tablo 4.59. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 13'ü 1-2 saat arası, 20'si 2-3 saat arası, 8'i 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı soruyu yanıtızsız bırakmıştır. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 31,1429'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,6154'tür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 28,1000'dir. Bu veri ise algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 24,8750'dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğunu söylemek mümkündür. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,6875'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 27,9077 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	8,4286 ± 3,25869	1,23167	5,4148	11,4424	5,00	15,00
1-2 saat arası	13	8,6154 ± 3,30501	,91664	6,6182	10,6126	3,00	13,00
2-3 saat arası	20	8,7000 ± 3,54074	,79173	7,0429	10,3571	3,00	14,00
3-4 saat arası	8	10,0000 ± 2,61861	,92582	7,8108	12,1892	7,00	15,00
4 saatten fazla	16	10,8125 ± 2,92617	,73154	9,2533	12,3717	5,00	15,00
Cevapsız	1	8,0000 ± -	-	-	-	8,00	8,00
Toplam	65	9,3231 ± 3,23606	,40138	8,5212	10,1249	3,00	15,00

Tablo 4.60. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Devlet kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 13'ü 1-2 saat arası, 20'si

2-3 saat arası, 8'i 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı soruyu yanıtız bırakmıştır. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,4286'dır. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,6154'tür. Bu veri algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,7000'dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0000'dur. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,8125'tir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 9,3231 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplam	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1859,967	5	371,993	1,467	,214
Gruplarda	14957,633	59	253,519		
Toplam	16817,600	64			

Tablo 4.61. E-devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki farklılık için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1880,195	5	376,039	2,243	,062
Gruplarda	9892,943	59	167,677		
Toplam	11773,138	64			

Tablo 4.62. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	175,400	5	35,080	1,420	,231
Gruplarda	1458,047	59	24,713		
Toplam	1633,446	64			

Tablo 4.63. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	60,787	5	12,157	1,177	,331
Gruplarda	609,429	59	10,329		
Toplam	670,215	64			

Tablo 4.64. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,214 ,062 ,231$ ve $,331$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{17} hipotezi reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 18: E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{18} : E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Ölçek Toplamı	65	92,6000 $\pm$ 16,21034

Tablo 4.65. E-devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere e-Devlet kullanıcısı katılımcıların teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 92,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,093	0,212
	p	,461	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,072	0,32
	p	,569	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,069	0,34
	p	,587	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	,058	0,42
	p	,649	

Tablo 4.66. E-devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,212 ,32 ,34 ve ,42 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{18} hipotezi reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkarılmıştır.

4.7.1.2. E-nabız ve algı düzeyleri

Araştırma Sorusu 19: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₁₉: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek ve Alt Başlığı	Cinsiyet	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı
Ölçek Toplamı	Kadın	30	98,2000 ± 9,74644	1,77945
	Erkek	35	91,8286 ± 15,02838	2,54026
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	30	60,7000 ± 6,26512	1,14385
	Erkek	35	55,5714 ± 12,07157	2,04047
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	30	28,3667 ± 4,08093	,74507
	Erkek	35	27,1143 ± 4,96915	,83994
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	30	9,1333 ± 2,80066	,51133
	Erkek	35	9,1429 ± 2,91187	,49220

Tablo 4.67. E-nabız ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Nabız kullanıcısı olan katılımcıların 30'u kadın 35'i erkektir. Kadın katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 98,2000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması ise 91,8286'dır. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek alt başlıklarına bakıldığında ise Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması

60,7000, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 55,5714'tür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 28,3667, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 27,1143'tür. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 9,1333, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 9,1429'dur. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Önem	t	Serbestlik Derecesi	Anamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Ölçek Toplamı	Varyanslar eşit iken	3,747	,057	1,990	63	,051	6,37143	3,20193	-,02713	12,76998
	Varyanslar eşit değilken			2,054	58,921	,044	6,37143	3,10151	,16515	12,57771
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	5,761	,019	2,096	63	,040	5,12857	2,44682	,23898	10,01816
	Varyanslar eşit değilken			2,192	52,633	,033	5,12857	2,33921	,43595	9,82119
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,616	,435	1,099	63	,276	1,25238	1,13996	-1,02566	3,53042
	Varyanslar eşit değilken			1,115	62,899	,269	1,25238	1,12278	-,99138	3,49615

Tablo 4.68. E-nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,090	,765	-,013	63	,989	-,00952	,71189	-1,43212	1,41307
	Varyanslar eşit değilken			-,013	62,137	,989	-,00952	,70973	-1,42819	1,40914

Tablo 4.68. (devam) E-nabız kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Yukarıda yer alan t-testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,051 ,040 ,276$ ve $,989$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığı hariç bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{19} hipotezi reddedilmiş, e-Devlet kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 20: E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{20} : E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Yaş	65	27,9385 ± 7,39061
Ölçek Toplamı	65	94,7692 ± 13,16336

Tablo 4.69. E-nabız ve yaş değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Görüldüğü gibi e-Nabız kullanıcılarının yaş ortalaması 27,9385'tir. E-Nabız kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 94,7692'dir. Bu da e-Nabız kullanıcıları katılımcıların Biyoe-politik Gözetim ve Denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	57,9385 ± 10,09158
Yaş	65	27,9385 ± 7,39061

Tablo 4.70. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığına ait istatistiklerin yer aldığı tablodan da çıkarılacağı üzere e-Nabız kullanıcısı katılımcıların bu alt başlığa ait biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algıları 57,9385'tir. Bu da bahsedilen denetime ilişkin algının yüksek olduğunu göstermektedir.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	26,9786 ± 10,09158
Yaş	65	27,9385 ± 7,39061

Tablo 4.71. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığına ait istatistiklerin yer aldığı tablodan da anlaşılacağı üzere e-Nabız kullanıcısı katılımcıların bu alt başlığa ait biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algıları 26,9786'dır. Bu unsur da bahsedilen denetime ilişkin algının yüksek olduğunu göstermektedir.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,1385 ± 2,83878
Yaş	65	27,9385 ± 7,39061

Tablo 4.72. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığına ait istatistiklerin yer aldığı tablodan da anlaşılacağı üzere e-Nabız kullanıcısı katılımcıların bu alt başlığa ait biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algıları 9,1385'tir. Bu veri de bahsedilen denetime ilişkin algının orta olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,161	,040
	p	,201	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,225	,005
	p	,072	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,136	,048
	p	,281	

Tablo 4.73. E-nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,166	,034
	p	,185	

Tablo 4.73. (devam) E-nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P= ,040 ,005 ,048$ ve $,034$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P<(\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{20} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, e-Nabız kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 21: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₂₁: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek Toplam	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	1	103,0000 ± -	-	-	-	103,00	103,00
Ortaöğretim	14	100,0714 ± 8,70424	2,32631	95,0458	105,0971	84,00	120,00
Önlisans	23	91,0870 ± 15,13849	3,15659	84,5406	97,6333	55,00	107,00
Lisans	21	96,7143 ± 13,37588	2,91886	90,6257	102,8029	61,00	115,00
Lisansüstü	5	88,2000 ± 9,78264	4,37493	76,0533	100,3467	73,00	100,00
Cevapsız	1	89,0000 ± -	-	-	-	89,00	89,00
Toplam	65	94,7692 ± 13,16336	1,63271	91,5075	98,0310	55,00	120,00

Tablo 4.74. E- nabız ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Nabız kullanıcıları olan katılımcıların 1'i ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 23'ü önlisans, 21'i lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. 1 katılımcı ilgili soruyu yanıtlamamıştır. İlköğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 103,0000'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğunu görülmektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 100,0714'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 91,0870'dir. Bundan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Lisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,7143'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 88,2000'dir. Algı düzeyi yüksektir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 94,7692 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	1	60,0000 ± -	-	-	-	660,00	60,00
Ortaöğretim	14	60,7857 ± 4,82268	1,28892	58,0012	63,5702	53,00	69,00
Önlisans	23	54,2174 ± 13,39252	2,79253	48,4260	60,0088	20,00	67,00
Lisans	21	60,1429 ± 8,77659	1,91521	56,1478	64,1379	44,00	76,00
Lisansüstü	5	57,6000 ± 6,87750	3,07571	49,0605	66,1395	50,00	66,00
Cevapsız	1	57,0000 ± -	-	-	-	57,00	57,00
Toplam	65	57,9385 ± 10,09158	1,25171	55,4379	60,4390	20,00	76,00

Tablo 4.75. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Nabız kullanıcıları olan katılımcıların 1'i ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 23'ü önlisans, 21'i lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. 1 katılımcı ilgili soruyu yanıtlamamıştır. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,7857'dir. Böylece algı düzeyinin

yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 54,2174'tür. Buradan hareketle de algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,1429'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 57,6000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu işaret edilebilir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 57,9385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	1	32,0000 -	-	-	-	32,00	32,00
Ortaöğretim	14	29,5714 ± 4,01371	1,07271	27,2540	31,8889	25,00	40,00
Önlisans	23	27,6087 ± 3,67719	,76675	26,0186	29,1988	20,00	33,00
Lisans	21	27,7143 ± 5,10042	1,11300	25,3926	30,0360	13,00	35,00
Lisansüstü	5	23,0000 ± 5,24404	2,34521	16,4887	29,5113	15,00	29,00
Cevapsız	1	22,0000 ± -	-	-	-	22,00	22,00
Toplam	65	27,6923 ± 4,58913	,56921	26,5552	28,8294	13,00	40,00

Tablo 4.76. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Nabız kullanıcısı olan katılımcıların 1'i ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 23'ü önlisans, 21'i lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. 1 katılımcı ilgili soruyu yanıtlamamıştır. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 32,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,5714'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,6087'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,7143'tür. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 23,0000'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının

27,6923 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	1	11,0000	-	-	-	11,00	11,00
Ortaöğretim	14	9,7143 ± 3,22081	,86080	7,8546	11,5739	3,00	15,00
Önlisans	23	9,2609 ± 2,71724	,56658	8,0858	10,4359	3,00	14,00
Lisans	21	8,8571 ± 2,88593	,62976	7,5435	10,1708	3,00	15,00
Lisansüstü	5	7,6000 ± 2,70185	1,20830	4,2452	10,9548	5,00	11,00
Cevapsız	1	10,000 ± -	-	-	-	10,00	10,00
Toplam	65	9,1385 ± 2,83878	,35211	8,4350	9,8419	3,00	15,00

Tablo 4.77. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Nabız kullanıcısı olan 1'i ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 23'ü önlisans, 21'i lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. 1 katılımcı ilgili soruyu yanıtlamamıştır. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 11,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,7143'tür. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,2609'dur. Algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,8571'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 7,6000'dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğu görülmektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 9,1385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1101,698	5	220,340	1,302	,276
Gruplarda	9987,840	59	169,285		
Toplam	11089,538	64			

Tablo 4.78. E-nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova Testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	539,712	5	107,942	1,065	,389
Gruplarda	5978,042	59	101,323		
Toplam	6517,754	64			

Tablo 4.79. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	210,654	5	42,131	2,186	,068
Gruplarda	1137,193	59	19,274		
Toplam	1347,846	64			

Tablo 4.80. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	22,690	5	4,538	,543	,743
Gruplarda	493,063	59	8,357		
Toplam	515,754	64			

Tablo 4.81. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,276$,389 ,068 ve ,743 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün

ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{21} hipotezi reddedilmiş, e-Nabız kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 22: E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{22} : E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Ölçek Toplamı	65	94,7692 $\pm$ 13,16336

Tablo 4.82. E-nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere e-Nabız kullanıcıları katılımcıların gelir durumu değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 94,7692'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,188	,017
	p	,134	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,155	,04
	p	,217	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,127	,09
	p	,314	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,114	,13
	p	,365	

Tablo 4.83. E-nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,017 ,04 ,09$ ve $,13$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı hariç bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) hipotezi kabul edilmiştir. H_{22} hipotezi reddedilmiş, e-Nabız kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 23: E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H_{23} : E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H_0 : E-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Günlük İnternet Kullanım Ortalaması	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	91,0000 $\pm$ 18,67857	5,90668	77,6382	104,3618	57,00	120,00
1-2 saat arası	12	93,5000 $\pm$ 9,86730	2,84844	87,2306	99,7694	73,00	109,00
2-3 saat arası	21	100,2857 $\pm$ 7,70807	1,68204	96,7770	103,7944	85,00	113,00
3-4 saat arası	6	100,3333 $\pm$ 8,75595	3,57460	91,1445	109,5221	90,00	115,00
4 saatten fazla	16	88,7500 $\pm$ 15,79240	3,94810	80,3348	97,1652	55,00	110,00
Toplam	65	94,7692 $\pm$ 13,16336	1,63271	91,5075	98,0310	55,00	120,00

Tablo 4.84. E-nabız ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Nabız kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 12'si 1-2 saat arası, 21'i 2-3 saat arası, 6'sı 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 91,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 93,5000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. 2-3 saat ortalamaya

sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 100,2857'dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 100,3333'dür. Bu niceliksel veriyle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 88,7500'dür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının 94,7692 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	53,6000 ± 15,80577	4,99822	42,2932	64,9068	20,00	69,00
1-2 saat arası	12	57,2500 ± 5,17204	1,49304	53,9638	60,5362	50,00	67,00
2-3 saat arası	21	62,8571 ± 5,79901	1,26545	60,2175	65,4968	50,00	76,00
3-4 saat arası	6	61,6667 ± 5,42832	2,21610	55,9700	67,3633	55,00	68,00
4 saatten fazla	16	53,3125 ± 11,62594	2,90649	47,1175	59,5075	22,00	71,00
Toplam	65	57,9385 ± 10,09158	1,25171	55,4379	60,4390	20,00	76,00

Tablo 4.85. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Nabız kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 12'si 1-2 saat arası, 21'i 2-3 saat arası, 6'sı 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 53,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 57,2500'dür. Bu, algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 62,8571'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 61,6667'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 53,3125'tir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu

göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 57,9385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	29,8000 ± 5,18116	1,63843	26,0936	33,5064	20,00	40,00
1-2 saat arası	12	26,3333 ± 4,69687	1,35587	23,3491	29,3176	15,00	32,00
2-3 saat arası	21	27,9048 ± 3,80664	,83068	26,1720	29,6375	20,00	33,00
3-4 saat arası	6	27,3333 ± 4,27395	1,74483	22,8481	31,8186	23,00	35,00
4 saatten fazla	16	27,2500 ± 5,23450	1,30863	24,4607	30,0393	13,00	32,00
Toplam	65	27,6923 ± 4,58913	,56921	26,5552	28,8294	13,00	40,00

Tablo 4.86. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Nabız kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 12'si 1-2 saat arası, 21'i 2-3 saat arası, 6'sı 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,8000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalama sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,3333'tür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalama sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,9048'dir. Bu veri ise algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,3333'tür. Böylece algı düzeyinin orta olduğunu söylemek mümkündür. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,2500'dür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 27,6923 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	7,6000 ± 3,09839	,97980	5,3835	9,8165	3,00	12,00
1-2 saat arası	12	9,9167 ± 2,35327	,67933	8,4215	11,4119	6,00	15,00
2-3 saat arası	21	9,5238 ± 2,56162	,55899	8,3578	10,6898	5,00	15,00
3-4 saat arası	6	11,3333 ± ,81650	,33333	10,4765	12,1902	10,00	12,00
4 saatten fazla	16	8,1875 ± 3,22942	,80736	6,4667	9,9083	3,00	14,00
Toplam	65	9,1385 ± 2,83878	,35211	8,4350	9,8419	3,00	15,00

Tablo 4.87. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Nabız kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 12'si 1-2 saat arası, 21'i 2-3 saat arası, 6'sı 3-4 saat arası, 16'sı 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 7,6000'dür. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,9167'dir. Bu veri algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,5238'dir. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 11,3333'dür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,1875'tir. Böylece algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 9,1385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1565,919	4	391,480	2,466	,054
Gruplarda	9523,619	60	158,727		
Toplam	11089,538	64			

Tablo 4.88. E-nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1127,762	4	281,940	3,138	,021
Gruplarda	5389,992	60	89,833		
Toplam	6517,754	64			

Tablo 4.89. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	71,437	4	17,859	,840	,506
Gruplarda	1276,410	60	21,273		
Toplam	1347,846	64			

Tablo 4.90. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	77,428	4	19,357	2,650	,042
Gruplarda	438,326	60	7,305		
Toplam	515,754	64			

Tablo 4.91. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,054$, $,021$, $,506$ ve $,042$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıkların tamamında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{23} hipotezi reddedilmiş, e-Nabız kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 24: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₂₄: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	65	121,6154 ± 132,66236
Ölçek Toplamı	65	94,7692 ± 13,16336

Tablo 4.92. E-nabız ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler

Görüldüğü gibi e-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutar ortalaması 121,6154'tür. E-Nabız kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 94,7692'dir. Bu da e-Nabız kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,218	,006
	p	,080	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,098	,18
	p	,435	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,237	,25
	p	,057	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	,279*	,0005
	p	,024	

Tablo 4.93. E-nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,006 ,18 ,25 ve ,0005 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarının tamamında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul

edilmiştir. H₂₄ hipotezi reddedilmiş, e-Nabız kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.7.1.3. E-Okul ve algı düzeyleri

Araştırma Sorusu 25: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₂₅: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek ve Alt Başlığı	Cinsiyet	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı
Ölçek Toplamı	Kadın	32	96,2500 ± 13,64055	2,41133
	Erkek	33	94,1515 ± 13,46319	2,34364
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	32	59,5625 ± 10,88040	1,92340
	Erkek	33	59,2121 ± 9,15409	1,59352
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	32	26,9063 ± 4,15319	,73419
	Erkek	33	25,2424 ± 5,02513	,87476
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	32	9,7813 ± 2,41947	,42771
	Erkek	33	9,6970 ± 2,44291	,42526

Tablo 4.94. E-okul ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 32’u kadın 33’ü erkektir. Kadın katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,2500’tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması ise 94,1515’tir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek alt başlıklarına bakıldığında ise Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 59,5625, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 59,2121'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 26,9063, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 25,2424'tür. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 9,7813, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 9,6970'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Önem	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Ölçek Toplamı	Varyanslar eşit iken	,007	,932	,624	63	,535	2,09848	3,36193	-4,61979	8,81676
	Varyanslar eşit değilken			,624	62,876	,535	2,09848	3,36261	-4,62142	8,81839
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,331	,567	,141	63	,889	,35038	2,49109	-4,62766	5,32842
	Varyanslar eşit değilken			,140	60,533	,889	,35038	2,49776	-4,64497	5,34573
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	1,281	,262	1,453	63	,151	1,66383	1,14540	-,62507	3,95272
	Varyanslar eşit değilken			1,457	61,474	,150	1,66383	1,14203	-,61945	3,94711
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,054	,818	,140	63	,889	,08428	,60323	-1,12118	1,28974
	Varyanslar eşit değilken			,140	62,971	,889	,08428	,60314	-1,12100	1,28957

Tablo 4.95. E-okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Yukarıda yer alan t-testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,535 ,889 ,151 ve ,889 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{25} hipotezi

reddedilmiş, e-Okul kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 26: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₂₆: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Yaş	65	32,0615 ± 9,56700
Ölçek Toplamı	65	95,1846 ± 13,48598

Tablo 4.96. E-okul ve yaş değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Görüldüğü gibi e-Okul kullanıcılarının yaş ortalaması 32,0615'tir. E-Okul kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 95,1846'dır. Bu da e-Okul kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	59,3846 ± 9,96352
Yaş	65	32,0615 ± 9,56700

Tablo 4.97. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığına ait istatistiklerin yer aldığı tablodan da çıkarılacağı üzere e-Okul kullanıcıları katılımcıların bu alt başlığa ait biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algıları 59,3846'tir. Bu da bahsedilen denetime ilişkin algının yüksek olduğunu göstermektedir.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	26,0615 ± 4,65657
Yaş	65	32,0615 ± 9,56700

Tablo 4.98. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığına ait istatistiklerin yer aldığı tablodan da anlaşılacağı üzere e-Okul kullanıcısı katılımcıların bu alt başlığa ait biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algıları 26,0615'dir. Bu unsur da bahsedilen denetime ilişkin algının yüksek olduğunu göstermektedir.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,7385 ± 2,41271
Yaş	65	32,0615 ± 9,56700

Tablo 4.99. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığına ait istatistiklerin yer aldığı tablodan da anlaşılacağı üzere e-Okul kullanıcısı katılımcıların bu alt başlığa ait biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algıları 9,7385'tir. Bu veri de bahsedilen denetime ilişkin algının orta olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,001	,99
	p	,996	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,089	,23
	p	,480	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,129	,09
	p	,305	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	,115	,13
	p	,361	

Tablo 4.100. E-okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,99 ,23 ,09 ve ,13 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{26} hipotezi

reddedilmiş, e-Okul kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 27: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₂₇: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek Toplam	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	4	89,0000 ± 27,86874	13,93437	44,6546	133,3454	53,00	121,00
Ortaöğretim	11	101,0909 ± 9,35366	2,82023	94,8070	107,3748	84,00	115,00
Önlisans	25	92,0400 ± 14,55873	2,91175	86,0305	98,0495	49,00	108,00
Lisans	21	97,8571 ± 10,21414	2,22891	93,2077	102,5066	74,00	115,00
Lisansüstü	4	90,7500 ± 9,10586	4,55293	76,2605	105,2395	81,00	103,00
Toplam	65	95,1846 ± 13,48598	1,67273	91,8430	98,5263	49,00	121,00

Tablo 4.101. E- okul ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 4'ü ilköğretim, 11'i ortaöğretim, 25'i önlisans, 21'i lisans, 4'ü lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 89,0000'dur. Algı düzeyinin yüksek olduğunu görülmektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 101,0909'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 92,0400'dür. Bundan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Lisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 97,8571'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 90,7500'dür. Algı düzeyi yüksektir. Son olarak eğitim

durumu ortalama frekansının 95,1846 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	4	53,7500 ± 22,55918	11,27959	17,8533	89,6467	25,00	80,00
Ortaöğretim	11	63,5455 ± 7,91661	2,38695	58,2270	68,8639	51,00	79,00
Önlisans	25	56,6400 ± 9,99950	1,99990	52,5124	60,7676	30,00	71,00
Lisans	21	62,0952 ± 7,09862	1,54905	58,8640	65,3265	42,00	71,00
Lisansüstü	4	56,5000 ± 5,74456	2,87228	47,3591	65,6409	49,00	63,00
Toplam	65	59,3846 ± 9,96352	1,23582	56,9158	61,8535	25,00	80,00

Tablo 4.102. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 4'ü ilköğretim, 11'i ortaöğretim, 25'i önlisans, 21'i lisans, 4'ü lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 53,7500'dür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 63,5455'tir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 56,6400'dür. Buradan hareketle de algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 62,0952'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 56,5000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu işaret edilebilir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 59,3846 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	4	24,7500 ± 3,77492	1,88746	18,7433	30,7567	21,00	30,00
Ortaöğretim	11	27,5455 ± 2,73363	,82422	25,7090	29,3819	24,00	32,00
Önlisans	25	25,7600 ± 4,92680	,98536	23,7263	27,7937	14,00	31,00
Lisans	21	26,1429 ± 5,21810	1,13868	23,7676	28,5181	16,00	35,00
Lisansüstü	4	24,7500 ± 5,85235	2,92617	15,4376	34,0624	20,00	32,00
Toplam	65	26,0615 ± 4,65657	,57758	24,9077	27,2154	14,00	35,00

Tablo 4.103. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 4'ü ilköğretim, 11'i ortaöğretim, 25'i önlisans, 21'i lisans, 4'ü lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 24,7500'dür. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,5455'tir. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 25,7600'dür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,1429'dur. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 24,7500'dür. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 26,0615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	4	10,5000 ± 4,50925	2,25462	3,3248	17,6752	4,00	14,00
Ortaöğretim	11	10,0000 ± 2,14476	,64667	8,5591	11,4409	7,00	14,00
Önlisans	25	9,6400 ± 2,36079	,47216	8,6655	10,6145	5,00	13,00
Lisans	21	9,6190 ± 1,93588	,42244	8,7378	10,5002	6,00	12,00
Lisansüstü	4	9,5000 ± 4,20317	2,10159	2,8118	16,1882	5,00	14,00
Toplam	65	9,7385 ± 2,41271	,29926	9,1406	9,8419	4,00	14,00

Tablo 4.104. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurттаş Algısı alt başlığında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 4'ü ilköğretim, 11'i ortaöğretim, 25'i önlisans, 21'i lisans, 4'ü lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,5000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0000'dur. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,6400'tür. Algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,6190'dır. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,5000'dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğu görülmektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 9,7385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1012,594	4	253,149	1,429	,235
Gruplarda	10627,191	60	177,120		
Toplam	11639,785	64			

Tablo 4.105. E-okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurттаş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	693,338	4	173,334	1,837	,133
Gruplarda	5660,047	60	94,334		
Toplam	6353,385	64			

Tablo 4.106. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurттаş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	40,395	4	10,099	,450	,772
Gruplarda	1347,359	60	22,456		
Toplam	1387,754	64			

Tablo 4.107. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	3,841	4	,960	,156	,959
Gruplarda	368,712	60	6,145		
Toplam	372,554	64			

Tablo 4.108. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,235 ,113 ,772$ ve $,959$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{27} hipotezi reddedilmiş, e-Okul kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 28: E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{28} : E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Ölçek Toplamı	65	95,1846 $\pm$ 13,48598

Tablo 4.109. E-okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere e-Okul kullanıcısı katılımcıların gelir durumu değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 95,1846'dır. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,095	,205
	p	,453	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,073	,318
	p	,564	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,089	,232
	p	,482	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,058	,421
	p	,649	

Tablo 4.110. E-okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,205$,318 ,232 ve ,421 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) hipotezi kabul edilmiştir. H_{28} hipotezi reddedilmiş, e-Okul kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 29: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₂₉: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Günlük İnternet Kullanım Ortalaması	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	91,9000 ± 17,18171	5,43333	79,6089	104,1911	53,00	108,00
1-2 saat arası	10	96,8000 ± 10,65416	3,36914	89,1785	104,4215	78,00	115,00
2-3 saat arası	25	95,4400 ± 14,46571	2,89314	89,4688	101,4112	49,00	121,00
3-4 saat arası	7	96,5714 ± 8,77225	3,31560	88,4584	104,6844	88,00	111,00
4 saatten fazla	13	95,2308 ± 13,92931	3,86330	86,8134	103,6482	65,00	113,00
Toplam	65	95,1846 ± 13,48598	1,67273	91,8430	98,5263	49,00	121,00

Tablo 4.111. E-okul ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 25'i 2-3 saat arası, 7'si 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 91,9000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,8000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 95,4400'dür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,5714'dür. Bu niceliksel veriyle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 95,2308'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının 95,1846 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	55,6000 ± 13,55811	4,28745	45,9011	65,2989	25,00	71,00
1-2 saat arası	10	60,6000 ± 9,84547	3,11341	53,5570	67,6430	46,00	79,00
2-3 saat arası	25	60,3600 ± 9,82717	1,96543	56,3035	64,4165	30,00	80,00
3-4 saat arası	7	62,1429 ± 4,45079	1,68224	58,0266	66,2592	56,00	69,00
4 saatten fazla	13	58,0000 ± 9,70395	2,69139	52,1360	63,8640	40,00	71,00
Toplam	65	59,3846 ± 9,96352	1,23582	56,9158	61,8535	25,00	80,00

Tablo 4.112. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 25'i 2-3 saat arası, 7'si 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 55,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,6000'dir. Bu, algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,3600'dür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 62,1429'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 58,0000'dir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 59,3846 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	26,3000 ± 3,86005	1,22066	23,5387	29,0613	20,00	32,00
1-2 saat arası	10	26,1000 ± 2,68535	,84918	24,1790	28,0210	22,00	31,00
2-3 saat arası	25	26,1200 ± 5,87594	1,17519	23,6945	28,5455	14,00	35,00
3-4 saat arası	7	24,5714 ± 4,42934	1,67413	20,4750	28,6679	19,00	30,00
4 saatten fazla	13	26,5385 ± 4,31307	1,19623	23,9321	29,1448	17,00	32,00
Toplam	65	26,0615 ± 4,65657	,57758	24,9077	27,2154	14,00	35,00

Tablo 4.113. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 25'i 2-3 saat arası, 7'si 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,3000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,1000'dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,1200'dür. Bu veri ise algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 24,5714'tür. Böylece algı düzeyinin orta olduğunu söylemek mümkündür. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,5385'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 26,0615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	10	10,0000 ± 3,39935	1,07497	7,5683	7,5683	4,00	14,00
1-2 saat arası	10	10,1000 ± 1,59513	,50442	8,9589	11,2411	7,00	12,00
2-3 saat arası	25	8,9600 ± 2,54100	,50820	7,9111	10,0089	5,00	14,00
3-4 saat arası	7	9,8571 ± 2,11570	,79966	7,9004	11,8138	7,00	12,00
4 saatten fazla	13	10,6923 ± 1,70219	,47210	9,6637	11,7209	8,00	13,00
Toplam	65	9,7385 ± 2,41271	,29926	9,1406	10,3363	4,00	14,00

Tablo 4.114. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında e-Okul kullanıcısı olan katılımcıların 10'u 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 25'i 2-3 saat arası, 7'si 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,000'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,1000'dir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,9600'dür. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,8571'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,6923'tür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 9,7385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	149,103	4	37,276	,195	,940
Gruplarda	11490,682	60	191,511		
Toplam	11639,785	64			

Tablo 4.115. E-okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	259,967	4	64,992	,640	,636
Gruplarda	6093,417	60	101,557		
Toplam	6353,385	64			

Tablo 4.116. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	19,169	4	4,792	,210	,932
Gruplarda	1368,585	60	22,810		
Toplam	1387,754	64			

Tablo 4.117. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	29,067	4	7,267	1,269	,292
Gruplarda	343,486	60	5,725		
Toplam	372,554	64			

Tablo 4.118. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P= ,940 ,636 ,932$ ve $,292$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıkların tamamında $P<(\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{29} hipotezi reddedilmiş, e-Okul kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 30: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₃₀: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: E-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	65	116,9846 ± 96,49846
Ölçek Toplamı	65	95,1846 ± 13,48598

Tablo 4.119. E-okul ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler

Görüldüğü gibi e-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutar ortalaması 116,9846'dır. E-Okul kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 95,1846'dır. Bu da e-Okul kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,084	,25
	p	,507	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,012	,85
	p	,925	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,165	,03
	p	,189	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,101	,18
	p	,425	

Tablo 4.120. E-okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,25 ,85 ,03 ve ,18 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı hariç bütün ölçek alt başlıklarda $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{30} hipotezi reddedilmiş, e-Okul kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise negatif bir korelasyona rastlanılmıştır.

4.7.1.4. UYAP ve algı düzeyleri

Araştırma Sorusu 31: UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H_{31} : UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H_0 : UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek ve Alt Başlığı	Cinsiyet	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss	Standart Hata Payı
Ölçek Toplamı	Kadın	28	97,9286 $\pm$ 12,08283	2,28344
	Erkek	37	94,0811 $\pm$ 10,04263	1,65100
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	28	59,6071 $\pm$ 8,94982	1,69136
	Erkek	37	58,3784 $\pm$ 8,16956	1,34307
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	28	28,4286 $\pm$ 4,98463	,94201
	Erkek	37	26,3784 $\pm$ 4,56041	,74973
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	28	9,8929 $\pm$ 2,00627	,37915
	Erkek	37	9,3243 $\pm$ 2,50615	,41201

Tablo 4.121. UYAP ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 28’i kadın 37’si erkektir. Kadın katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 97,9286’dır. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması ise 94,0811’dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek alt başlıklarına bakıldığında ise Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 59,6071, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 58,3784’tür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 28,4286, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 26,3784’tür. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 9,8929, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 9,3243’tür. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Önem	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Ölçek Toplamı	Varyanslar eşit iken	1,037	,312	1,401	63	,166	3,84749	2,74618	-1,64032	9,33530
	Varyanslar eşit değilken			1,365	51,959	,178	3,84749	2,81778	-1,80691	9,50189
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,258	,613	,576	63	,566	1,22876	2,13228	-3,03227	5,48979
	Varyanslar eşit değilken			,569	55,296	,572	1,22876	2,15975	-3,09895	5,55648
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,225	,637	1,724	63	,090	2,05019	1,18900	-,32584	4,42623
	Varyanslar eşit değilken			1,703	55,375	,094	2,05019	1,20394	-,36219	4,46257
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,550	,461	,985	63	,329	,56853	,57742	-,58535	1,72241
	Varyanslar eşit değilken			1,015	62,770	,314	,56853	,55992	-,55045	1,68752

Tablo 4.122. Uypap kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Yukarıda yer alan t-testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,116 ,566 ,090$ ve $,329$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{31} hipotezi reddedilmiş, UYAP kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 32: UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{32} : UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Yaş	65	28,3846 $\pm$ 7,43449
Ölçek Toplamı	65	95,7385 $\pm$ 11,04575

Tablo 4.123. Uyp ve yaş değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Görüldüğü gibi UYAP kullanıcılarının yaş ortalaması 28,3846'dır. UYAP kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 95,7385'tir. Bu da UYAP kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,177	,02
	p	,159	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,191	,01
	p	,128	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,083	,02
	p	,511	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,028	,04
	p	,827	

Tablo 4.124. Uyp kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,02 ,01 ,02$ ve $,04$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{32} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, UYAP kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin var olduğu ortaya koyulmuştur. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında negatif bir korelasyon bulunmaktadır.

Araştırma Sorusu 33: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₃₃: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek Toplam	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	3	101,3333 ± 18,17507	10,49338	56,1839	146,4827	81,00	116,00
Ortaöğretim	9	97,6667 ± 7,17635	2,39212	92,1504	103,1829	89,00	112,00
Önlisans	21	97,7619 ± 10,10893	2,20595	93,1604	102,3634	75,00	121,00
Lisans	27	93,5926 ± 11,42285	2,19833	89,0739	98,1113	65,00	113,00
Lisansüstü	5	92,0000 ± 14,93318	6,67832	73,4580	110,5420	69,00	109,00
Toplam	65	95,7385 ± 11,04575	1,37006	93,0015	98,4755	65,00	121,00

Tablo 4.125. Uyap ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 3'ü ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 21'i önlisans, 27'si lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 101,3333'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğunu görülmektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 97,6667'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 97,7619'dur. Bundan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Lisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 93,5926'dır. Bu da algı düzeyinin yüksek

olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 92,0000'dir. Algı düzeyi yüksektir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 95,7385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	3	60,3333 ± 14,04754	8,11035	25,4373	95,2294	47,00	75,00
Ortaöğretim	9	61,3333 ± 6,53835	2,17945	56,3075	66,3592	54,00	76,00
Önlisans	21	59,9048 ± 6,43354	1,40391	56,9762	62,8333	46,00	70,00
Lisans	27	57,7778 ± 9,60902	1,84926	53,9766	61,5790	28,00	76,00
Lisansüstü	5	55,6000 ± 10,66771	4,77074	42,3543	68,8457	38,00	67,00
Toplam	65	58,9077 ± 8,46818	1,05035	56,8094	61,0060	28,00	76,00

Tablo 4.126. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 3'ü ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 21'i önlisans, 27'si lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 60,3333'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 61,3333'tür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,9048'dir. Buradan hareketle de algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 57,7778'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 55,6000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu işaret edilebilir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 58,9077 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	3	32,0000 ± 7,54983	4,35890	13,2452	50,7548	25,00	40,00
Ortaöğretim	9	27,0000 ± 2,69258	,89753	24,9303	29,0697	22,00	32,00
Önlisans	21	27,8571 ± 5,56135	1,21359	25,3256	30,3886	20,00	40,00
Lisans	27	26,4444 ± 4,70951	,90635	24,5814	28,3075	15,00	34,00
Lisansüstü	5	26,8000 ± 2,48998	1,11355	23,7083	29,8917	25,00	30,00
Toplam	65	27,2615 ± 4,81948	,59778	26,0673	28,4557	15,00	40,00

Tablo 4.127. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 3'ü ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 21'i önlisans, 27'si lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 32,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,0000'dir. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,8571'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,4444'tür. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,8000'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 27,2615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	3	9,0000 ± 1,00000	,57735	6,5159	11,4841	8,00	10,00
Ortaöğretim	9	9,3333 ± 1,41421	,47140	8,2463	10,4204	7,00	12,00
Önlisans	21	10,0000 ± 2,66458	,58146	8,7871	11,2129	5,00	15,00
Lisans	27	9,3704 ± 2,22137	,42750	8,4916	10,2491	5,00	15,00
Lisansüstü	5	9,6000 ± 3,36155	1,50333	5,4261	13,7739	6,00	14,00
Toplam	65	9,5692 ± 2,30468	,28586	8,9982	10,1403	5,00	15,00

Tablo 4.128. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 3'ü ilköğretim, 9'u ortaöğretim, 21'i önlisans, 27'si lisans, 5'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,0000'dur. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,3333'tür. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0000'dur. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,3704'tür. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,6000'dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğu görülmektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 9,5692 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	407,559	4	101,890	,826	,514
Gruplarda	7400,995	60	123,350		
Toplam	7808,554	64			

Tablo 4.129. Uyap kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	169,103	4	42,276	,574	,683
Gruplarda	4420,343	60	73,672		
Toplam	4589,446	64			

Tablo 4.130. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	94,516	4	94,516	1,018	,405
Gruplarda	1392,038	60	23,201		
Toplam	1486,554	64			

Tablo 4.131. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurттаş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	6,442	4	1,611	,290	,884
Gruplarda	333,496	60	5,558		
Toplam	339,938	64			

Tablo 4.132. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurттаş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,514 ,683 ,405 ve ,884 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{33} hipotezi reddedilmiş, UYAP kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 34: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₃₄: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Ölçek Toplamı	65	95,7385 ± 11,04575

Tablo 4.133. Uyap kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere UYAP kullanıcıları katılımcıların gelir durumu değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 95,7385'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,038	,58
	p	,763	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,118	,12
	p	,349	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,096	,19
	p	,446	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,050	,48
	p	,694	

Tablo 4.134. Uyap kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,58 ,12 ,19 ve ,48 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) hipotezi kabul edilmiştir. H_{34} hipotezi reddedilmiş, UYAP kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 35: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₃₅: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Günlük İnternet Kullanım Ortalaması	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	8	93,6250 ± 17,46783	6,17581	79,0215	108,2285	69,00	121,00
1-2 saat arası	20	96,5000 ± 9,90747	2,21538	91,8632	101,1368	79,00	113,00
2-3 saat arası	14	98,9286 ± 6,97759	1,86484	94,8998	102,9573	85,00	112,00
3-4 saat arası	5	92,0000 ± 16,47726	7,36885	71,5408	112,4592	65,00	108,00
4 saatten fazla	17	93,8235 ± 10,30313	2,49888	88,5262	99,1209	73,00	110,00
Cevapsız	1	63,0000	-	-	-	63,00	63,00
Toplam	65	95,7385 ± 11,04575	1,37006	93,0015	98,4755	65,00	121,00

Tablo 4.135. Uyap ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 8'i 1 saatten az, 20'si 1-2 saat arası, 14'ü 2-3 saat arası, 5'i 3-4 saat arası, 17'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı ilgili soruya yanıt vermemiştir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 93,6250'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,5000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 98,9286'dır. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 92,0000'dir. Bu niceliksel veriyle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 93,8235'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının 95,7385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
				1 saatten az	8		
1-2 saat arası	20	59,3500 ± 6,37656	1,42584	56,3657	62,3343	48,00	72,00
2-3 saat arası	14	61,6429 ± 6,42839	1,71806	57,9312	65,3545	49,00	76,00
3-4 saat arası	5	55,6000 ± 15,66206	7,00428	36,1530	75,0470	28,00	65,00
4 saatten fazla	17	58,7647 ± 7,27607	1,76471	55,0237	62,5057	46,00	76,00
Cevapsız	1	63,0000	-	-	-	63,00	63,00
Toplam	65	58,9077 ± 8,46818	1,05035	56,8094	61,0060	28,00	76,00

Tablo 4.136. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 8'i 1 saatten az, 20'si 1-2 saat arası, 14'ü 2-3 saat arası, 5'i 3-4 saat arası, 17'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı ilgili soruya yanıt vermemiştir. 1 saatten az

günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 54,8750'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,3500'dür. Bu, algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 61,6429'dur. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 55,6000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 58,7647'dir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 58,9077 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	8	29,3750 ± 4,80885	1,70018	25,3547	33,3953	25,00	40,00
1-2 saat arası	20	27,1500 ± 5,56564	1,24451	24,5452	29,7548	19,00	40,00
2-3 saat arası	14	28,0714 ± 4,49725	1,20194	25,4748	30,6681	21,00	40,00
3-4 saat arası	5	27,6000 ± 3,64692	1,63095	23,0718	32,1282	22,00	32,00
4 saatten fazla	17	25,3529 ± 4,25648	1,03235	23,1645	27,5414	15,00	31,00
Cevapsız	1	32,000	-	-	-	32,00	32,00
Toplam	65	27,2615 ± 4,81948	,59778	26,0673	28,4557	15,00	40,00

Tablo 4.137. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 8'i 1 saatten az, 20'si 1-2 saat arası, 14'ü 2-3 saat arası, 5'i 3-4 saat arası, 17'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı ilgili soruya yanıt vermemiştir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,3750'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,1500'dür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 28,0714'tür. Bu veri ise algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük

kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,6000'dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğunu söylemek mümkündür. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 25,3529'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 27,2615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	8	9,3750 ± 2,19984	,77776	7,5359	11,2141	6,00	11,00
1-2 saat arası	20	10,0000 ± 2,07745	,46453	9,0277	10,9723	7,00	15,00
2-3 saat arası	14	9,2143 ± 1,67233	,44695	8,2487	10,1799	7,00	12,00
3-4 saat arası	5	8,8000 ± 2,58844	1,15758	5,5860	12,0140	5,00	12,00
4 saatten fazla	17	9,7059 ± 3,07743	,74639	8,1236	11,2882	5,00	15,00
Cevapsız	1	9,0000	-	-	-	9,00	9,00
Toplam	65	9,5692 ± 2,30468	,28586	8,9982	10,1403	5,00	15,00

Tablo 4.138. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında UYAP kullanıcısı olan katılımcıların 8'i 1 saatten az, 20'si 1-2 saat arası, 14'ü 2-3 saat arası, 5'i 3-4 saat arası, 17'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 kullanıcı ilgili soruya yanıt vermemiştir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,3750'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0000'dir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,2143'tür. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,8000'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,7059'dur. Böylece algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 9,5692 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	390,280	5	78,056	,621	,684
Gruplarda	7418,274	59	125,733		
Toplam	7808,554	64			

Tablo 4.139. Uyap kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	310,548	5	62,110	,856	,516
Gruplarda	4278,898	59	72,524		
Toplam	4589,446	64			

Tablo 4.140. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	130,118	5	26,024	1,132	,354
Gruplarda	1356,436	59	22,990		
Toplam	1486,554	64			

Tablo 4.141. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	9,377	5	1,875	,335	,890
Gruplarda	330,562	59	5,603		
Toplam	339,938	64			

Tablo 4.142. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,684$,516 ,354 ve ,890 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıkların tamamında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{35} hipotezi reddedilmiş, UYAP kullanıcılarının günlük internet kullanım

ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 36: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₃₆: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	65	128,0923 ± 156,29157
Ölçek Toplamı	65	95,7385 ± 11,04575

Tablo 4.143. Uyap ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler

Görüldüğü gibi UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutar ortalaması 128,0923'tür. UYAP kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 95,7385'tir. Bu da UYAP kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,041	,56
	p	,745	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,003	,96
	p	,984	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,075	,30
	p	,554	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,032	,64
	p	,802	

Tablo 4.144. Uyap kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,56 ,96 ,30 ve ,64 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt

başlıklarda $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{36} hipotezi reddedilmiş, UYAP kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.7.1.5. Elektronik Kimlik Kartı ve Algı Düzeyleri

Araştırma Sorusu 37: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H_{37} : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H_0 : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek ve Alt Başlığı	Cinsiyet	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı
Ölçek Toplamı	Kadın	31	96,7097 ± 10,83572	1,94615
	Erkek	34	96,7059 ± 14,28398	2,44968
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	31	59,8710 ± 9,35144	1,67957
	Erkek	34	59,0294 ± 11,80777	2,02502
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	31	27,3226 ± 3,66412	,65810
	Erkek	34	27,8824 ± 4,85402	,83246
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	31	9,5161 ± 2,77934	,49918
	Erkek	34	9,7941 ± 2,43434	,41749

Tablo 4.145. Elektronik kimlik kartı ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 31'i kadın 34'ü erkektir. Kadın katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 96,7097'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması ise 96,7059'dur. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek alt başlıklarına bakıldığında ise Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 59,8710, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 59,0294'tür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 27,3226, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 27,8824'tür. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 9,5161, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 9,7941'dir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Önem	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Ölçek Toplamı	Varyanslar eşit iken	1,002	,321	,001	63	,999	,00380	3,16842	-6,32780	6,33539
	Varyanslar eşit değilken			,001	61,050	,999	,00380	3,12865	-6,25223	6,25982
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,876	,353	,316	63	,753	,84156	2,65931	-4,47265	6,15576
	Varyanslar eşit değilken			,320	61,832	,750	,84156	2,63090	-4,41782	6,10093
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,549	,462	-,521	63	,604	-,55977	1,07489	-2,70776	1,58822
	Varyanslar eşit değilken			-,528	60,950	,600	-,55977	1,06117	-2,68174	1,56220
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,042	,837	-,430	63	,669	-,27799	,64674	-1,57040	1,01443
	Varyanslar eşit değilken			-,427	59,972	,671	-,27799	,65075	-1,57970	1,02372

Tablo 4.146. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Yukarıda yer alan t-testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,999 ,753 ,604$ ve $,669$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{37} hipotezi reddedilmiş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 38: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{38} : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Ölçek Toplamı	65	96,7077 $\pm$ 12,65865

Tablo 4.147. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları katılımcıların yaş değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 96,7077'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,055	,43
	p	,663	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,069	,34
	p	,587	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,004	,95
	p	,977	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	,019	,77
	p	,881	

Tablo 4.148. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,43 ,34 ,95$ ve $,77$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{38} hipotezi reddedilmiş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin var olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 39: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₃₉: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek Toplam	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	6	91,0000 ± 15,63330	6,38227	74,5939	107,4061	72,00	108,00
Ortaöğretim	12	104,0833 ± 104,0833	104,0833	99,0844	109,0823	87,00	114,00
Önlisans	22	95,1818 ± 10,43180	2,22407	90,5566	99,8070	64,00	112,00
Lisans	17	95,1765 ± 11,87558	2,88025	89,0706	101,2823	74,00	116,00
Lisansüstü	8	97,3750 ± 20,24096	7,15626	80,4531	114,2969	50,00	114,00
Toplam	65	96,7077 ± 12,65865	1,57011	93,5710	99,8444	50,00	116,00

Tablo 4.149. Elektronik kimlik kartı ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları olan katılımcıların 6'sı ilköğretim, 12'si ortaöğretim, 22'si önlisans, 17'si lisans, 8'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 91,0000'dir. Algı düzeyinin yüksek olduğunu görülmektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 104,0833'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 95,1818'dir. Bundan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Lisans mezunu katılımcıların

ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 95,1765'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 97,3750'dir. Algı düzeyi yüksektir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 96,7077 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	6	54,3333 ± 13,06395	5,33333	40,6236	68,0431	38,00	70,00
Ortaöğretim	12	64,5000 ± 5,74456	1,65831	60,8501	68,1499	54,00	74,00
Önlisans	22	58,4545 ± 9,97963	2,12766	54,0298	62,8793	24,00	72,00
Lisans	17	58,8235 ± 11,01269	2,67097	53,1613	64,4857	33,00	74,00
Lisansüstü	8	59,6250 ± 14,61836	5,16837	47,4037	71,8463	31,00	74,00
Toplam	65	59,4308 ± 10,63304	1,31887	56,7960	62,0655	24,00	74,00

Tablo 4.150. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 6'sı ilköğretim, 12'si ortaöğretim, 22'si önlisans, 17'si lisans, 8'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 54,3333'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 64,5000'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 58,4545'tir. Buradan hareketle de algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 58,8235'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,6250'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu işaret edilebilir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 59,4308 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	6	26,0000 ± 4,14729	1,69312	21,6477	30,3523	20,00	30,00
Ortaöğretim	12	29,6667 ± 3,52480	1,01752	27,4271	31,9062	21,00	35,00
Önlisans	22	26,8182 ± 4,36039	,92964	24,8849	28,7515	19,00	35,00
Lisans	17	27,6471 ± 3,39008	,82222	25,9040	29,3901	19,00	33,00
Lisansüstü	8	27,8750 ± 6,53425	2,31021	22,4122	33,3378	14,00	38,00
Toplam	65	27,6154 ± 4,30368	,53381	26,5490	28,6818	14,00	38,00

Tablo 4.151. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 6'sı ilköğretim, 12'si ortaöğretim, 22'si önlisans, 17'si lisans, 8'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,6667'dir. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,8182'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,6471'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,8750'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 27,6154 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	6	10,6667 ± 2,87518	1,17379	7,6493	13,6840	5,00	13,00
Ortaöğretim	12	9,9167 ± 1,88092	,54298	8,7216	11,1117	6,00	12,00
Önlisans	22	9,9091 ± 2,24476	,47859	8,9138	10,9044	5,00	13,00
Lisans	17	8,7059 ± 3,15762	,76584	7,0824	10,3294	3,00	14,00
Lisansüstü	8	9,8750 ± 2,90012	1,02535	7,4504	12,2996	5,00	15,00
Toplam	65	9,6615 ± 2,58769	,32096	9,0203	10,3027	3,00	15,00

Tablo 4.152. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 6'sı ilköğretim, 12'si ortaöğretim, 22'si önlisans, 17'si lisans, 8'i lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara

verdiği frekans ortalaması 10,6667’dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,9167’dir. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,9091’dir. Algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,7059’dur. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,8750’dir. Böylece algı düzeyinin orta olduğu görülmektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 9,6615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	942,911	4	235,728	1,519	,208
Gruplarda	9312,535	60	155,209		
Toplam	10255,446	64			

Tablo 4.153. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	491,805	4	122,951	1,094	,368
Gruplarda	6744,133	60	112,402		
Toplam	7235,938	64			

Tablo 4.154. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	80,688	4	20,172	1,096	,367
Gruplarda	1104,697	60	18,412		
Toplam	1185,385	64			

Tablo 4.155. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	24,081	4	6,020	,893	,474
Gruplarda	404,473	60	6,741		
Toplam	428,554	64			

Tablo 4.156. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,208 ,368 ,367 ve ,474 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün

ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{39} hipotezi reddedilmiş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 40: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{40} : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Ölçek Toplamı	65	96,7077 ± 12,65865

Tablo 4.157. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları katılımcıların gelir durumu değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 96,7077'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,143	,06
	p	,256	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,129	,09
	p	,307	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,003	,96
	p	,981	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,165	,03
	p	,190	

Tablo 4.158. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,06 ,09 ,96 ve ,03 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığı hariç bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) hipotezi kabul edilmiştir. H_{40} hipotezi reddedilmiş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 41: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H_{41} : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H_0 : Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Günlük İnternet Kullanım Ortalaması	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	13	94,3077 $\pm$ 13,40637	3,71826	86,2063	102,4091	72,00	109,00
1-2 saat arası	10	98,8000 $\pm$ 14,03013	4,43672	88,7635	108,8365	64,00	114,00
2-3 saat arası	15	101,8000 $\pm$ 9,83579	2,53959	96,3531	107,2469	86,00	116,00
3-4 saat arası	11	95,7273 $\pm$ 6,95832	2,09801	91,0526	100,4019	85,00	107,00
4 saatten fazla	16	93,2500 $\pm$ 15,87241	3,96810	84,7922	101,7078	50,00	112,00
Toplam	65	96,7077 $\pm$ 12,65865	1,57011	93,5710	99,8444	50,00	116,00

Tablo 4.159. Elektronik kimlik kartı ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 13'ü 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 15'i 2-3 saat arası, 11'i 3-4 saat arası, 16'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 94,3077'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 98,8000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. 2-3 saat

ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 101,8000'dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 95,7273'tür. Bu niceliksel veriyle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 93,2500'dür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının 96,7077 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	13	56,9231 ± 11,72221	3,25116	49,8394	64,0067	33,00	74,00
1-2 saat arası	10	59,9000 ± 13,56835	4,29069	50,1938	69,6062	24,00	70,00
2-3 saat arası	15	63,6000 ± 8,37343	2,16201	58,9630	68,2370	48,00	74,00
3-4 saat arası	11	59,4545 ± 8,25062	2,48766	53,9117	64,9974	46,00	72,00
4 saatten fazla	16	57,2500 ± 11,09655	2,77414	51,3371	63,1629	31,00	70,00
Toplam	65	59,4308 ± 10,63304	1,31887	56,7960	62,0655	24,00	74,00

Tablo 4.160. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 13'ü 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 15'i 2-3 saat arası, 11'i 3-4 saat arası, 16'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 56,9231'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,9000'dir. Bu, algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 63,6000'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,4545'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 57,2500'dür. Bu veri algı düzeyinin yüksek

olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 59,4308 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	13	28,9231 ± 3,79608	1,05284	26,6291	31,2170	20,00	35,00
1-2 saat arası	10	29,3000 ± 3,09300	,97809	27,0874	31,5126	23,00	35,00
2-3 saat arası	15	27,0667 ± 3,78845	,97817	24,9687	29,1646	19,00	33,00
3-4 saat arası	11	26,1818 ± 5,63592	1,69929	22,3956	29,9681	19,00	38,00
4 saatten fazla	16	27,0000 ± 4,64758	1,16190	24,5235	29,4765	14,00	32,00
Toplam	65	27,6154 ± 4,30368	,53381	26,5490	28,6818	14,00	38,00

Tablo 4.161. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 13'ü 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 15'i 2-3 saat arası, 11'i 3-4 saat arası, 16'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 28,9231'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,3000'dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,0667'dir. Bu veri ise algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,1818'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 27,6154 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	13	8,4615 ± 2,66506	,73916	6,8511	10,0720	3,00	12,00
1-2 saat arası	10	9,6000 ± 1,77639	,56174	8,3292	10,8708	6,00	12,00
2-3 saat arası	15	11,1333 ± 2,09989	,54219	9,9705	12,2962	7,00	15,00
3-4 saat arası	11	10,0909 ± 1,97254	,59474	8,7657	11,4161	7,00	13,00
4 saatten fazla	16	9,0000 ± 3,20416	,80104	7,2926	10,7074	3,00	13,00
Toplam	65	9,6615± 2,58769	,32096	9,0203	10,3027	3,00	15,00

Tablo 4.162. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı olan katılımcıların 13'ü 1 saatten az, 10'u 1-2 saat arası, 15'i 2-3 saat arası, 11'i 3-4 saat arası, 16'si 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 8,4615'tir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,6000'dir. Bu veri algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 11,1333'tür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0909'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,0000'dur. Böylece algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 9,6615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin orta olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	709,495	4	177,374	1,115	,358
Gruplarda	9545,951	60	159,099		
Toplam	10255,446	64			

Tablo 4.163. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	420,788	4	105,197	,926	,455
Gruplarda	6815,150	60	113,586		
Toplam	113,586	64			

Tablo 4.164. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	83,792	4	20,948	1,141	,346
Gruplarda	1101,593	60	18,360		
Toplam	1185,385	64			

Tablo 4.165. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	60,281	4	15,070	2,455	,055
Gruplarda	368,273	60	6,138		
Toplam	428,554	64			

Tablo 4.166. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,358$, $,455$, $,346$ ve $,055$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıkların tamamında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{41} hipotezi reddedilmiş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 42: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₄₂: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	65	105,0462 ± 84,89671
Ölçek Toplamı	65	96,7077 ± 12,65865

Tablo 4.167. Elektronik kimlik kartı ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler

Görüldüğü gibi Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutar ortalaması 105,0462'dir. Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 96,7077'dir. Bu da Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	-,221	,005
	p	,077	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,214	,007
	p	,088	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,012	,05
	p	,922	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,181	,02
	p	,149	

Tablo 4.168. Elektronik kimlik kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,005 ,007 ,05$ ve $,02$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarda $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{42} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur.

4.7.1.6. Passolig ve Algı Düzeyi

Araştırma Sorusu 43: Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H_{43} : Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H_0 : Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek ve Alt Başlığı	Cinsiyet	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss	Standart Hata Payı
Ölçek Toplamı	Kadın	9	97,7778 $\pm$ 11,89304	3,96435
	Erkek	56	94,7321 $\pm$ 18,42478	2,46211
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	9	61,3333 $\pm$ 10,85127	3,61709
	Erkek	56	58,0000 $\pm$ 13,18263	1,76160
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	9	25,6667 $\pm$ 2,59808	,86603
	Erkek	56	26,6786 $\pm$ 5,67645	,75855
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kadın	9	10,7778 $\pm$ 2,04803	,68268
	Erkek	56	10,0536 $\pm$ 2,36965	,31666

Tablo 4.169.Passolig ve cinsiyete ait algı düzeyleri için t-testi

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 9'u kadın 56'sı erkektir. Kadın katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 97,7778'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek

katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması ise 94,7321'dir. Bu durum da yine algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek alt başlıklarına bakıldığında ise Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 61,3333, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 58,0000'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 25,6667, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 26,6786'dır. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında kadın katılımcıların frekans ortalaması 10,7778, erkek katılımcıların frekans ortalaması ise 10,0536'dır. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

		Varyansların Homojenliği		Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi						
		F	Önem	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (2 yönlü)	Ortalama Fark	Standart Hata Ortalaması	% 95 Güvenilirlik Aralığı	
									Düşük	Yüksek
Ölçek Toplamı	Varyanslar eşit iken	1,660	,202	,478	63	,634	3,04563	6,36695	-9,67770	15,76897
	Varyanslar eşit değilken			,653	15,036	,524	3,04563	4,66670	-6,89910	12,99037
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,676	,414	,719	63	,475	3,33333	4,63624	-5,93145	12,59812
	Varyanslar eşit değilken			,829	12,146	,423	3,33333	4,02325	-5,42093	12,08760
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	3,635	,061	-,523	63	,603	-1,01190	1,93351	-4,87572	2,85191
	Varyanslar eşit değilken			-,879	23,014	,389	-1,01190	1,15126	-3,39339	1,36958
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Varyanslar eşit iken	,136	,714	,865	63	,390	,72421	,83721	-,94883	2,39724
	Varyanslar eşit değilken			,962	11,734	,355	,72421	,75254	-,91958	2,36799

Tablo 4.170. Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için t-testi

Yukarıda yer alan t-testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,634 ,475 ,603 ve ,390 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{43} hipotezi reddedilmiş, Passolig kullanıcılarının cinsiyetlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 44: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₄₄: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Ölçek Toplamı	65	95,1538 ± 17,62210

Tablo 4.171. Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere Passolig kullanıcıları katılımcıların yaş değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 95,1538'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,229	,004
	p	,067	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,180	,02
	p	,152	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,280*	,00
	p	,024	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	,097	,01
	p	,444	

Tablo 4.172. Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,04 ,02 ,00$ ve $,01$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{44} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, Passolig kullanıcılarının yaşa göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Araştırma Sorusu 45: Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H_{45} : Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H_0 : Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Ölçek Toplam	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	2	109,5000 $\pm$ 4,94975	3,50000	65,0283	153,9717	106,00	113,00
Ortaöğretim	14	105,0000 $\pm$ 10,60479	2,83425	98,8770	111,1230	89,00	124,00
Önlisans	26	92,5385 $\pm$ 18,52616	3,63328	85,0556	100,0213	37,00	121,00
Lisans	21	90,0952 $\pm$ 18,88360	4,12074	81,4995	98,6910	49,00	124,00
Lisansüstü	2	99,0000 $\pm$ 12,72792	9,00000	-15,3558	213,3558	90,00	108,00
Toplam	65	95,1538 $\pm$ 17,62210	2,18575	90,7873	99,5204	37,00	124,00

Tablo 4.173. Passolig ve eğitim değişkenine ait basit istatistikler ve algı düzeyleri

Yukarıda da görüleceği üzere ölçek toplamında Passolig kullanıcıları olan katılımcıların 2'si ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 26'sı önlisans, 21'i lisans, 2'si lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 109,5000'dir. Algı düzeyinin çok yüksek olduğunu görülmektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 105,0000'tir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 92,5385'tir. Bundan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Lisans mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 90,0952'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 99,0000'dur. Algı düzeyi yüksektir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 95,1538 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	2	70,0000 ± 7,07107	5,00000	6,4690	133,5310	65,00	75,00
Ortaöğretim	14	64,2143 ± 8,88541	2,37473	59,0840	69,3446	48,00	78,00
Önlisans	26	56,7308 ± 13,47162	2,64200	51,2895	62,1721	21,00	76,00
Lisans	21	55,3810 ± 13,84730	3,02173	49,0777	61,6842	30,00	80,00
Lisansüstü	2	61,5000 ± 10,60660	7,50000	-33,7965	156,7965	54,00	69,00
Toplam	65	58,4615 ± 12,86113	1,59523	55,2747	61,6484	21,00	80,00

Tablo 4.174. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 2'si ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 26'sı önlisans, 21'i lisans, 2'si lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 70,0000'tir. Bu da algı düzeyinin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 64,2143'tür. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 56,7308'dir. Buradan hareketle de algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 55,3810'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 61,5000'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu işaret edilebilir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 58,4615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	2	29,0000 ± ,00000	,00000	29,0000	29,0000	29,00	29,00
Ortaöğretim	14	30,2143 ± 3,96482	1,05964	27,9251	32,5035	26,00	39,00
Önlisans	26	25,6154 ± 5,61482	1,10116	23,3475	27,8833	11,00	36,00
Lisans	21	24,9048 ± 5,29060	1,15450	22,4965	27,3130	14,00	35,00
Lisansüstü	2	27,5000 ± ,70711	,50000	21,1469	33,8531	27,00	28,00
Toplam	65	26,5385 ± 5,35338	,66400	25,2120	27,8650	11,00	39,00

Tablo 4.175. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 2'si ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 26'sı önlisans, 21'i lisans,

2'si lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,0000'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 30,2143'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 25,6154'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 24,9048'dir. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 27,5000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 26,5385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlköğretim	2	10,5000 ± 2,12132	1,50000	-8,5593	29,5593	9,00	12,00
Ortaöğretim	14	10,5714 ± 1,98898	,53158	9,4230	11,7198	5,00	13,00
Önlisans	26	10,1923 ± 2,48224	,48681	9,1897	11,1949	5,00	15,00
Lisans	21	9,8095 ± 2,54203	,55472	8,6524	10,9666	5,00	15,00
Lisansüstü	2	10,0000 ± 1,41421	1,00000	-2,7062	22,7062	9,00	11,00
Toplam	65	10,1538 ± 2,32668	,28859	9,5773	10,7304	5,00	15,00

Tablo 4.176. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Görüldüğü gibi Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 2'si ilköğretim, 14'ü ortaöğretim, 26'sı önlisans, 21'i lisans, 2'si lisansüstü öğrenim mezunudur. İlköğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,5000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ortaöğretim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,5714'tür. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Önlisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,1923'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Lisans mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,8095'tir. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. Lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,0000'dur. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu

görülmektedir. Son olarak eğitim durumu ortalama frekansının 10,1538 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	2513,690	4	628,423	2,172	,083
Gruplarda	17360,771	60	289,346		
Toplam	19874,462	64			

Tablo 4.177. Passolig kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında fark için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1025,229	4	256,307	1,608	,184
Gruplarda	9560,925	60	159,349		
Toplam	10586,154	64			

Tablo 4.178. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	281,333	4	70,333	2,718	,038
Gruplarda	1552,821	60	25,880		
Toplam	1834,154	64			

Tablo 4.179. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	5,256	4	1,314	,231	,920
Gruplarda	341,205	60	5,687		
Toplam	346,462	64			

Tablo 4.180. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,083$, $,184$, $,038$ ve $,920$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığı hariç bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{45} hipotezi reddedilmiş, Passolig

kullanıcılarının eğitim durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırma Sorusu 46: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₄₆: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Ölçek Toplamı	65	95,1538 ± 17,62210

Tablo 4.181. Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere Passolig kullanıcıları katılımcıların gelir durumu değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyi ortalaması 95,1538'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,142	,06
	p	,261	
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,115	,13
	p	,363	
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,200	,01
	p	,110	
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	-,022	,74
	p	,864	

Tablo 4.182. Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla P= ,06 ,09 ,96 ve ,03 olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığı hariç bütün ölçek alt başlıklarında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) hipotezi kabul edilmiştir. H_{46} hipotezi reddedilmiş, Passolig kullanıcılarının gelir durumuna göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırma Sorusu 47: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

H₄₇: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık vardır.

H₀: Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık yoktur.

Günlük İnternet Kullanım Ortalaması	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	98,0000 ± 9,81495	3,70970	88,9227	107,0773	82,00	110,00
1-2 saat arası	19	95,6316 ± 15,25418	3,49955	88,2793	102,9839	72,00	124,00
2-3 saat arası	16	90,8125 ± 22,13058	5,53264	79,0199	102,6051	37,00	119,00
3-4 saat arası	10	90,7000 ± 21,36482	6,75615	75,4165	105,9835	64,00	124,00
4 saatten fazla	13	101,6923 ± 14,53951	4,03254	92,9062	110,4784	77,00	121,00
Toplam	65	95,1538 ± 17,62210	2,18575	90,7873	99,5204	37,00	124,00

Tablo 4.183. Passolig ve günlük internet kullanımına ilişkin algı düzeyleri

Tabloda da görüleceği üzere ölçek toplamında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 19'u 1-2 saat arası, 16'sı 2-3 saat arası, 10'u 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 98,0000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 95,6316'dır. Buradan hareketle algı düzeyinin yüksek olduğu yargısına varılabilir. 2-3 saat ortalamaya

sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 90,8125'tir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 90,7000'dir. Bu niceliksel veriyle algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların ölçek toplamında sorulara verdiği frekans ortalaması 101,6923'tür. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının 95,1538 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	59,8571 ± 10,91526	4,12558	49,7622	69,9521	47,00	76,00
1-2 saat arası	19	59,9000 ± 11,39688	2,61462	53,5069	64,4931	41,00	80,00
2-3 saat arası	16	57,3125 ± 15,15572	3,78893	49,2366	65,3884	21,00	76,00
3-4 saat arası	10	53,4000 ± 15,37097	4,86073	42,4043	64,3957	34,00	78,00
4 saatten fazla	13	62,2308 ± 11,10671	3,08045	55,5191	68,9425	43,00	76,00
Toplam	65	58,4615 ± 12,86113	1,59523	55,2747	61,6484	21,00	80,00

Tablo 4.184. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 19'u 1-2 saat arası, 16'sı 2-3 saat arası, 10'u 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,8571'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 59,9000'dir. Bu, algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 57,3125'tir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 53,4000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 62,2308'dir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu

göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 58,4615 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlilik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	29,0000 ± 6,21825	2,35028	23,2491	34,7509	20,00	39,00
1-2 saat arası	19	25,8421 ± 5,09099	1,16795	23,3883	28,2959	16,00	34,00
2-3 saat arası	16	24,2500 ± 5,88218	1,47054	21,1156	27,3844	11,00	32,00
3-4 saat arası	10	26,9000 ± 5,36346	1,69607	23,0632	30,7368	18,00	35,00
4 saatten fazla	13	28,7692 ± 3,60911	1,00099	26,5883	30,9502	21,00	36,00
Toplam	65	26,5385 ± 5,35338	,66400	25,2120	27,8650	11,00	39,00

Tablo 4.185. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 19'u 1-2 saat arası, 16'sı 2-3 saat arası, 10'u 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 29,0000'dur. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 25,8421'dir. Bu durum algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 24,2500'dür. Bu veri ise algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 26,9000'dir. Böylece algı düzeyinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 28,7692'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 26,5385 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	N (Sayı)	Ort ± Ss	Standart Hata Payı	% 95 Güvenirlik Aralığı		En Düşük	En Yüksek
				Alt Sınır	Üst Sınır		
1 saatten az	7	9,1429 ± 2,54484	,96186	6,7893	11,4964	5,00	13,00
1-2 saat arası	19	10,7895 ± 1,90260	,43649	9,8725	11,7065	9,00	15,00
2-3 saat arası	16	9,2500 ± 2,40832	,60208	7,9667	10,5333	5,00	14,00
3-4 saat arası	10	10,4000 ± 2,67499	,84591	8,4864	12,3136	5,00	14,00
4 saatten fazla	13	10,6923 ± 2,21302	,61378	9,3550	12,0296	8,00	15,00
Toplam	65	10,1538 ± 2,32668	,28859	9,5773	10,7304	5,00	15,00

Tablo 4.186. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda da görüleceği üzere Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında Passolig kullanıcısı olan katılımcıların 7'si 1 saatten az, 19'u 1-2 saat arası, 16'sı 2-3 saat arası, 10'u 3-4 saat arası, 13'ü 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 1 saatten az günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,1429'dur. Bu da algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 1-2 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,7895'tir. Bu veri algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 2-3 saat ortalamaya sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 9,2500'dür. Bu durum algı düzeyinin orta olduğunu göstermektedir. 3-4 saat günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,4000'dir. Bu da algı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. 4 saatten fazla günlük kullanım ortalamasına sahip katılımcıların sorulara verdiği frekans ortalaması 10,6923'tür. Böylece algı düzeyinin orta olduğu söylenebilir. Son olarak günlük internet kullanım ortalama frekansının bu alt başlıkta 10,1538 olduğu görülmüş bu da yine ortalama algı düzeyinin yüksek olduğunun göstergesidir.

Ölçek Toplamı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	1116,734	4	279,183	,893	,474
Gruplarda	18757,728	60	312,629		
Toplam	19874,462	64			

Tablo 4.187. Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri için anova testi

Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	481,152	4	120,288	,714	,585
Gruplarda	10105,002	60	168,417		
Toplam	10586,154	64			

Tablo 4.188. Siyasal iktidar ve biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	201,420	4	50,355	1,850	,131
Gruplarda	1632,734	60	27,212		
Toplam	1834,154	64			

Tablo 4.189. Biyoe-politik kapsama ilişkin yurttaş algısı

Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Gruplar Arası	32,277	4	8,069	1,541	,202
Gruplarda	314,184	60	5,236		
Toplam	346,462	64			

Tablo 4.190. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı

Yukarıda yer alan Anova testlerinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,474 ,585 ,131$ ve $,202$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıkların tamamında $P < (\alpha) = 0.05$ olmadığından yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. H_{47} hipotezi reddedilmiş, Passolig kullanıcılarının günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma Sorusu 48: Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{48} : Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Teknolojiye Harcanan Aylık Tutar (TL)	65	127,5846 ± 148,74264
Ölçek Toplamı	65	95,1538 ± 17,62210

Tablo 4.191. Passolig ve teknolojiye harcanan aylık tutara ilişkin basit istatistikler

Görüldüğü gibi Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutar ortalaması 127,5846'dır. Passolig kullanıcılarının ölçek toplamındaki yurttaş algısı ortalaması ise 95,1538'dir. Bu da Passolig kullanıcıları katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktörler		Genel	Varyans
Ölçek Toplam	r	,220	
	p	,078	0,006
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	r	,163	
	p	,194	0,03
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	r	,314*	
	p	,011	0,001
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	r	,043	
	p	,733	0,005

Tablo 4.192. Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasındaki ilişki için korelasyon testi

Yukarıda yer alan korelasyon testinde anlamlılık değerinin ölçek toplam ve alt ölçekler bazında sırasıyla $P = ,006 ,03 ,001$ ve $,005$ olduğu görülmüştür. Ölçek toplam ve bütün ölçek alt başlıklarda $P < (\alpha) = 0.05$ olduğundan H_{48} hipotezi kabul edilmiştir. Yokluk hipotezi (H_0) reddedilmiş, Passolig kullanıcılarının teknolojiye harcadığı aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur.

4.7.2. Ölçek Toplamı ve Ölçek Alt Başlıkları Algı Düzeyleri Arası İlişkiler İçin Korelasyon

Araştırma Sorusu 49: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₄₉: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	390	58,2487 ± 11,08589
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	390	27,1795 ± 4,82267
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	390	9,1872 ± 1,21402

Tablo 4.193. Ölçek toplamı algı düzeyleri

Tablodan da çıkarılacağı üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 58,2487'dir. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 27,1795'tir. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 9,1872'dir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	,221**	,335**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,000	,000
	N (Sayı)	390	390	390
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,221**	1	,860**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,000		,000
	N (Sayı)	390	390	390
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,335**	,860**	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,000	,000	
	N (Sayı)	390	390	390

Tablo 4.194. Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere bütün alt başlıklar arasında ilişkiye rastlanılmış, H_{49} hipotezi kabul edilmiştir. Pearson korelasyonu 0 ile + 1 arasında olduğundan korelasyonun pozitif olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.7.2.1. E-Devlet ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Araştırma Sorusu 50: E-Devlet kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{50} : E-Devlet kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Devlet kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	55,3692 $\pm$ 13,56301
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	27,9077 $\pm$ 5,05199
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,3231 $\pm$ 3,23606

Tablo 4.195. E-devlet ölçek alt başlıkları algı düzeyleri

Tablodan da görüleceği gibi Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 55,3692'dir. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 27,9077'dir. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 9,3231'dir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	-,027	,585**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,833	,000
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	-,027	1	-,148
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,833		,239
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,585**	-,148	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,000	,239	
	N (Sayı)	65	65	65

Tablo 4.196. E-devlet ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere yalnızca Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı ve Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlıkları arasında ilişkiye rastlanılmıştır. Pearson korelasyonu 0 ile + 1 arasında olduğundan korelasyonun pozitif olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. H_{50} hipotezi reddedilmiş yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir.

4.7.2.2. E-Nabız ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Araştırma Sorusu 51: E-Nabız kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{51} : E-Nabız kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Nabız kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	57,9385 ± 10,09158
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	27,6923 ± 4,58913
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,1385 ± 2,83878

Tablo 4.197. E-nabız ölçek alt başlıkları algı düzeyleri

Tablodan da görüleceği gibi Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 57,9385'tir. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 27,6923'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 9,1385'tir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	,176	,319**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,162	,010
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,176	1	,297*
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,162		,016
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,319**	,297*	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,010	,016	
	N (Sayı)	65	65	65

Tablo 4.198. E-nabız ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı ve Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı ile Biyoe-politik Kapsama

İlişkin Yurttaş Algısı ve Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlıkları arasında ilişkiye rastlanılmıştır. Pearson korelasyonu 0 ile + 1 arasında olduğundan korelasyonun pozitif olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiş, H_{51} hipotezi reddedilmiştir.

4.7.2.3. E-Okul ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Araştırma Sorusu 52: E-Okul kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{52} : E-Okul kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : E-Okul kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	59,3846 $\pm$ 9,96352
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	26,0615 $\pm$ 4,65657
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,7385 $\pm$ 2,41271

Tablo 4.199. E-okul ölçek alt başlıkları algı düzeyleri

Tablodan da görüleceği gibi Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 59,3846'dır. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 26,0615'tir. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 9,7385'tir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	,417**	,208
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,001	,097
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,417**	1	,284*
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,001		,022
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,208	,284*	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,097	,022	
	N (Sayı)	65	65	65

Tablo 4.200. E-okul ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı ve Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı ile Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı ve Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlıkları arasında ilişkiye rastlanılmıştır. Pearson korelasyonu 0 ile + 1 arasında olduğundan korelasyonun pozitif olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiş, H_{52} hipotezi reddedilmiştir.

4.7.2.4. UYAP ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Araştırma Sorusu 53: UYAP kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{53} : UYAP kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : UYAP kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	58,9077 ± 8,46818
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	27,2615 ± 4,81948
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,5692 ± 2,30468

Tablo 4.201. Uyap ölçek alt başlıkları algı düzeyleri

Tablodan da görüleceği gibi Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 58,9077’dir. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 27,2615’tir. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 9,5692’dir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	,184	,048
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,143	,707
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,184	1	,221
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,143		,076
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,048	,221	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,707	,076	
	N (Sayı)	65	65	65

Tablo 4.202. Uyap ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere biyoe-politik bir unsur olan UYAP’a ait istatistiklerde herhangi bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiş, H_{53} hipotezi reddedilmiştir.

4.7.2.5. Elektronik kimlik kartı ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Araştırma Sorusu 54: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H₅₄: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H₀: Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort ± Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	59,4308 ± 10,63304
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	27,6154 ± 4,30368
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	9,6615 ± 2,58769

Tablo 4.203. Elektronik kimlik kartı ölçek alt başlıkları algı düzeyleri

Tablodan da görüleceği gibi Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 59,4308'dir. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 27,6154'tür. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 9,6615'tir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	,126	,260*
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,319	,036
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,126	1	-,173
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,319		,168
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,260*	-,173	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,036	,168	
	N (Sayı)	65	65	65

Tablo 4.204. Elektronik kimlik kartı ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere yalnızca Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı ve Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlıkları arasında ilişkiye rastlanılmıştır. Pearson korelasyonu 0 ile + 1 arasında olduğundan korelasyonun pozitif olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiş, H_{54} hipotezi reddedilmiştir.

4.7.2.6. Passolig ve ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

Araştırma Sorusu 55: Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

H_{55} : Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H_0 : Passolig kullanıcısı katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

	N (Sayı)	Ort $\pm$ Ss
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	65	58,4615 $\pm$ 12,86113
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	65	26,5385 $\pm$ 5,35338
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	65	10,1538 $\pm$ 2,32668

Tablo 4.205. Passolig ölçek alt başlıkları algı düzeyleri

Tablodan da görüleceği gibi Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ölçek toplamında algı düzeyi 58,4615'tir. Bu alt başlıkta algı düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında algı düzeyi 26,5385'tir. Algı düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı alt başlığında ise algı düzeyi ortalaması 10,1538'dir. Buradan da algı düzeyi ortalamasının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

		Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı
Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	1	,526**	,483**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)		,000	,000
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,526**	1	,392**
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,000		,001
	N (Sayı)	65	65	65
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı	Pearson Korelasyonu	,483**	,392**	1
	Anlamlılık Düzeyi (2 Yönlü)	,000	,001	
	N (Sayı)	65	65	65

Tablo 4.206. Passolig ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arası ilişkiler için korelasyon

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ölçek alt başlıkları algı düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki korelasyon testinden de görüleceği üzere biyoe-politik bir unsur olan Passolig'e ait istatistiklerde bütün alt başlıklar arasında ilişkiye rastlanılmamıştır. Pearson korelasyonu 0 ile + 1 arasında olduğundan korelasyonun pozitif olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. H₅₅ hipotezi kabul edilmiş, yokluk hipotezi (H₀) reddedilmiştir.

Bu başlık altında ortaya koyulduğu üzere, gerçekleştirilen anket çalışmasında katılımcıların biyoe-politik unsurlar çerçevesinde gözetim ve denetim uygulamalarına karşı algı düzeylerinin genelde yüksek olduğu görülmüştür. Yalnızca biyoe-politik unsurlar bazında "Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği" üçüncü alt başlığı olan

“Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurттаş Algısı” alt başlığında yurттаş algısının orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Bunun nedeni de bu başlık altında sıralanan soru sayısının üç olmasına bağlanabilir.

Algı düzeyleri arasındaki fark ve ilişkilere bakıldığında ise e-Devlet kullanıcıları katılımcıların cinsiyet ve gelir durumu, e-Nabız kullanıcıları katılımcıların yaş, UYAP kullanıcıları katılımcıların yaş, Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları katılımcıların teknolojiye harcadıkları aylık tutar ve son olarak Passolig kullanıcıları katılımcıların yaş ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ve farka rastlanılmıştır. Araştırmanın bu kısmıyla ilgili geniş kapsamlı değerlendirmelere tezin sonuç kısmında yer verilmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireyi kontrol altında tutup nüfusa odaklanan özne-iktidar ve birey üzerinden nüfus ve topluma ait bilgilere ulaşım onları araçsallaştırdığı bilgi-iktidar eksenine oturttuğu iktidar analizinde kendisinden önceki düşünürlerden çok farklı bir yaklaşım çizen Michel Foucault, üç farklı iktidar tipolojisi ortaya koymuştur. Daha çok birey, beden, mekân, disiplin, denetim, nüfusun kontrolü gibi kavramlara vurgu yapan düşünür; pastoral iktidar, disiplinci iktidar ve biyoiktidar kavramsallaştırmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere iktidar analizinde değindiği gibi bu iktidar tipleri birbirinin ardı sıra sıralanmış görünse de iç içe geçmiş ve karmaşık bir ilişkiye sahiplerdir.

Düşünürün ilk iktidar tanımlaması olan ve dini unsurları temel alarak vicdan yönlendiriciliği, itiraf, günah çıkarma, ruh bakımı, ruhun dizginlenmesi, nefsin köreltilmesi gibi bireyselleştirici araçları kullanan pastoral iktidar, kilise ve papaz gibi yardımcılılarıyla metaforik olarak çobanın sürüsü üzerine uyguladığı iktidar tipi olarak tasvir edilmiştir. Sürüsünün selametini, iyiliğini düşünen ve onun refahı için çalışan çobanın bu sorumluluklarının yanında bireyselleştirici yaklaşımı ile sürüyü gözetleme, sürünün huzurunu bozma idamla cezalandırma gibi hakları da vardır. Birçok Hıristiyan metninde geçen bu anlayış farklı kültürlerde ve siyasi anlayışta kendini göstermiştir. Ancak zamanla pastoral iktidarın etkinliği azalmaya başlamıştır.

Reform hareketinin başarıya uğramasıyla toplum üzerindeki etkisini yitiren kilise ve papaz, artık iktidarın araçları olma konusunda zayıflamıştır. Daha etkin ve etkili araçlar arayan iktidar, direkt yaşam üzerinde karar verici rolünden kopup bunun ötesinde etkili; ama daha dolaylı bir yapıya geçiş yapmıştır. Bu da iktidarı daha gizli ve etkin bir mekanizma bulmaya itmiştir.

Adeta tören havasına bürünen işkenceli idam cezaları halktan tepki almış, topluma mesaj vermek için uygulanan cezaların etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu durumu fark eden iktidar, gücünü ibretlik törenlerin gerçekleştirildiği şehir meydanlarından hapis hane duvarları ardına taşımıştır. Bentham'ın Panoptikon adı verilen mimari yapısı ile görünmeden gözetleyen iktidar, zamanlama ve aktiviteleri önceden tanımlanmış hapis hane kendince uygun görmediği ve "anormal" olarak tanımladığı bireyleri ıslah etmeye çalışmıştır. Daha sonra toplumsallaşan ve disiplin toplumunu ortaya çıkaran bu uygulamalar iktidarın gözetim ve disiplin çalışmalarının çıktısı olmuştur. Günümüzde hala varlığını sürdürse de saf bir disiplin süreci kusursuz hale getirilememiştir. Yaşanan dönemin koşulları ve yaşam standartları daha etkili kontrol araçlarına gereksinim duyulmasına neden olmuştur.

Liberal piyasa ekonomisinin etkin kılınmak istenmesi, özgürlük kavramının göstermelik de olsa kitlelere geçirilmesi için yeni bir yönetim anlayışı ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Zamanla tek tek birey denetimini temel alıp onun üzerinden nüfusa odaklanan ve ulaşan yeni bir iktidar tipi olan biyoiktidar belirmiştir. Öldürme hakkından feragat edip kuşatıcı bir yapının olduğu bu iktidar anlayışında nüfusun denetimi temel amaçtır. Sağlık, iyi bir başlangıç noktası olarak görülmüştür.

Modern tıbbın gelişmesi ve hastanelerin adeta birer morg olmaktan çıkıp birer sağlık merkezine dönüşmesi, toplumun refahını artırmıştır. Kendisini doktor, hastane ve tıbbın ellerine bırakan bireyin bedeni biyoiktidar için birer laboratuvar ve gözlem yerine dönüşmüştür. Birey bedeninden alınan bilgiler bilgi-iktidar sürecine dahil edilmiş, birey üzerinden nüfusun istatistiğine ulaşılmıştır. Nüfusun istatistiğine ulaşan biyoiktidar, onu denetlemek için politikalar gerçekleştirmiştir. Bu politikalara biyopolitika denilmiştir.

Yaşamın bütün olanaklarını nüfusun denetimi için araçsallaştıran biyoiktidar, yeni biyopolitika alanları açmak adına yeni iletişim teknolojilerini de kullanmıştır. Başlarda askeri amaçlı geliştirilen bu teknolojiler, daha sonraları toplumsallaştırılarak biyoiktidarın en önemli enstrümanlarından olmuştur. Hakkında egemen ve eleştirel yaklaşımlara ikinci bölümde yer verilen yeni teknolojiler, ülkemize Avrupa Birliği üyelik süreci kapsamında girmiştir. Süreç ülkemizde Avrupa merkezli olarak ilerlemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'da gerçekleştirilen teknolojik atılımları takip eden Avrupa ülkeleri, yeni teknolojilerde geri kaldıklarını düşünerek Avrupa Birliği çatısı altında yeni teknolojilere kamu yönetimi alanında yer vermişlerdir. Üye ülkelerin de dahil edildiği süreçte Türkiye, 2000 yılında çalışmalara başlamış, günümüzde ise Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Türksat Kurumu altında kamu yönetiminde elektronik dönüşüm çalışmalarına devam etmiştir.

E-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig gibi uygulamalar; yeni kamu yönetimi anlayışına entegre olarak biyopolitikalarda da kullanılmıştır. Çatı uygulama olan e-Devlet'e ek olarak sağlık alanında e-Nabız, eğitim alanında e-Okul, adalet ve yargı alanında UYAP, nüfusun tasviri için Elektronik Kimlik Kartı ve eğlence alanında da Passolig yeni bir kavram olarak biyoe-politik unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yurttaşların bu unsurlara ilişkin algı düzeyinin ne olduğu bilinmemektedir.

Çalışmada biyoe-politika kavramı temellendirilip literatüre kazandırılmıştır. E-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig gibi uygulamalar biyoe-politikaya katkıları çerçevesinde tartışılmış, bu unsurlara ilişkin algı ölçülüp niceliksel verilere ulaşılmıştır. Alanda son dönemlerde yapılan ve gözetim, disiplin ve denetime ilişkin algı düzeyini belirlemeye yönelik tezler incelenmiştir. Bu çalışmalardan da yararlanılarak “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” geliştirilmiştir. Toplamda demografik bilgiler dışında 34 soru belirlenip 100 kişilik bir pre-test grubuna uygulanarak SPSS programına tabi tutulmuş ve analiz edilmiştir. 7 soru yeterli veri akışını sağlayamadığından elenmiş, güvenilirlik ve geçerlik derecesine sahip 27 soru elde edilip ölçek tasarlanmıştır.

Tezde Sivas merkezde yaşayan toplam 390 kişiye anket uygulanmıştır. Katılımcılar, e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig kullanan 65’er kişiden oluşmaktadır. Böylece hem yurttaşların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algıları ölçülmüş hem de biyoe-politik unsurlar ve demografik değişkenler bağlamında ilişki ve farklar ortaya koyulmuştur. Öncelikle çalışmaya ve katılımcılara ait genel istatistiklere yer verilmiştir.

Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği Genel İstatistikler tablosunda da görüleceği üzere çalışmada, daha önceki bölümde biyoe-politik unsurlar olarak belirlenen e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig kullanan 65’er; toplamda ise 390 kişiye anket uygulanmıştır. Her bir bileşene ait katılımcı sayısı, toplam yüzdenin %16,7’sini oluşturmaktadır. Ankete dahil edilen katılımcıların % 39,5 (n= 154)’i kadın, % 60,5 (n= 236)’i ise erkektir. Katılımcıların % 42,1 (n= 164)’i 18-24 yaş aralığında, % 20,0 (n= 78)’si 25-31 yaş aralığında, % 21,0 (n= 82)’i 32-38 yaş aralığında, % 13,3 (n= 52)’ü 39-45 yaş aralığında, % 2,3 (n= 9)’ü 46-52 yaş aralığında, % 1,0 (n= 4)’i 53-59 yaş aralığında yer almaktadır. Ankete katılanların % 0,3 (n= 1)’ü ise 60 yaş ve üzerindedir.

Ankete katılanların % 5,4 (n= 21)’ü ilköğretim, % 17,7 (n= 69)’si ortaöğretim, % 35,1 (n= 137)’i önlisans, % 32,8 (n= 128)’i lisans ve % 8,7 (n= 34)’si lisansüstü eğitim mezunudur. % 0,3 (n= 1)’ü ise mezuniyetle ilgili soruya cevap vermemiştir. Katılımcıların % 23,3 (n= 91)’ü 0-1000 TL arası, % 25,9 (n= 62)’u 1001-2000 TL arası, % 24,6 (n= 96)’sı 2001-3000 TL arası, % 12,8 (n= 50)’i 3001-4000 TL arası, % 13,1 (n= 51)’i 4001-5000 TL arası, % 3,8 (n= 15)’i 5001-6000 TL arası, % 6,4 (n= 25)’ü ise 6000 TL ve üzerinde gelir elde etmektedir. Ayrıca katılımcıların % 14,1 (n= 55)’i 1 saatten az, % 21,5 (n= 84)’i 1-2 saat arası, % 28,5 (n= 111)’i 2-3 saat arası, % 12,1 (n= 47)’i 3-4 saat arası % 23,3 (n= 91)’ü

ise 4 saatten fazla günlük internet kullanım ortalamasına sahiptir. 2 kişi bu demografik özelliği cevaplamamıştır. Son olarak katılımcıların % 36,2 (n= 141)'si 0-50 TL arası, % 33,8 (n= 132)'i 51-100 TL arası, % 9,2 (n= 36)'si 101-200 TL arası, % 9,7 (n= 38)'si 201-300 TL arası, % 11,0 (n= 43)'i ise 200 TL ve üzeri aylık teknolojiye harcama yapmaktadır.

Genel istatistiklerden sonra biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının ölçülmesine geçilmiştir. Algı düzeyleri soruların frekans puanına göre belirlenmiştir. Her bir soruya verilen Kesinlikle Katılmıyorum cevabı için 1, Katılmıyorum cevabı için 2, Kararsızım cevabı için 3, Katılıyorum cevabı için 4 ve Kesinlikle Katılıyorum cevabı için 5 puan esas alınmıştır. Ölçekte toplam 27 soru olduğundan bütün soruları yanıtlayan katılımcıların algı düzeyi 27 ile 135 (27*5) arasındadır. Ölçek toplamına göre algı düzeyleri şu şekilde sıralanmıştır:

- 0 – 27 Puan Arası: Çok Düşük
- 28 – 54 Puan Arası: Düşük
- 55 – 81 Puan Arası: Orta
- 82 – 108 Puan Arası: Yüksek
- 109 – 135 Puan Arası: Çok Yüksek

“Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında toplam 16 soru olduğundan bütün sorulara yanıt veren bir katılımcının frekans puanı 16 ile 80 arasında değişmektedir. Frekans puanına göre algı düzeyleri bu ölçek alt başlığında şu şekilde sıralanmıştır:

- 0 – 16 Puan Arası: Çok Düşük
- 17 – 32 Puan Arası: Düşük
- 33 – 48 Puan Arası: Orta
- 49 – 64 Puan Arası: Yüksek
- 65 – 80 Puan Arası: Çok Yüksek

“Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında toplam 8 soru yer aldığından tüm soruları cevaplayan katılımcılar 8 ile 40 arasında değişen frekans ortalamasına sahiptir. Frekans puanına göre algı düzeyleri bu ölçek alt başlığında şu şekilde sıralanmıştır:

0 – 8 Puan Arası: Çok Düşük

9 – 16 Puan Arası: Düşük

17 – 24 Puan Arası: Orta

25 – 32 Puan Arası: Yüksek

33 – 40 Puan Arası: Çok Yüksek

“Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında toplam 3 soru yer aldığından tüm soruları cevaplayan yurttaşlar 3 ile 15 arasında değişen frekanslar vermektedirler. Frekanslara göre algı düzeyi bu alt başlık için şu şekilde sıralanmaktadır:

0 – 3 Puan Arası: Çok Düşük

4 – 6 Puan Arası: Düşük

7 – 9 Puan Arası: Orta

10 – 12 Puan Arası: Yüksek

13 – 15 Puan Arası: Çok Yüksek

Frekans puanları incelendiğinde e-Devlet kullanıcısı katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri yüksek olarak belirlenmiştir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlıklarında algı düzeyi yüksek, “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında ise orta düzeydedir.

Bu durumdan hareketle e-Devlet kullanıcısı katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algılarının yüksek olmasına rağmen kendilerine ait bilgileri biyoe-politik bileşenlere dahil ettikleri ve bu yolla bilgi-iktidar sarkacına bilgi sağladıkları görülmektedir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt unsurlarından “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” başlığında mevcut algının düşük çıkması ise bu başlık altında yalnızca üç sorunun yer almasına bağlanabilir.

E-Nabız kullanıcısı katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri yüksek olarak belirlenmiştir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı

Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlıklarında algı düzeyi yüksek, “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında ise orta düzeydedir.

Böylece e-Nabız kullanıcısı katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algılarının yüksek olmasına rağmen kendilerine ait bilgileri biyoe-politik bileşenlere dahil ettikleri ve bu yolla bilgi-iktidar sarkacına bilgi sağladıkları görülmektedir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıklarından “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” başlığında mevcut algının düşük olması ise bu başlık altında üç anket sorusunun yer almasına bağlanabilir.

E-Okul kullanıcısı katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri yüksek olarak saptanmıştır. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlıklarında algı düzeyi yüksek, “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında ise orta düzeydedir.

E-Okul kullanıcılarının mevcut gözetim ve denetim unsurlarına karşı algılarının yüksek olması, farkındalıklarının olmasına rağmen bilgi-iktidar sarkacına gönüllü olarak dahil olduklarının göstergesidir.

UYAP kullanıcısı katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri yüksek olarak belirlenmiştir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlıklarında algı düzeyi yüksek, “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında ise orta düzeydedir. Bu biyoe-politik bileşene ilişkin algının yüksek olması, bilinç düzeyine karşın yurttaşların gözetim ve denetimi kabullendiği olarak değerlendirilebilir.

Elektronik Kimlik Kartı kullanıcısı katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri yüksek olarak belirlenmiştir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt

başlıklarında algı düzeyi yüksek, “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında ise orta düzeydedir.

Passolig kullanıcısı katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre algı düzeyleri yüksek olarak belirlenmiştir. “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlıklarında algı düzeyi yüksek, “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” alt başlığında ise orta düzeydedir.

Görüleceği üzere neredeyse bütün biyoe-politik bileşenlerde biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısı yüksek çıkmaktadır. Yani yurttaşlar bileşenleri kullanmak adına verdikleri bilgilerin gözetim için kullanıldığını ve yapılacak denetim politikalarına kaynak sağladığını bilmektedir. Ancak biyoe-politik bileşenler o kadar kusursuz konumlandırılmıştır ki yurttaşlar kendilerine sunulan hizmetleri kullanmak adına her türlü bilgilerini bilgi-iktidar sarkacına dahil etmektedir.

Yapılan istatistiksel analizlerde katılımcıların cinsiyet ve yaş değişkeni ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmıştır. Cinsiyet değişkenine bakıldığında biyoe-politik unsurları kullanan katılımcılar arasında erkek sayısının kadın katılımcılara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Toplam 390 katılımcının 236’sı erkek, 154’ü kadındır. Yaş değişkenine bakıldığında ise 18-24 yaş aralığındaki kullanıcıların 164 kişi ile en çok kullanıcısı bulunan yaş aralığı olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcadıkları aylık tutar değişkenleri ile biyoe-politik unsurları kullanımları arasında ise anlamlı bir fark ya da ilişkiye rastlanılmamıştır.

Ankete katılan biyoe-politika unsurları kullanıcılarına ait yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcadığı aylık tutar değişkenleri ile “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıkları olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı”, “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı” ve “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı” arasında anlamlı bir fark ya da ilişki bulunamamıştır.

E-Devlet kullanıcısı katılımcıların yaş, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcadığı aylık tutar değişkenleri ile biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılık bulunamamıştır; ancak cinsiyet ve gelir

durumu değişkenleri ile biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir farklılığa rastlanılmıştır. Cinsiyet değişkenine baktığımızda erkek katılımcıların algı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Gelir durumu değişkeni çerçevesinde bakıldığında ise gelir durumu arttıkça algı düzeyinin düştüğü yani negatif bir korelasyonun varlığı saptanmıştır.

E-Nabız kullanıcıları katılımcıların cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenleri ile biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir ilişki ya da fark bulunamamıştır. Ancak katılımcıların yaş değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yaş değişkeni perspektifinde bakıldığında katılımcıların yaşları arttıkça algı düzeyinin düştüğü görülmektedir. Bu da negatif korelasyonun varlığını işaret etmektedir.

E-Okul kullanıcıları katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanımı ve teknolojiye harcanan aylık tutar gibi değişkenlere göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ya da farka rastlanılmamıştır.

UYAP kullanıcıları katılımcıların cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu, günlük internet kullanım ortalaması ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ya da farklılık bulunamamıştır. Ancak ankete katılanların yaş değişkenine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yaş değişkeni çerçevesinde bakıldığında katılımcıların yaşları arttıkça algı düzeylerinin arttığı görülmektedir. Yani pozitif korelasyon mevcuttur.

Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları olan ve ankete katılanların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu ve günlük internet kullanım ortalamasına göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ya da farklılık görülmemiştir. Ancak katılımcıların teknolojiye harcadıkları aylık tutara göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkarılmıştır. Teknolojiye harcanan aylık tutar arttıkça algı düzeyinin düştüğü görülmektedir. Burada negatif korelasyon mevcuttur. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde daha çok öğrenci olan düşük gelirli kullanıcıların algı düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Teknolojiye harcanan aylık tutarı yüksek olan katılımcıların algı düzeyinin düşük olması, biyoe-politik unsurları kullanımda daha az bilinçte olduklarını göstermektedir.

Passolig kullanıcılarının cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu ve günlük internet kullanım ortalaması değişkenlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık ve ilişki bulunamamıştır. Ancak katılımcıların yaş ve teknolojiye harcanan aylık tutar değişkenlerine göre biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algı düzeyleri arasında bir anlamlı ilişkiye rastlanılmıştır. 18-24 yaş aralığındaki passolig kullanıcıları katılımcıların algı düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Teknolojiye harcanan aylık tutar çerçevesinde değerlendirildiğinde aylık harcama arttıkça algı düzeyinde de bir artış görülmektedir. Bu da pozitif bir korelasyonun varlığını göstermektedir.

Biyoe-politik unsurlar ve demografik değişkenlerle ilgili algı düzeyleri arasındaki ilişki ve farklar ortaya koyulduktan sonra ölçek toplam ve alt başlıklarla ilgili algı düzeyleri analiz edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre “Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği” alt başlıklarına ait algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Birinci ölçek alt başlığı olan “Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttas Algısı” alt başlığında alt düzeyi en yüksek olarak belirlenmiştir. İkinci alt başlık olan “Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttas Algısı” başlığında algı düzeyi birinci başlığa göre daha düşük ancak kategorizasyona göre yüksek olduğu görülmüştür. Üçüncü alt başlık olan “Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttas Algısı” başlığında ise algı düzeyinin en düşük olduğu düşük ancak kategorizasyona göre orta olarak saptandığı belirlenmiştir. E-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP ve Elektronik Kimlik Kartı kullanıcıları katılımcıların alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ve farka rastlanılmamıştır. Passolig kullanıcılarının alt başlıklara ait algı düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki görülmüştür. Algı düzeyi ortalamalarının yüksekten düşüğe olarak birinci, ikinci ve üçüncü alt başlık olduğu görülmüştür.

Sınanan hipotezler çerçevesinde bakıldığında H_1 , H_2 , H_{14} , H_{16} , H_{20} , H_{32} , H_{42} , H_{44} , H_{48} , H_{49} ve H_{55} hipotezleri doğrulanmış, diğer hipotezlerde yokluk hipotezi (H_0) kabul edilmiştir. Katılımcıların biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin algılarının yüksek olmasına rağmen uygulamaları kullanmalarının ise bu uygulamaların sağladığı kolaylıkları gözetim ve denetime tercih etmelerinden kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Her geçen gün deri altına çipler ve göz irisinin taranması gibi farklı unsurların eklenildiği biyoe-politik unsurlar, yaşamın neredeyse tamamına hükmetmektedir. Çalışma dahilinde yalnızca e-Devlet, e-Nabız, e-Okul, UYAP, Elektronik Kimlik Kartı ve Passolig uygulamaları ile sınırlandırılan biyoe-politik unsurlar; sınırları bugünden tahmin

edilmeyecek şekilde gelişmektedir. Gelişmeler yalnızca kapsam açısından değil, elde edilen bilgilerin niceliği, gözetim unsurlarının potansiyeli, disiplin araçlarının etkinliği ve denetimin sınırları açısından da önemlidir.

Tüm bu sorunlar içerisinde biyoe-politik çalışmaların uygulandığı kitlelerin gerçekleştirilen politikalara ilişkin algı düzeyleri çalışmada saptanmıştır. Altı unsurla sınırlandırılan biyoe-politik bileşenlere ilişkin yurttaş algısı yüksektir. Biyoe-politik yasalara ilişkin yurttaş algısı ise orta düzeydedir.

Bu sonuçlardan biyoe-politik gözetim ve denetimin kusursuz bir şekilde inşa edildiği sonucu çıkarılabilir. Gerçekleştirilen inşa sürecinde bilgi-iktidar sarkacına dahil edilecek verilerin sürekliliğinin, miktarının, niteliğinin durumu düşünülerek istikrarlı bir veri akışı için 360 derecelik bir sistem düşünülmüştür.

Yaşamını kolaylaştırmak adına kendisine ait bilgileri biyoe-politik sürece aktaran yurttaş, aslında sağladığı verilerin hangi amaçlarla kullanıldığını, gerçekleştirilen biyoe-politik çalışmalara zemin hazırladığının farkındadır; ancak gözetim ve denetim kuşatmasının çok karmaşık ve kusursuz olması, adeta bir mecburiyet durumu yaratmaktadır.

Biyoe-politik gözetim ve denetime ilişkin yurttaş algısının yüksek olmasına rağmen biyoe-politik süreçte araçsallaştırılacak bilginin bilgi-iktidar sürecine dahil edilmesi, biyoe-politikayı yürüten siyasal erk tarafından doğal ve kapsamlı avantajlar ortaya çıkarsa da yurttaş açısından sorun arz etmektedir. Örneğin deri altına çiplerin, göz ve yüz tarama sistemlerinin konuşulduğu günümüz koşullarında artık yurttaşlara ait veriler rıza alınmadan da elde edilecektir.

Kısaca birer uygulama dahilinde gerçekleştirilen biyoe-politik gözetim ve denetimin kapsamının genişleyip etkinliğinin artacağı yakın gelecekte ek bir araç olmadan sürdürülecektir. Yurttaş algı düzeyinin yüksek olmasına karşın yurttaşların sürece gönüllü olarak dahil olması, biyoe-politik gözetim ve denetimin kapsamını ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Abeysekara, I. (2001), "A Framework to Audit Intellectual Capital", *Journal of Knowledge Management Practice*, Sayı: 3, Ss.: 41-51.
- Açıkmeşe, T. (2007). *Avrupa Birliği ve UYAP*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Agamben, G. (1990). *Remnants of Auschwitz: The Witness and the Archive*, (Çev. Heler-Roazen, D.), New York: Zone Books.
- Agamben, G. (2001). *Kutsal İnsan*, (Çev. Türkmen, İ.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agarwal, A. ve Bento, R. (2000). *Web-Based Education, Web-Based Learning and Teaching Technologies: Opportunities and Challenges*, Hershe: Idea Group Publishing.
- Akal, C. B. (2006). "Hukuka Karşı Haklar: Spinoza’da Yerellik/Evrensellik Sorunu", *DoğuBatı*, Sayı: 21, Ss. 31-45.
- Akay, A. (2000). *Michel Foucault’da İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Akay, A. (2004). *Tekil Düşünce*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Alankuş, S. (2005). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*, Alankuş, A. (Editör). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Alger, D. (1998). *Megamedia: How Giant Corporations Dominate Mass Media, Distort Competition, and Endanger Democracy Hardcover*, Londra: Rowman & Littlefield Publishers.
- Altay, D. (2005). *Küresel Köyün Medyatik Mimarı: Marshall McLuhan*. Kadife Karanlık içinde, Rigel, N. (Editör), İstanbul: Su Yayınevi.
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. Tümertekin, A.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anayasa, (2019). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Erişim: anayasa.gov.tr, Erişim Tarihi: 14.02.2019.
- Apple, M. W. (2012). *Eğitim ve İktidar*, (Çev. Bulut, E.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Apple, R. D. (1987), *Mothers & Medicine: A Social History of Infant Feeding 1890- 1950*, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. (Çev. Şener, B. S.), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Arıkboğa, Ş. F. (2003). *Entelektüel Sermaye*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Arifoğlu, A. vd. (2002). *E-Devlet Yolunda Türkiye*, Ankara: Türkiye Bilişim Derneği Yayınları.
- Asıl, S. (2017). *Kamu Çalışanlarının Dijital Gözetime İlişkin Algıları: Gazi Üniversitesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Aquinas, T. (1952). *Summa Theologica, Britannica: Great Books of The Western World 19* içinde, Chiago: University of Chiago Press.
- Babe, R. E. (2008). "Innis and the Emergence of Canadian Communication/Media Studies". *Global Media Journal*, Cilt: 1, Sayı: (1), Ss: 9-23.
- Babe, R. E. (2015). *Wilbur Schramm and Noam Chomsky Meet Harold Innis*. ABD: Lexington Books.
- Baker, C. (2013). *Zorunlu Eğitime Hayır!*, (Çev. Sönmezay, A.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Baker, U. (2009). *Yüzeybilim Fragmanlar*, Berensel, E. (Editör), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Baker, U. (2010). *Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru*, (Çev. Abuşoğlu, H.), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Baker, U. (2011). *Beyin Ekran*, Berensel, E. (Editör), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bakry, S. H. (2004). "Development of E-Government: A Stope Review", *International Journal Of Network Management*, Sayı: 14, Ss: 339-350.
- Balcı, A. ve Kırılmaz, H. (2009). "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Kapsamında E-Devlet Uygulamaları", *Türk İdare Dergisi*, Cilt: 81, Sayı: 463, Ss: 44-71.
- Balle, F. ve Eymery, G. (1995). *Yeni Medyalar*, (Çev. Şakiroğlu, M. S.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barron, A. (2002). *Foucault and Law*, Introduction to Jurisprudence and Legal Theory: Commentary And Materials içinde, J. E. Penner, D. Schiff ve R. Nobles (Editör), Oxford: Oxford Press.
- Barrat, E. (2004). "Foucault and the Politics of Critical Management Studies", *Culture and Organization*, Sayı: 10, Ss. 191-202.
- Barrat, E. (2008). "The Later Foucault in Organization and Management Studies", *Human Relations*, Sayı: 61, Ss. 515-537.
- Barrett, M. (1996). *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, (Çev. Fethi A.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Başalp, N. (2018). *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*, Ankara: Yetkin Yayınları.

- Başaran, F. (2000). *İletişim ve Emperyalizm: Türkiye’de Telekomünikasyonun Ekonomi Polisiği*, Ankara: Ütopya.
- Başaran, F. (2012). *Uluslararası İletişim*, İletişim Sosyolojisi içinde, Tüfekçioğlu, H. (Editör). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baştan, S. ve Gökbunar, R. (2004). “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda E-Devletle İlgili Yeni Gelişmeler: Tümleşik E-Devlet Sistemlerine Doğru”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 1, Sayı: 19, Ss: 71-89.
- Batuş, G. (2006). *Walter Ong Yaşamı ve Kuramlarına Genel Bir Bakış*, Kadife karanlık II içinde, Çoban, B. (Editör). İstanbul: Su Yayınevi.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev. Atakay, K.), Eserin Orijinal Adı: *Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-Modernity and Intellectuals*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev. Alagon, Y.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, (Çev. Yılmaz, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2016). *Akışkan Gözetim*, (Çev. Yılmaz, E.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (1999). *Siyasallağın İcadı*, (Çev. Ülner, N.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, (Çev. Özdoğan, K. ve Doğan, B.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Becker, G. S. (1964). *Human Capital*, New York: Columbia University Press.
- Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, New York: Basic Books.
- Bentham, J. (2008). *Panoptikon ya da Gözetim-Evi*, Panoptikon: Gözün İktidarı içinde, Özarslan, Z. ve Çoban, B. (Editör), (Çev. Özarslan, Z. ve Çoban, B.), İstanbul: Su Yayınevi.
- Bernauer, J. W. (2005). *Foucault’nun Özgürlük Serüveni*, (Çev. Türkmen, İ.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bidet, J. (2016). *Foucault’yu Marx’la Okumak*, (Çev. Cunillera, Z.), Eserin Orijinal Adı: *Foucault avec Marx*, İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bilton, T. ve vd. (2009). *Sosyoloji*, (Çev. İnal, K. ve arkadaşları), Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Burn, J. ve Robins, G. (2003). “Moving Towards E-Government: A Case Study Of Organisational Change Processes”, *Logistics Information Management*, Cilt: 1, Sayı: 16, Ss: 25-35.

- Bogue, R. (2002). *Deleuze & Guattari: Deleuze ve Guattari Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Öğretir, İ. ve Utku, A.), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin Temelleri*, (Çev. Sümer, A., Ünsaldı, L. Ve Akkaya, Ö.), Ankara: Heretik Yayın.
- Bozkurt, V. (2000). "Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu Mu?", *Birikim Dergisi*, Sayı: 136.
- Brings A. ve Burke, P. (2011). *Medyanın Toplumsal Tarihi: Gutenberg'den İnternet'e*. (Çev: Yolsal, Ü. H. ve Uzun, E.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Buğra, A. (2002). *Uluslararası Bilgi Toplumunda Bilginin Ekonomi Politikası*, Bilgi Toplumuna Geçiş içinde, İ. Tekeli, S. Çetin Özoğlu, B. Akşit, G. Irzık, A. İnam (Editör), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Canpolat, N. (2003). *Michel Foucault, Kadife Karanlık içinde*, İstanbul: Su Yayınları.
- Campbell, T. ve Sitze, A. (2013). *Biopolitics: A Reader*, Campbell, T. ve Sitze, A. (Editör), London: Duke University Press.
- Caplan, J. (2001). *This or that Particular Person: Protocols of Identification in 19. Century Europe*, Documenting Individual Identity içinde, Caplan, J. ve Torpey, J. (Editör), Princeton: Princeton Press.
- Carey, J. (1989) *Technology and Ideology: The Case of the Telegraph*, Communication As Culture içinde, London: Unwin Hyman.
- Carey, J. (1994). *Space, Time and Communications: A Tribute to Harold Innis*, Communication As Culture içinde, London: Unwin Hyman.
- Castells, M. (2000). "The Contours of the Network Society", *Foresight*, Cilt: 2, Sayı: 2, Nisan.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*, (Çev. Kılıç, E.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2009). *Communication Power*, USA: Oxford University Press.
- Castel, R. (1988). *The Regulation of Madness*, (Çev. Halls, W. D.), Berkeley: University of California Press.
- Cevizci, A. (2010). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- Coupland, D. (2010) *Marshall McLuhan: You Know Nothing of My Work*, Newyork: Atlas & Co.
- Crary, J. (2004). *Gözlemcinin Teknikleri*, (Çev. Daldeniz, E.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Crowley, D. ve Heyer, P. (2014). *İletişim Tarihi*. (Çev. Berkay E.), Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.

- Çarıkçı, O. (2010). *Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 12, Ss: 95-122.
- Çavlin Bozbeyoğlu, A. (2011). “Nüfusun Biyopolitikasına Yeni Açılım: Türkiye’nin Biyometrik Elektronik Kimlik Kartı Sistemi”, *Bilim ve Toplum*, Sayı: 122, Ss: 53-74).
- Çoban, H. (1997). *Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Çoban, B. (2009). *Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya*, Küreselleşme, Direniş, Ütopya: Yeni Toplumsal Hareketler içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Çoban, B. ve Ataman B. (2018). *Panoptikon 2.0: Alternatif Medya ve Karşı-Gözetim*, İstanbul: Kafka Yayınevi.
- Çoban, B. (2019). *Sosyal Medya Kullanımı ile Değişen Mahremiyet Algısı: Youtube Üzerine Bir İnceleme*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Tasarımı ve Bilişim Teknolojileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çukurçayır, M. ve Ekşi, H. (2001). “Kamu Hizmeti Sunumunda Yeni Yöntemler”, *Selçuk Üni. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Ss: 89-109.
- Dalkıç Örs, Ö. (2018). *Mahremiyet ve Instagram Mahremiyetinin İnsanın Yaşam Olgusuna Etkileri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Davidson, R. ve Hall, L. A. (2001). *Sex, Sin and Suffering: Venereal Disease and European Society since 1870*, London: Routledge.
- Dawson, M. ve Foster, J. B. (2003). *Sanal Kapitalizm. Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi*, R. W. McChesney, E. M. Wood, J. Bellamy (Editör), Ankara: Epos Yayınları.
- Dean, M. (1999). “Governmentality: Power and Rule in Modern Society”, *London: Sage Publications, Society*, Sayı: 1, Ss. 37-61.
- Demirel, D. (2006). “E-Devlet ve Dünya Örnekleri”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 61, Ss: 83-115.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1988) *A Thousand Plateaus: Capitalism & Schizophrenia*, London: Althone Press.
- Deleuze, G. (1987). *Diyaloglar*, (Çev: Akay, A.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G. (1992). “Postscript on the Societies of Control”, *October*, Sayı: 59, Ss: 3-7.
- Deleuze, G. (2006a). *Müzakereler*, (Çev. Uysal, İ.), İstanbul: Norgunk Yayıncılık, İstanbul.
- Deleuze, G. (2006b). *Foucault*, (Çev. Hand, S.), London: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. (2009). *İssız Ada ve Diğer Metinler*, (Çev. Taylan, F.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Dolgun, U. (2005). *Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna: 21. Yüzyılda Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri*, Bursa: Ekin Kitabevi.

- DPT (2006). *Devlet Planlama Teşkilatı Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)*, Ankara: 2699.
- Drucker F. P. (1993). *Kapitalist Ötesi Toplum*, (Çev. Çorakçı, B.), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Duby, G. (1991). *Erkek Orta Çağ: Aşka Dair ve Diğer Denemeler*, (Çev. Kılıçbay, M. A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dündar, F. (2001). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası: (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dündar, F. (2008) *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakkin'in Etnisite Mühendisliği: (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Edvinsson, L. ve Malone, M. (1997). *Intellectual Capital*, U.S.A.: Harper Collins Publications.
- Efe, H. ve Yıldız, S. (2011). *Türkiye'de E-Devlet Uygulamalarının Sorunları ve Kars Örneği*, Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bosna-Hersek.
- Eliade, M. (2007). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I*, (Çev. Berktaş, A.) İstanbul: Kocabalçık Yayınevi.
- Emini, F. T. ve Kocaoğlu, M. (2011). "Bilişim Teknolojileri Kullanımının Hizmet Sunumuna Etkileri: Konya İl Özel İdaresi Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 16, Ss: 179-200.
- Erdal, M. (2002). *Elektronik Bilgi Çağında Kamu Yönetimi ve Bir Yerel Yönetim Uygulaması: İstanbul Büyükşehir Belediyesi*, 1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi.
- Erdal, M. (2004). *Elektronik Devlet E-Türkiye ve Kurumsal Dönüşüm*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ernst, W. ve Harris, B. (1999). *Race, Science and Medicine 1700–1960*, New York: Routledge.
- Eryılmaz, B. (2000). *Kamu Yönetimi*, İstanbul: Erkam Matbaası.
- Erözden O. (2012). *Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet*, Machiavelli içinde, Ankara: Dost Kitabevi.
- Freeman C. ve Soete L. (1997). *The Economics of Industrial Innovation*, Massachusetts: MIT Press.
- Freire, P. (2017). *Ezilenlerin Pedagojisi*, (Çev. Hattatoğlu, D. ve Özbek, E.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1970). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, New York: Vintage.
- Foucault, M. (1983). *On the Genealogy of Ethics: An Overview of Working in Progress*, Chiago: University of Chiago Press.

- Foucault, M. (1992). *Ders Özetleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1994). *Dostluğa Dair: Söyleşiler*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *The Birth of Social Medicine, Power: The Essential Works of Foucault 1954-1984 içinde*, Rabinow, P. ve Rose, N. (Editör), (Çev. Hurley, R. vd.), New York: The New Press.
- Foucault, M. (2004c). *Nietzsche, Soybilim, Tarih*, Felsefe Sahnesi içinde (Çev. Ergüden, I.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics* (Çev. Burchell, G.), New York: Palgrave.
- Foucault, M. (2004a). *Toplumunu Savunmak Gerekir*, (Çev. Aktaş, Ş.), Eserin Orijinal Adı: Faut Défendre la Société, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2004b). *Marx'tan Sonra*, (Çev. Aksay, G.), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Foucault, M. (2015a). *Seçme Yazılar 4: İktidarın Gözü*, Keskin, F. (Editör), (Çev. Ergüden, I.), Eserin Orijinal Adı: Dits et écrits (1954-1988), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015b). *Seçme Yazılar 3: Büyük Kapatılma*, Keskin, F. (Editör), (Çev. Ergüden, I. ve Keskin, F.), Eserin Orijinal Adı: Dits et écrits (1954-1988), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015c). *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979)*, (Çev. Tayla, A.), Eserin Orijinal Adı: Naissance de la Biopolitique: Cours Au Collège de France (1978-1979), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2016a). *Seçme Yazılar 1: Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Keskin, F. (Editör), (Çev. Ergüden, I., Akınhay, O., Keskin, F.), Eserin Orijinal Adı: Dits et écrits (1954-1988), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016b). *Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar*, Keskin, F. (Editör), (Çev. Ergüden, I. ve Akınhay, O.), Eserin Orijinal Adı: Dits et écrits (1954-1988), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016c). *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978)*, (Çev. Taylan, F.), Eserin Orijinal Adı: Sécurité, Territoire, Population: Cours Au Collège de France (1977-1978), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2016d). *Cinselliğin Tarihi*, (Çev. Tanrıöver, H.), Eserin Orijinal Adı: Histoire de la sexualité, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016e). *Kliniğin Doğuşu: Tıbbi Algının Arkeolojisi*, (Çev. Ünsaldı, Ş.), Eserin Orijinal Adı: Naissance de la Clinique: Une Archeologie de Regard Medical, Ankara: Epos Yayınları
- Foucault, M. (2017a). *Deliliğin Tarihi*, (Çev. Kılıçbay, M. A.), Eserin Orijinal Adı: Raison et déraison. Histoire de la Folie à L'âge Classique, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Foucault, M. (2017b). *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Kılıçbay, M. A.) Eserin Orijinal Adı: *Surveiller et Punir Naissance de la Prison*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Furedi, F. (2001). *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*, (Çev. Yıldırım, B.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gambetti, Z. (2008). “Foucault’da Disiplin Toplumu - Güvenlik Toplumu Ayrımı”, *Mesele Dergisi*, Sayı 20, Ss. 43-46.
- Gambetti, Z. (2009). “İktidarın Dönüşen Çehresi: Neo-liberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40, Ss. 1-11.
- Game, A. (1998). *Toplumsalın Sökümü*, (Çev. Küçük, M.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gandy, O. (1993). *The Panoptic Sort: A Political Economy of Personal Information*, Boulder: Westview.
- Gandy, O. (2009). *Coming to Terms with Chance: Engaging Rational Discrimination and Cumulative Disadvantage*, Farnham: Ashgate.
- Gelis, J. (2008). *Beden, Kilise ve Kutsal, Bedenin Tarihi* içinde, Corbin, A. ve Vigarello, G., (Çev. Özen, S.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genosko, G. (1999). *McLuhan and Baudrillard: The Masters of Implosion*, Londra: Routledge.
- Geray, H. (1994). *Yeni İletişim Teknolojileri*, Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Geray, H. (2005). *İletişim Ağları ve Masaüstü Sömürgecilik, İletişim Ağlarının Ekonomisi*, Başaran, F. ve Geray, H. (Editör), Ankara: Siyasal.
- Giddens, A. (2010a). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev. Tatlıcan, Ü.), İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2010b). *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. Kuşdil, E.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giroux, H. A. (2014). *Eğitimde Kuram ve Direniş*, (Çev. Demiralp, S.), Ankara: Dost Kitapevi.
- Glasbeek, A. (2006). *Moral Regulation and Governance in Canada: History, Context and Critical Issues* içinde. Glasbeek, A. (Editör), Toronto: Canadian Scholars Press.
- Goffman, E. (1961). *Asylums*, New York: Anchor Books.
- Golding, P. (2003). *Küresel Köy mü Kültürel Yağma mı?: İletişim Devriminin Eşitsiz Mirası, Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* içinde. R. W. McChesney, E. Meiksins Wood, J. Bellamy Foster (Editör), Ankara: Epos Yayınları.

- Golding, P. ve Murdock, G. (2002). *Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik*, Medya, Kültür, Siyaset içinde, İrvan, S. (Editör), Ankara: Alp Yayınevi.
- Gordon, C. (1991). *Governmental Rationality, The Foucault Effect: Studies in Governmentality* içinde, Burchell, G. ve Gordon, C. (Editör), Chicago: The University of Chicago Press.
- Gordon, D. (1987) "The Electronic Panopticon: a Case Study of the Development of the National Crime Records System", *Politics and Society*, Cilt: 15, Sayı: 4, Ss: 483-511.
- Gordon, W. T. (2010). *McLuhan: A Guide for the Perplexed*, New York, The Continuum International Publishing Group Inc.
- Göksel, A. B. ve Baytekin, E. P. (2008). "Bilgi Toplumunda İşletmeler Açısından Önemli Bir Zenginlik: Entelektüel Sermaye: Halkla İlişkiler Açısından Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, 81-90.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri*, (Çev. Cemgil, A.), İstanbul: Belge Yayınları
- Gratton, L. ve Groshal, S. (2003). "Managing Personal Human Capital: New Ethos for the 'Volunteer' Employee", *European Management Journal*, Sayı: 21, Ss. 23-47.
- Gruening, G. (2001). "Origin and Theoretical Basis of New Public Management", *International Public Management Journal*, Sayı: 4, Cilt: 1.
- Guback, T. ve Varis, T. (1982). *Transnational Communication and Cultural Industries*, Paris: UNESCO.
- Gurevitch, M., Coleman, S. ve Blumler, J. G. (2009). "Political Communication: Old and New Media Relationships", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt: 1, Sayı: 625, Ss: 164-181.
- Günlü, R. (2003). "Özerklik, Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim, Eğitim", *Bilim ve Toplum*, Sayı: 1, Ss. 4-19.
- Güven, S. (2011). *Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti*, Medya Mahrem içinde, Köse, H. (Editör), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (2005). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Haggerty, K. ve Ericson, R. (2000). "The Surveillant Assemblage", *British Journal of Sociology*, Cilt: 4, Sayı: 51, Ss: 605-622.
- Hajdarmataj, F. (2019). *Gözetimin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Yeni Medya ve Mahremiyet Algısındaki Değişim: Kosova Örneği*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hamelink, C. J. (1991a). *Enformasyon Devriminden Sonra Yaşam Sürececek Mi? Enformasyon Devrimi Efsanesi* içinde, Kaplan, Y. (Editör), (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey.

- Hamelink, C. J. (1991b). *Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği, Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde*, Kaplan, Y. (Editör), (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey.
- Hancock, P. (2000). *The Body, Culture and Society*, Buckingham: Open University Press.
- Hannah, M. G. (2009). "Calculable territory and West German Census Boycott Movements of the 1980", *Political Geography*, S: 28, Ss: 65-75.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2003). *İmparatorluk*, (Çev. Yılmaz, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hebdige, D. (2004). *Altkültür: Tarzın Anlamı*, İstanbul: Babil Kitabevi.
- Heller, A. ve Fehér, F. (1994). *Biopolitics*. Aldershots: Avebury Press.
- Heller, A. (1995). *Has Biopolitics Changed the Concept of the Political?*, Biopolitics içinde, Heller, A. ve Sonja P. R. (Editör), Aldershot: Avebury.
- Hern, M. (2008). *Alternatif Eğitim: Hayatımızı Okulsuzlaştırmak*, (Çev. Çağdaş, E.), İstanbul Kalkedon Yayınları.
- Hood, C. (1991). "A Public Management For All Seasons?", *Public Administration*, Sayı: 69, Ss: 3-19.
- Hood, C. ve Dunleavy, P. (1994). "From Old Public Administration to New Public Management", *Public Money&Management*, Cilt: 14, Sayı: 3, Ss: 9-16.
- İnce, M. (2001). *Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar*, Ankara: DPT Yayınları.
- İnternet: Baker, U. (1998). Sanat ve Arzu Seminerleri, http://www.binyayla.net/i/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=3&Itemid=4&limitstart=60 Erişim Tarihi: 02.05.2018.
- İnternet: Baker, U. (2011). Hasta Kimdir?, <http://www.korotonomedyane.net/kor/index.php?id=21,152,0,0,1,0>, Erişim Tarihi: 03.06.2018.
- İnternet: Büke, A. (2008). Bilişim Çağında E-Devlet ve E-Türkiye, Erişim: www.izto.org, Erişim Tarihi: 05.11.2018.
- İnternet: Cantekinler, K. M. (2002). Tekel Sonrası Telekomünikasyon Hizmetleri Pazarı: Pstn Şebekesinin Rekabete Açılması Üzerine Analizler, Erişim: www.telkoder.org, Erişim Tarihi: 01.01.2019.
- İnternet: CNNTurk.com. (2019). Passolig'de Önce İsyan, Sonra Sevinç!, Erişim: <http://www.cnnurk.com/video/spor/futbol/passoligde-once-isyane-sonra-sevinc>, Erişim Tarihi: 13.02.2019.
- İnternet: Çayhan, E. (2005). Avrupa Birliğinde E-Devlet, Erişim: http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=216, Erişim Tarihi: 07.11.2018.

- İnternet: Deleuze, G. (2011). Denetim Toplamları, (Çev. Baker, U.), <http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=6,24,0,0,1,0>, Erişim Tarihi: 04.04.2018.
- İnternet: E-Avrupa Girişimi, (2018). Erişim: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex_1.html, Erişim Tarihi: 08.11.2018.
- İnternet: E-Avrupa, (2018). Erişim: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex_2.html, Erişim Tarihi: 08.11.2018.
- İnternet: E-Avrupa +, (2018). Erişim: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex_3.html, Erişim Tarihi: 08.11.2018.
- İnternet: E-Avrupa, (2018). Erişim: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/eAvrupa/euindex_4.html, Erişim Tarihi: 08.11.2018.
- İnternet: E-Devlet Kapısı: Devletin Kısayolu, (2018). Erişim: <https://www.turkiye.gov.tr>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.
- İnternet: E-Europe 2005, (2018). eEurope 2005: An Information Society For All, http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurop2005/execsum_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.11.2018.
- İnternet: E-Nabız, (2018). Erişim: <https://enabiz.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.12.2018.
- İnternet: E-Okul, (2018). Erişim <https://eokul.gov.tr>, Erişim Tarihi: 30.12.2018.
- İnternet: Erdal, M. (2011). Elektronik Devlet ve Temel Yapıtaşları, Erişim: www.meslekiyeterlilik.com, Erişim Tarihi: 11.12.2018.
- İnternet: Hafif.org, (2018). Erişim: www.hafif.org, Erişim Tarihi:27.12.2018.
- İnternet: Keskin, F. (2007). Foucault'yu Safiyane Bir Okuyuşla Bir Anarşist Olarak Görmek Mümkün, http://www.birgun.net/research_index.php?category_code=1179238026&news_code=1179332205&year=2007&month=05&day=16, Erişim Tarihi: 15.05.2018.
- İnternet: Mevzuat, (2019). 6222 Sayılı Kanununun 24. Maddesinin İşaret Ettiği Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Erişim: www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 02.02.2019.
- İnternet: Milliyet, (2018). Erişim: <http://www.milliyet.com.tr/e-nabiz-kullanicisi-9-milyonu-astiyozgat-yerelhaber-3168242/>, Erişim Tarihi: 26.12.2018.
- İnternet: Morozov, E. (2011). Özgürlükler Twit'le Gelmez, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ezgi_basaran/ozgurlukler_twitle_gelmez-1041390, (Erişim Tarihi: 15.10.2018).
- İnternet: NTV, (2019). Kimlikle Tek Kart Dönemi Başlıyor, Erişim: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kimlikle-tekkartdonemibasliyor,B5D0ivjRlkadWkQKFeFAGw>, Erişim Tarihi: 11.02.2019.

- İnternet: Nüfus Hizmetleri Kanunu (2019), Erişim: <http://www.tuik.gov.tr4sp/duyuru/adnkgdosya/kanun/nufus-kanunu.pdf>, Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- İnternet: OECD. (1999). Managing National System, Managing National System Report, Erişim: http://echo.iat.sfu.ca/library/oecd99_managing_National_IS.pdf, Erişim Tarihi: 01.06.2019.
- İnternet: O'Reilly, T. (2005). What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. Erişim: <http://oreilly.com/web2/archive/what-isweb-20.html> Erişim Tarihi: 15.05.2019.
- İnternet: OtonomiBlog, (2019). Passolig Fiyaskosu, Erişim: <http://otonomi.tumblr.com/post/102883552724/passolig-fiyaskosu>, Erişim Tarihi: 02.02.2019).
- İnternet: Özarslan, Y. (2003). Bilgi Toplumu Yolunda: Türkiye'de E-Devlet ve Bireyin Rolü Üzerine Kavramsal Bir Çözümleme, Erişim: www.inet-tr.org.tr/inetconf9/bildiri/56.doc, Erişim Tarihi: 10.11.2018).
- İnternet: Özcivelek, R., Aşkar M., Geray, H., Tüfekçi, T., Zontul, H. ve Küçükçınar, A. (2000). Sayısal Uçurum: Dünya ve Türkiye'de Durum. VI. http://www.bilten.metu.edu.tr/web_2002_v1/tr/docs/Inet-tr-sayisal%20ucurum.doc, (Erişim Tarihi: 02.11.2018).
- İnternet: Pedro, F. (2006). The New Millennium Learners: Challenging Our Views on ICT and Learning, <http://www.oecd.org/edu/cei/38358359.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.10.2018).
- İnternet: Radikal Gazetesi (2019). Passolig Taraftarı Tanıyamadı, Erişim: http://www.radikal.com.tr/spor/passolig_taraftari_taniyamadi-1187773, Erişim Tarihi: 28.01.2019.
- İnternet: Sabah Gazetesi. (2019). Bakandan e-bilet Açıklaması, Erişim: <http://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2014/04/08/bakandan-ebiletaciklamasi>, Erişim Tarihi: 19.01.2019.
- İnternet: Seifert, J. W. (2003). A Primer on E-government: Sectors, Stages, Opportunities, and Challenges of Online Governance, Erişim: www.fas.org/sgp/crs/RL31057.pdf, Erişim Tarihi: 01.11.2018.
- İnternet: Sporx.com. (2019). Olimpiyat Stadı Passolig Uygulamasına Hazır!, Erişim: <http://www.sporx.com/olimpiyat-stadi-passolig-uygulamasina-hazir-SXHBQ379824SXQ>, Erişim Tarihi: 04.02.2019.
- İnternet: TÜBİTAK BİLTEN, (2000). *Bilgi Teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması*. TÜBİTAK Yayınları.
- İnternet: TÜBİTAK UEKAE, (2019a). Kimlik Kartı Özellikleri, Erişim: <http://www.kimlik.gov.tr/kimliUozelliklerjsp>, Erişim Tarihi: 07.02.2019.
- İnternet: TÜBİTAK UEKAE, (2019b) Elektronik Kimlik Doğrulama Sistemi, Erişim: <http://www.ekds.gov.tr>, Erişim Tarihi: 07.02.2019.

- İnternet: TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi (2019), Göstergeler Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi: 10.29.2019.
- İnternet: Türkiye Bilişim Derneği, (2004). E-Devlet Dönüşümünde Kamu Kurumlarının Yapması Gerekenler, Erişim: sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2011-2-9.pdf, Erişim Tarihi: 27.12.2018.
- İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2005). 2005 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları. TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 179. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1> (Erişim tarihi: 10.10.2018).
- İnternet: Uçkan, Ö. (2008). E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü, Erişim: http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_09.html, Erişim Tarihi: 08.10.2018.
- İnternet: Ulusoy, A. (2004). E-Devlet (in) Bürokrasi (out), Erişim: www.liberal.dt.org, Erişim Tarihi: 04.10.2018.
- İnternet: UYAP, (2019). UYAP, Erişim: www.uyap.gov.tr, Erişim Tarihi: 28.01.2019.
- İnternet: Veli Bilgilendirme, (2018). Erişim: www.velibilgilendirme.org, Erişim Tarihi: 29.12.2018.
- İnternet: Yenişafak Gazetesi, (2019). Türk Futbolunda Devrim: e-bilet, Erişim: <http://www.yenisafak.com/spor/turk-futbolunda-devrim-e-bilet-632171>, Erişim Tarihi: 31.01.2019.
- İnternet: Yürütücü, A. E-Devlet, E-Yönetim ve Türkiye'deki Durum Analizi, Erişim: <http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/60.doc>, Erişim Tarihi: 05.11.2018, İNET 2002 Konferansı.
- İslamoğlu, A. H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Ian, H. (2005). *Şansın Terbiye Edilişi*, (Çev. Moralı, M.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Illich, D. I. (2015). *Şenlikli Toplum*, (Çev. Kot, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Illich, D. I. (2017). *Sağlığın Gaspı*, (Çev. Sertabiboğlu, S.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Illich, D. I. (2018). *Okulsuz Toplum*, (Çev. Özay, M.), İstanbul: Şule Yayınları.
- Innis, H. A. (2006). *İmparatorluk ve İletişim Araçları*, (Çev. Törenli, N.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Işık, G. (2015). *Nükleer Santral Karşıtı Bir Toplumsal Hareketin Analizi: Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Işın, E. (2004). "The Neurotic Citizen", *Citizenship Studies*, Cilt: 8, Sayı: 3, Ss: 217-235.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, New York: New York University Press.

- Kaplan, İ. (2017). *Üniversite Öğrencisi Sosyal Medya Kullanıcılarının Mahremiyet Algısı*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakayacı, Ö. ve Kurtarır, E. (2006). *Töre Seçilmişler ve Diğerleri: Güç, Erk, İktidar Olguları Bağlamında İnsancıl Bir İktidara Doğru*, Planlama Felsefesi içinde, Kurtarır, E. (Editör). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Kartal, O. (2016a). *Biyopolitikanın İzini Felsefe Tarihinde Sürmek*, Biyopolitika: Platon'dan Arendt'e Biyopolitikanın Felsefi Kökenleri içinde, Kartal, O. (Editör), Ankara: Notabene Yayınları.
- Kartal, O. (2016b). *Olumlayıcı bir Biyopolitikaya Doğru: Kurucu Alternatifler*, Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri içinde, Kartal, O. (Editör), Ankara: Notabene Yayınları.
- Kalfa, A. ve Topateş, B. (2010). *Çalışma İlişkilerinde Denetimin Gizilleşmesi Bağlamında Elektronik Gözetim Pratiklerinin Otoritesi*, Sosyal Haklar Sempozyumu, Ankara.
- Kaya, M. (2004). "Bürokrasiden Kurtulmanın Yolu E-Devletin Önünün Açılmasıdır", *Üniversite ve Toplum Dergisi*, Sayı: 5.
- Keane, J. (2013). *Democracy and Media Decadence*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kejanlıoğlu, B. D. (2004). *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kellner, D. (2004). "Technological Transformation, Multiple Literacies, and the Revisioning of Education". *E-Learning*, Cilt: 1, Sayı (1), Ss: 9-37.
- Keskin, F. (2000). *Büyük Kapatılma*, Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3 içinde, (Foucault, M.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keskin, F. (2003). *İktidarın Gözü*, İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4 içinde, (Foucault, M.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keskin, F. (2016). *Özne ve İktidar*, Özne ve İktidar içinde, Foucault, M. (Editör), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kılıçbay, B. (2005). *Bir Teknoloji Söyleminden Parçalar: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Kuramlarına Tarihsel Bakış*, İnternet, Toplum, Kültür içinde, Binark, M. ve Kılıçbay, B. (Editör), Ankara: Epos.
- Kırçova, İ. (2003). *E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri*. İstanbul: İto Yayınları.
- Kline, S. J. (2003). *What is Technology? In Philosophy of Technology: The Technological Condition an Anthology*, Scharff R.C. ve Dusek V. (Editör), Oxford: Blackwell.
- Knemeyer, F. L. (1980). "Polizei", *Economy and Society*, Sayı: 2, Ss. 172-196.

- Kolsaker, A. ve Lee-Kelley, L. (2008). "Citizens Attitudes Towards E-Government and E-Governance: A UK Study", *International Journal Of Public Sector Management*, Cilt: 7, Sayı: 21, Ss: 723-738.
- Koyuncu, E. (2016). *Foucault'nun Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu, Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri içinde*, Kartal, O. (Editör), Ankara: Notabene Yayınları.
- Köse, H. (2011). "Synopticon" Evresindeki İletişim ya da Küresel Gözetim Toplumunda "İktidar Görünmezliği"nin Sonu", Medya Mahrem içinde, Köse, H. (Editör), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kösecik, M. ve Karkın, N. (2004). *Elektronik Devlet: Amaçlar, Sorunlar ve Uygulamalar, Kamu Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kumar, K. (1999). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, (Çev. Küçük, M.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Kuran, H. (2005). *Devlet Babadan E-Devlete: Türkiye İçin E-Devlet Modeli ve Analiz ve Model Önerisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kütükoğlu, E. (2019). *Sosyal Medyadaki Mahremiyet Algısının Belirlenmesi: X, Y ve Z Kuşakları Üzerinde Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Küzeci, E. (2018). *Kişisel Verilerin Korunması*, Ankara: Turhan Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, (Çev. Ergüden, I.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lemke, T. (2015). *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet*, (Çev. Özmakas, U.), Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Lemke, T. (2016a). *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi*, (Çev. Karlık, Ö.), Eserin Orijinal Adı: Eine Kritik der politischen Vernunft: Foucaults Analyse der modernen Gouvernementalität, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Lemke, T. (2016b). *Biyopolitika*, (Çev. Özmakas, U.), Eserin Orijinal Adı: Biopolitik zur Einführung, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Levitt, R. (2008). "Freedom and Empowerment: A Transformative Pedagogy of Educational Reform", *Educational Studies*, Sayı: 44, Ss. 47-61.
- Lois, W. (2002). "Public Management Reform: Drivers of Change", *Public Administration Review*, Sayı: 62, Cilt: 5.
- Livberber Göçmen, T. (2018). *Toplumsal Yaşamda Bireylerin Mahremiyet Yönelimleri: Sosyal Ağ Kullanıcıları Üzerine Bir Saha Araştırması*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Lull, J. (2001). *Medya, İletişim, Kültür*, (Çev. Güngör, N.), İstanbul: Vadi Yayınları.

- Lupton, D. (1995). *The Imperative of Health*, London: Sage Publications.
- Luther, M. (2006). *On the Bondage of the Will*, Luther and Erasmus: Free Will and Salvation içinde, Rupp, E. G. ve Watson, P. S. (Editör), Louisville: Westminster John Knox Press.
- Luther, M. (2008). *The Large Catechism of Martin Luther*, Radford VA: Wilder Publications.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, (Çev. Hattatoğlu, D.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Lyon, D. (2005). *The Border is Everywhere: ID Cards Surveillance and the Other*, Global Policing and Surveillance: Border, Identity, Security içinde, Zureik E. ve Salter, M. B. (Editör), Wilan, Cullompton, Ss: 66-83.
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum - Günlük Hayatı Kontrol Etmek*, (Çev. Soykan, G.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Lyon, D. ve Bennett C. J. (2008). *Playing the ID Card: Understanding the Significance of Identity Card Systems*, Playing the Identity Card: Surveillance, Security and Identification in Global Perspective içinde, Bennett C. J. ve Lyon D. (Editör), New York: Routledge New York.
- Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları: Genel Bir Bakış*. (Çev. Toprak, A.), İstanbul: Kalkedon.
- Lyotard, J. F. (1990). *Postmodern Durum*, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Macey, D. (2005). *Michel Foucault: Muhalif Yaşamlar*, (Çev. Okan, Z.), İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Mackenzie, D. ve Wajcman, J. (1999). *The Social Shaping of Technology*, United Kingdom: Open University Press.
- Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan*, (Çev. Yardımlı, A.), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Marxt, C. ve Hacklin F. (2005). "Design, Product Development, Innovation: All the Same in the End? A Short Discussion on Terminology", *Journal of Engineering Design*, Cilt: 16, Sayı: 4.
- Masuda, Y. (1985). *The Information Society as Post-industrial Society*, MD: World Future Society.
- Mattelart, A. (1998). *Theories of Communication*, Oxford: Blackwell.
- Mattelart, A. (2012). *Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenileştirme Düzeninin Kökeni*, (Çev. Gayretli, O. ve Karacan, S. E.), İstanbul Kalkedon Yayınları.
- Mazower, M. (2003). *Karanlık Kıta* (Çev. Moralı, M.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

- McChesney, R. W. (2003). *Küresel İletişimin Politik Ekonomisi, Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi*, McChesney, R. W., Meiksins Wood, E. ve Bellamy Foster, J. (Editör), Ankara: Epos Yayınları.
- McLuhan, M. (1995). *Understanding Media: The Extensions of Man*, London: Routledge.
- McLuhan, M. ve Powers, B. R. (2001). *Global Köy*. (Çev. Öcal-Düzgören, B.), İstanbul: Scala Yayıncılık.
- McPhall, T. L. (1991). *Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni*, Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde, Kaplan, Y. (Editör), (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey.
- McQuail, D. ve Windahl, S. (2005). *Kitle İletişim Çalışmalarında İletişim Modelleri*, (Çev: Yumlu, K.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Merguier, J. G. (1986). *Foucault*, (Çev. Ethüseyini, N.), İstanbul: Afa Yayınları.
- Minc, A. (1995). *Yeni Ortaçağ*, (Çev. Ağaoğulları, M. A.), İstanbul: İmge Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2007). “MEB. B.08.ĐGM.008.04.02.531/15709 Sayılı ve 02.10.2007 Tarihli Genelgesi.
- Mills, S. (2003). *Michel Foucault*, London: Rutledge Publication.
- Morin, E. ve Kern, A. B. (2001). *Dünya Vatan*, (Çev. Kırac, M.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mosco, V. (1998). *The Political Economy of Communication*. London: Sage.
- Mutlu, E. (1999). *Televizyon ve Toplum*, Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Mutula, S. M. ve Mostert, J. (2010). “Challenges and Opportunities of e-Government in South Africa”, *The Electronic Library*, Cilt: 1, Sayı: 28, Ss: 38-53.
- Nagel, T. (2002). “Enformasyon Gettoları: İnternet ve Demokrasi Tartışması”, *Cogito*, Sayı: 30, Ss: 27-30.
- Naralan, A. (2008). “E-Devlete Etki Eden Faktörler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 12, Ss: 457-468.
- Nazlı, A. (2009). “Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden”, *Toplumbilim Dergisi, Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı: 24, Ss: 45-60.
- Newman, S. (2014). *Bakunin'den Lacan'a*, (Çev. Kızıltuğ, K.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Odabaş, Ç. (2004). “Stratejik Yönetim ve E-Devlet”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 55, Ss: 83-94.
- Okumuş, E. (2011). *Bedene Müdahalenin Sosyolojisi*, Beden Sosyolojisi içinde, Canatan, K. (Editör), İstanbul: Açılım Kitap.
- Oranlı, İ. (2012). “Biyopolitikanın Doğuşu ve Foucaultcu Eleştirisi”, *Foucault içinde, Cogito*, Sayı: 71, Ss. 39-51

- Orkunoglu, Y. (2007). *Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü*, İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Osborne, T. (1994). *On Anti-Medicine and Clinical Reason*, Reassessing Foucault: Power, Medicine and Body içinde, Colin, J. ve Porter, R. (Editör), London: Routledge.
- Oskay, Ü. (1982). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Öğüt, A. (2001). *Bilgi Çağında Yönetim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ömürkünüşen, U. (1997). "The New Public Management", *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, Sayı: 1, Cilt:52, Ss: 517-565.
- Özer, M. A. (2006). "Gelişmiş Ülkeler ve Yeni Kamu Yönetimi Düşüncesi", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 452, Ss: 1-28.
- Özkan, T., Bekiroğlu, O. ve Öztürk, Ş. Y. (2009). "İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Haber Alma Alışkanlıkları: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Örneği". *İletişim: Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10, Ss: 171-190.
- Özmkas, U. (2018). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamukoğlu, K. ve Ocak, M. (2007). "Bilişim Teknolojilerinin Devletin Etkinliğindeki Rolü ve İnternet Üzerinden Satış Uygulaması", *Harita Dergisi*, Sayı: 137, Ss: 54-71.
- Peltekoğlu, F. (2007). *Halkla İlişkiler Nedir?*, İstanbul: Beta Basım.
- Polanyi, C. (2002). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. (Çev. Buğra, A.), İstanbul: İletişim.
- Porter, D. (2005). *Health, Civilization and The State: A History of Public Helath From Ancient To Modern Times*, London: Routledge.
- Poster, M. (1990). *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context*, Cambridge: Polity Press.
- Poster, M. (1996). *Database as Discourse; or, Electronic Interpellations*, Computers, Surveillance and Privacy içinde, Lyon, D. ve E. Zureik (Editör), Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Poster, M. (2006). *Foucault, Marksizm ve Tarih*, (Çev. Güder, F.), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Prasad, A. (2009). "Contesting Hegemony Through Genealogy: Foucault and Cross Cultural Management Research", *International Journal of Cross Cultural Management*, Sayı: 9, Ss. 359-369.
- Prensky, M. (2001). "Digital Natives, Digital Immigrants", *On the Horizon*, Sayı: 5, Ss: 1-6.

- Revel, J. (2005). *Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*, (Çev. Atakay, K.), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Reyniê, D. (2003), *Kamuoyu*, Siyaset Felsefesi Sözlüğü içinde, Raynaud, P. ve Rials, S. (Editör), (Çev. Yarguz, İ., Sevil, N. K. Ve Ergun, H.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rose, N. (1994). *Medicine, History and Present*, Reassessing Foucault: Power, Medicine and Body içinde, Colin, J. ve Porter, R. (Editör), London: Routledge.
- Rose, N. (2000). "Government and Control", *British Journal of Criminology*, S: 40, Ss: 321-319.
- Sabuktay, A. (2010). *Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sağsan, M. (2001). "E-Devlet Toplumların Yeni Umut Işığı mı?", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 19.
- Sancar, M. (2008). *Devlet Akli Kısılcacında Hukuk Devleti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Savcı, İ. (2002). *İşyerlerinde Elektronik Denetim ve Gözetim, Küreselleşme, Emek Süreçleri*, Yapısal Uyum içinde, Dikmen, A. A. (Editör), Ankara: Sosyal Bilimler Derneği, İmaj Yayıncılık.
- Saygılı, A. (2005). "Modern Devletin Beden İdeolojisi Üzerine Kısa Bir Deneme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 54, Ss. 324-340.
- Sayıştay Başkanlığı, (2006). *E-Devlete Geçişte Kamu Kurumları İnternet Siteleri*, Performans Denetim Raporu, Ankara: Sayıştay Başkanlığı Yayını.
- Sennett, R. (2002). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, (Çev. Birkan, T.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Scambler, G. ve Higgs, P. (1998). *Modernity, Medicine and Health*, New York: Routledge.
- Schiller, H. (1991). *Dünya Ekonomik Sisteminin Ulusal Egemenlikleri Aşındırması*, Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde, Kaplan, Y. (Editör), (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey.
- Schiller, H. (1993). *Zihin Yönlendirenler*, (Çev. Cerit, Ç.), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Sezgin, D. (2011). *Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*, Celep, M. (Editör), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sığın, İ. (2019). *Sosyal Medya Kullanan Gençlerin Mahremiyet Algısının İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Medya ve İletişim Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Siisiäinen, L. (2016). *Hıristiyanlık ve Biyopolitika Üzerine*, Biyopolitika: Platon'dan Arendt'e Biyopolitikanın Felsefi Kökenleri içinde, Kartal, O. (Editör), (Çev. Kartal, O.), Ankara: Notabene Yayınları.

- Sohal, G. (2005). *ICT Enabled Municipal Government Inovation: Comparative Study Of E-Government, in Tampa, Florida And South Delhi, India*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Canada: Department Of Architecture, University Of Manitoba.
- Souter, D. (1999). "The Role of Information and Communication Technologies in Democratic Government", *Info*, Cilt: 1, Sayı: 5, Ss: 405-417.
- Spierenburg, Peter. (2010). *Cinayetin Tarihi: Orta Çağ'dan Günümüze Avrupa'da Bireysel Şiddet*, (Çev. Yavuz, Y.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spring, J. (2017). *Özgür Eğitim*, (Çev. Ekmekçi, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stauth, G. ve Turner, B. S. (1997). *Nietzsche'nin Dansı*, (Çev. Küçük, M.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev. Tasçioğlu ve Vural, D.), İstanbul: Plan B Yayınevi.
- Sunstein, C. (2001). "Günlük Gazetemiz: İnternet Demokrasi İçin Gerçekten Bir Nimet Mi?", *Cogito*, Sayı: 30, Ss: 176-188.
- Sutphen, M. P. ve Andrews, B. (2003). *Medicine and Colonial Identity*, London: Routledge.
- Steward, A. T. (1997). *Entellektüel Sermaye*, (Çev. Elhüseyni, N.), İstanbul: Mess.
- Şahin, A. ve Örselli, E. (2003). "E-Devlet Anlayışı Sürecinde Türkiye", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, Ss: 343-356.
- Şatır, A. İ. (2009). *Avrupa Birliği Sürecinde Yerel Yönetimlerde E-Dönüşüm ve Türkiye*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Talay, Ö. (2018). *Mobil Ortam Reklamlarında Dijital Gözetim Algısı: Dijital Göçmenler ve Dijital Yerlilerin Karşılaştırmalı Analizi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tamer, A. ve Çavlin Bozbeyoğlu, A. (2004). "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar", *Nüfusbilim Dergisi*, S: 26, Ss: 73-48.
- Tannahill, R. (2003). *Tarihte Cinsellik*, (Çev. Gül, S.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tekelioğlu, O. (1999). *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, (Çev. Sirkeci, İ.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tılıç, D. (2001). *2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*, İstanbul: Su Yayınları.
- Tierney, T. F. (2008), "Review Essay", *Foucault Studies*, Sayı: 5, Ss: 90-100.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara: Dost Yayınları.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.

- Törenli, N. (2011). *Küreselleşmenin Yol Haritaları: Tekno-Siyasal Paradigmalar*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tremblay, G. (2012). "From Marshall McLuhan to Harold Innis, or From the Global Village to the World Empire". *Canadian Journal of Communication*, Sayı: 37, Ss: 561-575.
- Tribe, K. (1995). *Strategies of Economic Order: German Economic Discourse: 1750-1950*, Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Tunç, M. (1998). "Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Ss. 83-106.
- Turner, B. (2003). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi* (Çev. Tatlıcan, Ü.), İstanbul: Sentez.
- Türkiye Bilişim Şurası (2002). *E-Devlet Çalışma Grubu Raporu*, 10-12 Mayıs, Ankara.
- Uçkan, Ö. (2003). *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Uğur, A. ve Bilici, M. (1998). "Bilgi Toplumu, İnternet ve Demokrasi", *Yeni Türkiye 21. Yüzyıl Özel Sayısı* içinde, Cilt: 4, Sayı 19, 488-497, Ankara.
- Ulusoy, A. ve Karakurt, B. (2002). *Türkiye'nin e-Devlete Geçiş Zorunluluğu*, I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve İstatistiksel Analiz*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Urhan, V. (2010). *Foucault*, İstanbul: Say Yayınları.
- Urry, J. (1995). *Örgütlü Kapitalizmin Sonu*, Yeni zamanlar: 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi içinde, Hall, S. ve Jacques, M. (Editör). (Çev. Yılmaz, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- User, İ. (2010). *Biyoteknolojiler ve Kadın Bedeni*, Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni (1. Baskı) içinde, İnceoğlu, Y. ve Kar, A. (Editör), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Usluata, A. (1995). *İletişim*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ülker, H. (2002). *Bilgi Toplumu ve Devlet*, 1. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi.
- Van Dijk, J. (2006). *Network Society: Social Aspects of New Media*, Londra: Sage.
- Vigarello, G. (2008). *Giriş*, Bedenin Tarihi I içinde (Çev. Özen, S.), İstanbul: YKY.
- Yamaç, N. (2008). "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Farklı Ülkelerde Uygulanabilirliği Sorunu", *Türk İdare Dergisi*. Sayı: 461.
- Yamamoto, H. (2003). "New Public Management Japan's Practice", *Institute for International Policy Studies*.

- Yalçın, N. (2019). *Halkla İlişkiler Bağlamında Ağ Toplumunda Gözetim Olgusu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yalta, Ö. (2010). *Yönetimsellik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi A.B.D., Siyaset Bilimi, Ankara.
- Yaşamış-Demir, F. (1997). “Kamu Yönetimi Kuramında ve Uygulamasında Yeni Gelişmeler: Administration’dan Management’a”, *Türk İdare Dergisi*. Sayı: 417.
- Yaşar, M. (2019). Passolig’ten Gazete İlanı: Para para para!, Erişim: <http://sporvehukuk.blogspot.com.tr/2014/05/passoligten-gazete-ilan-para-para-para.html>, Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (1993). *Yerel Yönetim ve Demokrasi, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi*, İstanbul: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve IULA-EMME.
- Yıldırım, M. (2011). *E-Devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2008). AB'ye Uyum Sürecinde Türk Kamu Yönetiminin Dönüşümü Üzerine Notlar, Erişim: sbe.dpu.edu.tr/17/215-240.pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2018.
- Yücetürk, E. E. (2002). *Türk Kamu Yönetiminde E-Devlet Uygulamaları ve Tabana Yayılabilme Yeteneği Bakımından Bir Değerlendirme: Bolu Örneği*, I. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi.
- Temiz, H. E. (2004). *Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri*, Ankara: Genel-İş Matbaası.
- Werret, S. (2008). *Potemkin ve Panoptikon: Samuel Bentham ve 18. Yüzyıl Rusya’sında Mutlakiyetçi Mimari*, Panoptikon: Gözün İktidarı içinde, Özarlan Z. ve Çoban, B. (Editör), (Çev. Özarlan Z. ve Çoban, B.), İstanbul: Su Yayınevi.
- West, D. M. (2004). “E-Government and the Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes”, *Public Administration Review*, Cilt: 1, Sayı: 64, Ss: 15-27.
- Williams, R. (1989). *2000’e Doğru*, (Çev. Tarım, E.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Williams, R. ve Edge, D. (1996). “The Social Shaping of Technology”, *Research Policy*, Sayı: 25, Ss: 856-899.
- Zureik, E. ve Hindle, K. (2004). “Governance, Security and Technology: The Case of Biometrics”, *Studies in Political Economy*, Sayı: 71, Ss: 113.

EKLER

Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği

Bu çalışma, kişi/gruplara yönelik verileri elde etmek için teknik araçlarla inceleme şeklinde yürütülen Biyoe-politik Gözetim ve Denetim uygulamalarına ilişkin farkındalığı belirlemeyi amaçlamaktadır. Vatandaşlar üzerinde yürütülecek bu çalışmada, sorulara vereceğiniz cevaplar, araştırma için gerekli bilgilerin elde edilmesine katkıda bulunacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Hacı Hasan Saf
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi
hacihasansaf@hotmail.com

A. Kişisel Bilgiler

Cinsiyetiniz: Kadın ( ) Erkek ( )

Yaşınız:

Eğitim Durumunuz: İlköğretim ( ) Ortaöğretim ( ) Önlisans ( ) Lisans ( )
Lisansüstü ( )

Gelir Durumunuz (TL):

Günlük İnternet Kullanım Ortalamanız: 1 saatten az ( ) 1-2 saat ( ) 2-3 saat ( )
3-4 saat ( ) 4 saatten fazla ( )

Teknolojiye Harcadığınız Aylık Tutar (TL):

E-Devlet Uygulamasını Kullanıyor Musunuz?: Evet ( ) Hayır ( )

B. E-Devlet ve Denetim Teknolojilerine Yönelik Bilgiler
EK-1. (devam) Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Siyasal iktidar vatandaşları denetlemek için gözetler.					
2	Siyasal iktidar vatandaşlara daha iyi hizmet vermek için onlar hakkında bilgi edinmek ister.					
3	Siyasal iktidar vatandaşları hakkında bilgi edinerek gücünü artırır.					
4	Siyasal iktidar kişisel verilerimizi varlığını devam ettirmek ve ayakta kalmak için kullanır.					
5	E-Devlet uygulaması, suçluların tespiti için önemli bir role sahiptir.					
6	Suç oranının yükselmemesi için E-Devlet üzerinden mahremiyetimizden taviz vermeliyiz.					
7	Gözetim ve denetim uygulamaları caydırıcıdır.					
8	Siyasal iktidar ve E-Devlet uygulamaları gözetim ve denetim teknolojilerini toplum güvenliği için kullanır.					
9	Gerçek bir güvenli ortam için gözetlenmeyi kabul ederim.					
10	Gözetim ve denetim teknolojileri özgürlüğü kısıtlar.					
11	Amacı güvenlik de olsa kişisel verilerin E-Devlet üzerinden elde edilmesi mahremiyeti ihlal eder.					
12	Yanlış bir şey yapmayan bireyler E-Devlet üzerinden gözetim ve denetime tabi tutulmamalıdır.					
13	E-Devlet üzerindeki tüm bilgilerimin bütün kamu kurumları tarafından erişildiğini düşünüyorum.					
14	E-Devlet üzerinden gerçekleştirdiğim tüm işlemleri kayıt altına alan bir yazılımın varlığından şüphelenmiyorum.					
15	E-Devlet benimle ilgili bilgileri toplamakla kalmadığını sık sık güncellediğini düşünüyorum.					
16	E-Devlet'te yer alan eğitim, sağlık, güvenlik, iş, haberleşme, adalet, nüfus ve eğlence alanlarıyla ilgili verilerim kamu kurumları arasında paylaşılmaktadır.					

EK-1. (devam) Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği

17	E-Devlet üzerinden aldığım tüm mesajların kayıt altına alındığını düşünüyorum.					
18	E-Devlet üzerinden yapılan gözetim ve denetimin tüm vatandaşları kapsadığını düşünüyorum.					
19	E-Devlet'ten gözetim ve denetim yapılıyorsa kullanılmalıdır.					
20	Kişisel veriler izinsiz elde edilip depolanmamalıdır.					
21	E-Devlet üzerinden elde edilen kişisel verilerim sağlık, eğitim, nüfus, hukuk, eğlence gibi alanlarda gerçekleştirilen politikalara kaynak sağlamaktadır.					
22	Vatandaşlar kim tarafından gözetim ve denetim altında tutulduklarını bilmelilerdir.					
23	E-Devlet üzerinden elde edilen veriler yetkisi olmayan kişilerle paylaşılmamalıdır.					
24	E-Devlet uygulamasını gereksiz yere kullanmam.					
25	E-Devlet uygulaması ile bütün bilgilerimi paylaşıyorum.					
26	E-Devlet üzerinden yapılan denetim kendimi güvende hissetmemi sağlar.					
27	E-Devlet uygulaması üzerinden bulunduğum ortamın da dinlendiğini düşünüyorum.					
28	Kişisel verilerim E-Devlet üzerinden denetleniyorsa E-Devlet uygulamasındaki profilimi kaldırırım.					
29	E-Devlet uygulamasını amacına uygun kullanırım.					
30	E-Devlet uygulamasını kullanmaya ihtiyacım var.					
31	E-Devlet uygulamasının gizlilik ve güvenlik ayarlarını kendi isteklerim doğrultusunda değiştirdim.					
32	E-Devlet uygulamasını kullanmaya başlamak için onayladığım kullanım koşulları kılavuzunu okudum.					
33	E-Devlet'ten aldığım hizmetler kişisel verilerimin paylaşımı noktasında beni cesaretlendirir.					
34	Kişisel verilerim nüfusa yönelik yapılacak çalışmalara kaynak sağlar.					

Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği

Bu çalışma, kişi/gruplara yönelik verileri elde etmek için teknik araçlarla inceleme şeklinde yürütülen Biyoe-politik Gözetim ve Denetim uygulamalarına ilişkin algı düzeyini belirlemeyi amaçlamaktadır. Vatandaşlar üzerinde yürütülecek bu çalışmada, sorulara vereceğiniz cevaplar, araştırma için gerekli bilgilerin elde edilmesine katkıda bulunacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Hacı Hasan Saf
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi
hacihasan saf@hotmail.com

A. Kişisel Bilgiler

Cinsiyetiniz: Kadın ( ) Erkek ( )

Yaşınız:

Eğitim Durumunuz: İlköğretim ( ) Ortaöğretim ( ) Önlisans ( ) Lisans ( )
Lisansüstü ( )

Gelir Durumunuz (TL):

Günlük İnternet Kullanım Ortalamanız: 1 saatten az ( ) 1-2 saat ( ) 2-3 saat ( )
3-4 saat ( ) 4 saatten fazla ( )

Teknolojiye Harcadığınız Aylık Tutar (TL):

E-Devlet Uygulamasını Kullanıyor Musunuz?: Evet ( ) Hayır ( )

B. E-Devlet ve Denetim Teknolojilerine Yönelik Bilgiler

EK-2. (devam) Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Siyasal İktidar ve Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Yurttaş Algısı					
1	Siyasal iktidar vatandaşları denetlemek için gözetler.					
2	Siyasal iktidar kişisel verilerimizi varlığını devam ettirmek ve ayakta kalmak için kullanır.					
3	Kişisel verilerim nüfusa yönelik yapılacak çalışmalara kaynak sağlar.					
4	E-Devlet uygulamasını amacına uygun kullanırım.					
5	E-Devlet uygulamasını gereksiz yere kullanmam.					
6	Yanlış bir şey yapmayan bireyler E-Devlet üzerinden gözetim ve denetime tabi tutulmamalıdır.					
7	Vatandaşlar kim tarafından gözetim ve denetim altında tutulduklarını bilmelilerdir.					
8	Kişisel veriler izinsiz elde edilip depolanmamalıdır.					
9	Amacı güvenlik de olsa kişisel verilerin E-Devlet üzerinden elde edilmesi mahremiyeti ihlal eder.					
10	Gözetim ve denetim teknolojileri özgürlüğü kısıtlar.					
11	E-Devlet üzerinden yapılan gözetim ve denetimin tüm vatandaşları kapsadığını düşünüyorum.					
12	E-Devlet üzerinden elde edilen veriler yetkisi olmayan kişilerle paylaşılmamalıdır.					
13	E-Devlet üzerindeki tüm bilgilerimin bütün kamu kurumları tarafından erişildiğini düşünüyorum.					
14	E-Devlet benimle ilgili bilgileri toplamakla kalmadığını sık sık güncellediğini düşünüyorum.					
15	E-Devlet'te yer alan eğitim, sağlık, güvenlik, iş, haberleşme, adalet, nüfus ve eğlence alanlarıyla ilgili verilerim kamu kurumları arasında paylaşılmaktadır.					

EK-2. (devam) Biyoe-politik Gözetim ve Denetime İlişkin Algı Ölçeği

16	E-Devlet üzerinden aldığım tüm mesajların kayıt altına alındığını düşünüyorum.					
Biyoe-politik Kapsama İlişkin Yurttaş Algısı						
17	Siyasal iktidar vatandaşlara daha iyi hizmet vermek için onlar hakkında bilgi edinmek ister.					
18	Siyasal iktidar vatandaşları hakkında bilgi edinerek gücünü artırır.					
19	Siyasal iktidar ve E-Devlet uygulamaları gözetim ve denetim teknolojilerini toplum güvenliği için kullanır.					
20	Suç oranının yükselmemesi için E-Devlet üzerinden mahremiyetimizden taviz vermeliyiz.					
21	Gözetim ve denetim uygulamaları caydırıcıdır.					
22	E-Devlet uygulaması, suçluların tespiti için önemli bir role sahiptir.					
23	E-Devlet üzerinden elde edilen kişisel verilerim sağlık, eğitim, nüfus, hukuk, eğlence gibi alanlarda gerçekleştirilen politikalara kaynak sağlamaktadır.					
24	E-Devlet uygulamasını kullanmaya ihtiyacım var.					
Biyoe-politik Yasalara İlişkin Yurttaş Algısı						
25	Kişisel verilerim E-Devlet üzerinden denetleniyorsa E-Devlet uygulamasındaki profilimi kaldırırım.					
26	E-Devlet uygulamasının gizlilik ve güvenlik ayarlarını kendi isteklerim doğrultusunda değiştirdim.					
27	E-Devlet uygulamasını kullanmaya başlamak için onayladığım kullanım koşulları kılavuzunu okudum.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : SAF, Hacı Hasan
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 25/04/1990 - ALTINYAYLA
Medeni hali : Bekar
Telefon : 0542 719 04 96
e-mail : hacihansaf@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üni. Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD	2016
Lisans	Ege Üni. Reklamcılık Bölümü	2014
Lise	Seyranbağları Lisesi	2009

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017 -	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2017	Cosmic Creative	Senior Reklam Yazarı
2016	VipArt Reklam Ajansı	Junior Reklam Yazarı
2015	Innocean Worldwide Reklam Ajansı	Stratejik Planlama Departmanı

Yabancı Dil

YDS İngilizce 81.25 (2015-Bahar)

Yayınlar

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

Saf, H. H. (2018). Dijital Emeğin Biyopolitikası: Heterotopya ve Mikropolitika Mümkün Mü?, Humanitas, Cilt: 6, Sayı: 12, Ss. 78-95.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında (Proceeding) Basılan Bildiriler

Saf, H. H. (2018). Dijital Yel Değirmenlerine Karşı Savaşmak: Ağ Toplumunda Direniş Odaklarının Sorgulanması, 16th Communication in the Millenium (CIM-2018), 25-28 Nisan,

Eskişehir.

Saf, H. H. (2018). Kalpler Biyopolitika İçin Atıyor: E-Nabız Uygulamasının Biyopolitika Perspektifinden Değerlendirilmesi, 1st International Congresses on New Horizons in Education and Social Science (ICES - 2018), 9-11 Nisan, İstanbul.

Saf, H. H. (2018). Haydi Çocuklar Biyopolitikaya: Biyopolitik Bir Unsur Olarak E-Okul, 1st International Congresses on New Horizons in Education and Social Science (ICES - 2018), 9-11 Nisan, İstanbul.

Ulusal Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler

Saf, H. H. (2017). Risk Toplumunda Toplumsal Denetim: WhatsApp Darbesine FaceTime Önlemi, Trt Akademi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Ss: 160-180.

Saf, H. H. (2016). Gözetim Toplumunu Çerçevesinde İşyerinde Gözetim Uygulamaları: Fordist ve Postfordist Üretim Biçimlerindeki Gözetimin Karşılaştırılması, Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 42, Ss. 233-251.

Saf, H. H. (2016). Türkiye’de Yükselen Siyasal İslam’ın Postmodern Nedenleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi E-Kiad İletişim Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 12, Ss. 104-119.

Saf, H. H. (2016). Tüketim Toplumuna Karşı Bir Heterotopya Olarak Takas Pazarları, Erciyes İletişim Fakültesi Dergisi: Akademia, Cilt: 4 Sayı: 4, Ss. 64-80.

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

Saf, H. H. (2017). Yeni Kamusal Müzakere Platformlarında Gözetim: Müzakereden Hapishaneye Kısa Bir Yol Hikayesi, 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 29-30 Kasım - 1 Aralık 2017, ODTÜ, Ankara.

